

Н.М. Бавровська, Є.В. Бутенко

**ВИКОРИСТАННЯ
РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ
В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЯМИ**

Монографія

Київ – 2015

УДК 332.3:[332.122:379.84]](477)
ББК 65.9(4Укр)32-5+65.04(4Укр)+20.18(4Укр)
Б13

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
протокол № 4 від 30.10.2015 р.*

Рецензенти:

Будзяк В. М. – заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку Інституту агроекології і природокористування НААН України, доктор економічних наук, професор.

Мартин А. Г. – завідувач кафедри землевпорядного проектування НУБіП України, доктор економічних наук, доцент.

Зяць В. М. – провідний науковий співробітник ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, доктор економічних наук

Бавровська Н.М., Бутенко Є.В.

Б13 Використання рекреаційних територій в контексті ефективного управління землями: наукова монографія / Н. М. Бавровська, Є. В. Бутенко. – К.: МВЦ «Медінформ», 2015. – 338 с.
ISBN 978-966-409-168-5

В монографії досліджено теоретичні засади та прикладні аспекти організаційно-економічних відносин у сфері ефективного використання рекреаційних ресурсів об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, сформульовано умови формування рекреаційних об'єктів та запропоновано механізми їх функціонування (з використанням екологічних показників та параметрів оптимізації оцінки соціальної складової); запропоновано складові організаційно-економічного механізму ефективного використання рекреаційних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ шляхом удосконалення методів управління земельними ресурсами ПЗФ на регіональному та місцевому рівнях.

Монографія призначена для науковців, фахівців земельних, сільськогосподарських та екологічних органів, працівників виконавчої влади та місцевого самоврядування, студентів вищих закладів освіти.

УДК 332.3:[332.122:379.84]](477)
ББК 65.9(4Укр)32-5+65.04(4Укр)+20.18(4Укр)

ISBN 978-966-409-168-5

© Н.М. Бавровська, Є.В.Бутенко, 2015
© НУБіП України, 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ	8
1.1. Поняття рекреаційних територій в Україні	8
1.2. Нормативно-правові аспекти використання рекреаційних територій.....	31
1.3. Вплив рекреаційних територій на стале землекористування.	46
1.4. Умови формування рекреаційних об'єктів та механізм їх функціонування.....	57
1.5. Рекреаційне водокористування.....	66
1.6. Умови використання рекреаційних територій на засадах оренди.....	68
РОЗДІЛ ІІ. НАУКОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ	73
2.1 Принципи раціонального використання земель в ринкових умовах	73
2.2. Правові аспекти ефективності використання земель рекреаційних територій	79
2.3.Раціональне використання земель, як основа сталого землекористування	92
РОЗДІЛ ІІІ. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ	108
3.1. Поняття агломерація та їх класифікація	108
3.2. Вплив міських агломерацій на використання територій	116
3.3. Особливості використання земельних ресурсів міської агломерації	123
3.4. Рекреаційно-туристичні ресурси Житомирського району Житомирської області	126
3.5. Ефективність використання рекреаційних територій Житомирського району в контексті розвитку урбанізаційних процесів	141

РОЗДІЛ ІV. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ПРОЕКТІВ ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЯК МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ	145
4.1. Природно-господарська характеристика Васильківського району Київської області	145
4.2. Характеристика використання земельного фонду	149
4.3. Складання проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки водного фонду для рекреаційних потреб	151
4.4. Правові аспекти розробки проектів відведення земельних ділянок для рекреаційних потреб.....	161
4.5. Формування обмежень використання земельної ділянки Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області	168
РОЗДІЛ V. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ПРОЕКТУ ЗЕМЛЕУСТРОЮ З ФОРМУВАННЯ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «НЕВІДОМЩИНА»	173
5.1. Характеристика рекреаційного комплексу.....	173
5.2.Правові аспекти розробки проекту землеустрою із організації та встановлення меж заказника місцевого значення..	182
РОЗДІЛ VI. ПРИРОДООХОРОННО-РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТОПІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ...	199
6.1. Аналіз природно- рекреаційного потенціалу Костопільського району Рівненської області	199
6.2. Використання земель лісогосподарського призначення району для інших потреб	230
6.3 Обґрунтування рішень щодо використання земельних ділянок для створення та збереження лісових екосистем.....	235
РОЗДІЛ VII. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ	244
ВИСНОВКИ	268
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	271
ДОДАТКИ	282

ВСТУП

Розвиток рекреаційної сфери на сучасному етапі відбувається за рахунок нарощування рекреаційного потенціалу, створення поліфункціональних територій природно-заповідного фонду та залучення їх до рекреаційного використання.

Забезпечення екологобезпечного природокористування на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду вимагає врахування екологічних, соціальних та економічних чинників, які визначають стан рекреаційних ресурсів та формують умови їх використання. В першу чергу це стосується регіональних особливостей рекреаційного природокористування, які мають значні відмінності як у природних, екологічних, так і в соціально-економічних аспектах.

Управління рекреаційним землекористуванням неефективне без створення необхідних механізмів збалансованого землекористування, що включає конкретний інструментарій для забезпечення умов сталості при використанні одного з основних національних багатств нашої країни – землі.

Одним з важливих інструментів на сучасному етапі є землеустрій, який передбачає сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію територій адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюється під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил [80]. Питання, що стоять у змісті землеустрою, формують управлінські рішення, які слід розглядати через призму програма-схема-проект-робочий проект використання та охорони рекреаційних ресурсів. Тобто для забезпечення раціонального використання рекреаційних ресурсів потрібно дотримуватися економічних законів і законів природи на основі структурно-системного методу їх вивчення.

Різні аспекти досліджуваної теми висвітлювалися у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, проблемами управління територіальними рекреаційними системами і регіональними рекреаційними комплексами займався В.І. Амоші, Л.Г. Богуша,

С.А.Генсірук [16], М.І. Долішній, І.М. Дишловий, А.І. Косаревський, Л.М. Черчик. Теоретичні основи управління рекреаційним землекористуванням були закладені Д.С.Добряком [24], О.С.Дорош [26, 103], Л.Я.Новиковським, В.М.Трегобчуком, П.П. Борщевським і ін.

Однак питання планувальної організації рекреаційного землекористування вивчено недостатньо як у теоретико-методологічному, так і в практичному плані. Нині не створено механізму управління, який би забезпечив сталий розвиток рекреаційного землекористування, не розкрито його зміст.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування здійснення рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях і впровадження механізмів стратегічного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів.

Метою дослідження є подальший розвиток теоретико-методологічних положень і розробка рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму ефективного використання рекреаційних територій в контексті ефективного управління землями.

Об'єктом дослідження виступає процес ефективного використання рекреаційних ресурсів об'єктів природно-заповідного фонду.

В першому розділі монографії розкрито поняття рекреаційних територій в Україні, визначено нормативно-правові аспекти використання, умови формування та механізм функціонування рекреаційних об'єктів.

Другий розділ розкриває сутність раціонального використання земель в Україні в умовах сталого землекористування.

В третьому розділі, на прикладі Житомирської області, визначено ефективність використання рекреаційних територій в контексті розвитку урбанізаційних процесів.

Четвертий та п'ятий розділ розкривають питання розробки проектів землеустрою з організації та встановлення меж заказника місцевого значення «Невідомщина» площею 16,5 га в

адміністративних межах Великосолтанівської сільської ради та відведення земельних ділянок водного фонду на території Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області, що забезпечить рекреаційні потреби населення регіону.

В шостому розділі проаналізовано природно-рекреаційний потенціалу Костопільського району Рівненської області з позиції в питання ефективного використання земель лісгосподарського призначення. Сьомий розділ розкриває питання ефективності управління землями рекреаційного призначення

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Поняття рекреаційних територій в Україні.

Невідомою складовою відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини є рекреація (у різних видах і проявах). Термін «рекреація» є сукупністю етимологічних значень: recreation (лат.) – відновлення; rekreacja (польс.) – відпочинок; recreation (франц.) – розвага, відпочинок, зміна дій, яка виключає трудову діяльність і характеризує простір, пов'язаний з цим діянням. Таким чином, рекреація – це процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, який забезпечується системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на певній території.

Рекреація означає відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, яке забезпечується системою заходів, здійснюваних у вільний від роботи час на лоні природи. Вона характеризується економічною, соціально-культурною та медико-біологічною функціями.

Також під рекреацією розуміють систему заходів, пов'язаних з використанням вільного часу людини для її оздоровлення, а також культурно-пізнавальної та спортивної діяльності поза межами постійного місця проживання. Отже, поняття «рекреація» характеризує не тільки процес і заходи щодо відновлення сил людини, але і той простір, в якому це відбувається [47].

До реалізуючих факторів територіальної організації рекреаційного господарства слід віднести насамперед рекреаційні ресурси, під якими мають на увазі комплекси природних і соціально-економічних комплексів, що мають лікувально-оздоровчу, пізнавальну, утилітарну цінність і є основою задоволення потреб населення у відпочинку, лікуванні та туризмі.

Рекреаційні ресурси підрозділяють на природні і культурно-історичні. Перші - це сукупність природних елементів навколишнього середовища (ресурси літосфери, клімату, гідросфери та біосфери), які

на даному рівні розвитку суспільства можуть бути використані для організації відпочинку, оздоровлення і туризму, задоволення фізичних естетичних і пізнавальних потреб людини. Вони можуть бути представлені великими територіями з мальовничими ландшафтами, ділянками природи з різним рослинним і тваринним світом, з унікальними природними пам'ятками [16].

Важливою передумовою розвитку рекреації є наявність різних видів рекреаційних ресурсів.

Рекреаційні ресурси (рекреаційно-туристські ресурси):

1) Об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціально-економічного походження, які використовують для туризму, лікування та оздоровлення;

2) Сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини та за сучасної і перспективної структури рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостей використовуються для прямого й опосередкованого споживання, надання рекреаційно-туристських і курортно-лікувальних послуг. Рекреаційні ресурси є важливим чинником територіальної організації рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізації та економічної ефективності. У структурі рекреаційних ресурсів виділяють дві основні складові: природну та соціально-економічну (природні та історико-культурні ресурси рекреаційної діяльності). Характеристика їх включає дані про якість природних умов, площу (або об'єм), на які ці якості поширюються, тривалість періоду, протягом якого певні якості проявляють свою дію. Природні рекреаційні ресурси — це об'єкти та явища природного походження, залучені до сфери рекреації (ландшафти, окремі компоненти природи — геології, орографії, гідрології, кліматичні, ґрунтово-рослинні, фауністичні). Природно-антропогенні рекреаційні ресурси — геосистеми, до складу яких входять як природні, так і антропогенні об'єкти, що їх використовують в туристсько-рекреаційному господарстві (природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, ботанічні сади, зоологічні парки, океанаріуми, акваріуми, дельфінарії,

дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, регіональні ландшафтні парки тощо). Суспільно-історичні рекреаційні ресурси — об'єкти та явища антропогенного походження, залучені до сфери рекреації (архітектурно-історичного, біосоціальної, подієві, тобто пов'язані з певним історичними та іншими визначними подіями). Архітектурно-історичні рекреаційні ресурси включають сім типів архітектурно-містобудівних споруд (громадських, промислових, військових, культової архітектури, садово-паркового мистецтва, архітектурні монументи та скульптурні пам'ятники, інженерні споруди). Найбільший рекреаційний попит і відповідна пропозиція (виклик-реакція) характерні для берегових районів, «актуальних смуг», «зон крайового ефекту» (за В. С. Преображенським). До основних рекреаційно-туристських берегових районів належать: в Атлантичному океані — узбережжя морів південної Європи та південно-західної Азії, Балтійського, Чорного та Азовського морів, Біскайської затоки, півострова Флорида, Багамських, Великих і Малих Антильських о-вів, райони міст та міських агломерацій узбережжя півночі та півдня Америки; в Тихому океані — Гавайські та інші острови Полінезії, східного узбережжя узбережжя Австралії, затока Бохайвань та о. Хай-нань (Китай), узбережжя Японського моря, райони міст і міської агломерацій узбережжя півночі та півдня Америки; в Індійському океані - о. Шрі-Ланка, о. Пхукет (Таїланд), райони прибережних міської агломерацій Індії, східного узбережжя о. Мадагаскар, Сейшельські та Мальдівські острови. За іншими підходом основні види рекреаційні ресурси можна визначити як: узбережжя теплих морів; береги річок, озер та водосховищ; лісові та лучні масиви; передгір'я та гірські країни; міста - столичні та історичні центри; міста-курорти і курортні місцевості; сакральні та інші комплекси, розташовані у межах і поза межами нас. пунктів; руїни давніх міст, фортифікаційні споруди, катакомби, печерні міста.

В Україні до основних ресурсно-рекреаційних регіонів відносять Азово-Причорномор'я, Волино-Поділля, Карпати, Подніпров'я. Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання, становить 9,4 млн. га (15,6 % тер. України), у т. ч. рівнинних рекреаційних ландшафтів — 7,1. гірських - 2,3 (у Карпатах - 1,9,

Криму — 0,4); близько 7,8 млн. га відносять до умовно придатних для рекреації земель. Площа рекреаційних лісів становить майже 10 % усіх лісів державного лісового фонду. Особливе місце у системі рекреаційного використання території України посідає Кримський півострів. На державному обліку перебуває близько 50 тис. архітектурно-історичних пам'яток. Специфічною складовою рекреаційних ресурсів є гомогенні ресурси — соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане як з територією країни, де вони розташовані або відбувались, так і з територією тієї зарубіжної країни, в межах якої первісно виникли. У певному розумінні це — специфічні духовно- та матеріально-історичні «комунікації», призначення яких: єднати культури, народи, країни [27].

В сучасній літературі під поняттям рекреаційних територій найчастіше розуміють території національних парків, природних заказників, санаторіїв, курортів, будинків відпочинку, морські узбережжя і пляжі. Закордонні автори додають до цієї низки ще й території міських парків, майданчиків, і приділяють більше уваги міським/приміським рекреаційним зонам [25].

Рекреаційна зона - територія (акваторія), призначена для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Рекреаційна зона належать до системи природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні і входять до складу екологічної мережі України [27]. Правовий режим, порядок їх створення, організації та використання визначають Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про екологічну мережу України», закони України «Про туризм», «Про фізичну культуру і спорт», Земельний кодекс України, Основи законодавства України про культуру. Земельне законодавство України не обмежує форм власності на землі рекреаційного призначення. Як і більшість інших категорій земель, вони можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Однак специфіка цієї категорії земель покладає на власників додаткові зобов'язання стосовно додержання охоронного режиму їх використання, який є суворішим порівняно з більшістю інших

категорій земель, за винятком земель оздоровчого призначення і земель природно-заповідного фонду. Рекреаційні зони можуть мати свого землекористувача чи входити до складу інших видів землекористування, зокрема земель лісогосподарського призначення. До рекреаційних зон належать ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, що є територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також ділянки, надані для дачного будівництва та спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації. За межами міст та інших населених пунктів до складу земель рекреаційного призначення включають землі, зайняті лісопарками та інших зеленими насадженнями, що виконують захисні та санітарно-гігієнічні функції і є місцем відпочинку населення. Межі рекреаційних зон, функціонального зонування та планувальна організація їхніх територій мають відповідати чинним містобудівним і гігієнічним нормативам та вимогам до планування і забудови зон відпочинку (ДБН 360-92 Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень; СанПіН Планування та забудова населених місць) [20]. Погодження вибору земельної ділянки під будівництво закладів відпочинку і туризму та відповідної проектної документації покладено на державну санітарно-епідеміологічну службу України. Ділянки земель рекреаційного призначення можуть бути виділені у складі земель лісогосподарського призначення. Користування такими ділянками регулює Лісовий кодекс України. Воно може здійснюватися на засадах як загального так і спеціального використання природних ресурсів. Законодавство України не встановлює єдиного режиму для всіх рекреаційних зон, які створюють в Україні. Згідно з законодавством на території всіх рекреаційних зон заборонено: господарча та інша діяльність, що негативно впливає на навколишнє природне середовище або може перешкодити використанню їх за цільовим призначенням; зміни

природного, ландшафту та проведення інших дій, що суперечать використанню цих зон за прямим призначенням. Критерії якості навколишнього середовища (насамперед нормативи гранично допустимих концентрацій) на території цих зон можуть бути суворішими, ніж у цілому в країні [9].

У чинному законодавстві України відсутнє визначення рекреаційних територій. Воно представлене поняттям рекреаційна зона. Однак, очевидним є те, що рекреаційні території поняття ширше, оскільки зони рекреації можуть розміщуватися як на землях спеціально для цього призначених, так і на землях інших категорій (парки на землях населених пунктів, лісосмуги та лісопарки на землях лісового фонду, кемпінги на землях природо-заповідного фонду тощо).

Можна виділити деякі ознаки, властиві цим територіям, спираючись на нормативні акти:

- Закон України «Про навколишнє природне середовище» дає поняття рекреаційна зона, якими є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму [35].

- Земельний кодекс України відзначає землі рекреаційного призначення, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів [42].

- Закон України «Про природно-заповідний фонд України» дає декілька понять рекреації, розбиваючи їх по певних категоріям. Зона регульованої рекреації - в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць. Зона стаціонарної рекреації призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку [40].

- Лісовий кодекс України виділяє поняття рекреація при поділі лісів за екологічним і соціально-економічним значенням. Це рекреаційно-оздоровчі ліси, які виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції [61].

- Водний кодекс України встановлює порядок користування водами в рекреаційних цілях та порядок використання в аналогічних

цілях земельних ділянок прибережних захисних смуг, смуг освоєння і берегових смуг водних шляхів. Згідно із статтею 64 Водного кодексу України місця користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях встановлюються відповідними радами. Користування водами в цих цілях здійснюється в порядку загального і спеціального користування. При цьому загальне водокористування може бути заборонено чи обмежено з метою охорони життя і здоров'я людей [15].

За санітарними правилами планування та забудови населених пунктів, рекреаційне призначення мають окремі території населених пунктів, які створюються згідно з генеральними планами населених пунктів (парки, бульвари, сквери). Територія населеного пункту з урахуванням переважно функціонального використання поділяється на сельбищну, виробничу та ландшафтно-рекреаційну, що охоплює приміські ліси, лісопарки, лісозахисні смуги, водоймища, зони відпочинку та курортні зони, землі сільськогосподарського використання та інші, які разом з парками, садами, скверами, бульварами сельбищної території формують систему озеленення та оздоровчих зон. Розділом VI Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів встановлюються вимоги до організації ландшафтно-рекреаційних територій, а саме нормативи площ зелених насаджень, їх розміщення тощо. Правовий режим зелених насаджень у населених пунктах регулюється також Правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України. Вони виділяють категорію зелених насаджень загального користування – це зелені насадження, які розташовані на території загальноміських і районних парків, спеціалізованих парків, парків культури та відпочинку; на територіях зоопарків та ботанічних садів, міських садів і садів житлових районів, міжквартальних або при групі житлових будинків; скверів, бульварів, насадження на схилах, набережних, лісопарків, лугопарків, гідропарків та інших, які мають вільний доступ для відпочинку [23].

Окремо слід виділити спеціальні туристсько-рекреаційні (вільні) економічні зони, на яких встановлений і діє спеціальний правовий режим економічної рекреаційної діяльності та порядок застосування

законодавства України. Стаття 3 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» виділяє типи таких зон, до яких належать і туристсько-рекреаційні [10]. Конкретний правовий режим такого типу зони визначений щодо діючої нині туристсько-рекреаційної зони «Курортополіс Трускавець». Він регулюється Законом України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс Трускавець» та Положенням про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс Трускавець, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 9.08.1999 р [41].

Рекреаційна територія (акваторія) – складова земельного фонду (водного простору), що використовується в туризмі, лікуванні й відпочинку. Виділяють такі функціональні типи рекреаційних територій: лікувальний, оздоровчий, спортивний, пізнавальний. В Україні всі території, які резервуються для рекреаційних потреб залежно від власника земельної ділянки, підрозділяються на приватні й державні; по використанню для оздоровлення населення на місцевості національного, обласного (регіонального), районного значення. За призначенням розрізняють дві групи рекреаційних територій: короткочасної й тривалої рекреації. У межах територій тривалої рекреації виділяють рекреаційні території: урбанізовані на базі курортних населених пунктів або курортних агломерацій (Велика Ялта, Алушта, Славське); міжселенні території (Національні природні парки), проміжні (ареали відпочинку, сільські місцевості, дачні селища).

Місцями короткочасної рекреації є лісопарки, гідропарки, лугопарки, приміські ліси. Відповідно до часового фактора виділяють постійні, сезонні й тимчасові рекреаційні території.

Серед науковців представників різних галузей ведеться дискусія щодо пояснення терміну рекреаційна територія.

Пашенцева Г.В. визначає рекреаційні території, як єдиний природний комплекс, розташований у межах рекреаційного та оздоровчого ландшафту, використовуваного суб'єктами рекреаційної та іншої господарської діяльності в лікувально-оздоровчих,

культурних цілях, за умови збереження його природного стану. Пропонує поняття рекреаційні території (акваторії) – ділянки суші (водного простору), які можуть бути використані для здійснення рекреаційної діяльності та відпочинку рекреантів, або на яких можуть бути розміщені рекреаційні ресурси [74].

Поколюдна М.М. - автор навчального посібника «Рекреаційна географія» трактує поняття рекреаційна територія (акваторія) – складова земельного фонду (водного простору), що використовується в туризмі, лікуванні й відпочинку. Виділяє такі функціональні типи рекреаційних територій: лікувальний, оздоровчий, спортивний, пізнавальний [76].

Л.А. Савранчук та В.Г. Явкін в аналогічному посібнику «Рекреаційна географія» подають поняття рекреаційна територія як та, що використовується для оздоровлення людей. При цьому розрізняють рекреаційні території для короткочасної (лісопарки, зелені зони міст, водні об'єкти тощо) і тривалої (приморські райони, лікувально-санаторні комплекси і т. ін.) рекреаційної діяльності [91].

В екологічному енциклопедичному словнику поняття рекреаційна територія – це ділянка суші або водної поверхні, призначена для відпочинку людей, відновлення їх здоров'я і працездатності [21].

Таким чином, можна відзначити особливості, які властиві рекреаційним територіям:

- можливість їх використання для організації відпочинку людини у зв'язку із наявністю на них природних, природно-санітарних, природно-антропогенних комплексів;
- підтвердження в законодавчому порядку якісних характеристик земельних ділянок природного ландшафту, водного, повітряного простору, що сприяють фізіологічному, психологічному, генетичному та духовному оздоровленню людини;
- встановлення порядку користування землями для відпочинку людей та порядку їх обліку і моніторингу, визначення меж, площ даних земель;
- заборона господарської та іншої діяльності на рекреаційних територіях, що негативно впливає на їх стан та заборона будь-яких

дій, що порушують суспільні рекреаційні інтереси при їх використанні.

З поняттям рекреаційна територія тісно пов'язані такі поняття, як рекреаційне освоєння й рекреаційна освоєність. Рекреаційне освоєння – це багатобічний процес пристосування території для тих або інших видів рекреаційних занять і їхніх комбінацій. Рекреаційна освоєність території – це досягнутий рівень господарського потенціалу рекреації в процесі територіального поділу праці; стан розвитку рекреаційної функції на певній території (акваторії) за певний період. Характеризується насиченістю території елементами рекреаційної інфраструктури, рекреаційним навантаженням, ступенем розвитку рекреаційного господарства. Рекреаційне освоєння території є наслідком процесу рекреаційного освоєння території, акваторії або іншого середовища, ступінь якого характеризується відносними (порівняно з іншими територіями) і абсолютними (показники насиченості певної території об'єктами рекреаційного господарства) даними. Рекреаційне освоєння території вкрай нерівномірне через відмінності ресурсно-рекреаційної бази й попиту на рекреаційні послуги.

Рекреаційна освоєність території - стан розвитку рекреаційної функції в межах певного простору за визначений період. Характеризується ступенем використання рекреаційних ресурсів і розвитку рекреаційного господарства, його зв'язками з іншими підсистемами, насиченістю території елементами рекреаційної інфраструктури, рекреаційним навантаженням. При вивченні рекреаційної освоєності території виділяють 3 стадії розвитку рекреаційної функції: зародження та формування, стабілізація й зрілість, деградація та занепад. Для рекреаційної освоєності території властиве розмаїття форм рекреаційної діяльності та функціональних типів території рекреаційних систем. У розвитку кожної з форм рекреаційної діяльності проявляються загальні та специфічні властивості рекреаційної освоєності території, при дослідженні якої розглядають спрямованість, швидкість, рівномірність, кількісно-якісні характеристики рекреаційних ресурсів, ефективність їх використання. Рекреаційна освоєність території України нерівномірна

внаслідок відмінностей ресурсно-рекреаційної бази та попиту на рекреаційні послуги. Оцінка рівня рекреаційної освоєності регіонів України базується на врахуванні інтегрального індексу рекреаційної освоєності території [6]. Інтегральний індекс визначають на основі 5 показників — індексів забезпеченості регіону: природними, рекреаційними ресурсами, трудовими ресурсами, інфраструктурою, а також рекреаційно-техногенного навантаження, екологічної місткості рекреаційної сфери регіону. Відповідно до значення інтегрального індексу високий рівень рекреаційної освоєності (від 0,3 до 0,4) характерний для АР Крим, Одеської, Львівської, Миколаївської, Волинської, Київської областей; середній (від 0,2 до 0,3) - для Полтавської, Житомирської, Рівненської, Івано-Франківської, Чернігівської, Чернівецької, Харківської, Херсонської, Закарпатської; низький (до 0,2) — для Черкаської, Сумської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької, Донецької, Запорізької, Вінницької, Дніпропетровської, Луганської областей [115].

Рекреаційні ресурси створюють рекреаційний профіль певного ландшафту. Разом з тим потреби охорони природи, економічні і технічні умови розвитку ландшафту для конкретного виду рекреаційної діяльності сприяють рекреаційним утворенням, рекреаційному освоєнню та благоустрою.

Рекреаційні утворення являють собою функціональну сукупність рекреаційної природної (парк, лісопарк, гідропарк, водні басейни, нові насадження, лижні схили) і урбанізованої (рекреаційна установа, рекреаційний селище, рекреаційний комплекс, агломерація) середовища, перетвореної для рекреації. Рекреаційні утворення можуть мати будь-який масштаб і вигляд, розрізняючи за таксономічними і типологічними ознаками. Таксономічні ознаки визначають місце даного рекреаційного утворення в ієрархічній структурі всієї системи рекреаційних утворень:

- Регіональна система - система рекреаційних утворень регіону, (наприклад, Кримський рекреаційний регіон);

- Районна - система рекреаційних утворень району (наприклад, рекреаційна агломерація Велика Ялта, Великі Сочі, комплекс парків, комплекс пляжів):

- Локальна - система рекреаційних утворень однієї рекреаційної місцевості (місто-курорт, рекреаційне селище, рекреаційний комплекс), однієї рекреаційної ділянки (рекреаційна установа, парк, пляж) або мікроділянки (рекреаційне приміщення, рекреаційне місце).

Найкрупнішим планувальним елементом у структурі рекреаційних утворень є рекреаційний регіон. Він включає значні за площею рекреаційні райони групової системи розселення та відокремлені (автономні або напівавтономні) рекреаційні райони. Займає вищий таксономічний ранг у структурі рекреаційних утворень. Границі рекреаційного регіону умовно визначаються межами рекреаційних природних умов і межами адміністративно-економічних одиниць.

Межі рекреаційних регіонів визначають, виходячи з наступних умов:

- розміщення в межах великого економічного району; концентрація управління у великому рекреаційному центрі;

- використання принципу комплексності та різноманітності: виявлення районів з унікальними ресурсами для тривалого і цілорічного відпочинку, туризму і лікування;

- встановлення радіусів доступності структурних елементів: з головного рекреаційного центру до найбільш віддаленого елемента рекреаційної системи - до 1000 - 1200 км; з центрів групових систем населених місць до довколишнього міста - центру туризму та екскурсій - до 600 км; з центру групових систем до головного центру регіону - до 500-600 км; з центру групових систем до якого-небудь структурного елемента - до 300 км; з центрів середніх і великих систем групових населених місць до центрів великих рекреаційних районів регіонального значення - 100-150 км;

- забезпечення єдності мережі транспортних комунікацій з інтервалом між рекреаційними утвореннями не більше 300 км;

- наявність ландшафтно-туристських коридорів, які з'єднують рекреаційні райони.

Яскраво виражені рекреаційні природні умови - гірські, приморські, річкові, озерні, степові і лісостепові - визначають назвою,

які можуть бути присутніми у визначенні рекреаційного регіону. Наприклад, Кримський рекреаційний регіон, Карпатський рекреаційний регіон, Чорноморсько-Азовський рекреаційний регіон.

Рекреаційне районування має ієрархічну структуру, в якій виділяють як рівні за значенням так і супідрядні елементи. Так, структурні елементи організованої і в природному середовищі автономні та районні рекреаційні зони є рівними за значенням райони, зони, комплекси та установи носять супідрядний характер.

Кількість рекреаційних регіонів залежить від ступеня освоєння рекреаційних ресурсів, динаміки урбанізаційних процесів і розвитку рекреаційної інфраструктури.

Сучасна потреба у вивченні рекреаційних ресурсів дозволяє виділити на території України вісім рекреаційних регіонів: Донецький, Карпатський, Кримський, Подільський, Поліський, Придніпровський, Слобожанський, Чорноморсько-Азовський, межами яких є як природні рекреаційні умови, так і адміністративно-територіальний поділ.

Основною структурно-планувальною одиницею рекреаційного регіону є рекреаційний район, що включає значні, території рекреаційних агломерацій, зон, рекреаційних комплексів чотирьох центрів, туристських трас, рекреаційних ресурсів, об'єднаних провідною функцією і соціально-економічним розвитком. Рекреаційні райони, відрізняючись за функціональними (типологічною) ознаками, можуть бути поліфункціональними (курортні та туристські) і монофункціональними (тільки курортні або тільки туристські). При цьому можуть бути райони, в яких є і відпочинок, і туризм, але є переважанням однієї з функцій.

Планувальна організація території рекреаційної зони визначається функціональними та архітектурно-будівельними критеріями. За архітектурно-будівельним критерієм усі рекреаційні зони можна розділити на територію забудови і територію природного рекреаційного ландшафту. Функціональні критерії визначають типологію забудови (поліфункціональна або монофункціональна); кількість і види підзон території забудови [62].

Рекреація є однією з галузей господарства, яка має найбільш динамічні

та стабільні показники розвитку. В усьому світі активно іде процес формування цієї галузі народного господарства, яка опирається на певне сполучення ресурсів, має свої кадри, зв'язки з іншими галузями й дає відчутний соціально-економічний ефект.

Бурхливий розвиток рекреаційної діяльності й значна складність проблем, пов'язаних із цим глобальним явищем, потребують залучення вчених різних областей для вивчення цього явища і вироблення практичних рекомендацій. У ході розгортання наукових досліджень чітко виявилася «географічність» проблем рекреації, оскільки рекреаційна діяльність диференційована територіально й органічно зв'язана із властивостями географічного середовища.

Широкий діапазон географічних рекреаційних проблем обумовив таке положення, при якому їхнє вивчення й нагромадження фактичного матеріалу розгорнулося одночасно в рамках таких географічних дисциплін, як: фізична географія, економічна географія, географія населення, медична географія й країнознавство, курортологія та ін.

Міждисциплінарні дослідження рекреаційних проблем у сучасних умовах перетворення інтеграції наукових знань із тенденції в закономірність прискорили процес виявлення специфічного об'єкта наукового пізнання й формування на його основі предметної сутності географічної дисципліни – рекреаційної географії.

Рекреаційна географія — галузь географічної науки, що вивчає закономірності формування, функціонування, динаміки та розміщення територіальних рекреаційних систем. Досліджує їх властивості, територіальну диференціацію рекреаційних потреб населення, зв'язок з іншими природно-антропогенними системами та комплексами, їхню функцію типологію, рекреаційні міграції населення, екологічні наслідки рекреаційно-туристської діяльності; прогнозує спонтанні та цілеспрямовані зміни територіальних рекреаційних систем. Разом з іншими географічними науками рекреаційна географія розробляє систему методів пізнання територіальних рекреаційних систем, принципи оптимізації

функціонування та проектування систем із заданими властивостями, основи рекреаційного соціо- та природокористування. Основне конструктивне завдання рекреаційної географії полягає в оцінці рекреаційно-туристських ресурсів, визначенні ємності рекреаційних угідь і максимально допустимих навантажень на них, обґрунтовані рекреаційно-туристського районування, розробленні та впровадженні заходів щодо підвищення рекреаційного потенціалу, вивченні попиту на рекреаційно-туристські послуги.

Вітчизняна наука «рекреаційна географія» виникла наприкінці 60 – х початку 70- х років ХХ ст. на стику економічної, фізичної, медичної географії й географії населення. У багатьох країнах Європи й Америки частковий аналог рекреаційної географії відомий за назвою «географія туризму й відпочинку», «географія вільного часу», «географія дозвілля».

У числі перших за розробку рекреаційних проблем у географії взявся колектив відділів фізичної географії (завідувач – В. С. Преображенський) і економічної географії (завідувач – А. А. Мінц) Інституту географії Академії наук СРСР на чолі з академіком І. П. Герасимовим [64]. В 1974 р. в навчальні плани Таврійського (м. Сімферополь) і Московського державних університетів вперше було введено курс «Рекреаційна географія». Сучасна рекреаційна географія значною мірою спирається на теоретичну базу, напрацьовану географами радянського періоду – Ю. О. Веденіним, М. С. Мироненком, О. О. Мінцем, Л. І. Мухіною, І. І. Пірожником, І. Д. Родічкіним, В. С. Преображенським, І. Т. Твердохлебовим, П. Г. Царфісом. Серед українських науковців значний внесок у розвиток цієї науки зробили М. В. Багров, Л. О. Багорова, О. О. Бейдик, В. Г. Боков, М. І. Долішній, В. К. Євдокименко, М. П. Крачило, В. Б. Кудрявцев, П. О. Масляк, В. І. Мацола, В. І. Стафійчук, Н. В. Фоменко, О. І. Шаблій, В. М. Шумський, І. М. Яковенко та ін.

Значна роль географії в рішенні питань, пов'язаних з рекреацією, пояснюється тим, що рекреаційна діяльність територіально диференційована й тісно пов'язана з використанням природних факторів. Саме вивченням територій, на яких відбувається рекреаційна діяльність, оцінкою природних умов і ресурсів для

рекреаційних цілей, розробкою заходів по збереженню й поліпшенню природного середовища займається загалом рекреаційна географія.

Таким чином, рекреаційна географія – це комплексна географічна наука і навчальна дисципліна, яка вивчає територіальну організацію рекреаційного господарства та особливості рекреаційної діяльності людини в межах певних територій – територіальних рекреаційних систем різних типів і рангів [76].

Одним із видів рекреації є міська рекреація або найбільш вживаним є озеленення міст. Сучасні уяви щодо ландшафтного феномена міста визначають такі теоретичні принципи озеленення як засоби планувальної трансформації характеру та параметрів міського ландшафту:

- забезпечення умов формування, функціонування, розвитку та відтворення сільбищних, виробничих і рекреаційних територій, об'єктів і територій інженерно-транспортної інфраструктури;

- визначення меж цілісних ландшафтних утворень, нормування просторової співмасштабності, сумісності і модуляції компонентного розмаїття з урахуванням закономірностей сприймання і встановлення психологічного комфорту;

- встановлення домінуючих і акомпонуючих просторових ознак і мотивів ситуативного формування малюнка ландшафту, параметрів психосоціальної взаємодії (рівноваги);

- встановлення збалансованості і послідовності (комбінації) домінуючих паритетних і додаткових ланок комплексу функцій середовища з урахуванням закономірностей відвідування, ємності і технологічного комфорту діяльності. Визначення можливості (тривалості) і потреби (нормативні етапи і витрати) існування ландшафту, параметрів економічної (раціональної) взаємодії їхніх компонентів;

- встановлення програмних режимів придбання і спадкування вибраних властивостей і досягнення етапної рівноваги ландшафту з урахуванням його природно-культурної і соціокультурної значимості. Розробка нормативних цілей регулювання (і саморегулювання) критеріїв і методів оптимізації мережі територій, меж і параметрів

районів екологічної взаємодії (рівноваги) з урахуванням закономірностей підтримки екологічного комфорту;

- розробка й оптимізація (ідентифікація) цілісного планувального рішення (схеми композиційної кристалізації і тематизації території) конкретного ландшафтного цілого, встановлення правил планувальної взаємодії (рівноваги) перетворення, зберігання і відновлення ландшафту. Здійснення ефективного територіального і позатериторіального (цільового і ціннісного) втілення (відтворення і трансформації) іменованої топоформи ландшафтного цілого: реалізація алгоритму декодування програми розвитку, кваліметрична оцінка потенціалу функціонування, побудова сценарію прообразу формування (модуляції ландшафтних параметрів міста).

Перспективні ландшафтно-планувальні параметри озелених територій визначаються:

- розподілом і характеристиками озелених територій в різних ландшафтних районах;

- рівнем і величиною показників забезпеченості населення територіями загального користування і потребами нового зеленого будівництва;

- межами та умовами створення озелених територій в районах реконструкції та нового житлового будівництва;

- проектною трансформацією, межами і ємністю мережі територій масового відпочинку різних видів;

- планувальними рішеннями складових інтегральних рекреаційних зон загального міського значення.

Відповідно до функціонально-просторових характеристик озеленені території загального та обмеженого користування рекреаційного призначення типологічно визначаються наступними характеристиками:

- парк – самостійний архітектурно-організаційний комплекс площею понад 2 га, який виконує санітарно-гігієнічні функції і призначений для короткочасного відпочинку населення; залежно від характеру і призначення вони діляться на парки культури і

відпочинку, районні, спортивні, дитячі, ботанічні, дендрологічні, зоологічні, історичні, національні, меморіальні та інші;

- сквер – благоустроєна і озеленена ділянка площею від 0,05 до 2,0 га, призначена для короткочасного відпочинку населення, яка є елементом архітектурно-художнього оформлення населених місць;

- набережна – озеленена та благоустроєна транспортна і пішохідна магістраль уздовж берега річки і водоймища;

- лісопарк – лісовий масив з елементами паркового благоустрою для масового відпочинку населення;

- пляж – упорядкована прибережна територія рекреаційного призначення, автономна або у складі паркових і гідропаркових територій.

- рекреаційна територія – планувальне організоване місце здійснення процесів санаторно-курортного оздоровлення, туризму, масового та спеціалізованого відпочинку. За якісними характеристиками виділяються стандартні та унікальні типи рекреаційних територій. Стандартні території дозволяють задовольнити такі потреби населення різних соціальних і демографічних груп, для реалізації яких є місцеві (характерні для кожного району) рекреаційні ресурси. Унікальні території, в першу чергу курортні території, задовольняють різноманітні потреби більш високого рівня всіх контингентів населення, але тільки в певній, обмеженій кількості районів розташування відповідних ресурсів або інфраструктури [56].

Розвиток і трансформація мережі озелених територій, як місць масового відпочинку, базується на аналізі потреби територій в територіях даного типу, оцінці ландшафтних і планувальних умов міста. Основною ланкою мережі території масового відпочинку є паркові та лісопаркові території, які несуть основні рекреаційні навантаження [110].

Ландшафтно-рекреаційна територія в планувальних межах системи розселення представлена елементами природного ландшафту річок з їх притоками, ставками та озерами створеними на їх базі, зелені насадження вздовж водоймищ та балок, зеленими насадженнями загального користування – парками та скверами.

Озеленення міста – це комплексна робота, яка охоплює планування, нормування, проектування, будівництво, утримання об'єктів зеленого будівництва, розвиток розсадницького господарства, розміщення малих архітектурних форм, удосконалення дорожніх покриттів, підготовку кадрів, спеціалістів вищої та середньої кваліфікації, організацію науково-дослідної роботи по озелененню, вивчення та розповсюдження передового вітчизняного та зарубіжного досвіду.

У системі містобудівних заходів, направлених на вирішення проблеми охорони на покращення навколишнього середовища, значне місце відноситься озелененню як основного елементу ландшафтно-рекреаційних територій [8]. Вони в планувальному відношенні тісно пов'язані з водними просторами річок та інших водних об'єктів.

У результаті здійснення аналізу існуючої ситуації щодо стану зелених насаджень міста виявлено ряд актуальних проблем. Усі проблеми можна розподілити на:

Проблеми пов'язані із озеленими територіями і зеленими насадженнями, дуже різноманітні. Достатньо назвати лише основні, щоб дати зрозуміти, який асортимент може чекати міські куточки природи. Це скорочення площ: озелених територій; забудова паркових зон і скверів; недостатнє; і несвоєчасне відновлення насаджень і окремих дерев; нестача озелених територій у центральній частині міста; недосконалість законодавства. Яке не дозволяє громадянам захищати своє право на збереження зелених зон; відсутність доступної офіційної інформації про площі, стан зелених насаджень, їх динаміку, виконання нормативів, різке погіршення стану озелених територій загального користування в результаті витоптування, заростання, хвороб, забруднення і засолення тощо; проблеми доступності зелених зон для населення, у тому числі збільшення транспортних витрат і часу шляху; руйнування природних та історичних ландшафтів, «обличчя» міста; погіршення стану довкілля і стану здоров'я населення внаслідок зниження кількості та погіршення якості зелених зон.

У зв'язку із наданням земельних ділянок під об'єкти нового будівництва за рахунок парків і скверів відбувається знищення

зелених зон міста, що у подальшому призведе до погіршення стану атмосферного повітря та створить додаткове акустичне навантаження на райони житлової забудови. На даний час озеленені території всіх видів є найбільш незахищеними від нецільового використання [55].

З метою збереження зелених зон населених пунктів рекомендується збільшити площі зелених насаджень та передбачити виконання робіт по відведенню меж земельних ділянок парків та скверів, а також покращити пошук джерел фінансування будівництва об'єктів і споруд рекреаційного призначення, збільшення обсягів інвестицій у дану сферу, крім того, необхідно посилити контроль за збереженням зелених насаджень. Поетапно проводити заміну тих зелених насаджень, які мають незадовільний стан. Створити нові зелені зони міст, передбачені Генеральним планом забудови.

Основою розвитку озелених територій загального користування відповідно до ландшафтно-планувальних засад передбачається розширення їх рекреаційних можливостей, в основному за рахунок реконструкції існуючих зелених зон, озеленення районів нової житлової забудови та створення водоохоронних зелених насаджень.

Створення нових зелених зон дасть можливість збільшити площу зелених насаджень. Парки і сквери, що створюються в нових сельбищних районах, продовжують тенденцію безперервності зелених насаджень і забезпечують їх мешканців насадженнями загального користування за нормою в зонах оптимальної доступності.

Характерними для цих парків є те, що вони створюються на непокритих насадженнями землях, тому тут є дуже важливим підбір порід, їх вік і густота посадки, як засобів швидкого та якісного надання парковим територіям ландшафтної привабливості та кондиційності.

Таким чином, використання земель рекреаційного призначення та значному збільшенню їх площ дасть можливість оздоровлювати значну кількість населення, а з іншого боку – це могутній потенціал розвитку міжнародного туризму, який у багатьох країнах світу є прибутковою галуззю національної економіки.

Одним з головних чинників просторової організації рекреаційного господарства є ліси. Внаслідок розвитку рекреації лісу, зберігаючи властивості продуцентів деревної сировини і побічних продуктів, набувають нових властивостей джерела рекреаційних послуг та інше. Перетворюються на соціально-економічну категорію, пов'язану зі створенням рекреаційних благ.

З усіх видів рекреаційного природокористування найбільше вивчене рекреаційне лісокористування. Термін рекреаційне лісокористування був уведений у науковий вжиток у середині 80-х років минулого століття Тарасовим О.І. Рекреаційне лісокористування - це сукупність явищ, які виникають у зв'язку з використанням лісу для туризму і відпочинку. Згодом визначення цього явища сформувалося як лісова рекреація - це перебування людей на землях лісового фонду в культурно-оздоровчих, туристичних і спортивних цілях. У процесі рекреації туристи і відпочиваючі використовують ліс для походів, прогулянок пішки, катання верхи на конях; пікніків, тимчасового проживання з установкою наметів і будиночків на колесах, розкладання вогнищ; спортивних змагань, театралізованих дійств; полювання, рибної ловлі, збирання грибів, ягід, лікарської сировини тощо. Всі ці дії відносять до рекреації, якщо вони не є виробничою діяльністю або промислом. Тому заготівля грибів, ягід, випасання худоби та інше, а також перебування в лісі на різних роботах не належать до рекреації. Рекреант знаходиться в лісі як споживач рекреаційних ресурсів і послуг, а не виробник продукції для інших. Рекреаційний потенціал лісів дозволяє виділити наступні види лісової рекреації: кемпінгова лісова рекреація, повсякденна лісова рекреація, спортивно-масові заходи, лісовий туризм, лісова екскурсія [100].

Практично всі ліси, придатні для організації в них відпочинку та оздоровлення населення, є рекреаційними, використання яких зумовлене наявністю унікальних природних комплексів з мальовничими ландшафтами, багатим рослинним і тваринним світом, значною кількістю водойм, мінеральних цілющих джерел, а також впливом цілої низки соціально-економічних і медико-біологічних факторів.

Найважливіші особливості, що визначають придатність лісових територій для рекреаційного використання, такі: екологічні функції лісів, їх величезна водоохоронно-захисна, середовищноутворююча і рекреаційна роль, що знаходяться в гармонійному поєднанні;

- виростання лісів поблизу лікувальних джерел, водойм, в місцевостях, найбільш сприятливих для кліматолікування;
- розміщення рекреаційних ресурсів в освоєному і відносно густонаселеному регіоні країни на невеликому видаленні від великих промислових і культурних центрів.

Цінні рекреаційні території - це лісові масиви Криму, Карпат, Західного Полісся, по берегах Дніпра, Дністра, Десни, Сіверського Дінця, Південного Бугу та інших річок.

Сприятливий вплив лісу пояснюється насамперед його мікрокліматичними особливостями, специфічним температурним режимом, сонячною радіацією, іонізацією. Найбільш сприятливі для відпочинку сосново-дубові, дубові, липові, березові і кленові ліси, що виростають на сухих, свіжих і вологих ґрунтах, а також соснові, березові і дубові, що ростуть на добре і середньодернових ґрунтах, приозерні, рівнинні, віддалені від водойм.

Рекреаційні функції лісу визначаються також санітарно-гігієнічною обстановкою, яка значною мірою залежить від фітонцидні (властивості зелених насаджень). Деревя виділяють леткі речовини, що володіють різними фітонцидними властивостями. Високі фітонциди є в соснових лісах. Бактерій тут в повітрі міститься в два рази менше, ніж у змішаних. Фітонциди, що виділяються ялицею, вбивають паличку кашлюку, збудників дизентерії, черевного тифу, березою і тополею - мікроби золотистого стафілокока, сосною - збудників туберкульозу і кишкової палички.

Необхідною умовою розширення рекреаційного лісокористування є підвищення продуктивності та цінності лісів. Санітарно-гігієнічні властивості лісів посилюються паралельно зі збільшенням його деревної та побічної продукції [16].

Наступним видом рекреації є водна рекреація. До неї входять водні об'єкти природного або штучного (антропогенного) походження (річка, озеро, водосховище, ставок та ін.), призначені для

задоволення рекреаційних потреб населення (оз.Свитязь в Шацькому національному парку в Україні; озера Селігер, Байкал, Ханка, Телецьке в Росії; оз.Іссик-Куль в Киргизстані; озера Балатон, Веленце в Угорщині та ін.). В окремих випадках (наприклад, при дефіциті водних ресурсів) рекреаційне використання водойми поєднується з його використанням для зрошення, водопостачання, рибного господарства [7].

Вимоги рекреації до стану навколишнього середовища різноманітні, оскільки на характер рекреаційного використання акваторій і берегових зон особливо впливає сукупність природних і антропогенних факторів. Географічне положення, параметри водних об'єктів, їх гідрологічний, гідрофізикохімічний і гідробіологічний режими, економічна і транспортна освоєність території, склад учасників водогосподарського комплексу на крупних і середніх водних об'єктах, об'єм скиду стічних вод, характер і масштаби забруднення оточуючого середовища, а також інші фактори визначають рекреаційну придатність і цінність акваторій в цілому або окремих ділянок.

Одним з основних природних факторів, який визначає рекреаційну придатність і цінність водних об'єктів, є розміщення їх в тій чи іншій природно-кліматичній зоні. Географічне положення, обумовлюючи природно-кліматичні умови, в значній мірі визначає набір рекреаційних занять на даному водному об'єкті і разом з тим обмежує у часі ті чи інші види відпочинку і спорту. Масштаби розвитку більшості літніх видів спорту на водоймах в значній мірі залежать від температури води і повітря. Нижньою межею температури води рекреаційних водойм прийнято вважати +17°C, в основному це стосується купання, водних лиж і деяких інших видів відпочинку. Тому період, придатний для рекреаційного водокористування, визначається датами переходу температури води через цю критичну точку.

Типи ландшафтів у берегових зонах належать до числа найважливіших природних факторів, які визначають рекреаційну цінність акваторій. Значно підвищує рекреаційну цінність водних об'єктів наявність на їх берегах лісів, оскільки вони створюють

комфортніші умови для відпочинку, захисту від вітру та інтенсивної сонячної радіації, а також сприятливо впливають на психофізіологічний стан людини. Так, наприклад, в помірних широтах сухі соснові бори і березово-соснові ліси на побережжі є найкомфортнішими і привабливими для відпочинку.

Рибогосподарський потенціал водних об'єктів суттєво впливає на масштаби їх рекреаційного використання, оскільки любительська риболовля є одним з наймасовіших видів водних рекреацій. Тому важливо, щоб гідрологічний і гідрохімічний режими водойм були оптимальними для відновлення рибних ресурсів.

Значний вплив на масштаби рекреаційного використання водних об'єктів мають такі фактори, як транспортне освоєння і доступність водойм. Для короткочасного відпочинку без ночівлі межею транспортної доступності вважається 60-70 кілометрів (тобто не більше 2 годин їзди на транспорті). Для короткочасного відпочинку з ночівлею ця межа може бути збільшена до 3-4 годин, а для тривалого відпочинку - до 1-2 доби. Рекреаційна цінність водних об'єктів особливо зростає тоді, коли їх берегова зона обладнана відповідним чином, тобто створена рекреаційна інфраструктура - пляжі, суднові станції, причали, пункти харчування, лікування, прокату, розваг, санітарно-технічне облаштування.

Якщо вести мову про масштаби розвитку рекреації, слід пам'ятати і враховувати, що різні види рекреаційної діяльності вимагають специфічних вимог до параметрів водойм і берегової зони, а також до якості оточуючого середовища. Ці фактори можуть відігравати основну, а іноді і вирішальну роль при визначенні рекреаційної цінності акваторіально-територіальних комплексів. Найвні параметри акваторії і берегової зони, які рекомендуються для оптимальних умов відпочинку, коливаються в дуже широких межах [108].

1.2. Нормативно – правові аспекти використання рекреаційних територій

Відповідно до статті 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» рекреаційними територіями

є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму [39].

До земель рекреаційного призначення, відповідно до ст. 50 Земельного кодексу України належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Стаття 51 Земельного кодексу України визначає склад земель рекреаційного призначення. До них належать земельні ділянки зелених територій і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [42].

Єдине спеціальне регулювання правового режиму рекреаційних територій, порядку їх створення та діяльності в них на сьогодні в законодавстві України відсутнє. Загальне правило, встановлене в ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає, що на території рекреаційних територій забороняються:

- господарська та інша діяльність, що негативно впливає на навколишнє природне середовище або може перешкодити використанню їх за цільовим призначенням;

- зміни природного ландшафту та проведення інших дій, що суперечать використанню цих територій за прямим призначенням [39].

Конкретний правовий режим рекреаційної території залежить від її місцезнаходження та визначається нормами різних законодавчих актів. Зокрема:

- рекреаційна територія може бути частиною природно-заповідного фонду, це, наприклад, території регульованої і стаціонарної рекреації національних природних парків, території регіональних ландшафтних парків та інші. Їх режим визначений законодавством про природно-заповідний фонд. Це можуть бути

зелені території навколо міст, промислових підприємств (зелені території, парки, лісопарки). Їх виділений визначення розмірів здійснюється державними органами лісового господарства у відповідності з Порядком поділу лісів на групи, віднесенням їх до категорії захисності та виділення особливо захисних земельних ділянок лісового фонду. Ліси зелених території поділяється на лісопаркову і лісогосподарську (санітарно-захисні) частини. До лісопаркової частини лісів зелених території відносяться ділянки лісу, сприятливі для масового відпочинку. Виділення зелених території проводиться з урахуванням конкретних природних умов, розміщення промислових об'єктів, а також місць масового відпочинку населення і приміських лікувально-профілактичних та оздоровчих закладів (будинків відпочинку, пансіонатів, таборів тощо) [61];

- рекреаційне призначення мають окремі території населених пунктів, які створюються згідно з генеральними планами населених пунктів (парки, бульвари, сквери). Відповідно до Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів територія населеного пункту з урахуванням переважного функціонального використання поділяється на сільбищну, виробничу та ландшафтно-рекреаційну, що охоплює приміські ліси, лісопарки, лісозахисні смуги, водоймища, території відпочинку та курортні території, землі сільськогосподарського використання та інші, які разом з парками, садами, скверами, бульварами сільбищної території формують систему озеленення та оздоровчих території. Розділ 6 Правил встановлює вимоги до організації ландшафтно-рекреаційних територій, а саме нормативи площ зелених насаджень, їх розміщення тощо. Правовий режим зелених насаджень у населених пунктах регулюється також Правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України. Вони виділяють категорію зелених насаджень загального користування – це зелені насадження, які розташовані на території загальноміських і районних парків, спеціалізованих парків, парків культури та відпочинку; на територіях зоопарків та ботанічних садів, міських садів і садів житлових районів, між квартальних або при групі житлових будинків; скверів, бульварів,

насадження на схилах, набережних, лісопарків, лугопарків, гідропарків та інших, які мають вільний доступ для відпочинку[23];

- рекреаційні функції виконують природні території та комплекси територій санаторіїв, баз відпочинку, кемпінгів, приватних дачних ділянок. Їх правовий режим визначається в залежності від розташування, режиму власності тощо;

- рекреаційними територіями можуть також бути водні території та землі водного фонду. Згідно з ст. 64 Водного кодексу України місця користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях встановлюються відповідними радами. Користування водами в цих цілях здійснюється в порядку загального і спеціального користування. При цьому загальне водокористування може бути заборонено чи обмежено з метою охорони життя і здоров'я людей [15];

- окремо слід виділити спеціальні туристсько-рекреаційні (вільні) економічні території, на яких встановлений і діє спеціальний правовий режим економічної рекреаційної діяльності та порядок застосування законодавства України. Стаття 3 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних територій» виділяє типи таких територій, до яких належать і туристсько-рекреаційні. Конкретний правовий режим такого типу території визначений щодо діючої нині туристсько-рекреаційної території «Курортполіс Трускавець». Він регулюється Законом України «Про спеціальну економічну територію туристсько-рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець» та Положенням про спеціальну економічну територію туристсько-рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець» [32].

Правовий режим рекреаційних територій — це сукупність правил, вимог щодо створення, використання, управління, охорони рекреаційних територій, покликаних сприяти ефективному функціонуванню цих територій з метою відновлення життєвих сил і працездатності людини.

Рекреаційні території як юридичне поняття є комплексним, тому їх правовий режим визначено в еколого-правових нормах різних законів.

Зміст правового режиму використання та охорони рекреаційних територій становлять:

- визначення поняття рекреаційним територією як об'єктів правового регулювання, їхні види, порядок створення;
- управління в галузі використання та охорони рекреаційних територій;
- правові форми використання рекреаційних територій;
- механізм правової охорони рекреаційних територій;
- відповідальність за порушення правового режиму рекреаційних територій.

Уперше в законодавстві України поняття рекреаційних територій було визначено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». В загальних рисах було окреслено їхній правовий режим, органи, що встановлюють такий режим [39].

Доповнюється поняття рекреаційних територій та їхній правовий режим в Земельному кодексі України де визначається склад земель рекреаційного значення, що становлять базовий простір для створення таких територій. Водночас, перелік земель не є вичерпним. У загальних рисах кодексом визначено правовий режим рекреаційних територій, питання їхньої охорони та використання[42].

Деякі особливості правового режиму рекреаційних територій визначено Лісовим кодексом України. Згідно зі ст. 3 цього кодексу рекреаційна функція лісу визнається переважною, а рекреаційне лісокористування розглядається як неодмінна умова відновлення сил і здоров'я людини, підвищення трудового потенціалу суспільства. Лісовий кодекс виділяє використання лісу та земельних ділянок лісового фонду в рекреаційних, культурно-оздоровчих, спортивних та туристичних цілях самостійний вид права лісокористування, встановлює спеціальні права й обов'язки користувачів, порядок їх виникнення та припинення, особливості постійного та тимчасового лісокористування для зазначених цілей. Режим рекреаційних територій визначається Порядком поділу лісів на групи, віднесення їх до категорій захищеності та виділення особливо захисних земельних ділянок лісового [61].

Окремі аспекти правового режиму рекреаційних територій висвітлено у Водному кодексі України, зокрема це норми, що встановлюють порядок і вимоги рекреаційного водокористування [15].

Чіткіше особливості правового режиму рекреаційних територій відображено в Законі України «Про природно-заповідний фонд України», оскільки більшість об'єктів природно-заповідного фонду можуть використовуватися для рекреаційних цілей, а на їх теренах можливе створення рекреаційних територій.

Так, до складу рекреаційних територій можуть входити території антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, території стаціонарної рекреації національних природних і регіональних ландшафтних парків, експозиційні території ботанічних садів, дендрологічних парків, рекреаційні території зоологічних парків[40].

Крім того, правовий режим рекреаційних територій як вільних економічних територій регулюється нормами Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних територій» [32].

Правовому режиму рекреаційних територій властиві:

- наявність загального та спеціального правового регулювання режиму використання й охорони рекреаційних територій;
- спрямованість на досягнення спеціальної мети — відновлення життєвих сил і працездатності людини;
- врахування того, що ці об'єкти створено як природою, так і людиною;
- заборона господарської та іншої діяльності, що шкідливо впливає на навколишнє природне середовище, призводить до будь-яких змін природного ландшафту;
- заборона будь-яких дій, що порушують суспільні інтереси при використанні рекреаційних територій;
- обмеження права користування такими територіями;
- установлення спеціального порядку створення рекреаційних територій;
- загальнодержавний характер власності на природні території рекреаційного значення;

- установа додаткових обов'язків користувачів (зокрема орендарів);

- змішаний характер правового режиму рекреаційних територій. На територіях рекреаційних територій забороняється будь-яка діяльність, що може завдати шкоди навколишньому середовищу і суперечить цілям та завданням рекреаційних територій. До різновидів такої діяльності належать:

- розвідка і розробка корисних копалин;
- надання земельних ділянок на ведення садівництва, дачного будівництва; будівництво магістральних шляхів, трубопроводів, ліній електропередач й інших комунікацій, а також будівництво й експлуатація господарських і житлових об'єктів, не пов'язаних з функціонуванням рекреаційних територій;

- рух і стоянка механізованих транспортних засобів, не пов'язаних із функціонуванням таких територій; розширення та будівництво нових господарських об'єктів.

Застосування нормативно-правової бази з метою організації якісних рекреаційних послуг

Сьогодні ринку рекреаційних послуг характерні диспропорційний спад, обумовлений загальною кризою економіки країни, різким зменшенням платіжнеспроможного попиту, дефіцитом державного бюджету, що привело до згорання соціальних програм, низькою якістю послуг, обмеженістю асортименту, високими цінами на туристичні та санаторні путівки; формування і функціонування в умовах нестабільності законодавства, суперечностей в ціноутворенні, трансформації систем управління, низького рівня розвитку товарного, фінансового ринків, ринку праці, капіталів та інформації; нерівномірність в територіальних рівнях обслуговування та зростаючими відмінностями в рівнях і структурі споживання послуг різними групами населення.

Ринок рекреаційних послуг економіки перехідного періоду є досить специфічним утворенням з незбалансованим попитом і пропозицією, нездоровою конкуренцією, неефективними механізмами ціноутворення, подальший розвиток якого передбачає модернізацію

його функціональної структури шляхом узгодження тріади “ потреба – попит – пропозиція ”; забезпечення якості та різноманітності рекреаційних послуг; перегляду підходів до планування, фінансування, ціноутворення в рекреаційній сфері; трансформування системи управління на всіх його рівнях.

Основними напрямками регулювання є рекреаційне природокористування (вивчення медико-географічного стану району відпочинку, ступеня відповідності природного комплексу екологічним, санітарно-гігієнічним нормативам життєдіяльності відпочиваючих); завантаженість закладів розміщення, громадського харчування, туристичного транспорту та ін.; комплектування рекреаційних установ кваліфікованими працівникам; робота закладів, які забезпечують спеціальними і побутовими послугами рекреантів; дотримання вимог проживання на рекреаційних територіях.

Сьогодні необхідно на основі оцінки природно-рекреаційного потенціалу, рівня розвитку матеріально-технічної бази та рекреаційної інфраструктури, забезпеченості населення рекреаційними установами, потреби в рекреаційних послугах з врахуванням майбутніх соціально-економічних умов, розробити комплекс заходів, які вирішили б наступні завдання:

- створення, розвитку, розширення, реконструкції, перепрофілювання, приватизації та роздержавлення рекреаційних закладів;
- впровадження нових форм рекреаційного обслуговування;
- розвитку рекреаційного підприємництва;
- створення спільних підприємств, вільних економічних зон рекреаційного профілю;
- розвитку інфраструктури рекреації;
- забезпечення рекреаційних установ кваліфікованим персоналом;
- розвитку інформаційно-рекламної та маркетингової діяльності.

Для визначення правової природи та існування рекреаційного комплексу в цілому (правовий аспект) необхідно проаналізувати певну систему норм законодавства України, які регулюють сферу рекреації. У зв'язку з чим, можна виділити основні моменти

існування рекреаційного комплексу, як сукупності підприємств і галузей, які задовольняють сучасні рекреаційні потреби громадян.

Основні напрями ведення рекреаційної діяльності у межах територій:

- створення умов для організованого та ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;

- забезпечення попиту рекреантів на загальнооздоровчий, культурно-пізнавальний відпочинок, туризм, любительське та спортивне рибальство, полювання тощо;

- обґрунтування і встановлення допустимих антропогенних (рекреаційних) навантажень на території України;

- організація рекламно-видавничої та інформаційної діяльності, екологічної просвіти серед відпочиваючих, туристів у межах територій - формування у рекреантів та місцевих жителів екологічної культури, бережливого та гуманного ставлення до національного природного надбання.

Рекреаційна діяльність у межах територій здійснюється установами природно-заповідного фонду, підприємствами, установами та організаціями, яким ці території та об'єкти підпорядковані, забезпеченням таких умов:

- створення і функціонування рекреаційної інфраструктури на визначених згідно із законодавством територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України;

- організація та інфраструктурне облаштування туристичних та екскурсійних маршрутів, еколого-освітніх стежок;

- координація діяльності установами природно-заповідного фонду суб'єктів рекреаційної діяльності незалежно від форми власності та підпорядкування з огляду на використання природних та історико-культурних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України;

- створення і ведення інформаційного банку даних щодо рекреаційних закладів, які розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України;

- частина у вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, з'їздах, семінарах, присвячених питанням розвитку рекреації;

- вивчення, узагальнення та впровадження вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо організації рекреаційної діяльності на природно-заповідних територіях та об'єктах.

Рекреаційна діяльність у межах територій України згідно нормативних документів може здійснюватися за такими основними видами:

1. Відпочинок:

- загальнооздоровчий відпочинок;
- культурно-пізнавальний відпочинок;
- короткостроковий відпочинок (від 5-10 годин до 1-2 днів);
- розбиття наметів і розкладання вогнищ у спеціально обладнаних та відведених для цього місцях).

2. Екскурсійна діяльність:

- екскурсії (прогулянки) маркованими екологічними стежками, а також на виставки, в музеї, засновниками яких є установи природно-заповідного фонду, інші суб'єкти рекреаційної діяльності.

3. Туристична діяльність:

- науково-пізнавальний пішохідний туризм;
- орнітологічний туризм (спостереження за птахами);
- етнографічний туризм (кантрі-туризм);
- ознайомлення з народними традиціями, фольклором, побутом, архітектурою та іншими ментальними цінностями місцевого населення;
- лижний, зокрема гірськолижний, туризм (лижні подорожі та прогулянки);
- велосипедний туризм прогулянки, подорожі на велосипедах);
- кінний туризм (прогулянки, подорожі на конях);
- водний туризм (спуск гірською річкою на надувних плотах, човнах, катамаранах (рафтинг), подорожі на яхті, катання на водних лижах, в'індсерфінг, прогулянки на човнах);
- спелеотуризм (відвідування печер);

- підводний туризм (підводне плавання з аквалангом, екскурсії до підводних печер і гротів (дайвінг));

- парапланеризм (прогулянки, подорожі на парапланах), дельтапланеризм (прогулянки, подорожі на дельтапланах), балунінг (прогулянки, подорожі на повітряних кулях).

4. Оздоровлення:

- використання рекреантами природних лікувальних ресурсів природно-заповідного фонду.

Рекреаційна діяльність організовується відповідно до функціонального зонування та проектів організації території національних природних парків (НПП) і регіональних ландшафтних парків (РЛП), охорони, відтворення та рекреаційного використання їхніх природних комплексів і об'єктів, проектів організації території біосферних заповідників та охорони їх природних комплексів, а також проектів утримання та реконструкції парків - пам'яток садово-паркового мистецтва, проектів організації території зоопарків, дендропарків тощо.

Рекреаційна діяльність у межах заказників і пам'яток природи може здійснюватися за умови забезпечення охорони та збереження їхніх природних комплексів відповідно до положень про заказники та охоронних зобов'язань власників або користувачів земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказниками або пам'ятками природи.

Організаційними формами здійснення у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України рекреаційної діяльності, пов'язаної з туризмом, є внутрішній і міжнародний туризм.

Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду організовується спеціальними адміністраціями установ природно-заповідного фонду, а також підприємствами, установами, організаціями, яким підпорядковані ці території та об'єкти.

Для забезпечення організації рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду можуть створюватися підрозділи (відділи або сектори рекреації) спеціальних адміністрацій національних природних парків, біосферних

заповідників, регіональних ландшафтних парків, парків - пам'яток садово-паркового мистецтва, зоопарків.

Положення про підрозділ (відділ або сектор рекреації) має містити вимоги з організації рекреаційної діяльності та затверджується керівником установи природно-заповідного фонду.

Підприємства, установи, організації, у підпорядкуванні яких перебувають території та об'єкти природно-заповідного фонду, здійснюють рекреаційну діяльність у межах цих територій та об'єктів за власними програмами та планами, погодженими з:

- центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища - щодо територій та об'єктів загальнодержавного значення;

- територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища - щодо територій та об'єктів місцевого значення.

Суб'єкти рекреаційної діяльності зобов'язані:

- надавати рекреантам необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про рекреаційні послуги, програму обслуговування, можливі ризики під час подорожей, роз'яснення щодо їхніх прав та обов'язків;

- забезпечувати виконання вимог чинного законодавства щодо раціонального використання природно-рекреаційних ресурсів та їх збереження.

Для активізації участі України у міжнародному співробітництві з питань рекреаційної діяльності у межах природно-заповідних територій та об'єктів установи природно-заповідного фонду:

- проводять роботу, спрямовану на укладення багатосторонніх та двосторонніх міжнародних угод у сфері рекреаційної діяльності;

- сприяють широкій участі науковців та громадськості у виконанні міжнародних проектів, спрямованих на розв'язання проблем охорони довкілля та розвиток рекреаційної діяльності, стажуванню українських фахівців з рекреаційної діяльності за кордоном, розвитку міжнародного екологічного туризму;

- систематично аналізують міжнародний досвід щодо здійснення рекреаційної діяльності;

- беруть участь у підготовці відповідних міжнародних видань, в інформаційному забезпеченні міжнародної інформаційної (туристичної) системи.

В сучасних умовах одним з ефективних елементів регіонального регулювання є програмування. Програма розвитку рекреаційного комплексу передбачає виконання завдань, основні з яких:

- аналіз роботи існуючих реакційних установ;
- здійснення наукових досліджень природних рекреаційних ресурсів, їх опис, якісна, кількісна економічна оцінка;
- створення Кадастру рекреаційних ресурсів;
- здійснення теоретичного аналізу класифікації зон відпочинку рекреаційних об'єктів;
- вивчення попиту на певні види рекреаційних послуг;
- формування рекреаційних потреб у жителів регіону;
- розробка економічного механізму ефективного природокористування;
- перехід на територіально-диференціальні методи планування і управління;
- утвердження ринкових відносин при використанні природних ресурсів;
- розробка механізму освоєння нових технологій, придатних для рекреаційної діяльності;
- розробка механізму формування фінансового фонду охорони і відтворення рекреаційних ресурсів;
- вирішення проблеми правового забезпечення рекреаційної діяльності, природокористування, охорони рекреаційних ресурсів;
- створення нормативно-методичної бази реорганізації форм власності та забезпечення їх різноманітності в сфері рекреації;
- визначення шляхів, форм і методів стимулювання розвитку рекреаційного підприємства;
- обґрунтування і впровадження ефективних фінансово-економічних механізмів регулювання розвитку рекреаційної сфери та створення моделі інвестиційної політики;
- розробка концепції залучення іноземних інвестицій в розвиток рекреаційного бізнесу;

- забезпечення реалізації стратегічно вигідних та економічно ефективних проєктів, які передбачали комплексний розвиток найбільш перспективних рекреаційних територій і об'єктів регіону.

Реалізація цих заходів в регіонах створить передумови для функціонування і розвитку багатоваріантної економіки послуг, удосконалення економічних відносин в рекреаційній сфері, задіяні в господарський оборот найцінніших рекреаційних ресурсів, поліпшення соціально-економічної ситуації в області, зниження рівня безробіття, міграції (особливо з поліських районів), якісно нового розвитку виробничої та соціальної інфраструктури області на рівні міжнародних стандартів, пожевлення інвестиційної діяльності та переходу рекреаційної сфери до самофінансування, самоуправління, саморозвитку, неминуче викличе позитивні економічні зміни.

Правові форми використання рекреаційних зон

Рекреаційні зони можуть бути використані для рекреаційної діяльності людини за певних соціальних, економічних і технічних умов. Використання рекреаційних зон — це добування корисних для відновлення фізичних і духовних сил людини екологічних, економічних, культурних властивостей навколишнього середовища.

Головна мета використання рекреаційних зон — організація відпочинку населення.

Форми використання рекреаційних зон розрізняються залежно від їх цільового призначення, місця розташування та інших факторів.

До основних форм використання рекреаційних зон належать право власності та право користування, зокрема оренда.

Значна частина рекреаційних зон розташована на землях рекреаційного призначення, тому користування ними залежить від форм використання таких земель.

Землі рекреаційного призначення перебувають у власності держави і не можуть передаватися у колективну та приватну власність, тому основною формою їх використання є право користування, а отже і оренда.

Право користування рекреаційними зонами здійснюється у двох видах: загальне та спеціальне. Загальне користування рекреаційними зонами здійснюють громадяни в порядку, який визначається

місцевими радами згідно з містобудівними нормами. Це — користування парками, скверами, бульварами, садами населених пунктів.

Спеціальне користування рекреаційними зонами здійснюють громадяни та господарюючі суб'єкти на підставі рішень компетентних органів держави з метою організації рекреаційної та пов'язаною! з нею діяльності. Такі відносини можуть виникати як самостійні (наприклад, передача в користування земельної ділянки для будівництва атракціонів), так і другорядні (наприклад, користування земельною ділянкою, зайнятою танцювальним майданчиком, на підставі договору оренди останнього).

Незалежно від підстави виникнення права користування рекреаційними зонами, усі суб'єкти зобов'язані:

- дотримуватися цільового характеру використання таких зон;
- раціонально та економне використовувати корисні властивості природних об'єктів та територій рекреаційних зон;
- вживати необхідних заходів з охорони, відтворення рекреаційних ресурсів, припиняти їх вичерпання та руйнування;
- дотримуватися екологічних вимог;
- своєчасно вносити плату за користування;
- здійснювати заходи з відтворення та підвищення рекреаційної цінності території.

різновидом спеціального користування рекреаційними зонами є оренда.

Предметом орендних відносин є територія або окремі природні об'єкти. При цьому сторонами договору оренди виступають, з одного боку, місцеві ради, з другого — будь-яка правоздатна юридична особа, метою діяльності якої визначено організацію відпочинку населення.

Зміст орендних відносин рекреаційних зон містить, окрім загальних прав та обов'язків природокористувачів, спеціальні, передбачені договором, метою якого є підвищення гарантій цільового і раціонального використання таких територій.

Використання рекреаційних зон, розташованих на землях природоохоронного призначення, має деякі особливості, які вплива-

ють із правового режиму таких земель. Рекреаційні зони на територіях ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків можуть використовуватися як на праві користування (в тому числі і оренди), так і на праві власності залежно від форми власності самих об'єктів природно-заповідного фонду. При цьому обов'язковою умовою використання таких зон є дотримання режиму земель природоохоронного і рекреаційного призначення. Суб'єктом права власності може бути будь-яка правоздатна фізична чи юридична особа, метою діяльності якої є організація відповідного об'єкта природно-заповідного фонду. Право користування такими рекреаційними зонами схоже з правом користування на землях рекреаційного призначення.

Форми використання рекреаційних зон розрізняють залежно від характеру їх експлуатації: індивідуальне використання та колективне. До першого слід віднести природокористування рекреаційними територіями, спеціальне природокористування громадян, що здійснюють підприємницьку діяльність в галузі рекреації. До другого належить використання рекреаційних зон для організованого масового відпочинку, використання рекреаційних територій юридичними особами для організації відпочинку своїх працівників та інше.

1.3. Вплив рекреаційних територій на стале землекористування

Площа рівнинних рекреаційних ландшафтів України становить 7 млн га, гірських та передгірних ландшафтів — понад 2 млн га. Особливе місце серед ландшафтних територій займають морські пляжі, загальна довжина яких становить 1160 км, або 47 % берегової смуги. На морських пляжах України можна організувати відпочинок одночасно 4,1 млн чоловік, а ландшафтні рекреаційні території усіх видів дозволяють одночасно оздоровлювати близько 47 млн чоловік, тобто майже все населення України.

Території туристсько-екскурсійної діяльності розміщені по всій території України. Концентруються вони переважно в містах і

селищах з багатим історичним минулим та в межах рекреаційних ландшафтів.

В Україні найбільше значення мають рекреаційні території Криму, Карпат, приморські території Одеської, Миколаївської, Донецької областей. Для кожної рекреаційної території важливою є її рекреаційна місткість, обумовлена природно-ресурсним потенціалом регіону. Вона розраховується за кількістю відвідувань на рік, добу.

Кліматичні умови України дозволяють організувати масовий літній відпочинок протягом 140 - 145 днів у північно-західних регіонах, 180 - 190 днів - у степовій зоні морського узбережжя, 220 днів - у південній частині Криму.

Для зимових видів відпочинку територія України менш сприятлива, крім району Карпат, де кліматичні умови забезпечують повноцінний відпочинок протягом 90 - 120 днів.

Стійкість природної системи відносно рекреаційного впливу визначається щільністю відпочивальників на ділянках рекреаційних зон. На базі рекреаційних ресурсів України функціонують санаторії, пансіонати і будинки, бази відпочинку із загальною кількістю 434, 4 тис. місць, дитячі табори - 467,7 тис. місць, установи туризму - 91 тис. місць. Крім того, в приміських зонах функціонує 330 установ одноденного відпочинку на 17,6 тис. місць. Рекреаційні установи України забезпечують відпочинок 17 млн чоловік на рік.

Нині потенціал рекреаційних територій України використовується недостатньо. З 9 млн га потенційно придатних ландшафтних територій використовується для всіх видів відпочинку 1,7 млн га, або 18,95 %. Це забезпечує відпочинок тільки кожного п'ятого жителя України, який віддає перевагу відпочинкові влітку.

Рекреаційний потенціал України після аварії на Чорнобильській АЕС значно зменшився. Радіоактивного забруднення зазнали ландшафти і біологічні рекреаційні території на площі 1,4 млн га.

Для успішного розвитку рекреації необхідний комплекс певних умов. Виходячи з того, що рекреація поєднує оздоровчі та пізнавальні цілі, райони рекреації повинні мати сприятливі для оздоровлення людей природні умови (сприятливий клімат, різноманітний рельєф з мальовничими ландшафтами, наявність водних джерел тощо).

Іншими словами, повинна бути деяка комфортність природних умов. Бажано, щоб останні поєднувалися з культурно-історичними місцями. При цьому створюється комплекс сприятливих умов для ознайомлення рекреантів з особливостями природи, життя і побуту населення, культурно-історичними цінностями того чи іншого району, де відбувається курс оздоровлення рекреанта.

У рекреаційних регіонах недопустиме розміщення екологічно небезпечних виробництв, оскільки їхні відходи позначаються на якості рекреаційних ресурсів.

З переходом України до ринкових відносин індустрія відпочинку на базі використання рекреаційних ресурсів має стати важливою статтею доходів державного і місцевого бюджетів. Нині, за розрахунками Інституту економіки НАН України, надходження від туристського обслуговування становлять 0,9 - 1,1 % експортних доходів від зовнішньої торгівлі України.

Важливими напрямками подальшого використання рекреаційних територій країни є:

- розвиток санаторно-курортних закладів, де лікування і оздоровлення населення поєднується з активним відпочинком, відновлюванням фізичних і духовних сил людей;

зміцнення матеріально-технічної бази туризму і відпочинку за рахунок як збільшення кількості місць у рекреаційних закладах, так і якісного оновлення діючих установ відпочинку з метою підвищення комфорту проживання та розширення сфери обслуговування;

- створення кількох вільних рекреаційних економічних зон із широким залученням коштів і технологій зарубіжних країн як експериментальних лабораторій для поетапного входження рекреаційного потенціалу України до світового ринку туристських послуг;

- розширення в Україні мережі національних природних парків та ландшафтних регіональних парків, що забезпечить раціональне й екологічно безпечне використання рекреаційних ресурсів.

Україна має великі рекреаційні території, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Рекреаційні території поділяють на природні та соціально-економічні. Природні рекреаційні території - це природні умови, об'єкти, явища, які сприятливі для рекреації - відновлення духовних і фізичних сил, витрачених під час праці, навчання, творчості. Природні рекреаційні території України різноманітні. Україна має прекрасні умови для організації відпочинку на берегах і лиманах Чорного та Азовського морів, водойм і річок, у Кримських горах та Українських Карпатах. Рекреаційні території України (природні національні парки, приміські смуги, історико-архітектурні, історико-культурні заповідники і т.д.) охороняються. У межах рекреаційних територій заборонена діяльність, яка призводить до негативних змін у навколишньому середовищі. Досвід показує, що майже в усіх областях України щорічно проводять свій відпочинок тільки неорганізованим способом кілька мільйонів чоловік. Але слід відмітити, що в результаті аварії на Чорнобильській АЕС якість рекреаційних ресурсів помітно знизилася. Разом з тим в Україні існують традиційні і перспективні санаторно-курортні райони з ефективними унікальними ресурсами для відпочинку і лікування.

У гірських та передгірських районах Закарпатської області, особливо біля Сваляви, є значні запаси вуглекислих вод, на базі яких працює декілька курортів. Поблизу села Синяк є родовища сульфідних вод, а хлоридно-натрієві води розвідано в Усть-Чорній.

Різноманітними мінеральними водами багата Львівська область. Цінні всевітньо відомі гідрокарбонатно-сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфатні, натрієво-кальцієві води є у Передкарпатському районі, зокрема в Трускавці та Східниці. На незначній відстані від Трускавця, у Моршині, розвідані й широко використовуються сульфатно-хлорні, натрієво-магнієво-кальцієві води. На північ від Львівського Передкарпаття зосереджені відомі сульфідні води в Любені Великому і Немирові. Такі води, а також грязі, є на півночі Івано-Франківської області в с. Черче.

Чимале значення для лікування і відпочинку мають рекреаційні території Полісся. Тут зосереджені значні масиви лісів, зокрема соснових. Переважає м'яка тепла зима і досить вологе літо. Є велика кількість прісних озер; повноводні ріки повільно протікають у низьких берегах. Першочергове значення мають рекреаційні території тих місцевостей, які розташовані біля озер, рік і лісів. Можливості для лікування і відпочинку використовуються на Поліссі недостатньо. При цьому слід врахувати, що аварія на Чорнобильській АЕС негативно вплинула на можливості використання рекреаційних ресурсів центральної і східної частини Західного Полісся (північної частини Київської і Житомирської та деяких північних районів Чернігівської і Рівненської областей). Встановлено, що рівень радіації змінюється по вертикалі – біля основи крони він високий (30 %), над поверхнею крони він становить 100 %, на відстані 1 м від поверхні землі - 25%, над трав'яним покривом - 10 %.

Унікальні і сприятливі для освоєння рекреаційні території має крайня північно-західна частина країни. На півночі Волинської області, у верхів'ї Прип'яті, в добре освоєному в господарському відношенні регіоні, знаходиться так зване Українське поліське поозер'я. Воно характеризується великою кількістю різноманітних за площею та глибиною озер, великими лісовими масивами з переважанням сосни, значними площами лук і боліт. Абсолютні висоти цієї рівнинної території становлять 160-190 м.

Насамперед це Південний рекреаційний район, до складу якого входять приморські території Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької і Донецької областей та Автономної Республіки Крим. Даний район є порівняно посушливим (середньорічна кількість опадів 300-400 мм, переважно у холодний період) з дуже теплим і тривалим літом, теплою зимою, ранньою і короткою весною. Південний берег Криму характеризується м'яким субтропічним кліматом середземноморського типу. В межах названого району виділяються три підрайони: західний, кримський і східний.

Західний підрайон (Одеська, Миколаївська області та західна частина Херсонської) характеризується помірним кліматом - більшою кількістю опадів, вищою відносною вологістю повітря і нижчою

температурою морської води у літньо-осінній період. Тут зосереджені значні території для організації грязьового лікування у вигляді намулової грязі солених озер і лиманів (Куяльницький та ін.). Значний ефект дають купання в морській воді, сонячні та повітряні ванни.

Кримський підрайон, особливо невелика витягнута вздовж берега територія Південного берега Криму, захищена з півночі горами. Тут зосереджені надзвичайно сприятливі кліматичні території для відпочинку та лікування: тепла волога зима з температурою січня +1...+5°C, липня - близько +25°C. У літньо-осінній період випадає невелика кількість опадів, переважає ясна безхмарна погода. Кількість годин сонячного сяйва тут коливається від 2000 до 2500 на рік. Сприятливі передумови для відпочинку і лікування є також у східній та західній частинах Криму. Унікальні грязі для лікування зосереджені в районах Євпаторії, Феодосії, Саку та в багатьох інших населених пунктах.

Значні рекреаційні території є у східному підрайоні, який простягається вздовж Азовського моря. Клімат у цьому підрайоні більш континентальний, температура менш солоної морської води вища. Підрайон має сприятливі кліматичні водно-морські та грязьові території.

Цінні лікувальні грязі є в районах Бердянська, Маріуполя.

Унікальні рекреаційні території є також у Карпатах, Передкарпатті і Закарпатті, які входять у вигляді підрайонів у великий Карпатський район. Він характеризується значною кількістю опадів (700-800 мм на рік у рівнинних районах і до 1700 мм в горах), високою відносною вологістю повітря, м'якою зимою, теплим дощовим літом і помірно теплою сухою осінню. Сніг у горах досягає товщини 40-80 см і лежить протягом 3,5-4 місяців. Гірські райони характеризуються чистим повітрям, насиченим влітку та восени ароматом ялин, ялиць і ялівцю, а також різнотрав'ям та листяними лісами. У районі розташовані великі масиви лісів, джерела цінних і різноманітних за своїм хімічним складом та лікувальними властивостями мінеральних вод, в ряді випадків унікальних.

Найбільшу цінність мають водно-кліматичні та лісові території групи Шацьких озер (їх тут близько 30), в тому числі такі великі, як Світязь (площа близько 2,5 тис. га, максимальна глибина 58 м), Пулемецьке, Люцимир, Пісочне, Острів'янське, Перемут та ін. Значну частину регіону займає Шацький національний парк (майже 20 % його площі, близько 6500 га, припадає на озера). Їх чиста вода, здебільшого з піщаними берегами, аромат соснових лісів, території різноманітних дикорослих плодів, ягід і грибів, значні рибні території, а також теплий і м'який вологий клімат - усе це створює винятково сприятливі умови для лікування та відпочинку, для формування тут нового санаторно-курортного комплексу державного значення.

Перспективними для залучення до господарської діяльності є рекреаційні території Лісостепової зони. Клімат тут м'який, вологість повітря дещо менша, ніж на Поліссі, опади переважають у першій половині літа. Складовою частиною рекреаційних ресурсів є чисті поверхневі, а також підземні мінеральні води, у тому числі лікувальні води.

У багатьох місцях країни зустрічаються радонові води різного хімічного складу (Вінницька, Хмельницька, Київська, Черкаська, Кіровоградська області та ін.). Хлорні натрієві води є в Полтавській області (Миргород); Харківська область характеризується великими запасами кремнистих гідрокарбонатних кальцієво-натрієво-магнієвих, а також гідрокарбонатних натрієво-магнієво-кальцієвих вод. Усі ці території мінеральних вод мають велике лікувальне значення.

Природно-ресурсний потенціал земель рекреаційного, курортного та природоохоронного значення

Актуальним є визначення структури всього природно-ресурсного потенціалу регіонів України, виявлення місця, яке займає той чи інший його компонент в інтегральній (сумарній) величині. В свою чергу, встановлення компонентної структури природно-ресурсного потенціалу по регіонах дає змогу переходити на порівняльні оцінки територіальне диференціювання показників, пов'язаних з їх використанням.

Цікаву роботу з методики визначення компонентної структури природно-ресурсного потенціалу території України, проведення розрахунків по забезпеченню її населення окремими ресурсами і зведення до спільного знаменника інтегрального ресурсного потенціалу (на прикладі України) виконав В. П. Руденко. Незважаючи на умовність визначеного ним сумарного природно-ресурсного потенціалу по регіонах (по Україні в цілому, по її великих економічних районах і областях), що пов'язане зі складністю зіставлення різних за фізичними параметрами та особливістю споживання ресурсів (мінеральних, земельних, водних, лісових, фауністичних, природних рекреаційних), виконані дослідження становлять чималий науковий та практичний інтерес [90].

До складу земель, що вимагають створення особливого режиму охорони та забезпечення цільового функціонального використання на території України відносяться:

- курортні (лікувально-оздоровчі) землі (території розповсюдження понад 400 джерел лікувальних мінеральних вод і 104 родовищ лікувальних грязей; території морських пляжів довжиною 1160 км; земельні ділянки 1059 санаторіїв і санаторіїв-профілакторіїв на 203 тис. місць;

- рекреаційні землі (земельні ділянки 2380 закладів організованого відпочинку та туризму на 398 тис. місць; території масового короткочасного відпочинку населення у приміських зелених зонах; земельні ділянки дачних поселень та садівничих товариств;

- землі природоохоронного фонду, який використовується для екологічного туризму та рекреації (території 5 національних природних парків, 10 регіональних ландшафтних парків, 3 біосферних заповідників, 1800 заказників, 500 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва тощо);

- землі об'єктів історико-культурної спадщини (території розташування більше 125 тисяч пам'яток історії, археології, архітектури, етнографії та інші).

Загальна площа всіх цих земель, які використовуються за призначенням, за даними "Зведеної схеми районного планування

Україні", становить 7,2% території України (4346,6 тис. га), в т.ч. природоохоронні землі займали біля 2,2%.

У відповідності до чинного законодавства курортні, природоохоронні землі та землі історико-культурного призначення є загальнодержавною власністю, підлягають особливій охороні, не приватизуються; вони можуть передаватись лише у постійне або тимчасове користування; рекреаційні ж землі можуть перебувати як у загальнодержавній, так і в колективній або приватній власності.

За даними оцінки ресурсного потенціалу земель курортів і рекреації та туризму, земель історико-культурного призначення, територія їх розповсюдження може складати близько 9,1 млн. га, або майже 15% території країни. Це більш, ніж вдвічі перевищує площі тих земель, які використовуються для цих цілей на сучасному етапі. Згідно з прогнозними розрахунками на базі використання цього потенціалу є можливість одночасно оздоровити близько 50 млн. чоловік, тобто майже все населення України. З іншого погляду - це могутній потенціал розвитку міжнародного туризму, який у багатьох країнах світу є прибутковою галуззю національної економіки. Так, наприклад, питома вага доходів від туризму у валовому національному продукті в Іспанії становить майже 4%, у Кіпрі - близько 20%, у країнах Центральної і Східної Європи - біля 7,6%. В Україні доля доходів від туризму у валовому національному продукті не перевищує одного відсотка.

Водночас, значні земельні території необхідні для створення охоронних зон (санітарної охорони курортів та лікувальних ресурсів, водоохоронних, охорони історико-культурної спадщини, тощо) а також для створення прибережних захисних смуг, які виконують природоохоронні функції і мають режим обмеженої господарської діяльності. Зокрема, Водним Кодексом України (1995 р.) уздовж берегів морів, морських заток і лиманів передбачено виділення прибережних захисних смуг шириною не менше двох кілометрів від урізу води. В межах цих смуг забороняється застосування пестицидів, облаштування полігонів, складування відходів та будівництво полів фільтрації; навколо водойм забороняється розорювання земель, садівництво та городництво, будівництво дач, гаражів тощо.

Не дивлячись на очевидну економічну доцільність і гостру соціальну потребу в розвитку рекреаційного комплексу, на сьогоднішній день в Україні немає повного кадастру земель курортного, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення; не визначені цінні природні території з метою наступного їх заповідання; не встановлені межі охоронних зон всіх видів; не скориговані показники потреби резервних територій для розвитку курортів, рекреації та туризму навіть на ближчу перспективу.

Серед об'єктивних причин, що обумовили спад розвитку курортно-рекреаційних та природоохоронних територій, в першу чергу слід назвати:

- зниження потреб населення України на курортні та туристсько-рекреаційні послуги з 20% до 8% (через падіння загального життєвого рівня, створення приватного сектору дачних поселень та садівничих товариств тощо);

- реструктуризацію мережі курортних та туристсько-рекреаційних закладів, зменшення їх кількості;

- стагнацію курортного та туристсько-рекреаційного будівництва, дефіцит інвестицій, відсутність пільг в оподаткуванні даного виду послуг, оренди землі, використання енергоресурсів (що широко практикується в ряді країн - Туреччині, Тунісі і навіть - в Казахстані);

- використання частини існуючого фонду не за призначенням (офіси, малі підприємства тощо) у зв'язку з низьким рівнем комфорту в деяких закладах, збитковість їх експлуатації, неспроможність конкурувати на туристському ринку.

Істотним фактором для України є також втрата курортно-рекреаційних та природно-заповідних земель у зв'язку з їх радіоактивним забрудненням внаслідок Чорнобильської катастрофи (вилучено з даного виду використання 1,4 млн. га), що вимагає додаткового резервування подібних територій у екологічно чистих регіонах.

Однак, оцінка потенціалу рекреаційного фонду та курортно-лікувальних ресурсів дає об'єктивні підстави розраховувати, що ситуація, яка склалася в галузі є тимчасовою, а Україна має перспективу поживлення туризму, і в першу чергу, із-за кордону; нарощування курортно-рекреаційних і природоохоронних територій з особливим статусом (для забезпечення відтворення генофонду рослинного і тваринного світу, збереження різноманітності природних комплексів, охорони унікальних бальнеологічних ресурсів), які повинні становити близько 20% земельного фонду держави.

Головним у плануванні перспективного розширення територій ландшафтно-природних ресурсів повинно стати визначення їх цінності та пріоритетів у формуванні подальшої інвестиційної політики. З цього погляду необхідно перш за все зарезервувати території унікальних бальнеологічних, грязевих і пляжних приморських ресурсів, а також територій майбутнього природно-заповідного фонду.

Для вирішення всіх цих проблем першочергово необхідно:

1) законодавчо закріпити функціональний розподіл особливо цінних територій в Україні. З цією метою треба прискорити введення в дію закону "Про курорти", розробити нові закони "Про приморські території", "Про охорону гірських ландшафтів" тощо (подібні закони вже давно діють у Франції, Німеччині та інших країнах);

2) визначити науково обґрунтовані пріоритети резервування, функціонального використання і охорони курортно-рекреаційних і природно-заповідних земель з урахуванням регіональних особливостей; зафіксувати їх територіальні параметри у містобудівній документації;

3) розробити кадастр земель курортного, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення;

4) скласти новий реєстр та визначити границі територій, які резервуються під курорти, зони масового відпочинку і туризму та природоохоронні об'єкти рекреаційного призначення;

5) затвердити реєстр і чітко визначити зовнішні межі всіх видів охоронних зон та їх територіальні розміри; встановити режим ведення на них господарської діяльності.

1.4. Умови формування рекреаційних об'єктів та механізм їх функціонування

Для відображення соціально-економічних пріоритетів і критеріїв ефективності природокористування вважають, що варто звернутися до вчення В.І.Вернадського, аби віднайти зв'язок між природним середовищем й вирішенням проблеми сталого соціально-економічного розвитку. Він виділяє три рівні ієрархії наукових пошуків захисту навколишнього середовища й сталого розвитку, а саме: глобальний, регіональний та місцевий. Просторовий глобальний та регіональний тісно переплітається з проблемами національної продовольчої безпеки, соціально-економічним розвитком регіонів, а просторовий місцевий – тяжіє до капіталістичної мотивації підприємництва, що пов'язують також з світовою ринковою кон'юнктурною динамікою [111].

Природні ресурси складають єдину основу процесу суспільного виробництва. Забезпеченість економіки країни цими ресурсами в багатьох випадках визначає характер розвитку усіх її галузей, можливості реалізації соціально-економічних цілей, положення та рівень регіонів України на державній та міжнародній арені. Тому облік природних ресурсів, їх класифікація, економічна оцінка та вивчення умов, у яких вони відтворюються та використовуються, мають першочергове значення.

Природні ресурси виражають собою соціальну значимість і корисність природи, її здатність задовольняти потреби людини, представляють складну сукупність матеріальних елементів і процесів, що знаходяться в постійному розвитку у часі та просторі, будучи точкою стику людського суспільства і природи, формою прикладання його розуму і сил.

М.Ф. Реймерс зазначає, що природні ресурси – це природні об'єкти і явища, що використовуються в теперішньому часі, минулому і майбутньому для прямого і непрямого споживання,

сприяють створенню матеріальних багатств, відтворенню трудових ресурсів, підтримці умов існування людини, підвищенню якості життя, в тому числі феномени природи [88].

Оскільки природні ресурси – це природні тіла, компоненти географічної оболонки Землі, вони мають природну класифікацію.

А.Мінц поділяє природні ресурси на два основних види: природні ресурси, які є безпосередньо засобами існування людей, і природні ресурси, що виступають як джерела засобів праці. Вибір можливих напрямів використання ресурсів або їх комплектації визначається не природними, а соціально-економічними факторами і носить, відповідно історично відносний характер [64].

М. Хвесик та Н. Збагерська визначили таку особливість природних ресурсів: значна частина видів ресурсів, що належить до одного й того ж природного класу, попадає одночасно в декілька природних класів, що відображає можливість багатостороннього використання однакових видів ресурсів [109].

Серед численних проблем, пов'язаних із взаємовідносинами суспільства і природи, заповідній справі належить особливе місце. Умови сьогодення спонукають до перегляду пріоритетів при формуванні природно-заповідної мережі міста в напрямі збільшення кількості територій поліфункціонального призначення, які створюються як для збереження природних комплексів, так і для забезпечення соціальних функцій. Робота щодо створення системи природно-заповідних об'єктів комплексного призначення є особливо актуальною для м. Києва, з його досить щільною забудовою. Адже території та об'єкти природно-заповідного фонду з додержанням вимог, встановлених Законом України "Про природно-заповідний фонд України" [40] та іншими актами законодавства України, можуть використовуватися не тільки у природоохоронних, науково-дослідних та освітньо-виховних цілях, для потреб моніторингу навколишнього природного середовища, а й оздоровчих та інших рекреаційних цілях. Це зумовлює потребу в проведенні наукових досліджень рекреаційних ресурсів та рекреаційного зонування територій природно-заповідного фонду міста.

Вирішальним фактором віднесення ділянок суші та водного простору до рекреаційних територій є можливість їхнього цільового використання для організації масового відпочинку населення.

Порядок створення рекреаційних територій залежить від їхнього місцезнаходження та виду природних об'єктів, розташованих на цій території.

Рекреаційні території в межах населених пунктів створюються згідно з генеральними планами населених пунктів, зазвичай, за рішенням місцевих рад за погодженням з органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища України та іншими відповідними державними органами. До них належать парки, лісопарки, бульвари, сквери та сади житлових рай-онів і мікрорайонів, надбережжя, пляжі тощо.

Місця користування водами у рекреаційних цілях встановлюються відповідними радами у порядку, визначеному водним законодавством.

Створення рекреаційних територій на земельних ділянках лісового фонду регулюється нормами лісового законодавства. Це території лісів населених пунктів, приміських і зелених територій, до яких входять місця масового коротко-строкового та довгострокового відпочинку населення. Порядок виділення рекреаційних територій на таких територіях збігається із загальним порядком віднесення лісів до категорій захищеності.

Спеціальним є порядок створення, встановлення рекреаційних територій у складі об'єктів природно-заповідного фонду, що регулюється Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [40].

*Категорії територіювання рекреаційних територій.
Нормативи рекреаційної навантаженості*

З метою забезпечення правового режиму використання й охорони рекреаційних територій на їх територіях може бути визначено різні функціональні території:

1. особливої охорони;
2. пізнавальна;
3. для короткострокового відпочинку;

4. обслуговування відвідувачів;
5. господарського призначення.

Раціональне використання рекреаційних територій за умов подальшого збільшення кількості рекреантів багато в чому залежить від додержання допустимих меж рекреаційної навантаженості на відповідній території. Найбільш допустимою завантаженістю в науковій літературі вважається гранична місткість території для забезпечення нормальних умов відпочинку без порушення відновлювальних властивостей природних комплексів.

Ці межі визначаються нормативами рекреаційної навантаженості щодо функціональних територій (лісової, лісопаркової, паркової) або залежно від величини міста.

За функціональною ознакою для лісових територій встановлено нормативи від 1 до 10 чоловік на гектар, для лісопаркових — від 8 до 20 чоловік і для паркових — від 30 до 150 чоловік на гектар.

За ознакою величини міста встановлено нормативи визначення площі лісів зелених територій і лісопаркових частин зелених територій навколо населених пунктів з кількістю населення до 1 млн чоловік залежно від типу лісорослинної території та ступеня лісистості. Наприклад, для населених пунктів Полісся за рівнем лісистості 20,1—25% встановлено такі нормативи в гектарах на 1000 чоловік населення: з кількістю населення менш як 12 тис. чоловік — 40 га, від 12 до 50 тис. чоловік — 50 га, від 50,1 до 100 тис. чоловік — 70 га, від 100,1 до 250 тис. чоловік — 85 га, від 205,1 до 500 тис. чоловік — 135 га.

Для населених пунктів з кількістю населення більш ніж 1 млн чоловік зелені території встановлюються за індивідуальними проектами.

Залежно від санітарних і кліматичних умов допускається збільшення чи зменшення площі лісів зелених територій не більш як на 15 відсотків.

У лісостеповій і степовій лісорослинних територіях з лісистістю 2 відсотки і менше до лісопаркової частини належить уся площа лісів зеленої території. Для забезпечення використання й охорони

рекреаційних територій навколо них влаштовуються особливі захисні земельні ділянки лісового фонду радіусом 0,5 кілометра.

Принципи виділення перспективних рекреаційних територій

Про потреби населення в організованих рекреаційних територіях, які б спеціалізувалися на окремих видах рекреаційної діяльності, почали говорити на початку 70-х років ХХ ст. Сьогодні рекреація постає як глобальне явище, що має стабільні темпи зростання, тому її вважають одним із найперспективніших напрямів суспільно-економічного розвитку. Рекреація як біологічна функція виявляється на конкретній території шляхом дії об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, які забезпечують переваги її розвитку на цих територіях.

Характеристика природних умов та рекреаційних ресурсів потенційної рекреаційної зони. Урізноманітнення та розширення рекреаційної діяльності внаслідок розвитку туризму як масового явища є головною причиною виділення нових рекреаційних територій, а основа їхнього виділення – конкретні ландшафти з індивідуальним набором сприятливих для відпочинку характеристик та природних умов. Оцінка та врахування природних умов і ресурсів сприяють ефективному веденню рекреаційної діяльності в кожній ландшафтній місцевості та правильному виділенню профілю рекреаційної зони.

Природні умови з огляду на їхню циклічність та періодичність необхідно розглядати окремо для зимових та літніх видів відпочинку.

Основа територіальної організації туризму – наявність на цій території рекреаційних ресурсів. Виділяють такі їхні типи: природні, історико-культурні та соціально-економічні

Природні рекреаційні ресурси формують компоненти ландшафтних комплексів. Їхні властивості повинні мати сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметрами, що відповідають потребам відпочинку, лікування та оздоровлення суб'єкта рекреації.

Рельєф залежно від ступеня розчленованості сприяє формуванню пішохідного, гірськолижного, водного та інших видів відпочинку, зумовлює естетичність території.

Кліматичні характеристики повинні враховувати сонячний, температурний, вітровий режими, вологість повітря та опади, що оцінюють з урахуванням теплового стану людини та її потреб. Кліматичний комплекс також повинен охоплювати дані про стан повітря: чистоту, насиченість фітонцидами, ступінь іонізації. Кліматичні дані є основою для розрахунку середньорічної кількості сприятливих для кліматотерапії днів.

Гідрологічні складові потенційної рекреаційної зони також є сприятливим рекреаційним чинником. Ріки, озера, ставки, водосховища створюють можливість для водних видів спорту, прогулянок на воді, купання, любительського рибальства. Крім того, до водних плесів тяжіють водоплавні птахи, які є об'єктом спортивного мисливства. Наявність підземних мінеральних вод, пелюдів свідчить про доцільність розвитку лікувально-оздоровчої рекреації на цій території. Доглянуті джерела стають для рекреанта під час походу головним постачальником питної води.

Лісові рекреаційні ресурси є однією з головних умов для визначення та формування рекреаційних зон. Важливе значення має ступінь благоустрою лісових територій, їхній видовий та віковий склад, продуктивність, загальна залісненість території. Рекреаційне використання лісових ресурсів здебільшого залежить від їхньої приуроченості до відповідних місцевостей. Характеристики лісових ресурсів необхідні для територіальної організації оздоровчих видів рекреації.

Компоненти ландшафтних комплексів, їхні властивості можуть сприяти, обмежувати або перешкоджати організації чи проведенню рекреаційної діяльності. Ландшафт комплексно відображає потенційні властивості природного середовища, тому для будь-якого проекту необхідне ландшафтне обґрунтування.

Історико-культурні рекреаційні ресурси мають пізнавальне значення і можуть бути використані для задоволення духовних потреб населення. Географічне довкілля – основа життєдіяльності етносу, тому пам'ятки культури, історії, архітектури, народної творчості є його надбанням, що відрізняється унікальністю і неповторністю, тож

не може не привертати уваги туристів, адже людині завжди було притаманно цікавитися культурою та надбанням інших етнічних груп.

Соціально-економічні рекреаційні ресурси беруть участь у рекреаційній діяльності побічно. Вони формують матеріально-технічну базу перспективної території. Економічні параметри “продукції” рекреаційної діяльності залежать від різновиду рекреаційного ресурсу, його місцезнаходження, транспортної доступності, технології використання та екологічних характеристик, стану рекреаційного середовища. Ефективність рекреаційної діяльності функціональної зони значно залежить від розгалуженості об’єктів інфраструктури та кваліфікованих трудових ресурсів.

Зазначимо, що рекреаційні ресурси свідчать про потенційні можливості території, а не реалізацію. Усі рекреаційні ресурси за ступенем впливу на формування та розвиток рекреаційної діяльності на певній території можна розділити на такі групи:

1) ресурси, функціонально необхідні для конкретних видів відпочинку;

2) ресурси, що впливають на процес відпочинку та його ефективність;

3) ресурси, що впливають на можливість рекреаційного будівництва та функціонування інфраструктури.

Рівень концентрації та комбінування рекреаційних ресурсів визначає масштаби перспективної рекреаційної зони та її спеціалізацію. Рекреаційна зона може бути інтегральною, що охоплює всі види рекреаційної діяльності, або спеціалізованою залежно від наявних рекреаційних ресурсів.

Вивчення рекреаційного попиту та потреб суб’єкта рекреації. Повноцінна організація рекреаційної діяльності можлива тільки в тому випадку, коли вихідними даними є рекреаційні потреби. Складові різних рівнів рекреаційних потреб етносу такі: потреба пізнання та активних розваг, відновлення фізичних кондицій організму, духовна прив’язаність. Потреби суб’єкта рекреації фіксовані комплексом оздоровчих, лікувальних, культурно-пізнавальних чи інших занять та залежать від наявності необхідних для реалізації цього комплексу природних умов і ресурсів. До

питання рекреаційного попиту треба підходити індивідуально. Однак естетична привабливість ландшафту, висока розчленованість рельєфу, наявність оглядових майданчиків, унікальних пам'яток природи та культурні надбання того чи іншого регіону завжди будуть користуватися рекреаційним попитом. У разі формування потенційної рекреаційної зони потрібно пам'ятати, що повинна утримуватися рівновага між попитом на рекреаційні ресурси території та її можливостями.

Принцип рекреаційної ємності території та оцінка можливих наслідків рекреаційного природокористування. У разі рекреаційного планування необхідне визначення допустимих та оптимальних навантажень на ландшафт, які забезпечують стійкість природних комплексів – важливу умову збереження рекреаційного потенціалу території. Стійкість – це здатність протистояти дії сил, що намагаються вивести територіальну систему зі стану рівноваги. Стійкість до рекреаційних навантажень залежить від багатьох природних факторів: крутості схилів, типу ґрунтового покриву, складу і віку трав'яного, чагарникового та деревного покриву, кліматичних характеристик тощо, а також різновиду рекреаційних занять та кількості рекреантів. Критичне рекреаційне навантаження на досліджувану територію не повинне перевищувати очікуваного потоку туристів, тобто оптимальної ємності території. Потрібно зазначити, що не можна визначити загального навантаження, якщо невідомий прогнозований термін перебування суб'єкта відпочинку на рекреаційній території та тривалості самовідновлення пошкоджених рекреаційною діяльністю елементів природних комплексів. Коли розриваються зв'язки між компонентами природного комплексу, порушуються процеси обміну речовин та енергії, відбувається рекреаційна дигресія. Вона виявляється в погіршенні санітарного стану, естетичного вигляду території, в розвитку несприятливих процесів (площинної ерозії, зсувів) із-за тривалого неконтрольованого використання рекреаційної території. Конструювати виділену для провадження рекреації територію треба з урахуванням просторово-часових параметрів, що допоможе організувати рекреаційну

діяльність на цій території ефективніше, правильно розподілити рекреаційне навантаження.

Принцип екологічного ризику в рекреаційному природокористуванні. Для будь-якої території є екологічна межа щодо використання рекреаційних ресурсів. Тому в процесі формування рекреаційних зон треба утримувати оптимальну рівновагу між природними передумовами, можливостями та потребами споживачів рекреаційних ресурсів із метою збереження навколишнього середовища та динамічного використання складових природних комплексів за умов інтенсивного рекреаційного використання.

Ландшафтознавець може бути в цій ситуації проектувальником, який дає рекомендації щодо облаштування території, на підставі всебічного вивчення взаємозв'язків між природними компонентами на основі ландшафтних карт. Ландшафтні карти відображають об'єктивну структуру природного комплексу, дають синтетичне уявлення про природні умови території. Їх використовують під час складання планів господарського розвитку, в тому числі рекреаційного, оскільки ці карти відображають цілісні, об'єктивно існуючі ПТК. Ландшафтно-рекомендаційні карти рекреаційного призначення фіксують рекреаційний потенціал ПТК нижчих рангів (місцевостей, урочищ): можливе розміщення баз відпочинку, туристських стоянок, оздоровчо-лікувальних закладів, ділянок, придатних для різних видів спорту, естетично та культурологічно цінних об'єктів тощо, тобто відтворюють кількісну та якісну просторово-змістовну інформацію, яка підлягає аналізу та оцінці. У цьому випадку особливо важливим у рекреаційному оцінюванні території є перехід від характеристик окремих ресурсів до характеристик їхніх просторових сполучень, від кількісних оцінок – до якісних, від часткових – до інтегральних.

Взаємопов'язане застосування проаналізованих принципів виділення рекреаційних зон сприятиме раціональному, цільовому їхньому призначенню з метою вирішення комплексних завдань щодо охорони природи та задоволення рекреаційних потреб суб'єктів відпочинку.

1.5. Рекреаційне водокористування

У процесі рекреаційного водокористування виникає низка проблем, пов'язаних, насамперед, з доступністю водного об'єкту для оздоровлення та відпочинку та його якісним станом.

Безсистемне використання водних об'єктів призводить до втрат їх рекреаційного значення і становить небезпеку для здоров'я людей. Потребує комплексного підходу щодо вирішення проблем рекреаційного водокористування, що включає інституціональні, економічні та нормативно-правові механізми. Це дасть змогу створити сприятливі та безпечні умови для відпочинку і оздоровлення населення.

До чинників, що визначають придатність водних об'єктів для потреб рекреації можна віднести: географічне положення (розміщення у тій чи іншій кліматичній зоні визначає набір рекреаційних, занять і разом з тим обмежує у часі інші види відпочинку та оздоровлення), доступність водойми, освоєння, санітарно-гігієнічні характеристики, наявність інфраструктури. Загалом всі водні об'єкти можна поділити на важливі для рекреаційної діяльності, мало значимі та втрачені. Крім цього, можна відзначити їх міжнародне, регіональне та місцеве значення. Якісний стан водного середовища жорстко нормується. Обмеження деяких видів рекреаційного водокористування може викликати як природними факторами, наприклад підвищена мутність води, так і внаслідок забруднення водних об'єктів через господарську діяльність.

Різноманітність природно-господарських умов і характеристик річок та водойм як рекреаційних об'єктів, а також різноманітність самих видів та форм відпочинку, пов'язаних з водними ресурсами, визначає цілий комплекс взаємопов'язаних проблем, що виникають у процесі рекреаційного природокористування.

Основними причинами незадовільного стану води біля морського та річкового узбережжя в Україні у місцях оздоровчого водокористування є недостатній розвиток інженерної інфраструктури і, як наслідок, скиди недостатньо очищених господарсько-побутових та промислових стічних вод потрапляють у водойми. Недосконалість і протиріччя законодавчого регулювання, невиконання і порушення

норм чинного законодавства, недоліки в координації діяльності регіональних органів виконавчої влади та органів місцевого самоуправління призводять до погіршення стану водних об'єктів.

У Водному кодексі відмічено, що з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм у межах водоохоронних зон виділено земельні ділянки під прибережні захисні смуги. Ці смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності [ст.88-89, 15].

Для вирішення існуючих проблем потрібно глибоке і всебічне обґрунтування заходів, що забезпечують планомірне і цілеспрямоване управління системою водокористування на територіях рекреаційного та природоохоронного статусу. В умовах зростання антропогенного навантаження рекреаційні території без проведення спеціальних заходів у цьому напрямі швидко деградують.

До основних напрямів, спрямованих на запобігання і зменшення несприятливого впливу водогосподарської діяльності на рекреаційні ресурси, а також підвищення соціально-економічної ефективності їх освоєння, можна віднести:

- удосконалення системи управління водними об'єктами;
- проведення інвентаризації та паспортизації водних об'єктів;
- удосконалення нормативно-правового регулювання рекреаційного водокористування;
- залучення економічних механізмів забезпечення якісного питного водопостачання;
- належна розбудова водогосподарської інфраструктури на територіях рекреаційного та природоохоронного статусу;
- розроблення регіональних програм відтворення якості поверхневих водойм;
- створення інформаційної бази даних щодо водних об'єктів рекреаційних та природоохоронних територій.

Вода має соціальну, економічну та екологічну цінність, тому управління водними ресурсами необхідно здійснювати таким чином, щоб забезпечити найбільш прийнятне та збалансоване поєднання цих

цінностей. Рациональне управління водними ресурсами потрібно здійснювати насамперед на рівні водозаборів, річних басейнів, озер і водоносних горизонтів. У комплексі заходів, спрямованих на рациональне використання природних ресурсів, важливе місце повинні зайняти економічні інструменти збереження довкілля. Саме завдяки запровадженню надійних економіко-правових механізмів оздоровлення навколишнього середовища можна створити такі умови виробничої діяльності, за яких господарюючим суб'єктам було б не вигідно порушувати природоохоронні вимоги, забруднювати навколишнє середовище та нерационально використовувати природні ресурси.

Вивчення проблем економічного регулювання використання водних ресурсів дасть змогу сформулювати практичні висновки відносно цілей і можливостей економічних методів оцінки їх якості, визначити ефективність їх використання в окремих районах, стимулювати рациональне використання, освоєння додаткових рекреаційних територій за рахунок водного фактору тощо.

Необхідним є також розроблення і реалізація інженерно-технічних, організаційних заходів з охорони навколишнього природного середовища для підтримання стійкості прибережних екосистем.

Потрібно визначити санітарно-гігієнічні і екологічні вимоги до будівництва, господарчого і рекреаційного використання природного потенціалу відповідно до допустимих антропогенних навантажень. Здійснити реконструкцію, ремонт і модернізацію устаткування водопровідної, каналізаційної мережі. Створити замкнуті цикли водокористування за умови мінімального забруднення води.

Завдання держави законодавчо закріпити стабільні норми і правила, що дасть змогу всім мати доступ до використання водних об'єктів для оздоровлення і відпочинку.

1.6. Використання рекреаційних територій на засадах оренди

Однією з правових форм використання земель, широко використовуваних у світі, є оренда. Відносини щодо оренди землі регулюються в Україні нормами кількох нормативно-правових актів,

основними з яких є Земельний кодекс і Закон "Про оренду землі" [42, 36].

Оренда землі - це засноване на договорі строкове, платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Основні ознаки оренди землі:

строковість, яка виражається в передачі земельної ділянки на визначений в договорі оренди строк. Згідно із ст.93 Земельного кодексу України [14], оренда земельної ділянки може бути короткостроковою — не більше 5 років та довгостроковою - не більше 50 років;

платність, оскільки однією з істотних умов договору оренди землі є орендна плата за земельну ділянку - платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою. Розмір, форми і строки внесення орендної плати встановлюються за угодою сторін в договорі оренди;

цільовий характер визначений договором оренди земельної ділянки;

самостійна господарська діяльність орендаря, яка виражена в забороні орендодавцю втручатися в діяльність орендаря, якщо він не порушує умов договору.

Орендна плата може встановлюватися у таких формах:

- грошовій;
- натуральній;
- відробіткової.

Сторони можуть передбачати у договорі оренди поєднання зазначених форм або визначати інші форми плати.

Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності:

- громадян;
- юридичних осіб України;
- територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності);
- держави.

Об'єктами оренди можуть бути земельні ділянки з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, що розташовані на них, якщо це передбачено договором оренди.

Відносини по оренді землі оформляються договором оренди - угодою сторін про взаємні зобов'язання, відповідно до яких орендодавець за плату передає орендареві у володіння і користування земельну ділянку для господарського використання на обумовлений договором строк.

Договір оренди землі укладається у письмовій формі і посвідчується нотаріально за її місцезнаходженням: на строк до 5 років - за бажанням однієї із сторін договору; на строк більше 5 років - в обов'язковому порядку. Закон визначає перелік істотних умов договору оренди земельної ділянки, відсутність однієї з яких може бути підставою для відмови у державній реєстрації цього договору або для визнання його недійсним.

У свою чергу, статтею 50 Земельного кодексу України передбачено, що до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Передача земельної ділянки рекреаційного призначення без зміни її цільового призначення для обслуговування та експлуатації належить до компетенції облдержадміністрації.

Також слід зазначити, що відповідно до статті 123 Земельного кодексу України надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування здійснюється на підставі рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування [42].

Рішення зазначених органів приймається на підставі проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у разі:

зміни цільового призначення земельних ділянок відповідно до закону;

надання у користування земельних ділянок, межі яких не встановлені в натурі (на місцевості).

Надання у користування земельної ділянки, межі якої встановлені в натурі (на місцевості), без зміни її цільового призначення здійснюється на підставі технічної документації із землеустрою щодо складання документа, що посвідчує право користування земельною ділянкою.

Обмеження, щодо можливості перебування земель рекреаційного призначення, зокрема земель водного фонду у приватній власності. Землі рекреаційного призначення не підлягають передачі у приватну власність, крім випадків, передбачених у Земельному кодексі України. Право користування на умовах оренди оформляється договором, погодженим із державними органами охорони навколишнього природного середовища та водного господарства. Умови, строки і збір за оренду водних об'єктів (їх частин) визначаються в договорі оренди за згодою сторін. ЗК України не визначає, на який саме строк можуть надаватися в оренду об'єкти..

Оскільки на праві постійного землекористування земельні ділянки рекреаційного призначення надаються тільки державним організаціям, то всім іншим юридичним особам, включаючи приватні, а також громадянам земельні ділянки рекреаційного призначення надаються в користування на умовах оренди. Отже, орендарями земельних ділянок рекреаційного призначення можуть бути підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, релігійні організації, громадяни України, іноземні юридичні і фізичні особи тощо.

Згідно з Земельним кодексом передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування шляхом укладення договору оренди земельної ділянки [42].

Щодо компетенції надання й вилучення земельних ділянок рекреаційного призначення, щодо розмежування земель на землі

державної та комунальної власності діє на підставі Перехідних положень Земельного кодексу. Таким чином, повноваження щодо розпорядження земельними ділянками рекреаційного призначення в межах населених пунктів, крім земель переданих у приватну власність, здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради (на підставі свого рішення), а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади.

Велике значення має та обставина, де перебуває земельна ділянка — за межами населеного пункту чи ні, оскільки найчастіше багато об'єктів і земельних ділянок рекреаційного призначення надаються місцевими радами та державними адміністраціями з перевищенням їхньої компетенції. У випадку надання земельної ділянки за межами населеного пункту місцевою радою (або ж держадміністрацією — у межах населеного пункту) відповідний договір оренди та рішення підлягають визнанню недійсними, як укладені з порушенням вимог закону та з перевищенням повноважень.

РОЗДІЛ II.

НАУКОВІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

2.1 Принципи раціонального використання земель в ринкових умовах

Забезпечення раціонального використання земель — один з основоположних принципів Земельного кодексу України. Він тісно і нерозривно пов'язаний з такими принципами, як охорона, цільовий характер використання земель, стабільність та сталість прав на землю.

Термін раціональне використання земель у земельному законодавстві України зустрічається як:

- по-перше, одне із завдань земельного законодавства України (ст.4 Земельного кодексу України);
- по-друге, один із принципів земельного законодавства України (ст.5 Земельного кодексу України);
- по-третє, завдання охорони земель (ст.162 Земельного кодексу України);

Проте в жодному із зазначених випадків закон не давав і не дає визначень чи критеріїв поняття "раціональне використання земельної ділянки" [42].

Визначення раціонального використання земель наведено у ГОСТ 26640-85, де воно розглядається як: «Забезпечення всіма землекористувачами в процесі виробництва максимального ефекту у здійсненні цілей землекористування з урахуванням охорони земель та оптимальної взаємодії з природними факторами» [43].

Існує і низка доктринальних визначень: раціональним вважається «таке використання [земель], у ході якого забезпечується одержання сталих високих урожаїв сільськогосподарських культур, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сфери сільськогосподарського виробництва для потреб інших галузей народного господарства, збереження та підвищення родючості ґрунтів, охорона навколишнього середовища». [6]

Раціональне використання земель розглядається як «раціональне використання природних ресурсів - полягає у збереженні такої якості навколишнього природного середовища та природних ресурсів, з одного боку, та досягнення таких національних моделей виробництва та споживання, і такої міжнародної економічної системи - з іншого, за яких розробка природних ресурсів забезпечує економічне зростання та сталий розвиток суспільстві [65].

Так, наприклад, авторитетний у науці радянського земельного права дослідник наголошує, що головним у вирішенні проблеми правильного і найраціональнішого використання сільськогосподарських земель є підвищення її родючості і якості, корисних якостей, що необхідно для задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства [2].

В. Л. Мунтян у своїй науковій праці прямо зазначає, що раціональне використання природних багатств — категорія насамперед економічна [66, с. 75–76].

Отже, автори визначали раціональне використання землі як встановлення такого правового режиму окремих категорій земель, який, по-перше, відповідав би їх основному господарському призначенню, і, по-друге, забезпечував належне використання цих земель [1, с. 13].

У праці Г. А. Аксененка ми кілька разів натрапляємо на поєднання «науково обґрунтоване і раціональне використання земель». Це свідчить про те, що хоча автор і пов'язує поняття науково обґрунтованого використання земель з їх раціональним використанням, він чітко розрізняє їх, тобто визначення «раціональне», з його точки зору, не містить як складову ознаку «науково обґрунтоване».

Н. Г. Станкевич визначає раціональне використання земель як «забезпечення їх суворо цільового використання з максимальним ефектом для землеволодільців, землекористувачів, власників і при врахуванні вимог охорони як земельних ресурсів, так і навколишнього середовища в цілому» [87].

Як зазначає А. Д. Юрченко, зміст терміну «раціональне використання земель» відрізняється залежно від того, про які землі

йдеться: суходільні, перезволожені, кислі, засолені землі; термін «раціональний» має економічний та екологічний зміст, що конфліктує між собою. Економічно раціональна оранка є нераціональною з екологічної точки зору (тим більше це справедливо по відношенню до забудови), а екологічно раціональне використання земель шляхом їх виведення з обробітку (перелоги) може розглядатися як безгосподарність [114].

На основі сказаного можна зробити висновок, раціональне використання земель слід розуміти як таке їх використання, що найкраще відповідає інтересам суспільства. Таке використання передбачає встановлення у конкретній ситуації балансу різних інтересів та пріоритетів (екологічних, економічних, естетичних та ін.). Принцип «раціонального використання» має виступати оціночним критерієм у випадках реалізації повноважень у сфері земельних відносин (при наданні висновків щодо можливості вибору місця розташування земельної ділянки за ст. 151 ЗКУ, при погодженні проектів відведення земельних ділянок за ст. ст. 118, 123 ЗКУ, при проведенні державної експертизи землепорядної документації відповідно до Закону тощо) [42].

Особливості раціонального використання можуть бути різними для земель різних категорій. Так, при використанні земель сільськогосподарського призначення максимально повинні виконуватися вимоги екологічної безпеки.

При використанні земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення природні ресурси використовуються значно менше, ніж у сільському господарстві. Об'єкти, розташовані на землях даної категорії, переважно шкідливо впливають на довкілля. Тому, як правило, навколо таких об'єктів створюються спеціальні зони, наприклад, санітарно-захисні, метою яких є відокремлення таких об'єктів від території житлової забудови та зменшення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище.

Раціональне використання земель житлової та громадської забудови у межах населених пунктів проявляється не тільки в

економії при відведенні земельних ділянок, а й у дотриманні спеціальних санітарних норм при забудові населених пунктів [29].

Для раціонального використання земель особливо охоронюваних категорій (оздоровчого призначення, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення), земель лісового та водного фонду характерна значна кількість обмежень, пов'язаних переважно із забороною ведення господарської діяльності, розміщення тих чи інших об'єктів, тощо.

Із принципом забезпечення раціонального використання та охорони земель тісно пов'язаний і принцип поєднання особливостей використання землі як природного ресурсу, основного засобу виробництва і територіального базису [12].

Виходячи з пріоритетності функцій землі (екологічної, економічної і соціальної), даний принцип, на думку В.І.Книша, має бути сформульований так: «Поєднання особливостей використання землі як природного ресурсу (частини навколишнього природного середовища); основного засобу виробництва (використання землі для сільськогосподарського виробництва); територіального базису (використання землі для розселення й розташування об'єктів соціальної інфраструктури)». З такого визначення змісту даного принципу випливає не лише комплексний підхід до використання землі, а й логічно обґрунтована ієрархія форм використання землі [113].

Таким чином, землю можна використовувати як природний ресурс, основний засіб виробництва і територіальний базис.

Використання землі як природного ресурсу полягає в експлуатації суб'єктами земельних відносин її корисних властивостей. Можна виділити два основні способи використання землі як природного ресурсу: 1) використання самої земельної ділянки, наявної у суб'єкта земельних відносин, тобто використання власне земельних ресурсів; 2) використання наявних на земельній ділянці інших природних ресурсів (використання в установленому законом порядку лісових, водних ресурсів, надр, об'єктів тваринного світу).

Використання землі як основного засобу виробництва, на відміну від використання її як природного ресурсу, пов'язане з переробною діяльністю, в процесі якої здійснюється обробіток ґрунту і вирощування сільськогосподарської продукції. Така форма використання землі носить економічний характер. Для вирощування сільськогосподарської продукції надаються землі сільськогосподарського призначення.

Найважливішою умовою раціонального використання землі є встановлення ефективних земельних відносин, які характеризуються суспільними відносинами між людьми, пов'язаними з володінням і користуванням землею, і є складовою всієї системи виробничих відносин кожної даної історичної епохи. Вони за своєю соціальною природою належать до економічного базису суспільства. Земельні відносини, як і весь економічний лад суспільства, історично розвиваються і змінюються разом із зміною продуктивних сил. На всіх етапах історії суспільства земельні відносини розвиваються під безпосереднім впливом економічного закону відповідності характеру виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил.

Створення і ефективне функціонування ринку землі в Україні є об'єктивно необхідним заходом державної ваги, що забезпечить вирішення комплексу існуючих проблем, головними з яких є легалізація, контроль і регулювання трансакцій з приводу купівлі-продажу земельних ділянок, що практично вже відбувається, але безконтрольно, а також можливість використовувати земельні ділянки в якості реальної застави для одержання кредиту через земельну іпотеку. Реалізація цього заходу може бути здійснена лише завдяки ефективній державній земельній і в цілому аграрній політиці. Ринкова економічна система господарювання сама по собі не в стані вирішити цього завдання. Впровадження ринку землі є логічним важливим етапом удосконалення земельних відносин та підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Яскраві приклади досвіду розумного і врівноваженого підходу до здійснення земельних перетворень, як і прикладів протилежного характеру, можна знайти в багатьох країнах світу. Аналіз такого досвіду дозволяє зробити висновок про те, що успіх земельних

реформ і ефективність впровадження та функціонування ринку землі залежать від рівня їх наукової обґрунтованості, ступеня виваженості державного регулювання та міри узгодження інтересів учасників трансформацій і земельно-ринкових трансакцій [94].

В ринковій економіці земля, як і будь-який інший засіб виробництва, є товаром, має ціну, купується і продається, користування нею платне, усі операції із земельними ділянками здійснюються з урахуванням вартості землі [102]. Володіння земельним паєм без права його відчуження, застави, дарування тощо не відповідає критеріям, які визначають право приватної власності [57]. Зрештою, ринок землі існує у всіх країнах. Інша справа, що його реалізація в кожних конкретних умовах здійснюється з врахуванням цих умов.

Основою для ціноутворення на ринку повинна бути експертна грошова оцінка земельних ділянок [99].

Основна функція ринку землі у ринковій економіці полягає у сприянні переходу землі від неефективних виробників до ефективних. Завданням ринку сільськогосподарської землі є перетворення землі на капітал, який може використовуватись для створення додаткового капіталу землевласників. Лише за умов реалізації права власності на землю як капітал, земля стає функціонуючим економічним ресурсом. Ефективність, справедливість і економічна безпека ринку землі для України, в кінцевому підсумку будуть залежати від того, в чиїх інтересах цей ринок буде функціонувати і хто конкретно буде представляти інтереси держави в процесі державного регулювання земельно-ринкових трансакцій.

На підставі проведеного аналізу наукових досліджень і літературних джерел, необхідно відмітити, що вченими досліджується не стільки раціональне землекористування, а стільки природокористування, його забезпечення, значимість та необхідність його застосування в сучасних умовах, розглядають вузький аспект здійснення землекористування, не досліджуючи його як складну, комплексну систему при здійсненні землекористування. Кількість наукових праць присвячених питанню і забезпеченню раціонального землекористування в процесі землекористування є обмеженими і

направлені вони на дослідження ефективності використання та охорони, у більшості своїй, сільськогосподарських земель. Усі інші категорії земель, наприклад, землі житлової і громадської забудови, які знаходяться у населених пунктах знаходяться поки ще поза належною увагою наукового світу українських вчених. Існуючі недоліки у дослідженні цього питання пояснюються недосконалістю існуючої нормативної бази регулювання земельних відносин, відсутністю ринку земель у країні, а також, відповідних механізмів землекористування, які застосовуються у інших країнах. Таким чином, питання раціонального землекористування потребує комплексного науково-методичного дослідження з метою розробки методичних рекомендацій та їхнього наступного впровадження [67].

Щодо урбанізованих територій, то ресурсозбереження полягає у застосуванні зонування територій і використанні земельних ділянок на підставі зонування та розробці нових науково-методичних підходів до оцінки земель, використанні земель на основі зонування, які зможуть забезпечити більш ефективне використання цих територій у ринкових умовах [58].

2.2. Правові аспекти ефективності використання земель рекреаційних територій

До 1990 р. землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, землі рекреаційного, оздоровчого та історико-культурного призначення розглядалися як "землі спеціального призначення" разом із землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. До цього часу правовий режим всіх перерахованих земель має досить багато спільного: встановлення зон з особливими умовами землекористування, нормування розмірів земельних ділянок, та ін.

У ЗК УРСР 1990 р. землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, землі рекреаційного, оздоровчого та історико-культурного призначення були об'єднані в одну окрему категорію земель. Чинний ЗКУ вперше визнав ці землі різними категоріями земель.

Як слушно вказує А. П. Гетьман, "не викликає сумніву той факт, що курортні, лікувально-оздоровчі та рекреаційні зони у своїй сукупності утворюють єдиний комплекс, що є невід'ємною частиною навколишнього середовища та найважливішим структурним елементом екологічної мережі України, який можна йменувати - "лікувально-рекреаційний фонд". ...Лікувально-рекреаційний фонд за своїми природно-біологічними, екологічними та іншими критеріями певною мірою невідворотно пов'язаний із природно-заповідним фондом як структурним елементом екосистеми України" [45].

Дані категорії земель розглянемо разом, оскільки мають спільні риси у призначенні та правовому режимі через свою особливу цінність.

Землі природно-заповідного фонду України становлять окрему категорію земель. За ст. 43 Земельного кодексу України вони визначаються як ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду [42].

Нині у науковій літературі констатується, що розвиток природно-заповідного законодавства в Україні доби незалежності свідчить про те, що метою заповідання перестало бути лише збереження унікальних та типових природних комплексів та об'єктів, збереженню та охороні підлягає також біорізноманіття; території та об'єкти природно-заповідного фонду розглядаються як складова світової системи особливо охоронюваних природних об'єктів, як основні природні елементи екологічної мережі.

Відповідно до ст.3 ЗУ "Про екологічну мережу", "екомережа - єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для

охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні" [31].

Згідно зі ст.5 Закону, складовими екомережі є:

- "а) території та об'єкти природно-заповідного фонду;
- б) землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони;
- в) землі лісового фонду;
- г) полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, які не віднесені до земель лісового фонду;
- г) землі оздоровчого призначення з їх природними ресурсами;
- д) землі рекреаційного призначення, які використовуються для організації масового відпочинку населення і туризму та проведення спортивних заходів;
- е) інші природні території та об'єкти (ділянки степової рослинності, пасовища, сіножаті, кам'яні розсипи, піски, солончаки, земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу природну цінність);
- є) земельні ділянки, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України;
- ж) території, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України;
- з) частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання - пасовища, луки, сіножаті тощо;
- и) радіоактивно забруднені землі, що не використовуються та підлягають окремій охороні як природні регіони з окремим статусом."

Передбачається проектування екомережі шляхом розроблення зведеної схеми планування екомережі України, регіональних та місцевих схем планування екомережі [31, ст.ст.14,15]. Об'єкти екомережі включаються до переліків (1) ключових територій, (2) буферних зон, (3) сполучних територій, (4) відновлюваних територій екомережі [31, ст.16]. Порядок включення територій до переліків об'єктів екомережі повинен визначити Кабінетом Міністрів України [31, ч.2 ст.17]. В даний момент ніяких дій не проводиться [19].

"[в]ключення ... територій, що підлягають особливій охороні, до переліку територій та об'єктів екомережі не призводить до зміни режиму їх охорони та використання ..." [31, Ч.1 ст.18]. З іншого боку, можуть відбутися зміни в режимі інших територій: "[р]ежим охорони та використання буферних зон, сполучних і відновлюваних територій екомережі визначається згідно з відповідною схемою екомережі" [31, Ч.3 ст.18].

Варто наголосити, що на даний час положення законодавства про екологічну мережу практично не реалізуються, незважаючи на їхній надзвичайно великий потенціал для справи охорони природних комплексів та екологічних систем.

До земель природно-заповідного фонду включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва). Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення. Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети і необхідного режиму охорони заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні. Відповідно, пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні. Ст. 39 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" відносить природні ресурси в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення до природних ресурсів загальнодержавного значення. При цьому, до природних ресурсів місцевого значення належать природні ресурси, не віднесені законодавством України до природних ресурсів загальнодержавного значення [39].

Відносини в галузі охорони й використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів регулюються ЗК України, а також Закон України "Про охорону земель", "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про природно-заповідний фонд" тощо.

У Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" зазначається, що території та об'єкти природно-заповідного фонду України підлягають особливій охороні держави [39, ст. 5]. Дане положення конкретизоване у ст. 60 [39, ст. 60], де, зокрема, зазначається, що особливій охороні підлягають природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України. У зазначеному вище законі міститься також важливе положення щодо охорони навколишнього природного середовища від шкідливого впливу техногенних факторів. Зокрема, у заповідних зонах місцеві ради, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні своєї діяльності зобов'язані вживати необхідних заходів щодо запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу. Закон України "Про охорону земель" проголошує, що охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення здійснюється шляхом включення цих земель до складу екологічної мережі, обмеження їх вилучення (викупу) для інших потреб та обмеження антропогенного впливу на такі землі [37].

Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду викладені у ст. 8 Закону України "Про природно-заповідний фонд України". Запорукою підтримання земель природно-заповідного фонду у належному стані є специфічний режим власності на ці землі, встановлений законодавством [40]. Зокрема, згідно ст. 84 Земельного кодекса України, землі під об'єктами природно-заповідного фонду та історико-культурними об'єктами, що мають

національне та загальнодержавне значення відносяться до земель державної власності, які не можуть передаватись у комунальну власність. Водночас, відповідно до ст. 83 Земельного кодекса України, у приватну власність не можуть передаватись землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність [42].

Питання прав власності на об'єкти природно-заповідного фонду конкретизовані у ст. 4 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", де зазначається, що території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є власністю Українського народу [40].

Регіональні ландшафтні парки, зони - буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України. Створені до 1992 р. ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки не підлягають приватизації. Що стосується інших об'єктів, то у разі зміни форм власності на землю, на якій знаходяться заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки- пам'ятки садово-паркового мистецтва, землевласники зобов'язані забезпечувати режим їх охорони і збереження з відповідною перереєстрацією охоронного зобов'язання. Стосовно оренди земельних ділянок, які належать до природно-заповідного фонду діють лише часткові обмеження. Частина 3, якою ст. 93 [42], проголошує, що передачі в оренду не підлягають лише ті земельні ділянки природно-заповідного фонду, що перебувають у прибережній захисній смузі водних об'єктів, або на земельних ділянках dna водних об'єктів. Закон України "Про оренду землі" зобов'язує орендаря дотримуватися режиму використання земель природно- заповідного та іншого природоохоронного призначення [36].

Рішення про створення об'єктів природоохоронного та історико-культурного призначення приймають органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування. Кабінет Міністрів України приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-

заповідного фонду загальнодержавного значення, водночас місцеві ради та їхні виконавчі і розпорядчі органи приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення. Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду, згідно Закону України "Про природно-заповідний фонд України", встановлюються в натурі відповідно до законодавства. До встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі їх межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду [40]

Особливість земель природно-заповідного фонду полягає у тому, що ці землі становлять винятковий інтерес для туристичної галузі. У Законі України "Про туризм" зазначено, що туристичними ресурсами України є пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності. Громадяни мають право на ознайомлення з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду та здійснення інших видів користувань з додержанням встановлених вимог щодо заповідного режиму. Однак покращення доступу туристів до заповідних об'єктів має суміщуватися з необхідністю обмеження антропогенного тиску на ці об'єкти. Для досягнення цієї мети у Законі України "Про туризм" передбачена норма, згідно якої унікальні туристичні ресурси можуть знаходитися на особливому режимі охорони, що обмежує доступ до них. Обмеження доступу до туристичних ресурсів визначається їх реальною пропускною спроможністю, рівнем припустимого антропогенного навантаження, сезонними та іншими умовами. З метою збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій здійснюється державне регулювання в галузі туризму. Раціональне використання туристичних ресурсів і вжиття заходів для їх збереження забезпечується Кабінетом Міністрів України.

Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду може дещо відрізнятися залежно від конкретного типу об'єкту чи території, з урахуванням класифікації та цільового призначення. Ці відмінності зафіксовані у Законі України "Про природно - заповідний фонд України".

Аналіз нормативно-правових документів показує, що у законодавстві України містяться норми, які здатні забезпечувати

належну правову охорону земель природно-заповідного фонду. Водночас, численні порушення заповідного режиму, у тому числі самозахоплення земель, які мають місце нині у багатьох регіонах України, показують, що дієвість та ефективність зазначених норм є достатньо проблематичною. Дослідники наголошують також на недостатньому обсязі заповідних земель, проблеми із фінансуванням існуючих об'єктів природно-заповідного фонду.

Доступ громадян на землі природно-заповідного фонду, у тому числі рекреаційною та оздоровчою метою, обмежується. Законодавство передбачає певну градацію земель природно-заповідного фонду. Найбільш суворій охороні підлягають землі природних заповідників, водночас для більшості інших видів земель природно-заповідного фонду встановлюється диференційований режим. Правова охорона земель природно-заповідного фонду здійснюється також у напрямку обмеження права власності громадян на дану категорію земель. На нашу думку, законодавство України містить достатньо інструментів правової охорони земель природно-заповідного фонду. Численні факти самозахоплення ділянок даної категорії земель та їх нецільового використання пов'язані з неналежним контролем за виконанням вимог закону, недостатньою роботою відповідних державних органів з визначення в натурі меж земель ті чи інших об'єктів природно-заповідного фонду. Не сприяє покращенню правової охорони даної категорії земель також і відсутність ефективної та, головне, послідовної політики держави.

Землі рекреаційного призначення (від лат. *recreatio* - відновлення) категорія земель, які за основним цільовим призначенням використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів [42, ст.50]. Значення ЗРП полягає у їх здатності благотворно впливати на здоров'я людини, а також можливості їх використання для організації відпочинку, дозвілля, туристичної діяльності тощо. Саме тому, процес відновлення робочої сили може бути забезпечений через споживання рекреаційних ресурсів, в першу чергу послуг сфери відпочинку та оздоровлення.

"До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-

оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації" [42, ст.51].

Виходячи із складу земель рекреаційного призначення, вважаємо, що землями рекреаційного призначення мають вважатися земельні ділянки, спеціально призначені для відпочинку населення, у т.ч. для розміщення об'єктів стаціонарної рекреації [47].

У законодавстві (ч.1 ст.63 ЗУ "Про охорону навколишнього природного середовища") вживається термін "рекреаційні зони", що за своїм змістом майже співпадає із терміном "землі рекреаційного призначення":[39]

"Рекреаційними зонами є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму."

У правовій доктрині також вживається поняття "природні рекреаційні території", серед яких виділяються зони відпочинку, курортні зони та лікувально-оздоровчі зони [9].

Відповідно до правового режиму земель рекреаційного призначення забороняється діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель [42, ч.2 ст.52 та 28, ч.2 ст.63] зміни природного ландшафту та проведення інших дій, що суперечить використанню цих зон за цільовим призначенням [39, ч.2 ст.63].

Більш детальних вимог щодо правового режиму земель рекреаційного призначення законодавство не містить, окрім положень про зелені зони міст (та ті території у складі земель рекреаційного призначення, що входять до складу інших категорій земель. Так, напр., ЗУ "Про природно-заповідний фонд України" передбачає використання для рекреаційних потреб більшості об'єктів природно-заповідного фонду, у т.ч. створення зон регульованої рекреації, рекреаційних зон тощо. Певне відношення до використання земель рекреаційного призначення має також ст.12 "Експерсійне відвідування пам'яток" закону України "Про охорону культурної спадщини" [38]. Також окремі положення, що стосуються правового режиму земель рекреаційного призначення, передбачені санітарними нормами [7, розд.6 "Вимоги до організації ландшафтно-рекреаційних територій"] та нормативними документами у галузі будівництва [65].

У чинному законодавстві можна віднайти фрагментарні розпорошені норми, які встановлюють додаткові обмеження на використання земель рекреаційного призначення з метою їх підвищеної охорони. Так, ст.13 закону України "Про пестициди та агрохімікати" забороняє застосування на цих землях пестицидів, ч.2 ст.45 закону України "Про нафту і газ" вимагає проведення обов'язкової екологічної експертизи проектів проведення геологорозвідувальних робіт на землях рекреаційного призначення тощо;

Відповідно до ч.9 ст.149 Земельного кодексу України, вилучення земель рекреаційного призначення із складу земель державної власності, що перебувають у постійному користуванні, здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України. Законом України "Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах" встановлено п'ятирічну заборону на зміну цільового призначення земельних ділянок зелених зон і зелених насаджень, об'єктів фізичної культури і спорту в населених пунктах [53].

Рекреація як специфічна сфера людської діяльності і відповідна інфраструктура склалися історично недавно разом із зростанням продуктивності суспільної праці (з чим пов'язане вивільнення частини часу року для дозвілля) і (як туризм) з розвитком транспорту, соціальними завоюваннями - правом на оплачувану відпустку. Велике зростання рекреаційних потреб і разом з тим можливостей для їх задоволення відбулося в ХХ ст. у результаті прогресу в економічному і соціальному розвитку, високих темпів урбанізації, що визначило формування рекреаційного господарства як галузі економіки: відповідно виник і напрямок економічної науки, що досліджує територіальні системи та відносини, що формуються цією галуззю.

У міжнародному масштабі галузь умовно назвали туризмом. Якщо виходити з того, що рекреація (відпочинок) - це будь-яка діяльність, спрямована на відновлення сил людини, яка може здійснюватися як на території постійного проживання людини, так і за її межами, то першими за значимістю серед умов і факторів рекреаційної спеціалізації системи землекористування потрібно вважати природно-екологічні характеристики (природні, в тому числі земельні ресурси, геокліматичні, флора, екологічний стан), оскільки саме вони визначають можливості і доцільність організації ефективного рекреаційного процесу. Такий висновок можна зробити

на основі аналізу участі різних факторів природного середовища в організації ефективної рекреації за результатами медичних досліджень [13], зокрема:

- видове різноманіття ландшафту впливає на нормалізацію реакцій центральної нервової системи, сприяє відновленню духовних і фізичних сил людини в умовах активного відпочинку у вигляді пішохідних, кінних походів природними ландшафтами;
- комфортні характеристики клімату є факторами відновлення працездатності та нормалізації стану всього організму людини і окремих його систем;
- купання у водоймах (у морі, річці, озері) сприяють як лікуванню низки захворювань, так і зняттю напруги і відновленню нормального стану важливих систем організму (центральної нервової, серцево-судинної, опорно-рухової);
- позитивний вплив на шкірні покриви таласотерапії (вплив піщаного покриття пляжів) показано практично всім рекреантам;
- природні джерела мінеральних вод використовуються людиною вже значний період для лікування і відновлення здоров'я;
- фітолікувальні (флористичні ресурси лісу і рослин) ресурси території можливо використовувати для підтримки стану людини та її відпочинку.

При цьому екологічний стан навколишнього середовища є найважливішим чинником підтримки здоров'я і рівня працездатності суспільства. Відомо, що з забрудненням біосфери пов'язано близько 70% всіх захворювань, 60% випадків неправильного розвитку дітей і понад 50% випадків їх смерті [6]. У містах із забрудненням атмосферного повітря Cl_2 , HC_1 , NH_3 , SO_4 , фенолом, хлоретилом підвищується ризик вроджених аномалій у новонароджених. Важкими за своїми наслідками є ендоекологічні отруєння міжклітинного середовища ядерних організмів (еукаріот) людини важкими металами, радіонуклідами та хімічними токсинами.

При цьому в умовах чистих за екологічними параметрами регіонах в медицині відзначені позитивні результати лікування хворих на різних стадіях захворювання. Слід підкреслити, що такі кліматичні чинники рекреації як чисте повітря, озоноване лісовими, парковими насадженнями або приморськими фенами, підвищене сонячне випромінювання та інші природні фактори здійснюють стабільно позитивний ефект на організм людей, які постійно проживають у забруднених містах і практично цілий день знаходяться в приміщенні, чи користуються транспортом і тому мають прояви

гіподинамії, ультрафіолетовий дефіцит, порушення системи дихання, коли вони відпочивають в рекреаційних зонах.

На рівнинних екологічно чистих територіях у людини досягається підвищення легеневої вентиляції, зростає насичення крові киснем, нормалізується функціонування центральної нервової системи, знімається втома, врівноважуються процеси збудження і гальмування нервової системи, а в гірських умовах досягається рекреаційно-тренувальний ефект як реакція на вплив гіпоксії та вищезазначених рекреаційних факторів в комплексі. Крім того, доведено, що дуже ефективні для відновлення працездатності та загартовування людини купання у водоймах, при яких відбувається вплив на різні системи організму температурних коливань (холодове навантаження) на тлі різкої зміни фаз механізмів терморегуляції [104].

Наведені аргументи підкреслюють значимість кожної незабрудненої ділянки території. За наявності на ній екологічно чистих природних рекреаційних ресурсів формується стійка мотивація з організації саме рекреаційного процесу, що дозволяє подолати різні біогенетичні порушення та змінити умови лікування хвороб для підвищення ефективності процесів відновлення здоров'я людини. З іншого боку, на тлі наростання екологічних проблем серйозним питанням стає взаємозалежність "економічний стан земельної території - екологічний стан земельної території". Ця проблематика особливо важлива для регіонів, в діяльності яких чистота навколишнього природного середовища є об'єктивною умовою господарювання. Адже, відповідно до статті 1 Закону України "Про охорону земель" земельні ресурси - це ресурси поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності [37].

Отже, щодо земель рекреаційного призначення екологічні аспекти стають першорядними і вимагають дослідження як в частині визначення екологічних факторів, так і рівня їх впливу на діяльність та відпочинок людини. Існує серйозне протиріччя в тому, що деякі, як правило, невеликі райони чи території повинні приймати аномально велику кількість людей. Люди зупиняються в них на короткий час і ведуть, як правило, дуже активний і витратний спосіб життя, що багато в чому суперечить завданню підтримки саме цих районів в екологічно прийнятному стані. Часто такого роду райони унікальні в природному відношенні.

Завдання суперечливе за своєю суттю. З одного боку, робиться все, щоб реально змінити природу і привести її у відповідність з поточними стандартами рекреаційного сервісу. З іншого боку, природа охороняється від рекреантів. Не обслуговуючи значне число рекреантів, район стає неефективним з точки зору своєї основної функції, інвестицій, що вкладаються в нього, не дають віддачі, і, як результат, - економічні втрати. Однак, велика кількість відпочивальників погіршує екологію і тим самим підриває основи існування самої рекреаційної сфери в даному регіоні.

Отже, рекреаційне землекористування є традиційним типом природокористування. Головною умовою його виникнення є наявність на земельній ділянці природних рекреаційних властивостей і придатність земельної ділянки для організації певного напрямку рекреаційної діяльності.

Таким чином, можна констатувати, що рекреаційне землекористування - це частина земної поверхні з визначеними межами в натурі (на місцевості), на якій розміщені компоненти природного середовища та феномени соціокультурного характеру, які можуть бути використані як ресурси для організації рекреаційної діяльності щодо використання природно-рекреаційного потенціалу території.

Організацію використання земель рекреаційного призначення (рекреаційних земельних угідь) проводять на ландшафтно-екологічній основі [101], що дозволяє створювати оптимальне співвідношення земельних угідь з метою стабілізації ландшафт-но-екологічних умов; встановлювати збалансоване співвідношення між експлуатацією, поліпшенням і консервацією угідь; створювати умови для попередження і стабілізації негативних природних і антропогенних процесів. Разом з тим, як показує визначений в земельному законодавстві склад земель рекреаційного призначення, система організації рекреаційного землекористування залежно від цілей і завдань суспільства досить різноманітна і може оцінюватися з точки зору організації власності, правового регулювання режиму використання землі, господарсько-цільового призначення і процесу безпосереднього використання землі та інших природних ресурсів, розміщених на земельній ділянці. Система організації використання землі та інших природних ресурсів як засобу рекреації має такі елементи: рекреаційні ділянки, населені пункти, території землекористування національних природних парків та інших територій природно-заповідного фонду, маршрути зв'язку і руху,

характер використання ділянок. Усі ці елементи залежно від виду природних ресурсів та напряму рекреаційної діяльності створюють свою систему.

За характером використання природних рекреаційних ресурсів рекреаційне землекористування можна поділити на чотири головних підтипи використання:

- рекреаційно-лікувальний (наприклад, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів щодо лікування мінеральними водами);
- рекреаційно-оздоровчий (наприклад, зелені зони і зелені насадження міст та інших населених пунктів, стаціонарні і наметові туристично-оздоровчі табори, купально-пляжні місцевості, земельні ділянки, надані для дачного будівництва тощо);
- рекреаційно-спортивний (наприклад, земельні ділянки гірськолижних та ших туристичних баз, кемпінгів, об'єктів фізичної культури і спорту, яхт-клубів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів тощо);
- рекреаційно-пізнавальний (наприклад, земельні ділянки навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас тощо).

Природні рекреаційні ресурси - це комплекс фізичних, біологічних і енергоінформаційних елементів і сил природи, які використовуються в процесі відновлення і розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та здоров'я. Практично всі природні ресурси мають рекреаційний і туристичний потенціал, але ступінь використання його різна і залежить від рекреаційного попиту і спеціалізації території землекористування регіону [53] .

2.3.Рациональне використання земель, як основа сталого землекористування

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушилось екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних угідь, лісових і водних ресурсів. Особливо небезпечних масштабів набула ерозія ґрунтів. Ерозія та дефляція руйнують не тільки ґрунт, але й природне середовище. Це стало національним лихом нашої держави. Високий рівень концентрації промисловості, необґрунтовані розміри розораності території, технократний детермінізм і екологічний волонтаризм у процесі розвитку й розміщення продуктивних сил,

недостатнє фінансування природоохоронних заходів ускладнюють екологічну ситуацію в державі. Дві третини території України охоплено гострою екологічною кризою. Таке складне еколого-економічне становище потребує активного втручання у хід негативних природно-антропогенних процесів для подолання екологічної кризи та організації екологобезпечного природокористування. В основу формування стійкої територіальної структури агроландшафтів України з метою збереження й підтримання їхніх ресурсівідтворювальних і природорегулювальних функцій мають бути покладені ґрунтово-екологічні принципи їх планування та проектування [50].

Світове товариство з кожним роком виявляє все більшу зацікавленість в охороні довкілля, забезпеченні сталого розвитку країн і регіонів, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, для чого необхідне узгодження екологічних, економічних та соціальних складових розвитку для захисту інтересів майбутніх поколінь.

Всесвітня Конференція ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку ухвалила декларацію та визнала концепцію сталого розвитку домінантною ідеологією цивілізації у XXI століття [67] поняття сталого розвитку і сталості набуло широкого вжитку в науці і практиці в усіх економічних секторах і на всіх адміністративних рівнях. У науковій літературі існує багато різних тлумачень сталого розвитку [67], але найбільш цитованим є визначення комісії Брундтланда в доповіді «Наше спільне майбутнє»: «Сталий розвиток - це такий розвиток, за якого задовольняються потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». У цій доповіді сталість визначалась «як процес зміни, в якому експлуатація ресурсів, спрямування капіталовкладень, орієнтація технологічного розвитку і інституціональні зміни перебувають у гармонії між собою і щонайкраще задовольняють теперішні і майбутні потреби людства».

Сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає таке функціонування її господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні й духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження й відтворення навколишнього природного

середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва.

Складний характер взаємовідносин між суспільством і природою зумовить виникнення нової міжгалузевої науки — екології. Одним із найважливіших завдань екології є оптимізація взаємовідносин між людиною, з одного боку, окремими видами і популяціями, екосистемами — з другого. Оптимізацію взаємовідносин людини із природою розглядають також як необхідну умову її існування при обопільних збалансованих взаємовідносинах, які повинні проявлятися у мінімальних втратах урожаю, мініальному збитку в живій і неживій природі, недопущенні зникнення деяких видів, запобіганні дискомфорту урбанізованого середовища та підвищенню захворюваності населення. Тобто екологія — це визначальна початкова науково-практична дисципліна, основа оптимізації взаємовідносин людини з біосферою.

Відповідно до принципів Ріо-де-Жанейрської конференції в Україні необхідно для кожної галузі виробництва розробити науково обґрунтовану систему сталого розвитку з тим, щоб у своїй єдності вони забезпечили перехід держави на цей прогресивний принцип розвитку [22].

Врахування майбутнього впливу на довкілля на етапі планування політик, планів і програм розвитку не є законодавчо обов'язковими в Україні на відміну від законодавства ЄС. Природоохоронні аспекти не набули широкого відображення в галузевих економічних політиках. Запровадження новітніх екологічно чистих технологій та поширення кращого досвіду є дуже повільними. Україна займає шосте місце у світі за обсягом споживання газу, перевищуючи в 3-4 рази показники країн Європи. Лише протягом останніх трьох років в умовах підвищення ціни на газ вживаються заходи, спрямовані на розвиток джерел відновлюваної та альтернативної енергетики.

Національна екологічна політика в Україні спрямована на стабілізацію і поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом соціально-економічного розвитку для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем [58].

Основними інструментами реалізації національної екологічної політики у сфері навколишнього природного середовища є:

- оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан середовища;
 - цільова програма відтворення родючості ґрунтів;
 - удосконалення дозвільної системи;
 - екологічна експертиза та оцінка впливу об'єктів екологічної експертизи;
 - екологічний аудит, системи екологічного управління, екологічне маркування;
 - екологічне страхування;
 - органічне виробництво та створення національного органу сертифікації;
 - законодавство, освіти і наукове забезпечення формування та реалізації національної екологічної політики;
 - економічні та фінансові механізми;
 - моніторинг стану довкілля, забезпечення екологічної безпеки;
 - стандартизація та облік у сфері охорони земель;
 - відновлення зрошувальних і осушувальних систем на інноваційній основі;
 - міжнародне співробітництво, забезпечення екологічної безпеки [22].

У сфері екологічної безпеки в Україні необхідно розробити підсистему стандартизації та сертифікації, затвердити екологічні вимоги до продукції, наблизити національні стандарти до стандартів і норм ЄС та міжнародних стандартів з посиленням державного контролю за використанням екологічних маркувань, зокрема, щодо вмісту генетично модифікованих організмів. Пріоритетом розвитку цього інструменту є розроблення та впровадження системи державної підтримки вітчизняного товаровиробника продукції з поліпшеними екологічними характеристиками відповідно до законодавчо встановлених вимог, а також вдосконалення методів та систем державного обліку і статистичної звітності у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Впровадження міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоздатності на міжнародних ринках.

Проблеми збереження довкілля та його окремих складових вже давно стали значним напрямком міжнародного співробітництва світової спільноти. В руслі цих світових процесів знаходиться й Україна, яка взяла на себе низку міжнародних зобов'язань в екологічній сфері [22].

Для здійснення на належному рівні міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки необхідне безумовне виконання міжнародних зобов'язань відповідно до багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України; послідовне врахування рекомендацій всесвітніх самітів ООН зі сталого розвитку в містах Ріо-де-Жанейро та Йоганнесбурзі; розширення співробітництва з питань запобігання транскордонному забрудненню навколишнього природного середовища; запобігання глобальній зміні клімату; забезпечення активної участі українських представників у роботі міжнародних організацій природоохоронного спрямування.

Перспектива розвитку екологічної політики тісно пов'язана з виконанням завдань по входженню України в Європейський екологічний простір як чинник загального процесу Європейської інтеграції. Нині наочно відчувається процес зміни морально-політичної парадигми. Ті переконання, які протягом десятиліть вважали продуктивними, нині втратили колишню однозначність.

Правильною буде політика, яка зможе як найбільше зберегти природні основи навколишнього світу; але не та, що сприяє максимальному економічному зростанню, нехтуючи екологічними проблемами суспільства [30].

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом буде розвиватися і зміцнюватися співробітництво з питань охорони навколишнього природного середовища на основі рівності та взаємної вигоди, що сприятиме реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям [104].

Створення (формування) національної екологічної мережі України

Необхідність формування національної екологічної мережі зумовлена положеннями Порядку денного XXI століття (Ріо–де–Жанейро, 1992 р.) [67] і Програмою збереження біологічного та ландшафтного різноманіття України (1998 рік).

Біологічне й ландшафтне різноманіття є надбанням українського народу, його природною спадщиною і має слугувати не тільки нинішньому, але й прийдешнім поколінням. Відновлення природного стану на значній частині території країни є запорукою повернення умов етнічного відродження народу.

Створення екологічної мережі має забезпечити просторову цілісність територій із природними чи частково природними ландшафтами шляхом зосередження в певних ареалах (ядрах) та смугах (екологічних коридорах) об'єктів природно-заповідного фонду, ділянок оздоровчого призначення, лісів і лісосмуг, водоохоронних територій, агроландшафтів з екстенсивним господарюванням (сіножаті, пасовища), невикористовуваних земель із природним рослинним покривом та які оточені буферними територіями з обмеженим природокористуванням, що пом'якшують вплив господарської діяльності на природні ландшафтні ядра. Це дасть змогу належним чином зберігати середовища існування всіх існуючих видів дикої флори та фауни, їхніх угруповань.

Формування екологічної мережі є діяльністю щодо трансформації структури земельного фонду країни переведенням частини земель із господарського використання до категорій земель, зазначених у статті 60 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" [39], та відновленням (ренатуралізацією) на таких землях різноманіття видів природних ландшафтів, притаманного природному стану довкілля, що існувало до періоду господарського освоєння земель.

Екологічна мережа включає частину території країни, на якій збереглися незмінні або частково перетворені природні ландшафти. До таких територій із складу земель країни слід віднести певну частину категорій земель відповідно до положень Земельного кодексу України:

- землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;
- землі лісового фонду;
- землі водного фонду;

землі запасу (частково),
а з категорій земельних угідь (видів використання земель),
такі:

ліси та інші лісовкриті площі (з них – ліси, лісосмуги, чагарники);

відкриті заболочені землі;

відкриті землі без рослинного покриву чи з частковим рослинним покривом;

води (з них - річки, канали, озера, водосховища, лимани);

радіоактивно забруднені землі (частково);

сільськогосподарські угіддя (частково сіножаті, пасовища, багаторічні насадження) [42].

Майже на 2/5 території країни існують у тій чи іншій мірі окремі компоненти природних ландшафтів. У найменш зміненому вигляді збереглися природні ландшафти на землях під лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях (невіддях), площа яких становить 19, 65 % території країни. Але, якщо врахувати, що з лісів лише 44% виконують захисні та природоохоронні функції, можна вважати, що близький до природного стан мають до 12,73 % території країни.

У найбільш захищеному становищі знаходяться природні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду. На кінець 2004 р. природно-заповідний фонд України включав території та об'єкти біосферних і природних заповідників, національних природних парків, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальною площею 2210 тис. га, або 3,7 % території країни. З цієї площі надано в землекористування установам природно-заповідного фонду близько 500 тис. га.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення знаходяться у віданні Міністерства оборони, Міністерства освіти, Держлісгоспу, Національної Академії наук України, Української аграрної академії наук, інших центральних органів державної виконавчої влади, а місцевого значення – у віданні відповідних державних адміністрацій.

За останні роки відповідно до Програми розвитку заповідної справи в Україні, затвердженої Верховною Радою України у 1994 році, площа природно-заповідного фонду збільшилася вдвічі. Але питома вага площі природно-заповідного фонду в території нашої держави, представлення видів природних ландшафтів, рослинних

угруповань у ньому, Територіальна структура природоохоронних територій не в повній мірі відповідає міжнародним стандартам, стратегії планування території країни. І найголовніше в Україні внаслідок надмірної індустріалізації та розорювання ґрунтів значно погіршилися умови для територіальної єдності ділянок із природними ландшафтами, що утруднює або й унеможлиблює притаманні живій природі просторові процеси біологічного обміну на генетичному рівні.

Основною метою формування екологічної мережі України є визначення заходів щодо збільшення частки земельного фонду країни з природними ландшафтами достатньої для забезпечення їхнього різноманіття, близького до притаманного природному стану, й формування їхньої просторово єдиної територіальної системи, структурованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграцій та поширення видів рослин і тварин. При цьому національна екомережа має відповідати вимогам стосовно її функціонування у Всеєвропейській та Всесвітній екомережах.

До головних завдань щодо створення екологічної мережі належать:

обґрунтування просторової структури екомережі з метою об'єднання природних середовищ існування популяцій видів дикої флори і фауни в територіально цілісну систему;

забезпечення площі та просторової форми елементів екологічної мережі, що є достатньою для стабільного існування, вільного розселення й міграції видів рослин і тварин;

визначення ділянок для формування складових національної екологічної мережі у вигляді екологічних ядер (вузлів), екологічних коридорів і буферних зон та їхнього місця в структурі земельних угідь різних категорій;

захист складових екомережі від потенційних негативних факторів завдяки створенню буферних смуг навколо екологічних ядер і коридорів та запровадженню у них режиму обмеженого природокористування;

здійснення на території екомережі природоохоронних заходів щодо забезпечення екологічно здорового довкілля, умов повноцінного відпочинку і проживання населення, його участі в природоохоронній діяльності.

введення даних про ділянки елементів екомережі до складу державного земельного, лісового, водного, природно-заповідного кадастрів.

Екологічна мережа охоплюватиме природні та напівприродні території (акваторії) у межах країни, її внутрішніх морських вод і територіального моря, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу, протистоятиме фрагментації цих територій, сприятиме збереженню біологічного і ландшафтного різноманіття, підвищенню продуктивності ландшафтів, поліпшенню загального стану природного довкілля і загалом – збалансованому сталому суспільному розвитку держави.

До базових елементів екологічної мережі належать: природні ядра, буферні зони та екологічні коридори. У своїй неперервній єдності вони і створюють екомережу, яка функціонально об'єднує осередки біологічного та ландшафтного різноманіття в єдину систему національної екологічної мережі, сумісної з екомережами сусідніх держав.

Природні ядра (осередки), або ключові природні території, – це території, які багаті на біологічне й ландшафтне різноманіття і є типовими чи зникаючими природними або напівприродними середовищами існування чи середовищами існування зникаючих видів, їхніх угруповань, екосистем, ландшафтів, що визначені на виконання природоохоронного законодавства або міжнародних актів (конвенції, угоди, договори тощо). Вони є природоохоронними територіями, які відповідають умовам, визначеним національним природоохоронним законодавством чи міжнародними актами (конвенції, угоди, договори та ін.) й забезпечують збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, особливо рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин, тварин, їхніх угруповань, екосистем та ландшафтів. Базою для створення природних ядер національного й місцевого значення є Закон "Про природно-заповідний фонд України" (1992 р.), Лісовий (1994 р.) і Водний (1995 р.) кодекси України. Природні ядра міжнародного та європейського значення створюються згідно з міжнародними правовими документами: в рамках Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавної птиці (Рамсар, 1971 р.) – водно-болотні угіддя міжнародного значення; Конвенції про охорону світової культурної і природної спадщини (Париж, 1972 р.) – здобутки природної спадщини; Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.) – території спеціального інтересу збереження (об'єднуються в Смарагдову мережу Європи). Європейське визнання

природоохоронних територій досягається також через удостоєння Радою Європи Європейського диплома відповідно до Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи (91) 16 від 17.06.1089 р. та їх занесення до спеціального переліку біогенетичних резерватів – Резолюція Ради Європи (73) 30 від 26.10.1973 р. Серед інших можливих правових документів (після їхньої ратифікації) – Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.) з угодами про кажанів, малих китоподібних та афро-євразійські міграційні шляхи, а також із прийняттям відповідних документів у межах Чорноморського співробітництва.

Екологічні коридори - це витягнутої конфігурації території, що зв'язують між собою природні ядра і буферні зони. Екологічні коридори можуть бути суцільними, перервними та повітряними (шляхи міграцій птахів тощо), різної форми й протяжності, які можуть визначатися конкретними завданнями щодо забезпечення окремих функцій збереження певних видів тварин і рослин. Вони мають включати максимальну кількість природних ланок, простягатися створеними самою природою шляхами й бути достатньої величини для забезпечення відповідних умов збереження певних видів дикої фауни та флори.

Екологічні коридори створюють для підтримання процесів розмноження й обміну генофондом, міграції та поширення видів, переживання ними несприятливих умов і забезпечення екологічної стабільності системи природних територій. Буферні зони встановлюють для захисту природних ядер від дії зовнішніх негативних чинників, створення сприятливих умов для їхнього розвитку та самовідновлення, оптимізації форм господарювання з метою збереження і збільшення існуючих та повернення втрачених природних цінностей. Екологічні коридори й буферні зони не є спеціальними природоохоронними об'єктами і до їхнього складу можуть входити інші природні території з обмеженим природокористуванням, зокрема землі водного фонду, лісовкриті площі, пасовища та сіножаті тощо. Збереження природних територій, екологічних коридорів і буферних зон забезпечується природоохоронним законодавством, згідно з яким встановлюються обмеження на використання окремих природних ресурсів. Межі екологічних коридорів та буферних зон і режим їх використання враховуються в усіх видах проектно-планувальної документації.

Екологічна мережа зміцнюватиметься за рахунок відновлення (ренатуралізації) територій, що вилучаються з інтенсивного

господарського природокористування і які можуть бути повністю або частково деградованими землями. Особливо перспективними є природні території з мало зміненими природними умовами, де можна швидко відновити їхній попередній природний стан.

Буферні зони – це зони з обмеженням природокористуванням між природними ядрами чи екологічними коридорами між ними та територіями інтенсивного господарського використання. Їх організують для захисту природних ядер від дії зовнішніх негативних факторів, створюючи для них сприятливіші умови для розвитку й самовідновлення. Разом із тим вони оптимізують форми господарювання з метою збереження існуючих і відновлення втрачених природних цінностей. *Основне призначення буферних зон* - пом'якшення впливу діяльності людини.

З огляду на викладені вимоги до складу екологічної мережі *головними завданнями щодо її формування* є такі:

а) загальні завдання:

оптимізація стану екосистем та забезпечення екологічної цілісності природних масивів як природних ядер, формування екологічних коридорів і буферних зон;

зміцнення мережі об'єктів (територій) природно-заповідного фонду за рахунок розширення існуючих, підвищення їхнього статусу охорони; резервування і наступне заповідання багатих на біологічне різноманіття природних територій, особливо багатовікових природних угруповань, прируслових, гірських і байрачних лісів, цілинних земель, унікальних, типових та зникаючих екосистем і ландшафтів, середовищ існування рідкісних, уразливих та зникаючих видів тварин і рослин, їхніх угруповань, геологічних утворень, типів ґрунтів тощо.

відновлення (ренатуралізація), коли і де це доцільно та можливо, лісових, степових і водно-болотних екосистем;

розробка й здійснення заходів щодо зменшення негативного впливу на природні масиви (акваторії) і смуги господарської діяльності; оптимізація ведення сільського, лісового, мисливського та рибного господарства з урахуванням умов існування видів місцевої дикої флори і фауни;

запровадження генеральної схеми національної екомережі, розробка й запровадження схем обласної та районної екомереж;

розширення можливостей щодо поширення (міграції), нагулу і відтворення видів дикої флори й фауни, особливо тих видів та їхніх угруповань, що занесені до Червоної й Зеленої книг України, а також

переліків міжнародних конвенцій та угод, до яких приєдналася Україна;

визначення видів, їхніх комплексів, природних середовищ існування, екосистем, ландшафтів і систем природних територій на виконання міжнародних конвенцій та угод, а також резолюцій міжнародних організацій, де Україна взяла на себе певні зобов'язання, й забезпечення належної їхньої охорони;

організація моніторингу, ведення державного кадастру об'єктів (територій) природно-заповідного фонду та інших компонентів екологічної мережі;

надання деяким територіям, районам та регіонам особливого природоохоронного статусу й відпрацювання там біологічних, екологічних, технологічних та соціальних елементів сталого розвитку; збалансоване використання окремих компонентів і ділянок екомережі (туризм, освіта, традиційне господарювання тощо);

підвищення рівня виховання, освіти та по інформованості населення щодо значимості екологічної мережі, необхідності підтримки екологічної стабільності у регіоні та ролі екомережі в забезпеченні політики сталого суспільного розвитку; посилення відповідальності й участі місцевих органів влади та населення у збереженні природного довкілля;

поліпшення соціальних і економічних умов населення й сприяння переходу до новітніх економічних і невиснажливих технологій господарювання.

б) у галузі охорони, використання та відтворення земельних ресурсів:

зниження ступеня розораності сільськогосподарських угідь і зменшення площ інших видів інтенсивного сільськогосподарського використання;

обмеження інтенсивного використання екологічно уразливих земель впровадженням ґрунтозахисних систем землеробства з контурно-меліоративною організацією територій;

впровадження у практику принципів екологічно збалансованого землекористування, рекомендацій щодо спеціального використання земель з урахуванням вимог до збереження, невиснажливого і збалансованого використання природних ресурсів;

в) у галузі охорони, використання й відтворення водних ресурсів:

екологічне оздоровлення природних територій та акваторій басейну річки Дніпра й поліпшення стану річкових і заплавних

екосистем у межах басейнів річок Дністра, Південного та Західного Бугу, Сіверського Дінця, Дунаю, здійснення заходів щодо збереження всіх цінних водно-болотних угідь;

розробка і реалізація заходів щодо збереження біологічного різноманіття Чорного та Азовського морів, створення мережі морських об'єктів/територій природно-заповідного фонду, ренатуралізація та поліпшення охорони прибережних захисних смуг та водоохоронних зон;

г) у галузі охорони, використання й відтворення рослинних ресурсів:

оздоровлення, збереження й відтворення міських зелених насаджень і лісів, які входять до складу зелених зон міст та інших населених пунктів;

перехід до ландшафтного (екосистемного) підходу в управлінні, впровадження таких технологій лісокористування, що сприятимуть підтриманню цілісності й непорушності лісових масивів, природної різноманітності їхньої вікової структури і видового складу;

здійснення заходів щодо збалансованого використання степової, лучної та болотної рослинності.

Ресурси для формування екологічної мережі. Згідно з національним законодавством до *національної (загальнодержавної) екологічної мережі можна віднести:*

1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного

значення як природні ядра:

природні заповідники; біосферні заповідники; національні природні парки; заказники (ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні), пам'ятки природи; штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення як буферні зони або екологічні коридори національної екомережі:

регіональні ландшафтні парки; заказники (ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні); пам'ятки природи; штучно створені об'єкти

(ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва); заповідні урочища.

3. Обширні водні об'єкти (ділянки моря, озера, водосховища, річки) як природні ядра і буферні зони, а невеликі водні об'єкти витягнутої конфігурації (стави, канали) і ряд захищених земель водного фонду (водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, смуги відведення, берегові смуги водних шляхів та зони санітарної охорони) як екологічні коридори.

4. Ліси I групи: як природні центри – особливо цінні лісові масиви і ті, що мають особливе значення для захисту навколишнього природного середовища, ліси, які мають наукове або історичне значення включно з генетичними резерватами, лісоплодові насадження й субальпійські деревні та чагарникові угруповання; як буферні зони – ліси населених пунктів, ліси зелених зон навколо населених пунктів і промислових підприємств, ліси першого й другого поясів зон санітарної охорони джерел водопостачання, ліси округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій; як екологічні коридори – лісові смуги вздовж водотоків і навколо водойм, протиерозійні, приполонинні, захисні смуги вздовж залізниць та автомобільних доріг, державні захисні лісові смуги, степові переліски, полезахисні лісові смуги, захисні лісові насадження на смугах відводу автомобільних доріг).

5. Ліси II групи, насамперед виконують буферну роль і є екокоридорами; і хоча вони експлуатаційні, проте мають екологічне значення; необхідно розробити такий механізм їхньої експлуатації, який би дав змогу постійно підтримувати їхні екологічні функції.

6. Курортні та лікувально-оздоровчі території з вираженими природними лікувальними факторами: мінеральні джерела, кліматичні й інші умови, сприятливі для лікування та оздоровлення людей, – як буферні смуги.

7. Рекреаційні землі для організованого масового відпочинку і туризму населення – як буферні смуги.

9. Інші природні та напівприродні території (залишки степової недеревної рослинності, луки-пасовища, піщаники, кам'яні розсипи, землі полігонів Міноборони), включаючи землі водного фонду, що є законодавчо незахищеними (острови, болота або частини боліт) – як буферні смуги та екологічні коридори.

10. Сільськогосподарські землі екстенсивного використання, в які переводиться частина орних земель внаслідок економічної недоцільності. Відповідно до здійснюваної земельної реформи з

сільськогосподарського використання виключаються економічно збиткові землі.

Особливе місце у створенні екологічної мережі України відводиться землевпорядкуванню (землеустрою) новостворених сільськогосподарських підприємств та агроформувань ринкового типу. Тільки при організації території сільськогосподарських підприємств на еколого-ландшафтній основі або з проектів контурно-меліоративної організації території можлива консолідація всіх екологічних компонентів (екотони, екологічні ніші, коридори та інші ресурсостабілізуючі компоненти), з яких і складатиметься майбутня екологічна мережа України.

Територіальна структура національної екологічної мережі.

Схема формування національної екологічної мережі включає просторове зосередження її територіальних елементів із метою утворення ареалів з переважанням у структурі земель природних ландшафтів між якими простягаються смуги з домінуванням природних територій.

Базовими критеріями при виборі елементів екомережі є науковий, правовий, технічний, організаційний і фінансово-економічний.

До серцевинних ареалів екомережі входять регіони зосередження існуючих та майбутніх природно-заповідних територій. Насамперед це регіони Карпат, Кримських гір, Донецького кряжа, Подільської височини, Полісся, Причорномор'я тощо.

До основних комунікаційних елементів національної екологічної мережі України належать широтні екологічні коридори Поліський (лісовий), Галицько-Слобожанський (лісостеповий), Південноукраїнський (степовий). Меридіональні екокоридори просторово зумовлюються долинами великих рік – Дністра, Західного Бугу, Південного Бугу, Дніпра та Сіверського Дінця, які не тільки об'єднують водні та заплавні комплекси, але є також шляхами міграції численних рослин і тварин, особливо птахів.

Отже, елементи екомережі вищого рівня формуються трьома широтними смугами, чотирма меридіональними, двома гірськими ареалами. Окремим елементом екомережі слід вважати ланцюг прибережноморських водних природних комплексів прибережних вод Азовського і Чорного морів, що оточують територію України з півдня.

Поліська (широколистяна) область починається на кордоні з Польщею і Білоруссю. Природними ядрами її є район Шацьких озер і

витоки річки Прип'яті, далі вона охоплює озерно–болотну частину Західного Полісся, суцільні масиви Центрального Полісся, включаючи Поліський заповідник і Овруцький кряж, та хвойнолісову частину Східного Полісся до кордону з Росією, де природним ядром є Старогутянські ліси.

Друга, лісостепова, область бере початок на Розточчі, де природними ядрами її є Яворівський національний природний парк і Розтоцький заповідник, і від західноподільських лісів, далі охоплює такі гряди, як Товтровий кряж, Волинська височина, Вороняки, Гологори, Кременецькі гори із рядом масивів широколистяних лісів, продовжуючись на схід через найбільш заліснену частину Північного Лісостепу на межі з найпівденнішою частиною Полісся до Києва, через Середнє Подніпров'я й вздовж долин річок Сейму, Росі, Псла і Ворскли до Харківсько-Сумського масиву широколистяних лісів, охоплюючи заплавні луки, лісові масиви, залишки степів, яри тощо.

Південна, степова, область починається від Дунайського біосферного заповідника і тягнеться вздовж узбережжя на схід, охоплюючи водно-болотні угіддя дельт Дунаю, Дністра, Південного Бугу й Дніпра, Сіверського Дінця і ряду невеличких степових річок, а також ділянки степів уздовж Чорного та Азовського морів, заходячи в степовий Крим. Через долину річки Південного Бугу вона з'єднується з центральноподільським природним масивом, а через долину Дніпра – з лісостеповою і поліською областями.

Національна екомережа буде тісно пов'язана через природні масиви з екомережами Росії (Східне Полісся, Старогутсько-Брянські ліси), Білорусі (об'єднуючими є Полісся, річка Дніпро з притокою Прип'яттю), Румунії (через Карпати), Польщі (Полісся), Словаччини (Карпати) та Молдови (р. Дністер і Прут).

РОЗДІЛ ІІІ.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

3.1. Поняття агломерація та їх класифікація

Поняття агломерації в суспільній свідомості у першу чергу асоціюється з великим містом разом з його приміською зоною. Загалом про місто як особливу, постійно еволюціонуючу, форму існування суспільства написано дуже багато, присвяченої вивченню цього справжнього феномену людського суспільства.

Термін «агломерація» з'явився ще до виникнення процесу лавиноподібного зростання кількості урбанізованих населених пунктів, який фактично розпочався у ХХ столітті. Власне, впродовж кількох століть цей термін, який означає «спікання», використовувався у технології металургійного виробництва, і лише згодом він став поняттям, що характеризує саме єдність і взаємодію міста (або кількох розташованих поруч міст) з прилеглою територією і поселеннями.

Звичайно, в економічних науках, зокрема економічній географії, було б коректніше використовувати термін «міська агломерація» як поняття, що характеризує урбанізаційне утворення. Утім, багато джерел вживають скорочений термін, і, таким чином, поняття «агломерація» у суспільному розумінні стало перш за все не «технологічним», а економічним і суспільно-політичним терміном.

Класичним для європейської урбаністики є визначення П'єра Мерлена і Франсуази Шое: «Агломерація — це система, що включає в себе місто і його пригороди».

Загалом саме поняття «агломерація, міська агломерація» є достатньо глибоко вивченим як українськими, так і — особливо — зарубіжними вченими. Перші роботи українських науковців, що аналізують процеси урбанізації, концентрації населення і продуктивних сил в містах та їхніх прилеглих приміських територіях, датовані ще першою третиною двадцятого століття (В. Кубійович, 1927 р.) [54].

На наш погляд, дуже вдале визначення цього терміну подане в українській Вікіпедії, оскільки тут агломерація визначається як система[14]. Міська агломерація (від лат. *agglomeratio* — приєднання) — форма розселення, територіальне скупчення населених пунктів (переважно міст), які об'єктивно об'єднані в єдине ціле (складну багатокомпонентну динамічну систему) інтенсивними функціональними, у тому числі економічними, трудовими та соціальними, культурно-побутовими, рекреаційними та іншими зв'язками, а також екологічними інтересами. В основі агломерації лежить одне або декілька компактно розташованих (конурбація) міст. Агломерація створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти; вирізняється високим ступенем територіальної концентрації різноманітних виробництв, насамперед промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових навчальних закладів, а також значною чисельністю населення; справляє вирішальний перетворювальний вплив на навколишнє середовище, змінюючи економічну структуру території та соціальні аспекти життя населення; має високий рівень комплексності господарства і територіальну інтеграцію його елементів.

Суттєво, що з економічної точки зору агломерації характеризуються високим рівнем диверсифікації виробництва, значною концентрацією капіталу та кваліфікованої робочої сили і високою ефективністю усіх систем та інфраструктур. Тут на одиницю території створюється найбільший валовий регіональний продукт (ВРП).

Крім того, агломерації є центрами інноваційної діяльності. Тут, як правило, розташовують основні науково-дослідні центри. Саме названі вище компоненти і уможливають так званий агломераційний ефект, як похідну ефектів масштабу і синергії. Це, як відомо за Портером, підвищує ефективність економічних зв'язків, у т.ч. за рахунок економії часу і транспортних затрат. Тобто міські агломерації є необхідною умовою існування кластерів.

Агломерації є дуже різними. Як відзначалось вище, вони відрізняються чисельністю населення та його густотою на певній території, кількістю населених пунктів, що до неї належать, але

класифікуються фактично двома поняттями, які визначають кількість ядер або центрів. Сукупність міст без єдиного домінуючого центру називається «конурбація». Це — поліцентричні міські агломерації, що мають кілька взаємопов'язаних міст-центрів.

Моноцентричні міські агломерації мають одне місто-ядро, яке підпорядковує своєму впливові усі інші поселення, розташовані в його приміській зоні, і набагато перевищує їх за своїм розміром і економічним потенціалом [14].

У міських агломераціях і конурбаціях можна досить чітко виділити найбільш густонаселене основне або центральне урбанізоване ядро (для конурбацій — ядра) і периферію, що оточує його.

Питання належності (віднесення) міст і сіл до певної агломерації залежить від пов'язаності їхніх мешканців з головним містом, або декількома поселеннями агломерації. Вільність вибору місця роботи в межах агломерації, розвинений і доступний транспорт (електропотяги, метро, автобуси, пороми), достатньо розвинена мережа автодоріг зумовлюють свободу для мешканців агломерації жити і працювати в одному географічному і економічному організмі. Саме економічна цілісність цієї системи і є важливою для цього дослідження.

У цілому, в теорії та практиці планування міст, агломерацію визначають як передміську зону. У межах агломерації планують швидкісний суспільний транспорт для доставки працівників на робочі місця; планують зони відпочинку, дачні селища.

Також існують селищні агломерації, де зрощені селища і села утворили єдиний територіальний і економічний комплекс. Звичайно, часто селищні агломерації входять до приміських зон, адже вони найбільш поширені саме навколо великих міст і, як правило, згодом ці міста їх фактично «поглинають». Це «поглинання» не завжди відбувається в адміністративно-територіальному сенсі. Тут, напевне, варто говорити не про «поглинання», а про «взаємне проникнення», яке відбувається, перш за все, на рівні економічному.

Критерії об'єднання для агломерацій:

- масові трудові, учбові, побутові, культурні і рекреаційні поїздки (маятникові міграції);

- 1,5-годинна доступність (нормативна відстань) міст-ядер агломерації, що мають чисельність населення понад 1 млн. мешканців, по транспортних коридорах (залізниці, автодороги, річки і море);

- наявність транспортної, комунальної, промислової інфраструктури, що спільно використовується (при цьому комунальна інфраструктура міст-ядер агломерації, як правило, значно виходить за їхні межі);

- наявність регулярних приміських електропоїздів, автобусів, теплоходів;

- спільність аеропорту, залізничного вузла, терміналу;

- щільне розселення по транспортних коридорах.

Не враховуються:

- пряма власна відстань (без урахування інших чинників);

- близькі підлеглі поселення, що розташовані за межами периферійної зони ядра й не мають прямого зв'язку по транспортних коридорах.

Агломерація в Україні не є адміністративною одиницею. Це — категорія сфери економічної географії та теорії містобудування, а також реалія повсякденного — не завжди комфортного — життя мешканців ряду великих міст. Межі агломерацій в Україні є суто умовними і практично жодним чином не збігаються з наявним адміністративно-територіальним поділом.

Відзначимо, що у деяких зарубіжних країнах, наприклад, у США і Канаді, агломерації мають формалізований статус — утворюються уряди агломерацій (столичний уряд), хоча окрема адміністративно-територіальна одиниця при цьому не створюється. Іноді межі цих утворень не збігаються з адміністративними межами одиниць, що її утворюють. У Франції, Італії особливий статус міських агломерацій встановлений законом.

Таким чином, сьогодні можна говорити про поширення процесів урбанізації, які все частіше приводять до взаємного поєднання, а іноді

взаємного поглинання агломерацій з наступним створенням конурбацій чи мегаполісу [72].

Аналіз деяких процесів, зокрема динаміки маятникової міграції між мешканцями прилеглих приміських населених пунктів, що розташовані у 30-40-кілометровій зоні навколо цих міст, дозволяє з високою імовірністю прогнозувати у майбутньому утворення.

Сьогодні в Україні поняття «міська агломерація» залишаються майже чисто теоретичними в галузі державного управління та регіональної економіки. Агломерація в Україні не є ні адміністративною одиницею, ні суб'єктом державного управління, тобто майже чимось віртуальним з точки зору практики. Наразі це щонайбільше терміни чи категорії зі сфери економічної географії, урбаністики та теорії містобудування.

Названі поняття відображені в Державних будівельних нормах [20] і практично застосовуються лише при розробці Генпланів міст. Так, п. 1.4. цих норм встановлює: «Розвиток системи розселення повинен спиратися на ту мережу міських і сільських поселень, яка склалася, включаючи агломерації існуючі і ті, що формуються». Це нетиповий для правового поля випадок, коли норми випереджають у часі закони та інші акти. Практика містобудування, що спиралась на проведені раніше дослідження у галузях економіки, географії та урбаністики, значно випередила практику сфери конституційного права та державного управління.

Відповідно до пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України [49], територіальний устрій визначається виключно законом. Територіальний устрій держави є територіально-просторовою основою для утворення та діяльності органів публічної влади, і Основний Закон не передбачає можливості утворення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на рівні «міських агломерацій», тобто сьогодні у контексті державного права говорити можна лише про «віртуальні» агломерації. Цілковитого практичного змісту ці поняття можуть набути лише після прийняття Верховною Радою України окремого закону чи кількох законів, наприклад, «Про адміністративно-територіальний устрій» та «Про агломерацію населених пунктів». Зазначимо, що сьогодні на розгляді

у комітетах Верховної Ради України перебувають кілька законопроектів, які стосуються проблематики агломерацій.

Про значення агломерацій та необхідність урахування реакцій цих систем в управлінні країною, регіоном та окремим населеним пунктом говорить і ООН у Декларації про міста та інші населені пункти в новому тисячолітті, прийнятій резолюцією 8-25/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї від 9 червня 2001 року [116]. Наведемо витяг з двох пунктів цього документу: «...21. визнаємо також той факт, що процес урбанізації у світі призвів до концентрації населення в міських агломераціях, що простягаються за границі адміністративних меж початкових міст, охоплюють дві адміністративні одиниці або більше, мають місцеві органи влади з різними можливостями й пріоритетами і страждають від відсутності координації; ...40. закликаємо органи влади у великих міських агломераціях розробляти механізми і відповідним чином стимулювати роботу правових, фінансових, адміністративних, планових і координаційних механізмів для організації більш справедливого, впорядкованого і функціонального життя в містах;».

Українське законодавство містить юридичний термін «міська агломерація» та встановлює його юридичне визначення, хоча, як зазначалось вище, воно не набуло практичного застосування у конституційному праві та державному управлінні.

Поняття «агломерація» в юридичних актах 90-х років згадується лише в плані негативного впливу урбанізації на довкілля без чіткого встановлення його дефініції.

Про масштабний вплив агломерацій на стан довкілля вказує також [86]; зокрема цей акт встановлює: «...завершити в 1997 році еколого-геологічне обстеження морського шельфу о. Зміїний, включаючи оцінку геохімічного забруднення донних відкладів промислово-міськими агломераціями (виділено експертом проекту) України і Румунії, стоками річок Дунаю і Дністра, а також організувати моніторинг геологічного середовища прилеглої частини північно-західного шельфу Чорного моря».

Враховувати досвід Європи щодо проблематики адміністративно-територіального устрою. Напевне, вперше поняття

«агломерація» в його широкому, загальноприйнятому сенсі введено в правове поле [36]. Так, п. 2 розділу 4 наголошує: «У процесі трансформації територіального устрою та системи місцевого самоврядування слід спиратися на національний досвід, а також на світову, насамперед європейську, практику. При цьому процес перетворень доцільно здійснювати у три етапи з урахуванням: сучасних тенденцій інтеграційних процесів з огляду на необхідність проведення політики об'єднання невеликих територіальних громад, укрупнення самоврядних адміністративно-територіальних одиниць, утворення агломерацій населених пунктів, економічного районування;». У розділі 3, п. 3 цього ж акту вказуються наступні організаційні аспекти: «...4) апробація та запровадження у міській агломерації таких організаційних моделей управління, які б передбачали добровільне формування спільних органів управління та їх взаємозв'язки з органами місцевого самоврядування територіальних громад, що входять до агломерації на договірних умовах. При цьому міська агломерація не є новою адміністративно-територіальною одиницею, а являє собою організаційне утворення, яке складається з кількох територіальних громад, що мають на меті спільну реалізацію функцій місцевого самоврядування».

Згодом не тільки для теоретиків-економістів, міських голів, керівників місцевих органів виконавчої влади, а й для фахівців галузі державного права стає очевидним, що розвиток агломерації не може відбуватись лише через розвиток її ядра (чи ядер для конурбації), але потребує когерентного зростання інших міст, що належать до агломерації, а також інших поселень у межах її впливу. Так Загальнодержавна програма розвитку малих міст, затверджена [33], майже повторює положення попереднього акту — цитуємо: «Завдання розвитку соціальної сфери окремих малих міст виконуватимуться з урахуванням їх особливостей, а саме: для категорії малих міст-супутників, населення яких має змогу користуватися розвинутою сферою соціальних послуг великого міста — центра цієї міської агломерації (виділено експертом проекту), розвиватимуться об'єкти повсякденного та невідкладного попиту.....

Подальший розвиток поняття «агломерація» в українському законодавстві здійснено вже у цілком практичному контексті, тобто з метою активізації економічного розвитку України, підвищення рівня конкурентоспроможності держави, сприяння залученню прямих іноземних інвестицій. Так, у Концепції створення індустріальних (промислових) парків [85] записано: «Формування мережі державних і регіональних індустріальних (промислових) парків повинне здійснюватися відповідно до основних напрямів розвитку державної і регіональної промислової політики з урахуванням завдань, пов'язаних з розвитком міських агломерацій. Індустріальні (промислові) парки доцільно створювати у промислових регіонах поблизу великих міських агломерацій, але поза їх межами, крім випадків, коли є належна інфраструктура і вільні від забудови земельні ділянки безпосередньо у промислових зонах, а також екологічні умови, які дають змогу створювати індустріальні (промислові) парки у межах населених пунктів» (виділено експертом проекту).

Відзначимо, що цей акт надав провідну роль агломерацій в економічному зростанні, він відкрив нові перспективи для розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності не тільки агломерацій та регіонів, а й України. Однак, все ж таки, значна кількість законодавчих бар'єрів та управлінських помилок, зроблених за останнє десятиліття, зокрема у формуванні законодавчого поля і реальної практики у сфері земельних відносин, а також неготовність еліт поки що перешкоджають реалізувати ці наміри на практиці.

Саме проблеми земельних правовідносин сьогодні ускладнюють можливість створення нових промислових зон. У багатьох регіонах всупереч чинному законодавству, схемам планування територій, Генпланам тощо території, які раніше були зарезервовані для розвитку, зокрема потенційних промислових (індустріальних) зон чи об'єктів інфраструктури, фактично освоєні для інших цілей, розпайовані і т.п.

Але, навіть при тому, що законодавство у сфері міських агломерацій перебуває у далеко не завершеному стані, територіальні громади в Україні сьогодні мають певні можливості для

налагодження партнерства і горизонтального менеджменту цього процесу.

У світовій практиці агломерація майже ніколи не являє собою єдину територіальну громаду. Найчастіше юридичні відносини між громадами у США, Канаді, Франції та ін. країнах регулюються окремим договором чи окремими угодами у кожній окремій сфері партнерства.

Отже, буде цілком логічно зробити такий висновок: конкурувати з глобальними об'єктами (агломераціями) у глобальному світі можуть лише інші глобальні об'єкти, а дієвим механізмом їхнього створення в Україні ще до початку адміністративно-територіальної реформи може стати використання принципів міжмуніципального співробітництва.

3.2. Вплив міських агломерацій на використання територій

У процесі формування приміських зон та закладання основ для сталого еколого-економічного розвитку міських агломерацій одну з головних першочергових функцій повинні відігравати органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, управління та відділи, які покликані реалізовувати та координувати державну політику в галузі використання та охорони земель відповідних територій.

Побудова системи управління земельного фонду нашої держави розпочалась з часів набуття її незалежності. Але наявна система органів державного управління є недосконалою, особливо по відношенню до земель приміських зон, які завжди розглядалися як периферійні території, що були додатком міст. За умови відсутності єдиної політики системного регулювання розвитку території всієї агломерації (а не окремих її частин) порушується цілісність міста і відповідної приміської зони: баланс планувального розвитку, екологічна спроможність, і, як наслідок, економічна ефективність.

Структура управлінських систем, їх взаємодія та розподіл повноважень і обов'язків не відповідають вимогам формування досконалої системи, яка б могла здійснювати високоефективне та раціональне управління земельними ресурсами приміських зон, формувати досконале містобудівне підґрунтя та еколого-економічні

засади в процесі переходу відповідних територій на шлях сталого розвитку.

Останнім часом у світі спостерігається тенденція до децентралізації функцій управління і контролю щодо використання природних ресурсів, передача окремих повноважень на місцевий рівень. Передбачається, що такий підхід дозволить врахувати особливості окремих адміністративних районів та інтереси громадян. Але децентралізація управління в сфері земельних ресурсів вимагає чіткого визначення повноважень, розмежування територій та суб'єктів прав на земельні ділянки. І саме в сфері розвитку приміських зон децентралізація управління призводить до зниження державного контролю над відповідними землями, унеможливлення формування містобудівної політики, яка б забезпечувала підґрунтя для сталого розвитку територій. Адже приміська зона утворює з містами на населеними пунктами єдиний комплекс у містобудівному, планувальному, соціально-економічному, екологічному аспектах. На цих територіях спостерігається комплексне використання приміської зони декількома адміністративно-територіальними утвореннями.

«Перехідна смуга», якою фактично являється приміська зона, є місцем перетину тенденції тяжіння прилеглих територій, розширення міста, екологічним буфером міських агломерацій та однією з основних їх складових частин, які повинні виконувати містобудівні, планувальні, екологічні, економічні та соціальні функції. Для великих міст приміська зона набуває значних просторових масштабів і потребує нестандартних і якісно нових управлінських рішень [14]. У містобудівних нормативно-правових та підзаконних актах передбачається, що для забезпечення територіальних умов розвитку міст на довгострокову перспективу необхідно на прилеглих до міста територіях виділяти приміські зони багатофункціонального призначення. Приміську зону передбачено до проектування одночасно з генеральним планом міста як єдиний господарський і планувальний комплекс з розробкою пропозицій, спрямованих на економічний і соціально-культурний її розвиток і структурно-територіальну організацію.

Як свідчать фахівці, кінцевою метою управління земельними ресурсами є задоволення попиту суспільства на ресурси і послуги екосистем, яка досягається шляхом виділення для їх створення просторового базису - земельної ділянки як джерела існування наземної екосистеми. Система управління земельними ресурсами розглядається як складова механізму забезпечення ефективного використання земельних ресурсів. Механізм забезпечення ефективного використання земель розглядається як триєдина матриця взаємопов'язаних інструментів (методів) регулювання процесів використання, охорони і відтворення земельних ресурсів, функцій управління такими процесами та їх інституціональних рамок з метою збалансування та задоволення суспільних потреб і приватних інтересів в контексті забезпечення просторового соціально-економічного розвитку [33].

У процесі управління земельним фондом рекомендовано враховувати всі екологічні та соціально-економічні чинники, які мають вплив на території. При цьому значна увага приділяється ролі держави в управлінні земельними ресурсами і державній підтримці еколого-економічних та соціальних аспектів суспільних відносин щодо ефективного використання, охорони і відтворення природних ресурсів.

В Україні управління земельним фондом здійснюється апаратом, який можна умовно розділити на 2 ланки - галузеве (яке передбачає розподіл повноважень відповідно до функціонального спрямування) та територіальне (передбачає розподіл в залежності від місця розташування) [63].

Аналізуючи стан системи та функцій управління земельним фондом, можна констатувати, що в нашій країні механізм управління землями приміських зон потребує корінного вдосконалення. Саме досконала система адміністративних інституцій покликана формувати підґрунтя для сталого еколого-економічного розвитку.

Система державного управління землями міських агломерацій приділяє основну увагу перерозподілу землі як майна, не вирішуючи проблеми охорони земель як основного національного багатства.

В сучасних умовах спостерігається дублювання функцій, які здійснюються адміністративними органами, а також не визначено рівень відповідальності за виконання покладених на них завдань. Даний недолік спостерігається переважно із-за невизначеності статусу приміських зон, які територіально розташовані за межами населених пунктів (тому переважна більшість територій повинна знаходитися у розпоряджень органів виконавчої влади), але одночасно знаходяться під економічним, екологічним та соціальним впливом міст та міських органів управління.

Просторова організація міста та приміської зони традиційно ґрунтується на трьох основних його функціях:

- праця;
- житло;
- відпочинок.

У завдання органів управління та містобудівних структур входить раціональне об'єднання цих функцій в єдиний агломераційний організм.

Однією із основних умов збалансованого розвитку територій із врахуванням вищевказаних функцій є економічно та екологічно обґрунтована та нормативно закріплена регламентація просторових меж приміських зон.

Межі землекористування приміської та зеленої зон визначають у кожному окремому випадку залежно від розміру, народногосподарського значення й перспектив розвитку міста, природних умов, трудових зв'язків населення міста з іншими поселеннями, загальної потреби в територіях різного функціонального використання, економічного та соціального розвитку земель.

В умовах існування агломераційних форм розселення межі землекористування приміської зони мають сполучатися з межами агломерацій, що забезпечить їх регульований територіальний розвиток, функціонально-планувальну цілісність та єдиний підхід у використанні всіх видів ресурсів.

Згідно з існуючими Державними будівельними нормами [20], для забезпечення територіальних умов розвитку міст на

довгострокову перспективу треба на прилеглих до міста територіях виділяти приміські зони багатофункціонального призначення. В їх складі треба виділяти території зелених зон міст, призначених для організації відпочинку населення, поліпшення мікроклімату, стану атмосферного повітря і санітарно-гігієнічних умов. Приміську зону слід проектувати одночасно з генеральним планом міста як єдиний господарський і планувальний комплекс з розробкою пропозицій, спрямованих на економічний і соціально-культурний її розвиток і структурно-територіальну організацію. Також при проектуванні основної містобудівної документації до складу текстових матеріалів генерального плану міста повинен включатися розділ, що містить Концепцію генерального плану населеного пункту, яка визначає приміську зону міста.

Для досягнення високого соціально-економічного ефекту формування планувальної структури міста треба прагнути до компактного його розвитку, що досягається підвищенням інтенсивності використання території диференційовано до основних функцій. При цьому треба враховувати неоднорідність функціонально-планувальних якостей міських територій, які значною мірою визначаються різною інтенсивністю їх освоєння і неоднаковими умовами транспортної доступності.

Цінність ділянки міської території треба визначати за оцінками її доступності відносно житлових районів, місць прикладення праці, установ обслуговування загальноміського значення, місць масового відпочинку з урахуванням їх розміщення у зонах різної містобудівної якості.

Враховуючи вимоги державних будівельних норм, часто розміри приміської зони міст зіставляються із межами зон агломераційного розселення.

Отже, враховуючи рекомендації щодо витрат часу населення на пересування до центру міжрайонної системи розселення та радіуси системо утворюючих зв'язків, де найбільше виявляється вплив міста як на виробничу діяльність, стан природного середовища, так і на характер та масштаби використання земель, трудових, водних,

рекреаційних та інших ресурсів, територія приміської зони визначена в межах радіусу 90-хвилинної транспортної доступності міста-центра.

У зв'язку з не вирішеністю питань стосовно меж приміських зон ситуація з розподілом повноважень органів управління ще більш ускладнюється. Приміські території, що розташовані за межами міст, тобто поза юрисдикцією міської влади, потребують вирішення питань просторового розвитку та еколого-економічних засад формування політики сталого землекористування, в той час коли районні органи влади, як це часто буває, не бажають або не можуть через обмеженість ресурсів вирішувати проблеми великих міст. При тому, що межі міст в Україні встановлюються, як правило, по межі забудови, є очевидним, що економічний, екологічний та соціальний вплив міста виходить далеко за його межі. Міська інфраструктура, вплив техногенних факторів виходять далеко за межі населених пунктів. Таким чином, виникають проблемні питання, що, з одного боку, не вирішуються владними структурами обласного рівня, а з іншого боку, перевищують сферу повноважень міської чи районної влади.

Такі питання потребують вирішення для забезпечення енергійного розвитку. Причому спільне вирішення питання щодо чіткого розподілу повноважень структур забезпечить взаємоузгоджений розвиток як в економічній, так і в екологічній та соціальній сферах.

У свою чергу, використання земель приміської зони регулюється земельним і містобудівним законодавством. Проект формування землекористування приміської зони міста розв'язує питання планування, забудови, благоустрою та впорядкування землекористування на проектний період і на першу чергу. Тому, головними напрямками створення ефективного механізму формування досконалої містобудівної політики приміських зон є:

- узгодження і розмежування повноважень та сфер впливу у відносинах «місто-приміська зона», впорядкування структури управління в горизонтальному (різні функції управління) та вертикальному (різні рівні управління) напрямках із одночасним розмежуванням всіх рівнів управління;

- визначення кола суб'єктів управління на кожному з рівнів управління та їх функцій в процесі реалізації ними своїх повноважень;

- нормативне закріплення та впровадження в систему агломераційного розвитку обґрунтованих методичних підходів щодо виділення меж приміських зон із врахуванням еколого-економічних та соціальних векторів розвитку територій;

- економічно доцільне використання вільних від забудови земель з урахуванням: форм власності на землю та створення системи сталого землекористування; організації нових населених пунктів, а також розвитку міст і поселень, лісопаркових зон, які існують; організації нових зелених зон у взаємоузгодженому розвитку;

- створення зеленого поясу (зеленої зони) навколо міст, який має оздоровче значення, з урахуванням його основних обмежувальних функцій як частини системи зелених насаджень міста та його приміської зони;

- організація позаміських зон короткочасного і тривалого масового відпочинку населення міста та приміської зони;

- створення ефективного механізму справляння плати за землю як джерела наповнення відповідних бюджетів, що значно підвищить значення земельного податку в державній системі оподаткування і дасть змогу інвестувати у економіку країни.

У результаті цього є перспективи щодо формування ефективної структури управління земельними ресурсами та містобудівної політики в рамках концепції збалансованого просторового соціально-екологічного розвитку суспільних відносин з урахуванням сучасних умов розвитку економіки України.

Управлінські рішення щодо використання земельних ресурсів, їх охорони і відтворення проектується, узгоджуються і реалізуються на відповідних рівнях, та на основі виробленої стратегії здійснюється оперативне планування і управління земельними ресурсами в рамках окремих галузей національної економіки. Різні види землекористування можуть мати як взаємодоповнюючі, так і взаємовиключні цілі. Але тільки за умови існування досконало діючого управлінського апарату процес землекористування

приміських зон стане на шлях сталого розвитку. Тому раціональне використання земель приміських територій можливе за умови повного узгодження планування території приміської зони із вимогами формування населеного пункту та одночасно земель за його межами, чіткої регламентації умов, територіального складу та напрямків розвитку відповідних земель.

3.3. Особливості використання земельних ресурсів міської агломерації

Використання земельних ресурсів в умовах міських агломерацій набуває більшого значення з огляду на розвиток ринкових відносин в Україні, необхідності вдосконалення фіскальних інструментів управління земельними ресурсами, платності землекористування, забезпечення раціонального, ефективного використання та охорони земель, ведення державного земельного кадастру в урбанізованих зонах та ареалах. Ці та інші питання обумовлюють необхідність постановки цілої низки завдань, оскільки на даних територіях найбільш інтенсивно проходять земельні перетворення.

В умовах сучасної цивілізації, яка характеризується значним рівнем урбанізації, розвитком промисловості та високим рівнем освоєння земельні ресурси набувають особливої цінності. У наукових дослідженнях земельні ресурси розглядаються як земельний фонд - сукупність усіх земель у межах тієї чи іншої території, які поділяються за типом господарського використання. Земельні ресурси, на використанні яких формується близько 95% обсягу продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання, вважаються первинним фактором виробництва, фундаментом економіки України [79]. Постійність площі земельної території при збільшенні чисельності населення, які підсилюються процесами урбанізації, призводить до підвищеного попиту на земельні ділянки в міських агломераціях та характеризується підвищеним суспільним інтересом [44].

Науковці сьогодні широко досліджують різні аспекти використання земельних ресурсів та формування земельних відносин,

однак землекористування міських агломерацій потребує глибокого наукового дослідження в сучасних ринкових умовах.

Аналізуючи роль землі із соціально-економічних позицій, можна виділити такі її особливості: земля - самий надійний об'єкт вкладень у нерухомість; земля - об'єкт загальних земельно-майнових інтересів, головна складова ринку нерухомості і наскрізний фактор відтворення; земля - один із основних факторів інтенсифікації інвестиційних процесів в умовах ринкової економіки; земля - особливий об'єкт майнових відносин і специфічний вид товару [86].

Земля є предметом інтересу всіх, без винятку, категорій, груп і прошарків населення. Звідси і виникають відносини у сфері освоєння та використання земельного фонду, які носять всезагальний, універсальний, багато суб'єктний, багатомірний і багаторівневий характер.

В сучасних умовах урбанізаційні процеси набули глобального характеру та визначають просторову і суспільну трансформацію, що виявляється в розповсюдженні міського способу життя. Разом з тим для великих міських агломерацій характерне надмірне зростання з певними негативними наслідками: відбувається надмірна концентрація промисловості, порушується планувальна структура і функціональне зонування, зменшення площ резервних територій, видозміненість ландшафтів. При цьому слід зазначити, що залежно від рівня освоєності території, розвитку різних сфер діяльності суспільства, промисловості, транспорту, інфраструктурного забезпечення змінюється вартість і цінність земельного ресурсу [72]. Крім того, розвиток земельних відносин в умовах агломерацій відрізняється від їх розвитку в умовах сільського господарства чи населених пунктів, оскільки для агломерацій характерне поєднання концентрації населення, розвитку промисловості, інтенсивне сільськогосподарське освоєння та використання.

Формування міської агломерації - скупчень міських поселень, які об'єднані складними зв'язками, є важливою особливістю урбанізації на території Житомирщини. Адміністративний центр регіону, ядро агломерації – м.Житомир - важливий транспортний, індустриальний, науковий, культурний центр з населенням 271 тис.

осіб. У планувальному аспекті в межах Житомирської міської агломерації слід виділити власне приміську зону (Коростишівський, Черняхівський, Андрушівський райони). Земельний фонд міської агломерації, за розрахунками, складає 4282 кв.км. Проведений аналіз залежності використання земельного ресурсу агломерації відносно віддалі від міста-центру. Визначено, що спостерігається загальна закономірність збільшення інтенсивності використання території з наближенням до міста: збільшується частка забудованих земель, земель промислового та комерційного використання, земель громадського призначення, земель, які використовуються для транспорту та зв'язку, земель технічної інфраструктури.

Аналізуючи використання земельного фонду міської агломерації в ретроспективі та на сучасному етапі, слід зазначити, що в останні роки повсюдно спостерігається тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь. При цьому спостерігається збільшення площі земель під житловою забудовою, земель промисловості, земель комерційного та іншого використання, земель, які використовуються для транспорту та зв'язку. Як правило, причиною такого стану є продаж та зміна цільового призначення колишніх сільськогосподарських угідь на землі інших категорій земельного фонду. До того ж особливий інтерес представляють цілі та функції під які викупаються земельні ділянки. Як правило, переважна більшість проданих земельних ділянок має комерційне використання - для розміщення магазинів, кафе, ресторанів, готелів, автозаправних станцій, тощо. Решта, представлено ділянками виробничих об'єктів, земельними ділянками під житлову забудову.

Власне, якщо звернути увагу на стабільне зростання кількості населення в місті Житомир та містах-супутниках, необхідно зауважити, що така динаміка простежується і в територіальному розвитку, який відбувається за рахунок земель інших категорій земельного фонду, тобто земель сільськогосподарського призначення, які назавжди втрачають своє функціональне призначення.

У міській агломерації земля набуває високої інвестиційної привабливості і користується підвищеним попитом з боку суб'єктів економічної діяльності, які намагаються використовувати для

розміщення своїх об'єктів сприятливі умови з огляду на можливу економію витрат. При цьому найбільш інвестиційна привабливими саме є приміські райони, але й попитом на земельні ділянки користується і вся зона агломераційного розселення.

Об'єктом інвестиційної діяльності міської агломерації є нерухоме майно, зокрема, земельна ділянка або територія (сукупність земельних ділянок), що перебувають у власності територіальної громади (громад), юридичних та фізичних осіб. При цьому продаж земельних ділянок підвищуватиме мотивацію до інвестування в економіку, вкладення коштів у будівництво, розширене використання, при цьому темпи територіального росту міст удвічі більші від темпів росту їх населення.

3.4. Рекреаційно-туристичні ресурси Житомирського району Житомирської області

Житомирська область розташована на півночі країни, переважно в межах Українського Полісся. На півночі межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на сході — з Київською областю, на півдні — з Вінницькою областю, на заході — з Хмельницькою і Рівненською областями України. Площа – 29,9 тис.кв. км, що становить 4,9 % території України. Населення області на 1.01.2015 р. становило 1 256 тис.чол. Центр — м Житомир. В області — 23 райони, 11 міст, у т.ч. 5 обласного підпорядкування, 45 селищ міського типу і 1631 сільські населені пункти. Територію області перетинають залізничні магістралі, а також важливі автомагістралі, що сполучають її з столицею України м. Києвом та сусідніми областями. Житомирська область лежить у зоні мішаних лісів, південна частина — у лісостеповій зоні. Ґрунтові і агрокліматичні умови сприятливі для розвитку сільського і лісового господарств.

Національний склад населення області однорідний: українці становлять 84, 9 %, росіяни —7,0%, поляки —5,2 %, євреї — 1,8 %. Середня густота населення — 42,7 чол на 1 кв.км. Найгустіше заселені південні райони області. Досить гострою є демографічна проблема. Смертність в багатьох районах області перевищує народжуваність. Внаслідок цього зменшується кількість населення.

Житомирська область характеризується інтенсивними міграційними процесами, що значною мірою вплинули на пропорції між сільським і міським населенням. Внаслідок інтенсивної міграції зростає кількість міського населення. Незважаючи на швидкі темпи зростання міського населення, рівень урбанізації області нижчий, ніж у цілому по Україні. На 1 січня 1999 року в містах жило 810,1 тис. чоловік. В міських поселеннях переважають малі міста. Найбільші міста: Житомир, Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський, Коростишів[73].

В геоструктурному відношенні територія області знаходиться у межах північно-західної частини Українського щита (переважно Волино-Подільського блоку). В геологічній будові беруть участь метаморфічні, місцями магматичні і вулканогенно-теригенні породи докембрійського фундаменту, перекриті корою вивітрювання і осадовим чохлом. Корінні породи чохла, що виповнюють зниження у рельєфі фунда-менту, залягають на сході і півдні області, решта території вкрита антропогеновими відкладами. За площею переважають водно-льодовикові відклади, на окремих ділянках перекриті льодовиковими. Річкові долини ви-повнені алювієм терас. На півдні області і у межах Словечансько-Овруцького кряжа верхню частину розрізу складають лесовидні породи [107].

Рельєф території області тісно пов'язаний з геологічною будовою. Приуроченість Житомирської області до північно-західної частини Українського щита зумовило її більш високе гіпсометричне положення порівняно з іншими областями Українського Полісся, поширення вузьких і глибоко врізаних річкових долин, наявність великих лесових «островів» і меншу заболоченість. Більша частина Житомирської області лежить у межах Придніпровської височини, північну і північно-східну частини займає Поліська низовина. Поверхня хвиляста із загальним зниженням на північ і північний схід (від 280—220 м до 150 м і менше). В області — значні площі моренних і моренно-зандрових рівнин з пасмово-горбистим рельєфом. У західній частині переважає зандрова слабохвиляста рівнина з незначним коливанням висот і наявністю мікрозападин. З нею пов'язані значні масиви торфових боліт (2,9 % території області),

окремі ділянки займають лесові «острови» з розвинутою сіткою ярів і балок. У північній частині — алювіально-зандрові рівнини. У місцях високого залягання кристалічних порід розвинуті денудаційні форми рельєфу у вигляді пасом, горбів, скель з крутими схилами (Словечансько-Овруцький кряж з найвищою точкою області — 316 м, Білорозівський кряж, Озерянський кряж) [51].

Область багата на цінні будівельні матеріали (граніти, габро, лаб-радорити, кварцити). Видобуток їх здійснюється більше ніж на 50 родовищах. Розробляють Овруцьке родовище кварциту. В районі м. Коростишева, сіл Головиного, Турчинки добувають лабрадорити. На Головинському і Поромівському родовищах добувають унікальне за красою і якістю оздоблю-вальне каміння — пегматити і мармур. Особливо багаті на по-клади будівельних матеріалів Коростенський, Новоград-Волинський, Малинський і Овруцький райони. Є значні поклади каолінів, вогнетривких глин, кварцових пісків. На ряді родовищ області добувають самоцвіти — бурштин, гранати, топази, турмалін, гірський криштал, гідрофан, яшму. З горючих корисних копалин є буре вугілля і торф, з металевих промислове значення мають родовища титанових руд, пегматитів. В області розвідані і експлуатуються джерела мінеральних вод, зокрема радонових, та лікарські грязі [51].

Клімат області помірно континентальний з вологим літом і м'якою зимою. Пересічна температура січня —5,7°, липня +18,9°. Абсолютний мінімум —35, —40°, абсолютний максимум +35, +40°. Період з температурою понад +10° становить 158 днів. Сума активних температур 2390—2520°. Опадів на півночі випадає 600 мм, на півдні—570 мм на рік, найбільше їх випадає влітку. Висота снігового покриву 20— 30 см. З несприятливих кліматичних явищ спостерігаються бездощові періоди до 60 днів, можливі посухи і суховії, сильні дощі, 1—2 дні (рідше 4—6 днів) з градом. Значної шкоди завдають пізні весняні та ранні осінні заморозки. Взимку можливі низькі температури протягом 25 днів, ожеледь до 15 днів і більше. Житомирська область належить до вологої, помірно теплої агрокліматичної зони. На території області діють 5 метеостанцій (Житомир, Овруч, Олевськ, Коростень, Новоград-Волинський).

Гідрографічна сітка густа, територією області протікає 221 річка завдовжки понад 10 км кожна. Всі вони належать до басейну Дніпра. Найбільші притоки Дніпра — Тетерів з Гнилоп'яттю, Гуйвою та Іршею; Ірпінь і Здвиж (верхні течії), притоки Прип'яті — Уборть, Словечна та Уж з Жеревом і Норином, притока Горині — Случ. Пересічна густота річкової сітки 0,36 км/кв.км, у лісостеповій частині 0,20—0,26 км/кв.км. Для річок області характерне мішане живлення з переважанням снігового. Понад 50 % річкового стоку припадає на талі снігові води. Багато озер (найбільше — Кам'яне), збудовано 16 водосховищ (загальною площею понад 2,9 тис. га); найбільші: Іршанське, Малинське, Житомирське і Лісне [48].

Серед зональних типів ґрунтів за площею поширення переважають дерново-підзолисті ґрунти піщаного, глинисто-піщаного і супіщаного механічного складу, оглеєні (52,4 % площі області). В балках, долинах річок переважають дернові ґрунти, в заплавах і зниженнях рельєфу сформувалися болотні і торфово-болотні ґрунти. В лісостеповій частині області — сірі лісові, темно-сірі опідзолені ґрунти, а також чорноземи опідзолені, на лесових «островах» формуються ясно-сірі лісові ґрунти. Є невеликі масиви чорноземів мало гумусних глибоких і неглибоких, вилугуваних (35 % площі області).

Житомирська область лежить у межах Західно-Української геоботанічної підпровінції. Лісами вкрито 1 млн. га (28 % площі області). Головні лісо-утворюючі породи: сосна, дуб, береза, вільха та ін. В північній і північно-західній частинах поширені соснові ліси (бори), в усій поліській частині — сосново-дубово-березові (субори). Значні площі займають дубово-грабові і гра-бові ліси (груди і сугрудки). В лісостеповій частині Житомирської області дубово-грабові ліси, де переважає дуб з домішкою граба, ясена, клена та явора. Лісисгість південних районів області становить 3—4 %. Під луками близько 5,3 % території області.

Північна частина області лежить у межах Житомирського Полісся, південна — Дністровсько-Дніпровської лісостепової фізико-географічної провінції. Поліську частину території Житомирської області займають недреновані перезволожені та заболочені, а також

поліські алювіально-зандрові й терасні природно-територіальні комплекси. В лісостеповій частині Житомирської області переважає тип місцевості вододільних слабо- і добре дренованих лесових рівнин, по долинах річок — долинно-зандрові типи місцевостей, подекуди розвинуті типи моренно-зандрових і моренних рівнин. Серед сучасних природних процесів, несприятливих для сільсько-господарського виробництва, в поліській частині області спостерігаються оглеєння, окислення, заболочування, на осушених масивах — переосушення і вторинне заболочування ґрунтів.

Розвинуті дефляція, площинна і глибинна ерозія, замулення водоймищ. В Житомирському Поліссі проводять комплексні (осушувально-зволожувальні, ґрунтозахисні, хімічні) меліорації. В лісостеповій частині поширені прискорені лінійний розмив і площинний змив, розвинуті суфозійно-просадочні явища, на піщаних терасах — дефляція, подекуди карстоутворення (на межиріччі Ужу і Грезлі). У цій частині здійснюють комплексні ґрунтозахисні меліорації (хімічні, водорегулюючі), проводять роботи по відновленню лісів і поліпшенню луків [51].

Станом на 01.01.2014 р. до складу природно-заповідного фонду Житомирської області входить 221 територія та об'єкт загальною площею 136, 58 тис. га, з них загальнодержавного значення - 20 об'єктів площею 57,94 тис. га, місцевого значення - 201 об'єкт площею 78,64 тис. га. Відсоток заповідності становить 4,5 %.(Додаток А).

За станом на 01.01.2014 на території області розташовано два об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: Поліський природний заповідник площею 20104 га створено у 1968 році на території Овруцького і Олевського районів. Найбільш типовий ландшафт представлений великими болотними масивами, сосновими лісами, унікальними водно- болотними угрупованнями. Переважають соснові ліси, зокрема середньовікові та пристигаючі – зеленомошні, чорнишеві, лишайникові, сфагнові, а також березово-соснові. У заповіднику охороняється 45 видів ссавців, 195 - птахів, 11 - земноводних, 7 - плазунів, близько 1000 - комах та 19 видів риби. Флора має бореальний та неморальний характер і включає 607 видів

вищих рослин, 139 - мохів та 149 лишайників, десятки видів грибів і водоростей. Указом Президента України від 11.12.2009 №1038/2009 «Про створення природного заповідника «Древлянський» на території Народицького району створено природний заповідник «Древлянський», площею - 30872,84 га.

Структура природно-заповідного фонду Житомирської області[73]

Назва категорії заповідності	Кількість об'єктів, шт.	Площа, га
1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення		
Національні природні парки		
Природні заповідники	2	50976,84
Біосферні заповідники		
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	5	119,8
Заказники	10	6757,0
Ботанічні сади	1	35,4
Пам'ятки природи	2	51,0
Зоопарки		
Дендропарки		
Разом:	20	57940,04
2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення		
Заповідні урочища		
Заказники	145	78304,16
Пам'ятки природи	35	93,69
Ботанічні сади		
Зоопарки		
Дендропарки	3	14,9
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	228,68
Регіональні ландшафтні парки		
Разом:	201	78647,93
Усього:	221	136581,97

Дані таблиці згідно з Паспорта Житомирської області

Відповідно до рішення обласної ради від 15.12.2011 за №373 змінено (зменшено з 40055,6 га на 9182,76 га) площу ландшафтного заказника місцевого значення «Древлянський», оскільки згаданий природоохоронний об'єкт загальнодержавного значення утворено у його межах. На сьогодні на території області налічується 221 об'єкт

природно-заповідного фонду загальною площею 136,58 тис.га, відсоток заповідності становить 4,5% [60].

В області проводилася значна робота щодо створення нових заповідних територій та об'єктів[60].

Розроблено та погоджено з постійними землекористувачами положення й охоронні зобов'язання на новостворені об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення. Відповідно до рішення обласної ради від 15.12.2011 за №373 змінено (зменшено з 40055,6 га на 9182,76 га) площу ландшафтного заказника місцевого значення «Древлянський», оскільки згаданий природоохоронний об'єкт загальнодержавного значення утворено у його межах. На сьогодні на території області налічується 221 об'єкт природно-заповідного фонду загальною площею 136,58 тис.га, відсоток заповідності становить 4,5% [60].

В області проводилася значна робота щодо створення нових заповідних територій та об'єктів[60].

Розроблено та погоджено з постійними землекористувачами положення й охоронні зобов'язання на новостворені об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення.

Роботи з вивчення територій із метою їх подальшого заповідання тривають. За умови одержання пропозицій і згоди користувачів щодо заповідання цінних у науковому й естетичному сенсі об'єктів, їм буде надано статус заповідних [37].

Державні заказники загальнодержавного значення: *лісовий державний заказник "Туганівський"*, площею 186 га.

Переданий під охорону Новоград-Волинському спецлісгоспзагові Новоград-Волинському району.

Лісовий державний заказник "Поясківський", площею - 113 га.

Переданий під охорону Білокоровицькому лісгоспзагові Олевського району.

Коротка характеристика. Збереження в природному стані цінних вікових деревостанів та комплексу тваринного і рослинного світу, виходів скельних порід та валунів льодовикового періоду, поширення природи і фауни природнім шляхом. З 1926 р. тут не ведуться ніякі лісгосподарські роботи. Має наукове значення.

Ботанічний заказник "Городницький", площа - 305 га.

Переданий під охорону Новоград-Волинському лісгоспзагу Новоград-Волинського району.

Коротка характеристика. Збереження в природному стані насадження рододендрона жовтого, релікта третинної флори Правобережного Полісся. Має науково-пізнавальне значення.

Ландшафтний заказник "Плотниця". площа — 464 га. Переданий під охорону Білокоровицькому лісгоспзагу Олевського району. Коротка характеристика. Болотний масив, який є регулятором водного режиму басейну річки Уборть і рівня ґрунтових вод прилеглих територій. Численні виходи на поверхню Українського кристалічного щита посилюють ландшафтну унікальність урочища. Місце розселення водоплавних птахів, ондатри, а також росички англійської і середньої видів, занесених до "Червоної книги України".

Загальний зоологічний державний заказник "Казява". площа - 1633 - га. Переданий під охорону Новоград-Волинського спеціалізованого лісгоспзагу Новоград-Волинського району. (Додаток Г,Е,Ж).

Коротка характеристика. Територія болота - одне з найбільших в області місць оселень бобрів і ондатри, а також постійних токових глухарів і тетеруків. Гніздується багато видів болотних і водоплавних птахів. Є зарості чорниці і журавлини, цінних видів лікарських рослин.

До пам'яток природи загальнодержавного значення відносяться: урочище «Модрина», Урочище «Корнієв»; місцевого значення: урочище «Криниченька», дуб «Велетень», «Скеля Крашевського», скеля «Голова Чацького» та «Флороносні пісковики».

В Житомирській області частка заповідних територій складає 2-4%. Житомирщина входить до числа тих регіонів України, де найбільша кількість парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. В області розташовані Івницький, Новочорторійський, Трощанський парки.

Поліський заповідник – це острів дикої природи, де охороняються всі живі створіння, незалежно від того корисні вони чи ні. Він був створений 12 листопада 1968 року з метою збереження типових для Українського Полісся соснових лісів та сфагнових боліт.

Заповідник знаходиться в Житомирській області у межах річки Уборти та Болотниці, які зливаються за його межами і впадають у р. Прип'ять. На півночі заповідник межує з Білоруссю, а на заході з Рівненською областю. Його площа складає 20104 гектари, протяжність території зі сходу на захід – 27 км, а з півночі на південь – 21 км. Адміністративний центр знаходиться в с. Селезівка Овруцького району (рис. 1).



Поліський заповідник (Рис 1)

Скелі, мають мальовничий архітектурний вигляд. За своєю скульптурою це скелі-моноліти з червоного крупнозернистого граніту Коростенського порфіровидного родовища. Разом з річкою Уж доповнюють ландшафт парку (Рис. 2) [73].



Рис. 2 Баранячі лоби (Рис 2).

Жито́мирський райо́н — адміністративно-територіальна одиниця у Житомирській області, районний центр розташований у Житомирі. Населення становить 70 140 осіб (на 1.08.2013). Площа — 1441 км². Район межує з Червоноармійським, Черняхівським, Коростишівським, Андрушівським, Бердичівським, Чудновським і Романівським районами. Територія району становить 144143 га, що становить 4,8% території області. Район розташований в двох ґрунтовно-кліматичних зонах. Південна частина відноситься до лісостепу, а північна — до Полісся.

Головні ріки — Тетерів, Гуйва (річка), Гнилоп'ять, Кам'янка, р. Шийка, Бобрівка. Протяжність р. Тетерів в межах району 43,9 км, р. Гуйва — 20,0 км, р. Гнилоп'ять — 18,2 км [73].

На території району розміщено 4 водосховища: Відсічне (с. Тетерівка), Денишівське (с. Дениші), Млинище (с. Млинище), Ліщинське (с. Ліщин). Загальна площа водного дзеркала цих водосховищ становить 475 га, корисна ємність — 19,89 млн м³.



Рис. 3. Скеля Дениші-Тригiр'я

Дениші – село в Житомирському районі, широко відоме в колах скелелазів та туристів. Висота близько 20 м. Належать до Житомирського гранітного щита. (рис.3).

Правий берег р. Тетерів прикрашають руїни палацу цукрових магнатів Терещенків кін. 19 – поч. 20ст. Архітектором цієї споруди, був П. І. Голандський, який працював над багатьма замовленнями відомих цукрозаводчиків (Рис. 4).

Існує припущення, що П. І. Голандський створив також парк, що навколо палацу. Лісовий заказник знаходиться у постійному

користуванні ДП «Житомирське ЛГ», Тригирське лісництво площа якого становить 22, 1 га.



Рис. 4. Замок Терещинків

Гідропарк — парк у Житомирі, розташований біля р. Тетерів. Зона відпочинку і оздоровлення знаходиться в лісопарковій приміській зоні м. Житомира, між Чуднівським шосе і водосховищем в районі урочища Корбутівка. Відведена територія під зону масового відпочинку становить 110 гектарів, з них освоюється і облаштовано 65 гектарів.

Ліс у парку змішаний, рідкий, переважно хвойних порід. Територія гідропарку функціонально розбита на зони: пляжну, спортивну, тихого відпочинку, дитячу, прогулянково-лісопаркову.

Від головного входу в гідропарк променями розходяться дві дороги: асфальтована і викладена бетонними плитами, які пов'язані з різними зонами. В зоні тихого відпочинку присутній ряд паралельних алей, який простягається вздовж водного басейну.

Вздовж річки простяглися два пляжі: дитячий та дорослий. Пляжна зона оформлена відсіпним піском, розрахована на прийом не менше 6000 чоловік одночасного відпочинку, облаштована кабінками для переодягання, парасольками від сонця, медпунктом, рятувальною станцією з наглядною вежею.

Одним з кращик і найбагатших дендрологічних парків області є Житомирський міський парк імені Гагаріна. Розташований на мальовничих схилах, що спускаються до ріки Тетерів, він є улюбленим місцем відпочинку. Площа заповідного об'єкту становить 36 га, з них територія на лівому березі р. Тетерів (Рис.5). (Додаток 3.).



Рис.5. Парк ім.Ю.Гагаріна

Житомирський міський парк культури та відпочинку ім. Ю. Гагаріна (Додаток Б) знаходиться в південній частині міста. Згідно

проведеної інвентаризації площа земельної ділянки, розташованої на правому березі р. Тетерів в її прибережній захисній смузі, яка враховуючи рельєф місцевості становить 100 метрів, складає 18,3578 га.

Парк межує з південної та східної сторін – з землями Зарічанської сільської ради, з південно-західної сторони – з землями громадянина Ізраїлю – Шломо В. та з північної сторони – з землями водного фонду (р. Тетерів) і засаджена багаторічними зеленими насадженнями.

Над річкою Тетерів на потужних сталевих тросах – унікальний за конструкцією пішохідний висячий міст, довжиною 350 метрів. З нього відкривається казковий краєвид на греблю, високі скелі, а також оточуючі Житомир ліси (Рис.6).



Рис.6. Пішохідний висячий міст.

Скеля на правому березі р. Тетерів, шириною 150 м і висотою 20 м над рівнем річки. На скелі чотири вертикальні виступи у вигляді людських фігур (Рис. 7).

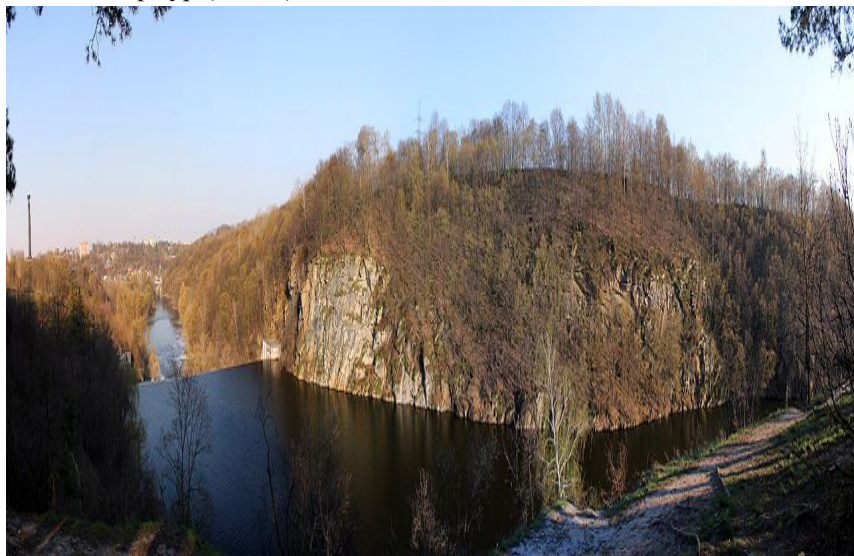


Рис. 7 Скеля чотири брати



Рис. 8 Скеля Крашевського.

Скеля-моноліт із сірого граніту у вигляді 40-45-метрової піраміди. Шари гранітних плит створюють неглибокі печери і ніші, які на загальному фоні скелі разом з навколишнім ландшафтом мають надзвичайно красивий вигляд (Рис. 8).

3.5. Ефективність використання рекреаційних територій Житомирського району в контексті розвитку урбанізаційних процесів

Наростання урбанізаційних процесів, значне погіршення якості природного середовища в умовах міських агломерацій, ускладнення виробництва, суттєва зміна характеру життєдіяльності людини сформували суспільну потребу в рекреації, що задовольняється в процесі рекреаційної діяльності. Встановлено, що суспільна рекреаційна потреба формується під впливом комплексу соціально-економічних чинників, таких як: рівень розвитку продуктивних сил і урбанізації, рівень матеріального добробуту населення, освітній і культурний рівень населення, умови праці та природні умови життя населення.

Рекреаційна діяльність проявляється у вигляді конкретних рекреаційних занять або їхніх циклів. З точки зору функціональних особливостей і цілей, рекреаційна діяльність класифікується на види: лікувально-профілактичний, оздоровчий, спортивний, утилітарний, пізнавальний.

Розглянемо, як туристичний об'єкт парк місцевого значення ім. Ю.Гагаріна, який розміщений на окраїні міста Житомира, на схилах правого берега р. Тетерів. Річка, яка має складну, досить різноманітну геологічну будову берегів. Вже на початку свого витoku (20 км), починаються гранітні утворення, прикриті пісками і лісом. Скелі різних змінюваних кристалічних порід супроводжуються з обох боків, і в деяких місцях сягають значної висоти (Житомир), утворюючи мальовничі ущелини зі стрімкими стінами. Місцями трапляються в досить значній кількості звичайний граніт, серед гранітів розташоване єдине в краї родовище кристалічного вапняка (справжній мармур), скелі якого утворюють дно та правий берег річки.

Парк ім. Гагаріна має горбистий рельєф, який плавно перегадить в скелі. Завдяки таким природним багатством, частими гостями є альпіністи.

Дана територія дуже заліснена, тут можна зустріти граби, дуби, сосни, чагарники.

З міста сюди можна потрапити пішки, через навісний міст. Транспортне сполучення відсутнє. Є ґрунтова дорога зі сторони с. Зарічани, з яким межує парк.

Загально охарактеризувавши парк, то він є занедбаний. Туристи, відвідувачі, залишають за собою сміття, викидають його в річку. Здається дрібниця, прибрати за собою, але ці так звані екотуристи створюють глобальну екологічну проблему.

Місцеве самоврядування не дуже пильнує, за екологічним станом парку, проблема, відсутність твердого покриття і складний рельєфом.

Щодо раціонального використання землі, то на мою думку, парк потрібно розшири вздовж річки. Бажано, прокласти дорогу з твердим покриттям. І як найчастіше проводити заходи з прибирання території рекреаційного та загального користування.

Аналіз існуючих підходів до трактування поняття "природні рекреаційні ресурси" показав відсутність в теорії єдиної концепції щодо визначення їх сутності і проведення їх класифікації. Більшість дослідників трактує сутність природних рекреаційних ресурсів тільки з позицій особливостей організації і функціонування рекреаційного господарства, що не дозволяє розглядати ці природні ресурси як природний базис для організації рекреації.

Також на березу р. Тетерів розміщений не менш важливий функціональний об'єкт лікувально-оздоровчого призначення санаторій «Дениші».

Санаторій «Дениші» знаходиться в 20 кілометрів від Житомира є перлиною серед всіх лікувальних центрів України.. Сама природа потурбувалась про те, щоб унікальна мінеральна радонова вода, разом із природними факторами розташування санаторію (оточений великим(100 гектарів) змішаним лісом та сприятливий клімат з абсолютно чистим повітрям і великою кількістю фітонцидів та

відемно заряджених іонів зробили курорт Дениші справжньою кузницею здоров'я. А стосовно дозвілля, то в санаторії передбачено все. Більше того, кожному, хто приїхав в Дениші, надається можливість свої особисті інтелектуальні та творчі здібності. А це вже багато про що говорить.

Ця незвичайна перлина Житомирщини приймає що року не одну тисячу людей. Круглий рік, зайняти всі ліжка місця.

Проблема цього лікувального закладу також є. Санаторій знаходиться на державному фінансуванні, відпочиваючі, більшість лікуються за державні кошти (інваліди першої групи, потерпіли від Чорнобильської АЕС). Потік кошти замалий, щоб розвивати та тримати не за малу територію в належному стані.

Для раціонального використання території потрібно, потрібно провести комплекс робіт для покращення ландшафту.

Розглянемо, ще один не менш важливий заклад це позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Супутник», що знаходиться на території Іванівської сільської ради Житомирського району..

Цей табір, щороку на свої території проводить оздоровлення та відпочинок дітей віком від 7 до 18 років в дні літніх канікул (червень-серпень).

Планова завантаженість табору в літній період: 200 (двісті) дітей на зміну. Зміна триває: 21 (двадцять один) день.

Для відпочинку дітей в дитячому оздоровчому закладі створені умови згідно санітарних та пожежних норм і вимог. Дотримуються соціальні норми і нормативи у сфері оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до Державного соціального стандарту оздоровлення та відпочинку дітей затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 13.08.09 р. №2881.

Діти проживають в стаціонарних одноповерхових корпусах. У корпусах діти молодшого та середнього віку перебувають по чотири чоловіки в кімнаті, а старшого – по десять.

На території ПЗОВ «Супутник» розташовано п'ять спальних корпусів, їдальня, два павільйони для творчих гуртків, естрада, будівля лазні-сушки, футбольне поле, баскетбольний майданчик, одинадцять альтанок, три гірки.

Позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Супутник» забезпечений цілодобовим постачанням водою та має власну котельню яка забезпечує автономне опалення та цілодобове постачання гарячої води , що в свою чергу дає можливість приймати дітям душ в окремій будівлі в спеціально відведених для цього душових кімнатах та опалювати приміщення літом в разі холодної та сирій погоди.

Постійно проводяться культурно-масові заходи, а саме організація походів, ігрових програм, різноманітних конкурсів, спортивних змагань та проведення ярмарок. Також проводяться дискотеки, кіносеанси, запрошуються для виступів творчі театральні та циркові колективи. Кожен вечір в ПЗОВ «Супутник» проводиться дискотека. Відкриття та закриття змін в оздоровчому закладі супроводжуються святковим концертом.

Позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Супутник» цілодобово охороняється спеціалізованою охоронною фірмою ТОВ «Цербер-Секюріті», яка діє на підставі ліцензії МВС України серія АВ №393299 від 24.06.08 року та стежить за дотриманням порядку в таборі, контролює і не дозволяє дітям залишати дитячий заклад оздоровлення без супроводжуючих вихователів або батьків.

Табір приймає більшість дітей міський шкіл. Забезпечуючи їм гарний відпочинок.

РОЗДІЛ ІV.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ПРОЕКТІВ ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЯК МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

4.1. Природно-господарська характеристика Васильківського району Київської області

Територія Васильківського району Київської області лежить в північній частині Лісостепу й межує з південними районами зони Полісся.

Васильківський район розташований безпосередній близькості міста Києва (25 км), що впливає на розвиток його інфраструктури, як територія піддана агломераційним процесам, що зумовлює його економічну привабливість. (рис 4.1)



Рис. 4.1. Схема розміщення Васильківського району в межах адміністративного поділу Київської області

Васильківський район Київської області межує на заході з Фастівським, сході – Обухівським, півдні – Ірпінським, півночі – з Білоцерківським районами.

Населення – 69,2 тис. чол., площа – 1184,4 тис. га., з них 16,8 тис. га – займають ліси.

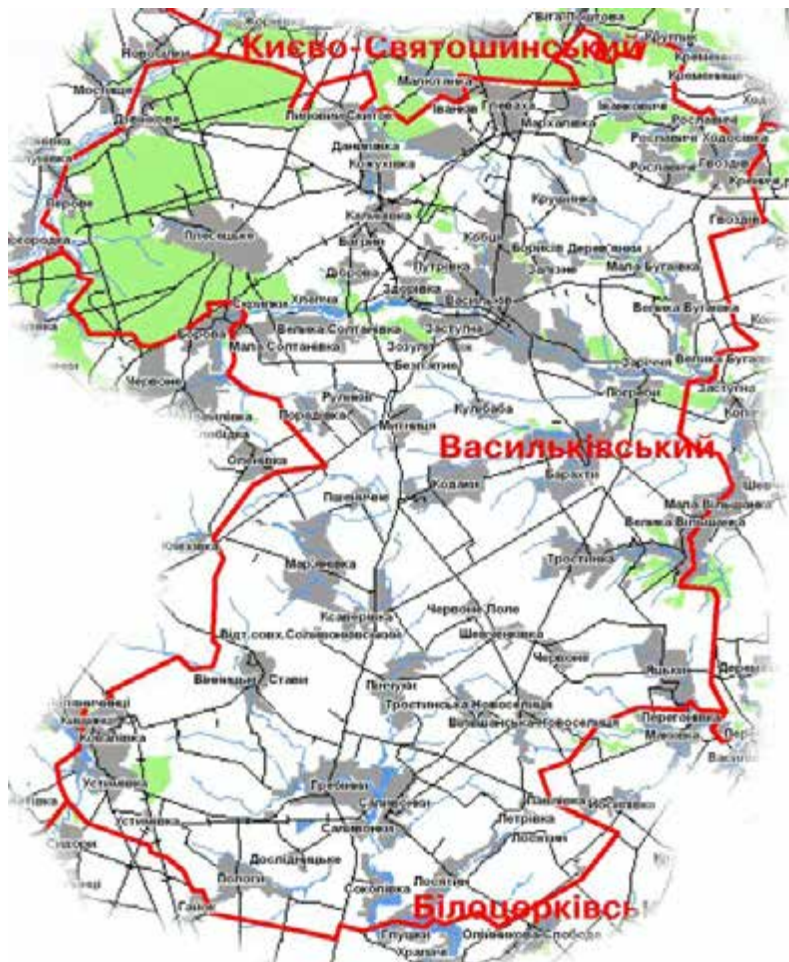


Рис. 4.2. Схема адміністративного поділу Васильківського району Київської області

Васильківський район знаходиться на території помірно-теплого, помірно-зволоженого агрокліматичного підрайону Київської області. Сума активних температур складає 2500–0С. Останні весняні заморозки закінчуються в кінці травня, а перші осінні починаються в кінці вересня. Вегетаційний період рослин з температурою вище +50 складає 215 днів.

Впорівнянні з середніми багаторічними даними температура повітря в перші декади відновлення вегетації рослинами була дещо вищою, а кількість опадів–нижчою на 10–мм. Востанні декади вегетаційного періоду температура повітря була дещо вищою за середню багаторічну, проте кількість опадів була меншою. Цевідповідно впливало на ріст і розвиток рослин протягом вегетаційного періоду, надходження поживних речовин із ґрунту в рослини.

Територія району має нахил в напрямі з півдня на північ та з заходу на схід. Завдяки цьому географічна широта не впливає на ріст температур з півночі на південь. Температура в південній частині області знижується за рахунок підвищення висоти поверхні над рівнем моря.

Клімат території дослідження помірно-континентальний, з відносно м'якою зимою і теплим літом. Пересічна температура повітря становить +5°С. Пересічна температура січня -5,5-6,0°С, липня +18-19°С.

Абсолютний мінімум температури складає -36°С, абсолютний максимум +37°С. Сума активних температур з середньодобовою температурою понад 5° становить 2550°С. Тривалість цього періоду 160 днів. Початок періоду суми активних температур - друга декада квітня, кінець - третя декада жовтня.

Середньорічна кількість опадів 520-540 мм, вони в основному випадають у теплий період року. В літній період панування циклональної погоди супроводжується значними опадами. Сталий сніговий покрив триває близько 90 днів. Сніг досить нерівномірно розподіляється на території. Середня висота снігового покриву 18-20 см. Зима не стійка, часто бувають відлиги, ожеледиці.

Панівні напрямки вітрів: влітку – південно-західні, західні та південні, взимку – північно-західні та північно-східні, весною – південно-східні.

Рельєф місцевості плоско-рівнинний (Київське плато). Грунтові води залягають на глибині 2–2,5 м. Мікрорельєф досить розвинений, що часто спричиняє утворення на полях господарства численних блюдець та місцеве вимокання озимих зернових культур.

Рельєф території – слабкохвиляста рівнина з незначними відкритими пониженнями. Рельєф поверхні впливає на розподіл опадів та нагрівання ґрунту, що в свою чергу, відбивається на розвитку рослин.

Територією району протікає 8 річок. Найбільші з них – Стугна, Бобриця, Протока. Загальна довжина доріг району – близько 1650 км, серед них з твердим покриттям – 1100 км. В районі працює 10 промислових підприємств. Основна виробнича діяльність району – сільськогосподарське виробництво

Грунтові води на території залягають неглибоко і у вологі роки по капілярам досягають верхніх горизонтів ґрунту. Впосушливі роки рівень ґрунтових вод знижується, внаслідок чого повітряно-водний режим наближається до чорноземів плато.

В структурі ґрунтів переважають чорноземи звичайні біля 70%, чорноземи лучні —20%, також маємо в складі ґрунтів лучно-чорноземні та чорноземи опідзолені. Чорноземи лучні характеризуються наявністю карбонатів, лінія яких змінюється від поверхні до 1,2-1,5 м в залежності від умов зволоження, що значною мірою впливає на фосфатний режим ґрунтів. Чорноземи звичайні та чорноземи лучні мають високу забезпеченість по азоту та фосфору і середню та низьку по калію (по Мачигіну). Вміст гумусу 4-8 %. Реакція водної витяжки близька до нейтральної, що забезпечує сприятливі умови для росту і розвитку більшості культур.

Васильківський район Київської області України має високі агропоказники.

4.2 Характеристика використання земельного фонду

Аналізуючи існуючу структуру земельного фонду Васильківського району Київської області (рис 4.3; табл. 4.1), можна зробити висновок про переважання сільськогосподарських угідь – 77%, що негативно впливає на стабільність агроландшафтів.

В умовах Васильківського району, де є водна ерозія, поля сівозмін довгою стороною розміщуються впоперек схилу, що сприяє проведенню обробітку ґрунту та сіви у цьому ж напрямку.

Така організація розміщення сівозмін зумовлює зменшення поверхневого стоку, припинення ерозійних процесів та нагромадження вологи.

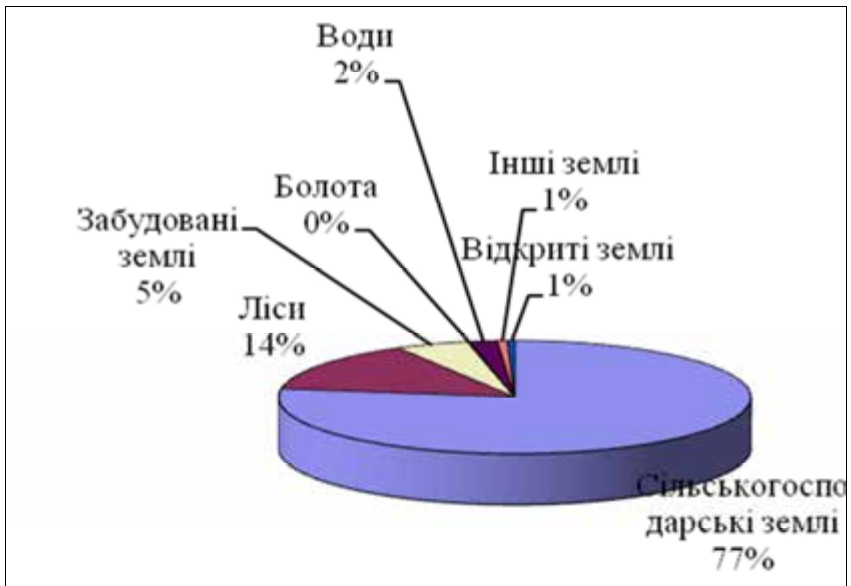


Рис.4.3. Структура земельного фонду Васильківського району

Сучасне використання земельних ресурсів в Україні далеко не задовольняє вимоги раціонального природокористування. Воно

супроводжується дедалі зростаючим енергоспоживанням, якому не відповідає рівень підвищення продуктивності галузі землеробства.

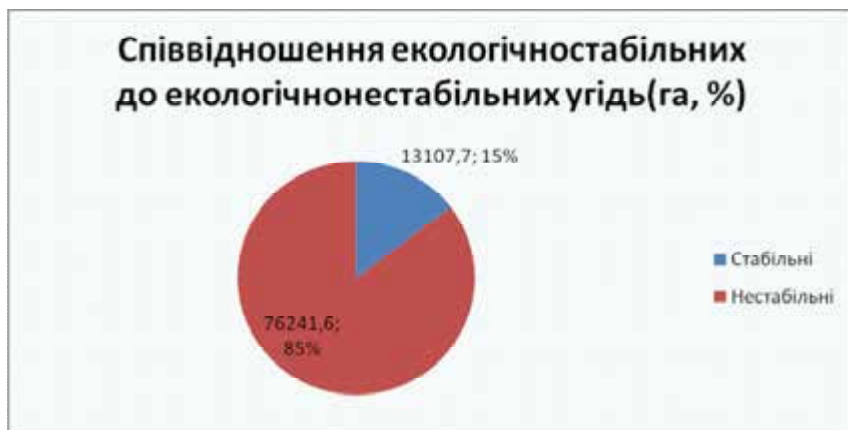


Рис. 4.4. Співвідношення екологостабілізуючих угідь.

Як видно з діаграми (рис. 4.4), понад дві третини території Васильківського району Київської області піддано інтенсивному сільськогосподарському освоєнню, а лісовкриті площі становлять лише 14% (17090,74 га.) загальної площі району

Земельний фонд Васильківського району, як і переважна більшість території України, зазнає надмірного антропогенного впливу, який полягає у перевищенні допустимих показників його сільськогосподарської освоєності та незбалансованості структури земельних угідь. Порушення екологічно допустимих співвідношень площ ріллі, природних кормових і лісових угідь негативно позначилося на стійкості агроландшафту.

Розораність та сільськогосподарська освоєність земельного фонду району, що становлять відповідно 68 і 77,6% свідчать про необхідність коригування структури земельних угідь у напрямі перерозподілу земель на користь екологостабільних угідь, насамперед кормових, і лісів.

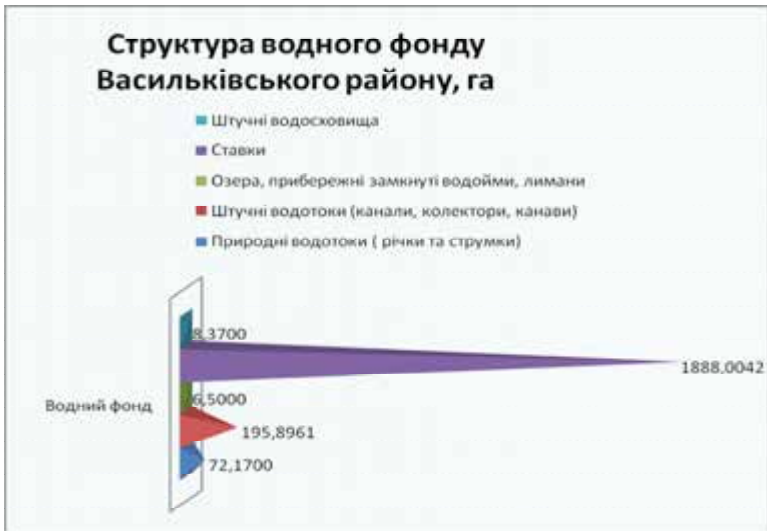


Рис. 4.5. Структура Васильківського району у розрізі водного фонду.

Екологічну стабілізацію структури земельних угідь лісостепової зони передбачають за рахунок реалізації таких заходів:
 консервації деградованих і малопродуктивних орних земель;
 трансформації деградованих лукопасовищних угідь на засадах екологічно доцільного використання.

4.3. Складання проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки водного фонду для рекреаційних потреб

Чинний Закон України «Про землеустрій» у статті 50 визначає, що Проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок складаються у разі зміни цільового призначення земельних ділянок або формування нових земельних ділянок [80].

Проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок погоджуються та затверджуються в порядку, встановленому Земельним кодексом України.

Проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок включають:

завдання на розроблення проекту землеустрою;

пояснювальну записку;

копію клопотання (заяви) про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (у разі формування та/або зміни цільового призначення земельної ділянки за рахунок земель державної чи комунальної власності);

рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (у випадках, передбачених законом);

письмову згоду землевласника (землекористувача), засвідчену нотаріально (у разі викупу (вилучення) земельної ділянки в порядку, встановленому законодавством), або рішення суду;

довідку з державної статистичної звітності про наявність земель та розподіл їх за власниками земель, землекористувачами, угіддями;

матеріали геодезичних вишукувань та землевпорядного проектування (у разі формування земельної ділянки);

відомості про обчислення площі земельної ділянки (у разі формування земельної ділянки);

копії правовстановлюючих документів на об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельній ділянці (за наявності таких об'єктів);

розрахунок розміру втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва (у випадках, передбачених законом);

розрахунок розміру збитків власників землі та землекористувачів (у випадках, передбачених законом);

актприймання-передачі межових знаків на зберігання (у разі формування земельної ділянки);

акт перенесення в натуру (на місцевість) меж охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон і зон особливого режиму використання земель за їх наявності (у разі формування земельної ділянки);

перелік обмежень у використанні земельних ділянок;

викопіювання з кадастрової карти (плану) або інші графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки (у разі формування земельної ділянки);

кадастровий план земельної ділянки;
матеріали перенесення меж земельної ділянки в натуру (на місцевість) (у разі формування земельної ділянки);
матеріали погодження проекту землеустрою.

В інших випадках проект відведення земельної ділянки виконавець погоджує із землевласником або землекористувачем, крім викупу земельних ділянок (їх частин) з підстав, що допускають можливість їх примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності, відповідними органами земельних ресурсів, містобудування і архітектури, охорони культурної спадщини, санітарно-епідеміологічної служби, природоохоронним органом. У разі вилучення (викупу), надання, зміни цільового призначення земельних ділянок (їх частин) лісогосподарського призначення чи водного фонду, земельних ділянок для цілей, пов'язаних з розробкою корисних копалин, проект також погоджується з відповідними органами лісового господарства, водного господарства, державного гірничого нагляду.

Зазначені органи розглядають проекти відведення земельних ділянок протягом трьох тижнів з дня надходження та видають у межах своїх повноважень висновки про їх погодження або мотивовану відмову.

Погоджений проект відведення земельної ділянки підлягає державній експертизі, яка проводиться органом земельних ресурсів відповідно до законодавства.

Після одержання позитивного висновку державної експертизи проект відведення земельної ділянки розглядається сільською, селищною, міською радою, районною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією, затверджується ними або в установленому порядку подається до інших органів, до повноважень яких належить надання у користування або передача у власність земельних ділянок.

Загальні положення щодо розробки проектів відведення.

1. Проект відведення земельної ділянки вирішує питання:

- вилучення земельної ділянки у землекористувачів;
- викуп земельної ділянки у власників землі;

- відведення земельної ділянки у власність та у користування.

2. Проекти відведення земельних ділянок (далі проекти відведення) розробляються державними та іншими землевпорядними організаціями. Замовниками виконання вказаних робіт є відповідні місцеві ради, юридичні та фізичні особи. Відведення земельних ділянок для потреб громадян України провадиться за рахунок коштів державного, республіканського (АРК) і місцевих бюджетів.

Громадянин, зацікавлений у приватизації земельної ділянки, яка перебуває у його користуванні, подає заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки.

Рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо приватизації земельних ділянок приймається у місячний строк на підставі технічних матеріалів та документів, що підтверджують розмір ділянки.

Громадянини - працівники державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, а також пенсіонери з їх числа, зацікавлені в одержанні безплатно у власність земельних ділянок, які перебувають у постійному користуванні цих підприємств, установ та організацій, звертаються з клопотанням про приватизацію цих земель відповідно до сільської, селищної, міської ради або районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації.

Відповідний орган місцевого самоврядування або орган виконавчої влади в місячний термін розглядає клопотання і надає дозвіл підприємствам, установам та організаціям на розробку проекту приватизації земель.

Передача земельних ділянок у власність громадянам – працівникам державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, а також пенсіонерам з їх числа провадиться після затвердження проекту приватизації земель у порядку, встановленому цим Кодексом.

Громадяни, зацікавлені в одержанні безплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для

ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безплатної приватизації, подають заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У заяві зазначаються бажані розміри та мета її використання.

Відповідна місцева державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада розглядає заяву, а при передачі земельної ділянки фермерському господарству – також висновки конкурсної комісії, і в разі згоди на передачу земельної ділянки у власність надає дозвіл на розробку проекту відведення.

Проект відведення земельної ділянки розробляється за замовленням громадян організаціями, які мають відповідні дозволи (ліцензії) на виконання цих видів робіт, у строки, які обумовлюються угодою сторін.

Проект відведення земельної ділянки погоджується з органом по земельних ресурсах, природоохоронними і санітарно-епідеміологічними органами, органом архітектури та подається на розгляд відповідної місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування.

Районна, Київська, Севастопольська міська державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада у місячний строк розглядає проект відведення та приймає рішення про передачу земельної ділянки у власність.

У разі відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення заяви без розгляду, питання вирішується у судовому порядку.

3. Відведення земельної ділянки здійснюється в одну або дві стадії.

В одну стадію - коли відведення земельної ділянки не потребує попереднього погодження місця позташування об'єкта, а саме:

- розміщення об'єкту передбачене затвердженням в установленому

порядку генеральним планом розвитку населеного пункту і для надань земельної ділянки не потрібно вилучення (викупу):

- будівництво об'єктів здійснено, але відсутні документи по відведенню:

земельних ділянок;

- передбачається розширення території об'єкта без права забудови та зміни її цільового використання з вилученням (викупом) земельної ділянки.

При необхідності попереднього погодження місця розташування об'єкта відведення здійснюється в дві стадії. Перша стадія передбачає підготовку та затвердження матеріалів попереднього погодження місця розташування об'єкта, а друга - розробку проекту відведення. В дві стадії відведень земельних ділянок здійснюється у випадках, коли передбачається нове будівництво або розширення території з метою капітального будівництва (розширення виробництва, здійснення житлового будівництва тощо).

4. При виконанні робіт по складанню проекту відведення необхідно дотримуватись вимог чинного законодавства України та даного Еталону

5. Проект відведення складається після подання документів, передбачених статтею 19 Земельного кодексу України (клопотання, заява, копії генерального плану будівництва або інші графічні матеріали, що обґрунтовують розмір намічуваної для відведення площі, титульний список або довідку про фінансування будівництва, інші матеріали) та отримання дозволу відповідної ради (адміністрації) на складання проекту відведення

6. Матеріали попереднього погодження місця розташування суб'єкта, є складовою частиною проекту відведення земельної ділянки і включаються до нього окремим розділом або окремою книгою.

7. Висновки погоджувальних організацій щодо попереднього погодження місця розташування об'єкта подаються в оригіналах або в нотаріально завірених копіях.

8. Клопотання, заяви, висновки, погодження та інші документи, непередбачені земельним законодавством України, але які суттєво впливають на обґрунтування проектного рішення про надання земельної ділянки поміщаються в розділ "Додаткові матеріали".

9. Контроль якості проектів відведення здійснюється головними спеціалістами виробничих підрозділів, начальниками виробничих підрозділів, керівниками підприємств - виконавців робіт відповідно до положень комплексної системи управління якістю проектно-вишукувальних робіт.

Послідовність розробки проекту відведення.

1. Вивчення і аналіз матеріалів попереднього погодження місця розташування об'єкта, документів та графічних матеріалів, що обґрунтовують розмір запроєктованої до відведення земельної ділянки. Склад основних матеріалів попереднього погодження місця розташування об'єкту наведений у додатку 12.

2. Вивчення і аналіз проектно-кошторисної документації в т.ч. проекту організації будівництва, матеріалів про її затвердження або документів, що посвідчують передачу прав на нерухоме майно.

3. Вивчення та аналіз висновків погоджувальних організацій,

4. Проведення обстежень земельної ділянки, що передбачається до відведення.

4.1. Уточнення на місцевості проектних меж земельної ділянки, їх узгодженість з черговим кадастровим планом, генеральним планом будівництва.

5. Погодження місцевими державними органами земельних ресурсів меж земельних ділянок, що проектується до відведення.

6. Виготовлення плану відведення земельної ділянки з нанесенням границь обмежень і сервітутів

6.1. Визначення складу угідь запроєктованої до відведення земельної ділянки та вирахування їх площ.

6.2. Вирахування площ земельних ділянок, що запроєктовані до відведення в розрізі угідь та землекористувачів, за рахунок яких відводиться земельну ділянку. Складання експлікації в розрізі землекористувачів угіддях відповідно до ф. №6-зем.

6.3. Виготовлення креслення перенесення проекту в натуру.

7. Визначення розмірів втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню у зв'язку з вилученням земельної ділянки. Визначення збитків для їх відшкодування власникам землі та землекористувачам.

8. Складання пояснювальної записки з обґрунтуванням прийнятого проектного рішення.

9. Передача замовником проекту відведення земельної ділянки на державну земельпорядну експертизу.

10. Нанесення проектних меж земельних ділянок на черговий кадастровий, план.

11. Подання проекту, відведення сільської, селищної, міської ради для розгляду та прийняття в межах своєї компетенції рішення про надання земельної ділянки.

12. Розробник подає на погодження до відповідного територіального органу центрального органу виконавчої влади, що здійснює реалізацію державної політики у сфері земельних відносин, оригінал проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, а до органів виконавчої влади, зазначених у частинах другій і третій цієї статті, - завірені ним копії проекту.

Органи виконавчої влади, зазначені в частинах першій - третій цієї статті, зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня одержання проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (копії такого проекту) безоплатно надати свої висновки про його погодження або відмову в такому погодженні.

Підставою для відмови у погодженні проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки може бути лише невідповідність його положень вимогам законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, документації із землеустрою або містобудівній документації.

У разі якщо проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки підлягає обов'язковій державній експертизі земельпорядної документації, погоджений проект подається замовником або розробником до центрального органу виконавчої влади, що здійснює реалізацію державної політики у сфері земельних відносин, або його територіального органу для здійснення такої експертизи

Основні вимоги до складання технічного завдання.

1. Технічне завдання (ТЗ) на розробку проекту відведення складається і затверджується замовником та погоджується з проектною землепорядною організацією. Замовник має право доручити розробку ТЗ проектній землепорядній організації.

2. В технічному завданні визначається мета, умови та строки відведення, код цільового використання землі. Обумовлюються види та необхідні обсяги робіт, які виконуються при розробці проекту відведення

3. Технічне завдання є невід'ємною частиною договору між замовником та проектною землепорядною організацією на виконання робіт по розробці проекту відведення, якщо інше не передбачено цим договором.

4. Підставою для розробки проекту відведення є: клопотання замовника на розробку проекту відведення земельної ділянки.

Основні вимоги до оформлення графічних матеріалів, що входять до проекту відведення.

До складу обов'язкових графічних матеріалів проекту відведення входять:

- план відведення земельної ділянки;
- вкопіювання з чергового кадастрового плану;
- схема (фрагмент схеми) економіко-планувальних зон із зазначенням місця розташування земельної ділянки;
- план меж зон обмежень та сервітутів;
- креслення перенесення меж земельної ділянки в натуру (на місцевість).

2. Обов'язковими елементами плану відведення земельної ділянки є ситуаційна схема розташування земельної ділянки в системі кварталів населеного пункту, або чергового кадастрового плану ради базового рівня, креслення земельної ділянки, що передбачена до відведення, експлікація земельних угідь, умовні позначення, масштаб креслення, штамп організації-виконавця (проектної землепорядної організації).

3. План відведення земельної ділянки складається на основі чергового кадастрового плану.

4. Територія земельної ділянки, що запроектована до відведення фарбується світло-червоним кольором

5. Графічні матеріали виконуються, як правило, за допомогою комп'ютерної техніки або ручним способом.

6. Графічні матеріали виготовляються як на прозорому так і на непрозорому матеріалі.

7. Базовим форматом, який застосовується при складанні графічних матеріалів є формат А3. В окремих випадках можуть використовуватись інші формати, передбачені державними стандартами України.

Правовстановлюючі документи фізичних та юридичних осіб.

Юридичної особи:

1. Нотаріально завірена копія, свідоцтва про державну реєстрацію.

2. Нотаріально завірена копія статуту.

3. Нотаріально завірена копія установчого договору (в разі необхідності).

4. Копія довідки управління статистики про внесення до єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Фізичної особи:

1. Копія документа, що посвідчує особу (паспорта, свідоцтва про народження, тощо).

2. Копія довідки державної податкової адміністрації про присвоєння ідентифікаційного номера.

3. Інші документи.

Правоустановчі документи на будівлі і споруди.

В разі потреби, до проекту відведення додаються копії правоустановчих

документів на будівлі і споруди, а саме:

- договір купівлі – продажу не житлової будівлі (нотаріально завірена копія);

- копія реєстраційного посвідчення на домоволодіння, яке належить

державним, кооперативним і громадським установам, підприємствам і організаціям (нотаріально завірена копія);

- копія свідоцтва про право власності на об'єкт нерухомого майна (нотаріально завірена копія);
- копія наказу про передачу на баланс об'єкта нерухомого майна (будівлі чи споруди);
- акт прийому – передачі об'єкта нерухомого майна (будівлі чи споруди)
(завірений в установленому порядку).

4.4. Правові аспекти розробки проектів відведення земельних ділянок для рекреаційних потреб.

Передача ділянок, що перебувають у комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування чи договору купівлі-продажу права оренди земельної ділянки (у разі продажу права оренди) шляхом укладення договору оренди земельної ділянки та за результатами проведення земельних торгів, крім випадків, встановлених ч. 2, 3 ст. 134 Земельного кодексу [42].

Порядок надання земельних ділянок юридичним особам

1. Надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування здійснюється Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування.

Рішення зазначених органів приймається на підставі проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у разі:

- надання земельної ділянки із зміною її цільового призначення;
- формування нових земельних ділянок.

Надання у користування земельної ділянки в інших випадках здійснюється на підставі технічної документації із землеустрою щодо складання документа, що посвідчує право користування земельною ділянкою.

2. До клопотання про відведення земельної ділянки додаються документи, що обґрунтовують її розмір, призначення та місце розташування.

3. Відповідний орган місцевого самоврядування або орган виконавчої влади розглядає клопотання у місячний строк і дає згоду на розроблення проекту відведення земельної ділянки.

4. Технічна документація щодо надання земельної ділянки в оренду розробляється на замовлення юридичної особи організаціями, які мають відповідні дозволи (ліцензії) на виконання цих видів робіт. Умови і строки розроблення проектів відведення земельних ділянок визначаються договором, укладеним замовником з виконавцем цих робіт відповідно до договору.

5. Проект відведення земельної ділянки погоджується із землекористувачем, органом по земельних ресурсах, природоохоронним і санітарно-епідеміологічним органами, органом архітектури та охорони культурної спадщини.

6. Відповідно до Закону України «Про державну експертизу землевпорядної документації» технічна документація по наданню земельної ділянки в оренду дається на державну експертизу [81].

7. На протязі 20 робочих днів від дня реєстрації об'єкта перевіряється технічна документація на відповідність чинному законодавству та готується висновок державної експертизи.

8. Відповідний орган виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування згідно із своїми повноваженнями у тижневий строк з дня реєстрації клопотання направляє його разом з додатками до територіального органу центрального органу виконавчої влади, що здійснює реалізацію державної політики у сфері земельних відносин, у районі (місті) та до органів містобудування та архітектури у районі (місті), які протягом десяти днів з дня його одержання надають зазначеному органу висновок про погодження місця розташування об'єкта або відмову в такому.

9. Укладення договору оренди земельної ділянки із земель державної або комунальної власності здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування - орендодавця, прийнятого у порядку, передбаченому Земельним кодексом України, або за результатами

аукціону. Укладення договору оренди земельної ділянки може бути здійснено на підставі цивільно-правового договору або в порядку спадкування.

10. Спори, пов'язані із прийняттям рішення про надання земельної ділянки в оренду, вирішуються в судовому порядку.

Проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки загальною площею 1,9894 га Данилівській сільській раді для культурно-оздоровчих потреб, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей в межах с. Данилівка Васильківського району Київської області, згідно до рішення Данилівської сільської ради від 12.07.2013 № 1244-20-УІ та у відповідності до статті 186₁ Земельного Кодексу України та Закону України від 02.10.2012 №5395-УІ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури відведення земельних ділянок та зміни їх цільового призначення» погоджено відділом архітектури та містобудування.

Проект землеустрою розроблено з врахуванням законних інтересів та вимог власників або користувачів земельних ділянок та будівель, що оточують зазначену територію.

Згідно даного рішення необхідно створити та забезпечити умови вільного доступу для прокладання, реконструкції та експлуатації інженерних мереж та споруд, що знаходяться в межах зазначеної території.

Земельна ділянка повинна використовуватись з дотриманням планувальних обмежень згідно вимог діючого містобудівного законодавства, в режимі збереження обмежень водоохоронної зони, обов'язків землевласника згідно із статтею 91 та обмежень прав на земельну ділянку згідно із статтею 111 Земельного Кодексу України та інших законоправових обмежень.

Данилівська сільська рада зобов'язана:

- використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням і використанням (ст.19 Земельного кодексу України);
- дотримуватись обов'язків землевласників (землекористувачів) та змісту добросусідства (ст.ст. 91, 96, 103, 104, п.4 ст.109 Земельного кодексу України);

- дотримуватись вимог ст. 167 Земельного кодексу України та ст. 35 Закону України «Про охорону земель» при здійсненні господарської діяльності.

Розроблений проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки погоджується з Управлінням Держземагентства у Васильківському районі Київської області, Управлінням водних ресурсів у м. Києві та Київській області, Департаментом екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації та підлягає обов'язковій державній експертизі землевпорядної документації.

Проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки Данилівської сільської ради з метою подальшої передачі в оренду за результатами проведення земельних торгів для культурно-оздоровчих потреб, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей на території Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області, розроблений землевпорядною організацією на підставі клопотання замовника, договору на виконання робіт (надання послуг), завдання на виконання робіт та рішення Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області від 12 липня 2013 року №1244. у відповідності з вимогами Конституції України, Земельного кодексу України, Водного кодексу України, Закону України «Про землеустрій», Закону України «Про Державний земельний кадастр», Закону України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність», Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного кадастру»

Технічне завдання на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок підписане сільським головою Данилівської сільської ради та погоджено з розробником та затверджено замовником – Данилівською сільською радою.

Метою розробки проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок є передача їх в оренду для рекреаційних потреб.

Інформаційною базою для розробки проекту землеустрою є:

- клопотання;

- рішення Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області щодо відведення земельної ділянки водного фонду для рекреаційних потреб;
- копія паспорта та ідентифікаційного номеру;
- витяги із земельно-облікових документів (форма б-зем.);
- схема розміщення земельної ділянки.

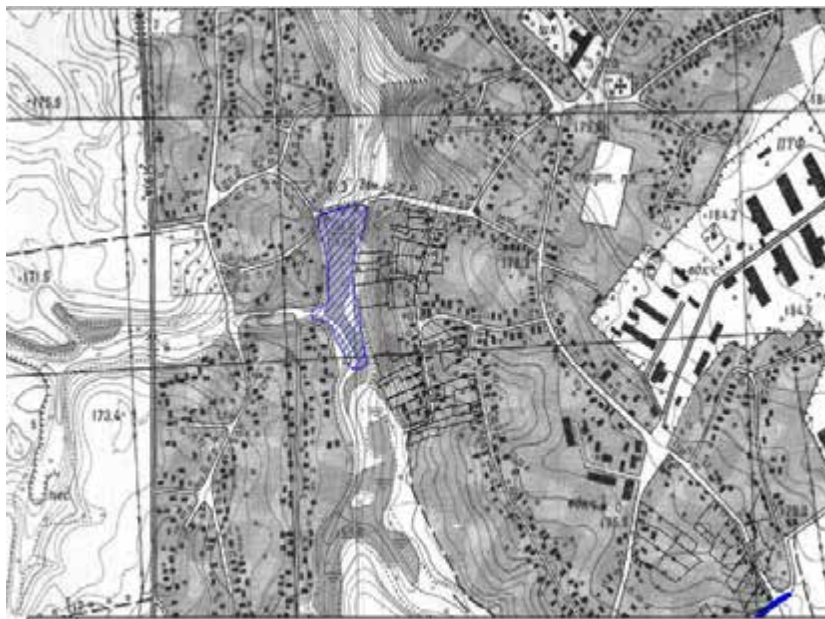


Рис. 4.8. Схема розміщення земельної ділянки водного фонду, що відводиться для рекреаційних потреб.

Земельна ділянка для рекреаційних потреб знаходиться на території Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області являє собою землі водного фонду (рис.4.8).

Форма земельної ділянки – багатокутник. Площа земельної ділянки, що проектується до відведення, складає 1,9894 га.

Цільове призначення земельної ділянки за проектом (згідно з Українським класифікатором цільового використання земель, код 10.08) – для рекреаційних потреб.

Таблиця 4.1 - Експлікація земельних угідь

№ п/п	Власники землі, землекористувачі та землі державної власності не надані у власність або користування	Умови відведення земельної ділянки	КВЦПЗ	Загальна площа, га	Сільськогосподарські землі		Відкриті заболочені землі		Води		
					Всього	Сіножаті	Болота	У тому числі низинні	Внутрішні Води,	У тому числі ставками	
					(гр.2)	(гр.3)	(гр.11)	(гр.63)	(гр.65)	(гр.72)	(гр.76)
Земельна ділянка, яка відводиться Данилівській сільській раді в комунальну власність для подальшої передачі в оренду за результатами проведення земельних торгів											
161	Данилівська сільська рада	в комунальну власність	1008	1.9894	0.3502	0.3502	0.0142	0.0142	0.0142	1.6250	1.6250
Всього				1.9894	0.3502	0.3502	0.0142	0.0142	0.0142	1.6250	1.6250

Проект землеустрою подається до комісії з розгляду питань, пов'язаних із погодженням документації із землеустрою, відповідно до ст. 118, 186-1 Земельного кодексу України.

Обмеження щодо використання земельної ділянки наступні:

1. правові – зміна цільового призначення (код 1.1 згідно з КОПВЗВЗД).

2. спеціальні (прибережна захисна зона – код згідно з КОПВЗВЗД 01.05.02).

Склад та площу угідь наведено в експлікації згідно з формою 6-зем (табл. 4.1).

Польові роботи по прив'язці земельних ділянок до державної геодезичної мережі (ДГМ) та їх зйомці виконано бригадою геодезистів при виконанні топографо-геодезичних робіт використані 3 пункта Державної геодезичної мережі (ДГМ).

Геодезична прив'язка кутів повороту зовнішніх меж земельної ділянки здійснена до пунктів геодезичної опорної основи за допомогою GPS спостережень приймачами «Trimble R3» та приведена до загальнодержавної системи координат 1963 року. Кутові та лінійні вимірювання виконувались електронним тахеометром «SOKKIA SET-550» на світло-відбивну призму.

Камеральні роботи виконані за допомогою ПЕОМ і відповідають вимогам нормативних документів. Кадастровий план земельної ділянки складений в масштабі 1:2000 (додаток А-С).

На плані нанесено:

- площа земельної ділянки;
- зовнішні межі земельної ділянки (із зазначенням суміжних земельних ділянок, їх власників, користувачів суміжних земельних ділянок державної чи комунальної власності);
- координати поворотних точок земельної ділянки;
- лінійні проміри між поворотними точками меж земельної ділянки;
- кадастровий номер земельної ділянки;
- межі земельних угідь;
- прибережена захисна смуга;

- таблиці із зазначенням координат усіх поворотних точок меж земельної ділянки, переліку земельних угідь, їх площ, відомостей про цільове призначення земельної ділянки та розробника документації із землеустрою на земельну ділянку

Згідно ч. 2 ст. 207 Земельного кодексу України відшкодуванню підлягають втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ) як основного засобу виробництва в сільському господарстві. Об'єкт цього проекту не використовується як основний засіб виробництва в сільському господарстві, тому вимоги вищезазначеної статті не поширюється на дану земельну ділянку.

На основі виконаних робіт складається акт приймання-передачі межових знаків на зберігання.

Проект землеустрою щодо відведення земельних ділянок виготовлено в 3-х примірниках.

4.5. Формування обмежень використання земельної ділянки Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області

Проектом землеустрою щодо відведення земельної ділянки Данилівської сільської ради з метою подальшої передачі в оренду за результатами проведення земельних торгів для культурно-оздоровчих потреб, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей на території Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області, виходячи із чинного законодавства та наявності режимоутворюючих об'єктів, передбачені обмеження господарської діяльності та використання земель. Обмеження у використанні земель встановлюються як на режимоутворюючому об'єкті так і в межах його охоронних зон.

Земельна ділянка запроектована до відведення загальною площею 1,9894 га розташована в межах населеного пункту, площа під плесом води в ставі - 1,6250 га, під прибережним захисними смугами - 0,3502 га на сіножатах та заболочених землях. Код цільового використання земель водного фонду визначений 10.08. Прибережні захисні смуги водного об'єкту вілводяться не в повному обсязі,

враховуючи наявність приватних землеволодінь, межі яких сформувались до прийняття Земельного кодексу України.

У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється:

- розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і заліснення), а також садівництво та городництво;
- зберігання та застосування пестицидів і добрив;
- влаштування літніх таборів для худоби;
- будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів;
- миття і обслуговування транспортних засобів і техніки;
- влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, ското-могильників, полів фільтрації тощо.

Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватись, якщо при цьому не порушується її режим. Не придатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.

Прибережна захисна смуга уздовж морів, морських заток і лиманів входить у зону санітарної охорони моря і може використовуватися лише для будівництва санаторіїв та інших лікувально-оздоровчих закладів з обов'язковим централізованим водопостачанням і каналізацією.

Щодо прибережно захисних смуг в чинному законодавстві України застосовуються терміни «більш суворий режим господарської діяльності» та «режим обмеженої господарської діяльності», які за своїм змістом, на перший погляд, є автентичними. На нашу думку, «більш суворий режим господарської діяльності» є більш широким поняттям, адже він передбачає посилене регулювання господарської діяльності на цій території та підвищені міри юридичної відповідальності в цій сфері. «Режим обмеженої господарської діяльності» вказує на такі аспекти правового режиму прибережно захисна смуга, як природокористування та охорона

екосистеми, залишаючи поза увагою питання юридичної відповідальності в цій сфері.

Відповідно до част.2 п.12 Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон ... [80]: «Прибережні захисні смуги у межах водоохоронної зони можуть використовуватися для провадження господарської діяльності за умови обов'язкового виконання вимог, передбачених статтями 89 та 90 Водного кодексу України». Об'єкти, що знаходяться у прибережно захисній смузі, можуть експлуатуватись, якщо при цьому не порушується її режим. Не придатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, згідно з част.3 ст.89 Водного кодексу України, підлягають винесенню з прибережно захисної смуги [15].

Прибережно захисні смуги та смуги відведення, відповідно до ст. 44 Водного кодексу України, водокористувачі зобов'язані утримувати в належному стані[15].

Таким чином, щодо господарської діяльності у прибережно захисної смуги чинним законодавством України встановлено більше обмежень та правовий режим прибережно захисної смуги є більш конкретизованим, ніж правовий режим водоохоронної зони.

Порядок встановлення прибережених захисних смуг визначено в ч. 5 ст. 88 Водного кодексу України, відповідно до якої це здійснюється за окремими проектами землеустрою. Зазначені проекти землеустрою щодо встановлення меж прибережних захисних смуг (з установленою в них пляжною зоною) розробляються в порядку, передбаченому законом [15].

З метою визначення об'єктів правового регулювання та економії державних коштів доцільним є встановлення меж територій прибережних захисних смуг також у складі інших видів землевпорядної документації, зокрема, схем землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, проекти

землеустрою щодо створення нових та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань (наприклад проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок в оренду), проектах землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, проектах землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів (план земельно-господарського устрою території населеного пункту).

Окремо необхідно звернути увагу на особливості визначення розмірів прибережних захисних смуг (сховища, ставки), а другу - моря, морські затоки і лимани. У першому випадку ширина прибережної захисної смуги становить від 25 до 100 метрів, а в другому - не менше двох кілометрів.

Чинним законодавством України не передбачено можливості встановлення прибережних захисних смуг навколо болот, оскільки останні не відносяться до водних об'єктів, а також уздовж каналів, на яких встановлюються інша охоронна зона - смуги відведення.

При цьому також необхідно відзначити, що правовий режим прибережних захисних смуг встановлюється виключно на території суходолу, межа якої визначається урізом води, та не поширюється безпосередньо на водний об'єкт або його частину.

Окрім зазначеного, ширина прибережної захисної смуги також залежить від меж населеного пункту. Зокрема, відповідно до ч. 5 ст. 88 Водного кодексу України у межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням містобудівної документації. У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [84] остання визначається як затверджені текстові та графічні матеріали з питань регулювання планування, забудови та іншого використання територій, до такої документації, зокрема, відноситься генеральний план населеного пункту, на підставі якого в свою чергу розробляється план зонування території та детальний план території.

Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 17 [84] генеральний план населеного пункту є основним видом містобудівної документації на

місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту.

На підставі затвердженого генерального плану населеного пункту розробляється план земельно-господарського устрою, який після його затвердження стає невід'ємною частиною генерального плану.

Відповідно п. 2 Порядку складення плану земельно-господарського устрою території населеного пункту [82] План розробляється з метою здійснення організаційно-правових, інженерно-технічних та природоохоронних заходів щодо використання земель відповідно до цільового призначення, розподілу земель за формами власності та користування, зокрема, оренди, забезпечення режиму використання земель у межах охоронних зон, зон особливого режиму та захисту від руйнування, та є різновидом документації із землеустрою. Також необхідно зазначити, що згідно вказаної постанови [82] при розробленні плану обов'язковим є встановлення водоохоронних зон водних об'єктів, до яких також входять прибережні захисні смуги.

Таким чином, за умови необхідності розроблення плану земельно-господарського устрою як обов'язкової складової генерального плану населеного пункту підтверджується недоцільність встановлення прибережних захисних смуг виключно за спеціальними проектами землеустрою.

Разом з цим, підсумовуючи особливості встановлення прибережних захисних смуг у межах населеного пункту зазначимо, що у випадку передбачення в генеральному плані населеного пункту забудови території навколо або уздовж водного об'єкту, прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням проектних рішень.

РОЗДІЛ V.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ПРОЕКТУ ЗЕМЛЕУСТРОЮ З ФОРМУВАННЯ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «НЕВІДОМЩИНА»

5.1. Характеристика рекреаційного комплексу

Залежно від характеру, мети організації і необхідності режиму охорони заказники поділяють на:

Заказники́ або зака́зники — природоохоронні об'єкти. На відміну від заповідників можуть бути постійними або тимчасовими; у заказниках можливе часткове взяття під охорону тварин, рослин та інших природних ресурсів.

Ландшафтні - природно-заповідна територія України, що створюється задля забезпечення охорони всього природного комплексу, що розташований на ній. Для збереження ландшафту заказника, зберігаються усі компоненти, від яких він залежить: рельєф, геологічна основа, повітряні маси, гідрологічні об'єкти, флора та фауна [3,4].

Ландшафтні заказники Васильківського району:

Васильківські Карпати - ландшафтний заказник місцевого значення (рис. 5.1.), що розташований поміж селами Велика Бугаївка, Гвоздів, Крушинка, Рославичі (рис. 5.2.) Васильківського району Київської області.

Створений згідно з рішенням 6 сесії XXIII скликання Київської обласної ради від 2 лютого 1999 року за № 79-06-XXIII.

Заказник був створений на основі великої балки з прилеглими ярами, по дніщу якої протікає річка Бугаївка, ліва притока ріки Стугна. Для заводненого дніща балки характерний прибережно-водний екотоп з болотною рослинністю, заплавленим осиковим лісом. Пологі південні схили у верхній частині рельєфу балок вкриті лучно-степовою рослинністю з угрупованнями осоково-різнотравними, пирійовими, бородачевими. У балці присутня значна частка рудеральної рослинності. Верхня і центральна частини балки були

частково засаджені сосновим лісом, з якого збереглись переважно окремо стоячі дерева (Додаток К)



Рис. 5.1. Ландшафтний заказник місцевого значення
Васильківські Карпати.

У днищі балки видніються сліди штучних ставків. На час створення заказника це антропогенне втручання у природній біоценоз, його вплив на біорізноманіття було мінімальним.

У нижній частині зберігся природній широколистяний мішаний ліс.

У заказнику гніздиться понад 30 видів птахів, зустрічаються типові представники фауни регіону. Найбільш цікавим є ентомологічні представники тваринного світу.

Важливість заказника полягає в тому, що на Київщині степова рослинність збереглась лише на схилах балок, які не перебували у сільськогосподарському використанні і не зазнали перевипасу

худобою мешканців селищ. Залишки степових біотипів важливі для збереження біорізноманіття даної території [10].

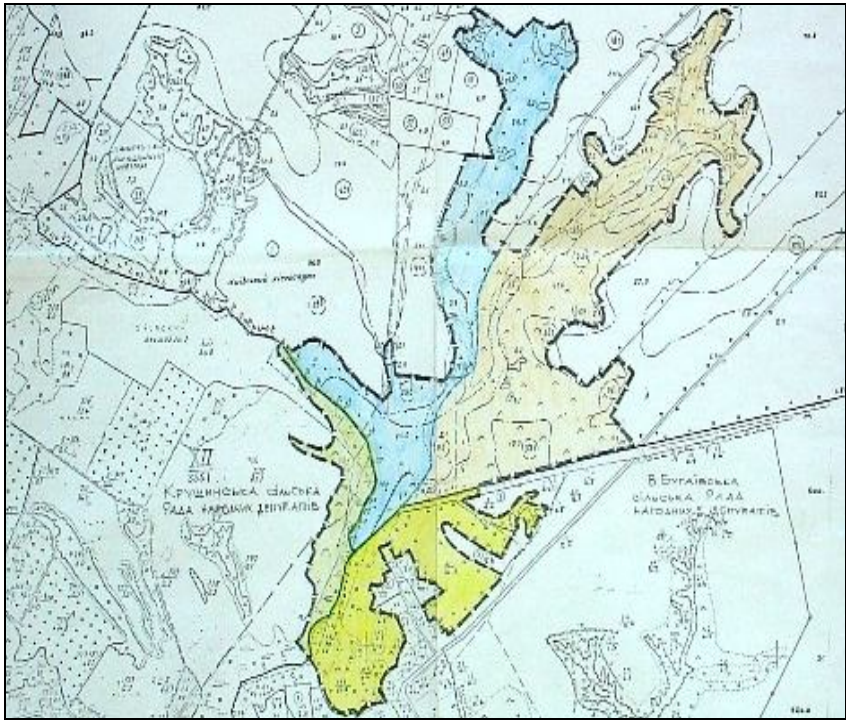


Рис. 5.2. Місце розташування Васильківських Карпат

Ковалівський яр — ландшафтний ентомологічний заказник місцевого значення (рис. 5.3.), що розташований на теренах Крушинської сільської ради Васильківського району Київської області (рис. 5.4.). Створений відповідно до рішення Київської обласної ради від 17 червня 2010 за № 739-32-У. Заказник перебуває у підпорядкуванні Васильківської РДА. Землекористувачем всієї території є Крушинська сільська рада (землі запасу). Поряд розташовано дачний масив Василькова.

Яр простягається приблизно на кілометр з північного-сходу на південний-захід. Потік, що протікає по його дні є притокою першого порядку ріки Стугна. На західних схилах урочища збережено

типчакowo-ковиловий степ. Східні схили сухим типчакowym степом, а у нижній частині типчакowo-різнотравним степом. У нижній частині яру поєднано навколоводна рослинність з вологими луками. Найбільш цінними є степовий флористичний комплекс верхньої і середньої частини урочища, що переважно складається з злакових, зокрема типчак (вівсяниця борозенчаста) та найбільшої популяції у Васильківському районі ковили волокнистої, що занесена до Червоної книги України. У зволоженому рукаві яру виявлено популяцію пальчастокорінника травневого, зникаючого виду орхідей, занесеного до Червоної книги України. (Додаток В).



Рис. 5.3. Ландшафтний ентомологічний заказник місцевого значення Ковалівський яр.

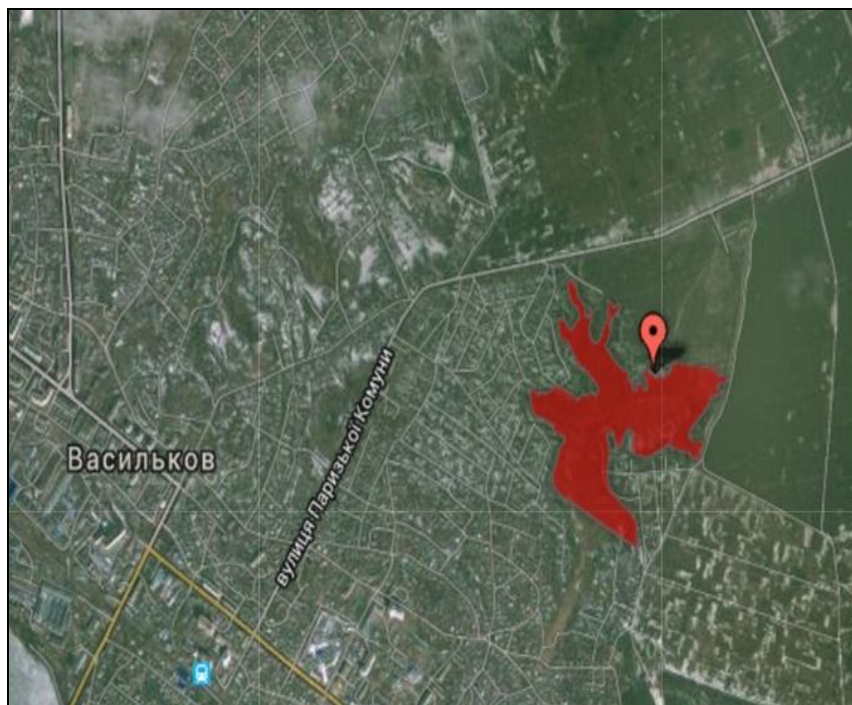


Рис. 5.4. Місце розташування Ковалівського яру.

Площа заказника — 15,0 га, створений у 2010 році. Крутизна схилів становить 30°-80°.

Перелік даних про фауну Ковалівського яру занесено до Державного кадастру тваринного світу України, 3-го видання Червоної книги України, підготовленого Інститутом зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України на замовлення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України [17,78].

„Ковалівський яр” є місцем гніздування куріпки сірої та перепілки, що сприяє загальному зростанню чисельності цих цінних мисливських видів. Завдяки великій кількості дрібних птахів, урочище стає місцем живлення низки видів хижих птахів, серед яких яструби малий та великий, канюк, що також знаходяться під охороною. На території урочища постійно зустрічається низка видів земноводних: група зелених жаб, гостроморда жаба, ропуха сіра.

Плазуни представлені типовими для регіону ящіркою прудкою та вужем звичайним. З ссавців, на території Ковалівського яру можна зустріти зайця сірого, лисицю звичайну та велике різноманіття гризунів, притаманних біотопам степових балок Надніпрянщини.

Лісові - природно-заповідна територія України, що створена задля забезпечення охорони типових для кожного окремого ботаніко-географічного району лісових екосистем. Заказник може бути природного або штучного походження. Найпоширеніші лісові заказники штучного походження — соснові, дубові та білокацієві насадження [3,4].

Дзвінківський заказник — лісовий заказник загальнодержавного значення в Україні (рис. 5.5.). Розташований у межах Васильківського району Київської області, на схід від села Дзвінкове (рис. 5.6.).



Рис. 5.5. Лісовий заказник загальнодержавного значення "Дзвінківський".

Площа 700 га. Створений 1974 року. Підпорядкований Боярській лісовій дослідній станції.

Розташовується заказник на крайньому півдні Київського Полісся на правій надзаплавній терасі р. Ірпінь. Середній вік соснових лісів природного походження в заказнику складає 150 років, окремі ділянки мають вік 180-190 років. Тут виявлено 350 видів судинних рослин. П'ять видів занесено до Червоної книги України – лілію лісову, гніздівку звичайну, коручку морозниковидну, любку зеленоквіткову та осоку тіншову. Окрім того, в заказнику росте ряд видів, занесених до Червоного регіонального Списку Київської області: косарики черепитчасті, півники угорські, клопогін європейський, стародуб широколистяний.



Рис. 5.6. Місце розташування лісового заказника "Дзвінківський".

Заказник є науково-експериментальною базою Національного університету біоресурсів і природокористування України [25, 99].

Ботанічні - створюється задля забезпечення охорони рідкісних та ендемічних видів, фрагменти різних фітоценозів. Заказники даного

типу зазвичай створюються на лісових, степових, заплавних, болотних та інших ділянках; у гірських районах [4, 10].

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення **“Омелькова гора”**

Об'єкт знаходиться в межах Васильківського району, с. Велика Солтанівка (рис. 5.7.) та займає площу 3 га. Оголошений рішенням 4 сесії Київської обласної ради від 24 жовтня 2002 р. №045-04.

Рослинний покрив урочища представлений формацією типчака валійського. В його складі виявлені рідкісні види горлиць весняний, сон чорночій, осока низька, анемона лісова.

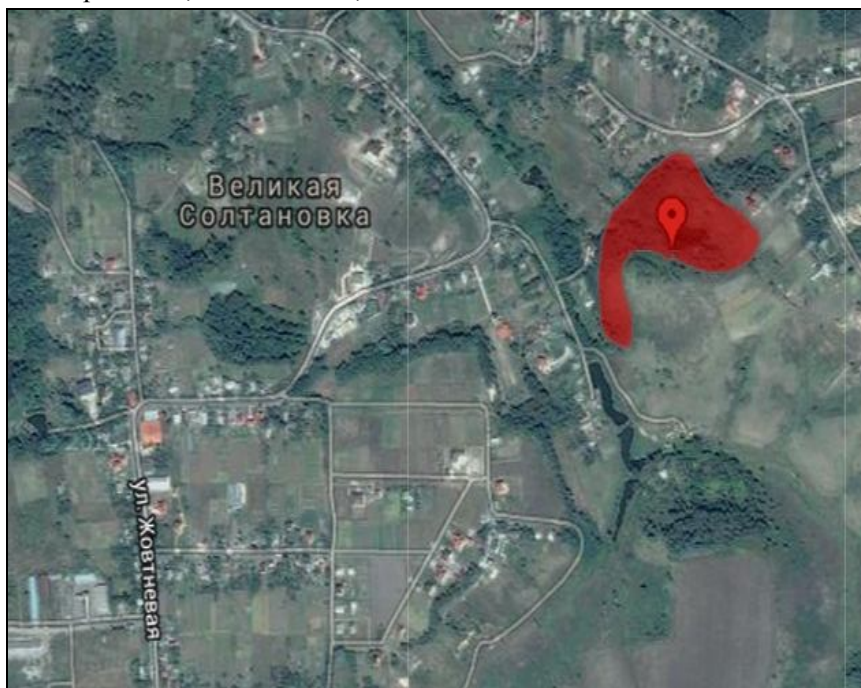


Рис. 5.7. Місце розташування ботанічної пам'ятки природи місцевого значення "Омелькова гора".

Загальнозоологічні - створюється задля забезпечення охорони різноманітного тваринного світу, також є значним природним резервом мисливської фауни. В Україні станом на початок 2014 року

існує 21 загальнозоологічний заказник загальнодержавного та 169 місцевого значення [10].

Орнітологічні - створюється задля забезпечення охорони місць існування (також гніздування, міграцій, линьки та зимівлі) птахів. Особливо цінними є місця із значною кількістю видів птахів та місця з їх великою кількістю, особливо, якщо види занесені до Червоної книги України чи інших червоних списків. Для орнітологічних заказників характерна територія із порослими очеретом мілководдями, наявність великої кількості дрібних островів [4, 10].

Ентомологічні - створюється задля забезпечення охорони комплексів, місць проживання (біогеоценозів), збереження рідкісних, зникаючих видів комах та інших безхребетних тварин. В Україні станом на початок 2014 року існує 165 ентомологічних заказників [4, 17].

Іхтіологічні - створюється задля забезпечення охорони рибних запасів, місць проживання, нересту, нагулу молоді та для збереження і відтворення популяцій рідкісних та зникаючих видів іхтіофауни. Заказники даного типу відіграють важливу роль у збереженні цінних видів риб у зимову пору року. В Україні станом на початок 2014 року існує 36 іхтіологічних заказників місцевого та жодного загальнодержавного значення [10, 17].

Гідрологічні - створюється задля забезпечення збереження водойм, боліт, водоспадів, джерел котрі мають особливо важливе водоохоронне та водорегулююче або естетичне значення. Заказники даного типу відіграють цінне значення як стабілізатори клімату, регулятори гідрологічного режиму, збереження флори та фауни. В Україні станом на початок 2014 року існує 39 гідрологічних заказників загальнодержавного та 669 місцевого значення. [10].

Загальногеологічні - створюється задля забезпечення охорони унікальних або рідкісних геологічних утворень, таких як печери, геологічні відслонення з оригінальними формами рельєфу, скелі, каньйони, місця знаходження залишків флори і фауни минулих епох. Також можуть охоронятися цінні фрагменти неживої природи. В Україні станом на початок 2014 року існує 5 загальногеологічних заказників загальнодержавного та 10 місцевого значення [10].

5.2.Правові аспекти розробки проекту землеустрою із організації та встановлення меж заказника місцевого значення.

Проекти землеустрою із організації та встановлення меж заказників місцевого значення розробляються на підставі:

А. рішення сільської, селищної, міської ради, обласної, районної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації, до повноважень якої належить надання у користування або передача у власність земельних ділянок;

В. договору, укладеного між землевласником, землекористувачем та розробником проекту землеустрою;

С. судового рішення.

Розробником проекту землеустрою може бути фізична або юридична особа, яка має ліцензію на проведення робіт із землеустрою відповідно до закону (далі - розробник).

Замовником проекту землеустрою може бути сільська, селищна, міська рада, обласна, районна, Київська або Севастопольська міська держадміністрація, землевласник або землекористувач, інша особа відповідно до закону.

У разі прийняття судом рішення про розроблення проекту землеустрою його замовником є фізична або юридична особа, на користь якої прийнято рішення.

Проект землеустрою розробляється відповідно до завдання, затвердженого замовником, яке є невід'ємною частиною договору про розроблення проекту землеустрою.

До договору замовник додає вихідну документацію, необхідну для розроблення проекту.

Договір про розроблення проекту землеустрою складається відповідно до типового договору, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

Розроблення проекту землеустрою передбачає проведення підготовчих робіт, що включають:

1. вивчення та аналіз;

2. обґрунтування необхідності створення або оголошення території природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

3. планово-картографічних матеріалів з визначенням обсягів польових та камеральних робіт з їх оновлення, земельно-облікової документації, матеріалів відведення земель в межах відповідної території природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; містобудівної документації;

4. проектної документації з питань охорони навколишнього природного середовища, збереження об'єктів культурної спадщини;

5. іншої документації, необхідної для розроблення проекту землеустрою;

6. визначення режиму території, у тому числі охоронних зобов'язань та обмежень на використання земельної ділянки.

У проекті землеустрою визначається:

1. функціональна організація території природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

2. місце розташування і розміри земельних ділянок, їх власники та землекористувачі, у тому числі орендарі;

3. режим використання та охорони території природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого (округи і зони санітарної (гірничо-санітарні) охорони), рекреаційного та історико-культурного (охоронні зони) призначення;

4. межі земельних ділянок, включених до складу територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, щодо використання яких встановлено обмеження (обтяження), у розрізі землевласників та землекористувачів;

5. розмір охоронної зони.

Проект землеустрою погоджується з власниками і користувачами суміжних земельних ділянок, а також земельних ділянок, які включаються до території природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-

культурного призначення без їх вилучення, органом земельних ресурсів, природоохоронним органом, санітарно-епідеміологічною службою, органом містобудування і архітектури та охорони культурної спадщини.

Проект землеустрою складається з:

- 1) завдання на виконання робіт;
- 2) пояснювальної записки, в якій зазначається:
 - коротка характеристика території;
 - режим використання земель у межах території природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, в тому числі земельних ділянок, щодо використання яких встановлено обмеження (обтяження);
 - погодження меж із власниками і користувачами суміжних земельних ділянок;
 - короткий опис виконаних робіт;
 - склад земель за угіддями, власниками і користувачами земельних ділянок;
- 3) графічних матеріалів:
 - план території у масштабі, який дає змогу відобразити усі елементи проекту - зовнішню межу, номери межових знаків, міри ліній, назви власників і користувачів суміжних земельних ділянок; межі та площі земель, які включаються до території без їх вилучення;
 - креслення перенесення меж земельної ділянки в натуру (на місцевість) та межі земельних ділянок, щодо використання яких встановлено обмеження (обтяження);
- 4) матеріалів погодження та затвердження проекту:
 - акт польового обстеження і погодження меж;
 - висновки про погодження проекту;
 - рішення про затвердження проекту землеустрою та встановлення обмежень (обтяжень) щодо використання земельних ділянок.

Погоджений проект землеустрою підлягає державній експертизі відповідно до законодавства.

Після одержання позитивного висновку державної експертизи проект землеустрою розглядається та затверджується сільською, селищною, міською радою, обласною, районною, Київською або Севастопольською міською держадміністрацією чи в установленому порядку подається іншим органам, до повноважень яких належить надання у користування або передача у власність земельних ділянок. [67]

Проект землеустрою з організації та встановлення меж території ландшафтного заказника місцевого значення «Невідомщина» площею 16,5000 га в адмінмежах Великосолтанівської сільської ради (за межами населеного пункту) Васильківського району Київської області розроблений згідно розпорядження Київської обласної державної адміністрації від 26.12.2013 р. № 497 та договором на виконання робіт від 23.10.2014 р. № 69.

Проект землеустрою розроблений відповідно до завдання, затвердженого департаментом екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації.

Під час розроблення проекту проведено підготовчі роботи, що включали:

1) вивчення та аналіз обґрунтування необхідності створення території природно – заповідного фонду; планово – картографічних матеріалів з визначенням обсягів польових та камеральних робіт з їх оновлення, земельно – облікової документації; проектної документації з питань охорони навколишнього природного середовища, збереження об'єктів культурної спадщини, іншої документації необхідної для розроблення проекту землеустрою;

2) визначення режиму території, у тому числі: охоронних зобов'язань та обмежень на використання земельної ділянки.

Ландшафтний заказник місцевого значення «Невідомщина» оголошено рішенням Київської обласної ради п'ятого скликання від 17 червня 2010 року 739-32-V «Про оголошення нововиявлених територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення Київської області». Заказник має особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне і культурне значення.

На території заказника забороняється діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим Положенням про заказник, а саме:

- надання ділянок під будівництво в оренду,
- розорювання земель;
- розробка корисних копалин, порушення ґрунтового покриву;
- засмічення та забруднення території, влаштування сміттєзвалищ;
- меліоративні роботи;
- використання та зберігання отрутохімікатів;
- проїзд всіх видів транспорту поза дорогами загального користування, за винятком технологічного і службового транспорту;
- інші види господарської діяльності, які можуть призвести до втрати природної, наукової та культурно-освітньої цінності Заказника.

Відповідно до Земельного кодексу України, Закону України «Про природно-заповідний фонд України» на земельній ділянці встановлена охоронна зона навколо об'єкта природно-заповідного фонду.

Площа земельної ділянки в охоронній навколо об'єкта природно-заповідного фонду 16,5000 га. Код обмеження згідно з постановою КМУ від 17.10.2012 року № 1051 «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру» у використанні земельної ділянки – 01.01.

Відповідно до Класифікації видів цільового призначення земель (КВЦПЗ), земельна ділянка віднесена до земель для збереження та використання заказників. Код цільового призначення – секція С, розділ 04, підрозділ 04.08.

Роботи по визначенню координат поворотних точок меж земельної ділянки виконувались 04.11.2014 р. GNSS-приймачем HI-TARGET Qstar8 зав. № 6601273 (державна метрологічна перевірка проведена у Національному науковому центрі «Інститут метрології» в м. Харків 14 січня 2014 р.).

В якості координатної основи при виконанні робіт із землеустрою було використано послуги мережі референцих GNSS-станцій ПАТ «Сістем Солюшнс». сертифікованої в установленому

порядку, з якою був укладений договір про надання послуг № 56 від 16.12.2013 року.

Спостереження виконувались в режимі реального часу (RTK). Для формування коригувальних поправок застосована технологія VRS (віртуальна референцна станція), яка основана на наявності мережі GNSS станцій, постійно сполучених через канали передавання даних з центром управління мережею. Центр управління постійно збирає інформацію і усіх приймачів, а потім створює постійно поновлювану базу даних корекції для заданої території. Отже, створюється віртуальна референцна станція, розташовується всього у декількох метрах від точки спостереження роверного приймача. Розрахунок RTK-поправок виконуються програмним комплексом Leica GNSS Spider v4.3, встановленому на сервері мережі.

Перехід від міжнародної системи координат IGS08 до системи координат 1963 року виконується за допомогою трансформаційного поля методом скінчених елементів. Цифрова модель трансформаційного поля розроблена Науково-дослідним інститутом геодезії і картографії відповідно до договору № 1237 від 3 червня 2013 р. та встановлена на сервері мережі у програмному комплексі Leica Spider. Координати точок ходу та точок повороту зовнішньої межі вираховані в державній системі координат.

Камеральна обробка польової інформації здійснена за допомогою програмного забезпечення «Digitals». Вирахування площі землекористування проведено аналітичним методом.

Польове обстеження і погодження меж земельної ділянки виконувалось виконавцем робіт – інженером ПП «Земекспертцентр» Мельник І.В. в присутності замовника робіт – директора департаменту екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації Циби В.В., про що складено відповідний акт.

Земельна ділянка з усіх сторін межує з землями державної власності, право власності на які не зареєстровано.

При погодженні меж земельної ділянки зауважень не надходило.

Розшифровка земель по землекористувачах та угіддях приведена в експлікації (таблиця 5.1).

Даним проектом передбачено встановити межі території ландшафтного заказника місцевого значення «Невідомщина» площею 16,5000 га, в тому числі: ліси та інші лісовкриті площі (вкриті лісовою (деревною та чагарниковою рослинністю)) в адмінмежах Великосолтанівської сільської ради (за межами населеного пункту) Васильківського району Київської області.

В результаті виконання проектних робіт, складено кадастровий план та визначено межі земельної ділянки площею 16,5000 га (додаток).

Проект землеустрою погоджений управлінням Держземагентства у Васильківському районі Київської області, департаментом екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації, Васильківською районною санітарно – епідеміологічною станцією, відділом містобудування та архітектури Васильківської районної державної адміністрації Київської області, Київським обласним управлінням лісового та мисливського господарства, органом охорони культурної спадщини.

Проект землеустрою підлягає обов'язковій експертизі землевпорядної документації. Після одержання позитивного висновку державної експертизи проект землеустрою розглядається та затверджується Київською обласною державною адміністрацією.

Згідно п. 2.1 наказу Державного комітету України із земельних ресурсів "Про затвердження Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками", встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) здійснюється на підставі розробленого та затвердженого проекту землеустрою.

Відповідно до наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 29.03.1994 № 30 «Про затвердження Положення про єдині державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України», межі земельної ділянки в натурі (на місцевості) закріплюються межовими охоронними знаками вздовж меж природно-заповідної території в кількості 11 штук.

Таблиця 5.1.

Експлікація земельних угілів ландшафтного заказника «Невідомщина»

Номер рядка	Власники землі, землекористувачі та державної власності, не надані у власність або користування	Ш и ф р р я д к а	Загальна площа, га	Ліси та інші лісовкриті площі		
				у тому числі		з усіх лісів та інших лісовкритих площ
				лісові землі		
				всього	з них	групи лісів
				вкриті лісовою (дервеною та чагарниковою) рослинністю	І група	для захисної, природоохоронної та біологічної мети
			всього	всього		
12.1	Землі запасу	94	16,5	16,5	16,5	16,5
	Всього		16,5	16,5	16,5	16,5

Згідно п. 3.8 наказу Державного комітету України із земельних ресурсів "Про затвердження Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками", інші поворотні точки межі земельної ділянки в кількості 22 шт. не встановлюються, тому що межі земельної ділянки збігаються:

1) з поворотної точки 1 по 11 та 17 по 20 – з огорожею садового товариства;

2) поворотні точки 22,23 – з межею дна балки;

3) з поворотної точки 25 по 28 – із польовою дорогою;

4) поворотна точка 33 – із дорогою.

Проект землеустрою підготовлений в 3-х примірниках:

1 прим. – замовнику;

2 прим. – управлінню Держземагентства у Васильківському районі Київської області;

3 прим. – ПП „Земекспертцентр”.

Законодавством України для кожної категорії територій та об'єктів ПЗФ встановлено спеціальний правовий режим - сукупність науково обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають правовий статус, призначення цих територій та об'єктів, характер допустимої діяльності в них, порядок охорони, використання і відтворення їх природних комплексів.

Режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» з урахуванням їх класифікації та цільового призначення. Конкретні вимоги до режиму окремих заповідних територій та об'єктів у межах, визначених законодавством, можуть встановлюватися положеннями про ці території чи об'єкти.

Найбільш жорсткий режим обмеження (аж до повної заборони) господарської діяльності законодавством встановлений для територій природних заповідників і прирівняних до них заповідних зон біосферних заповідників і національних природних парків. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» на таких територіях забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить пільовому призначенню заповідника,

порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти, а саме:

-будівництво споруд, шляхів, лінійних та інших об'єктів транспорту і зв'язку, не пов'язаних з діяльністю природних заповідників, розведення вогнищ, влаштування місць відпочинку населення, стоянка транспорту, а також проїзд і прохід сторонніх осіб, прогін свійських тварин, пересування механічних транспортних засобів, за винятком шляхів загального користування, лісосплав, проліт літаків та вертольотів нижче 2000 метрів над землею, подолання літаками звукового бар'єру над територією заповідника та інші види штучного шумового впливу, що перевищують установлені нормативи;

-геологорозвідувальні роботи, розробка корисних копалин, порушення ґрунтового покриву та гідрологічного і гідрохімічного режимів, руйнування геологічних відслонень, застосування хімічних засобів, усі види лісокористування, а також заготівля кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів, насіння, очерету, випасання худоби, вилов і знищення диких тварин, порушення умов їх оселення, гніздування, інші види користування рослинним і тваринним світом, що призводять до порушення природних комплексів;

-мисливство, рибальство, інтродукція нових видів тварин і рослин, проведення заходів з метою збільшення чисельності окремих видів тварин понад допустиму науково обґрунтовану ємкість угідь, збирання колекційних та інших матеріалів, за винятком матеріалів, необхідних для виконання наукових досліджень.

Для збереження і відтворення корінних природних комплексів, проведення науково-дослідних робіт та виконання інших завдань у природному заповіднику відповідно до проекту організації його території та охорони природних комплексів допускається:

-виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів заповідника внаслідок антропогенного впливу - відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо;

-здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму заповідника; спорудження у встановленому порядку будівель та інших об'єктів, необхідних для виконання поставлених перед заповідником завдань; збір колекційних та інших матеріалів, виконання робіт, передбачених планами довгострокових стаціонарних наукових досліджень, проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» визначає особливості правового режиму кожної категорії ПЗФ, одночасно даючи можливість встановлення особливостей режиму конкретних територій та об'єктів ПЗФ у положеннях про них.

Найбільше регулююче значення мають положення про конкретні заказники, оскільки в цих документах встановлено, яка саме діяльність обмежується або забороняється на території відповідного заказника, маючи на увазі діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник. Зважаючи на множинність видів заказників, визначення особливостей правового режиму кожного з них виявилось доцільним встановити не на рівні закону, а саме в положеннях про конкретні території. При цьому загальним правилом відносно заказників є здійснення господарської, наукової та іншої діяльності, що не суперечить цілям і завданням заказника, з додержанням загальних вимог екологічного законодавства.

Деякі вимоги щодо правового режиму територій та об'єктів ПЗФ містяться і в природоресурсних кодексах та законах. Ними, зокрема, обмежується режим загального лісо-, водокористування, а також користування рослинним світом і об'єктами тваринного світу на відповідних територіях.

Землі територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Статус земель, які зайняті під територіями та об'єктами ПЗФ, визначається Законом України «Про природно-заповідний фонд України» та Земельним кодексом України.

Відповідно до статей 19 та 43 ЗК України ці землі віднесено до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення [42].

Законодавство про природно-заповідний фонд щодо кожної категорії ПЗФ передбачає особливості земельних правовідносин.

Так, при створенні природних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків і зоологічних парків ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами повністю вилучаються з господарського використання і надаються цим юридичним особам, як правило, в постійне користування. При цьому до складу територій національних природних парків можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів.

Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників, національних природних парків з включенням до їх складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель.

Регіональні ландшафтні парки організуються, як правило, без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів, але законодавство не виключає можливості такого вилучення.

Оголошення заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. Одночасно власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених відповідними територіями чи об'єктами ПЗФ, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Оголошення парків - пам'яток садово-паркового мистецтва провадиться з вилученням у встановленому порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Якщо територія, на якій створюється об'єкт ПЗФ, що потребує надання йому відповідної ділянки, перебуває у власності або в користуванні громадян або юридичних осіб, земельне законодавство дозволяє вилучення чи викуп таких земель органами державної влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень,

відносячи викуп земельних ділянок під об'єкти ПЗФ до виду викупу земель для суспільних потреб (п. «в» ч. 1 ст. 146 ЗК України [42]).

Заповідним об'єктам законодавством надаються певні податкові пільги. Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про плату за землю» (в редакції від 19 вересня 1996 р., з наступними змінами) заповідники, національні природні парки, заказники (крім мисливських), регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва звільняються від земельного податку.

Зміна цільового призначення земель ПЗФ провадиться органами, які приймають рішення про створення об'єктів природоохоронного призначення.

Крім того, слід зазначити, що згідно зі ст. 150 ЗК України землі ПЗФ віднесено до особливо цінних земель, для яких законодавством передбачений винятковий порядок вилучення з постійного користування для суспільних та інших потреб. Такі земельні ділянки можуть вилучатися (викуплятися) для будівництва об'єктів загальнодержавного значення, доріг, ліній електропередачі та зв'язку, трубопроводів, осушувальних і зрошувальних каналів, геодезичних пунктів, житла, об'єктів соціально-культурного призначення, нафтових і газових свердловин та виробничих споруд, пов'язаних з їх експлуатацією. Цей порядок передбачає, що відповідні землі можуть вилучатися за згодою землекористувачів (ч. 2 ст. 149) лише на підставі постанови Кабінету Міністрів України (ч. 9 ст. 149) за згодою Верховної Ради України (ч. 2 ст. 150). Встановлено, що до розгляду питання у Верховній Раді України потрібно здійснити цілу низку узгоджень, порядок яких детально регламентовано Земельним кодексом України, зокрема, його статтею 151 [42].

Загальний механізм вилучення таких земельних ділянок є багатостадійним, і жодну стадію не можна обминути, адже порушення встановленої законом процедури є підставою для скасування прийнятого рішення. У разі відмови хоча б одного з учасників зазначеного вище процесу, наприклад, землекористувача, сільської (селищної, міської) ради, органів державної влади, в

погодженні місця розташування об'єкта ці питання вирішуються у судовому порядку.

Земельне законодавство України містить детальний перелік матеріалів, необхідних для погодження місця розташування об'єкта на особливо цінних землях, до яких належать і земельні ділянки ПЗФ (викопіювання з генерального плану або іншої містобудівної документації населеного пункту, копію плану земельної ділянки з нанесенням на ній варіантів розміщення об'єкта із зазначенням загальної площі, яку необхідно вилучити. Зазначаються також склад угідь земельної ділянки, що вилучається, та умови її відведення).

Резервування території для подальшого заповідання. З метою недопущення знищення або руйнування в результаті господарської діяльності цінних для заповідання природних територій та об'єктів до прийняття рішень про організацію чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ проводиться їх резервування.

Території, що резервуються з метою подальшого заповідання, залишаються у віданні їх землевласників та землекористувачів і використовуються за цільовим призначенням з додержанням особливих вимог охорони навколишнього природного середовища, що визначаються рішеннями про резервування. Ці вимоги можуть стосуватись обмежень у використанні земельних ділянок, встановлення спеціального охоронного режиму на відповідних територіях. При цьому власникам та користувачам природних ресурсів можуть відшкодуватися збитки, пов'язані з встановленими обмеженнями у природокористуванні, а також у зв'язку з неодержанням доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки. Порядок такого відшкодування встановлений Земельним кодексом України (глава 24). Статтею 157 ЗК України як загальне правило, зокрема, встановлено, що відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, які використовують земельні ділянки, а також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, діяльність яких обмежує права власників і землекористувачів [42].

Одночасно стаття 49 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» звільняє природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки в разі розширення їх територій за рахунок земель сільськогосподарських, лісогосподарських та інших угідь, що є державною власністю, від відшкодування пов'язаних з цим втрат сільськогосподарського, лісогосподарського та іншого виробництва [40]. А резервування в такому випадку може порівнюватися до розширення.

У разі резервування земель, що перебувають в інших формах власності, відшкодування пов'язаних з цим виробничих витрат здійснюється за рахунок: державного бюджету - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Порядок підрахунків розміру збитків, що підлягають відшкодуванню власникам землі та землекористувачам, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Власникам (користувачам) земельних ділянок, що резервуються під подальше заповідання, можуть також встановлюватися пільги щодо оподаткування прибутку, сплати земельного податку та деякі інші пільги з урахуванням ст. 49 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [40].

Рішення про резервування приймаються органами, уповноваженими приймати рішення про створення й оголошення відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду (тобто для територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення - Президентом України, щодо територій та об'єктів ПЗФ місцевого значення - обласними, Київською та Севастопольською міськими радами).

Так, Указом Президента України від 24 квітня 1998 р. «Про резервування цінних природних територій для наступного заповідання» було затверджено Перелік цінних природних територій, що резервуються для створення нових або розширення існуючих

природних заповідників та заказників загальнодержавного значення. На територіях, що резервуються, не допускається без погодження з Мінприроди України житлове, господарське, дачне будівництво, проведення меліоративних робіт, розорювання та заліснення цілих і перелогових земель та інша діяльність, яка може призвести до знищення або руйнування цінних природних комплексів та об'єктів.

Право власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду. За загальним правилом, встановленим ст. 45 ЗК України, землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

При цьому право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси та багаторічні насадження, які на ній знаходяться (ст. 79 ЗК України).

Суб'єктом права державної власності на землю є держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади: Кабінет Міністрів України, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські, районні державні адміністрації відповідно до закону.

Територіальні громади є суб'єктами права комунальної власності, вони реалізують це право як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради).

Громадяни та юридичні особи виступають суб'єктами права приватної власності.

Спеціалізоване законодавство про природно-заповідний фонд передбачає певні винятки щодо можливостей перебування об'єктів ПЗФ у зазначеній формі власності.

Так, території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є власністю Українського народу, тобто не підлягають приватизації та передачі у комунальну власність.

Регіональні ландшафтні парки, зони - буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки

природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України, тобто в комунальній та приватній.

Ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки, створені до прийняття Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (тобто до 16 червня 1992 р.), не підлягають приватизації.

Відповідно до вимог земельного законодавства землі державної власності, зайняті під об'єктами ПЗФ загальнодержавного значення, не підлягають передачі ні в приватну, ні в комунальну власність. При цьому передачі в приватну власність не підлягають землі державної власності з розташованими на них об'єктами ПЗФ як загальнодержавного, так і місцевого рівня.

У разі зміни форм власності на землю, на якій знаходяться заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва, землевласники зобов'язані забезпечувати режим їх охорони і збереження з відповідною перереєстрацією охоронного зобов'язання.

На територіях, що зарезервовані під подальше заповідання, також існують специфічні правила щодо зміни форм власності. Так, за загальним правилом до прийняття рішень про створення або розширення в установленому порядку природних заповідників та національних природних парків землі державної власності, що зарезервовані під подальше заповідання, залишаються в державній власності й приватизації не підлягають.

РОЗДІЛ VI.

ПРИРОДООХОРОННО-РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТОПІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

6.1. Аналіз природно – рекреаційного потенціалу Костопільського району Рівненської області

Костопільський район розташований у центральній частині Рівненської області у західній частині правобережного Полісся, в межах Поліської низовини, зокрема Костопільської рівнини. Район межує із Березнівським, Гоцанським, Рівненським та Сарненським районами Рівненської області і Ківерцівським районом Волинської області.



За даними Державного земельного кадастру станом на 01.01.2013р. загальна площа земель Костопільського району становить 149651 га(7,5% області), з них 65212,4872 га займають землі сільськогосподарського призначення; 62311,4759 га – ліси та інші лісовкриті площі; 3240,2479 га – забудовані землі; 2340,3772 відкриті заболочені землі; 13607,9935 – відкриті землі без рослинного покриву; 2936,3650 га території перебуває під водою (рис.6.1) [5].

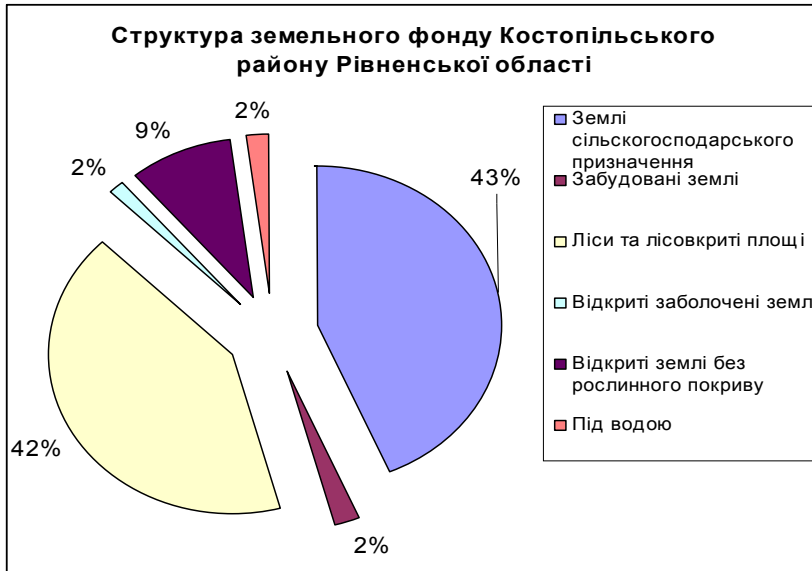


Рис.6.1 Структура земельного фонду Костопільського району Рівненської області

Природно-заповідний фонд Костопільського району

1. Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Суський" (298,0 га). Рослинний покрив різноманітний. Переважають дубово-соснові ліщинові ліси та різновікові соснові насадження з домішкою граба, берези, ялини, липи. Також тут наявні види з Червоної книги України – корячка чемерниковидна, лілія лісова, вовчі ягоди пахучі, зозуліні черевички справжні. Фауна представлена досить великою різноманітністю видів.

2. Лісовий заказник місцевого значення "Базальтівський" (38,0

га). Заказник розташований на ділянці дубово-грабового лісу, перший ярус якого утворює дуб, другий – граб, береза, сосна. Лісові насадження дуба звичайного, що знаходяться у заказнику, в 1983 році зарахували до лісових генетичних резерватів, які є насінневою базою цієї породи в Рівненській області.

3. Орнітологічний заказник місцевого значення "Мар'янівський" (215,0 га). До заказника входять лісовий масив свіжих соснових борів та дуже вологих суборів і мальовниче озеро Мар'янівське. Площа озера 17,2 га. У лісовому масиві основними породами є сосна та береза. Заказник служить резерватом орнітофауни південної частини Рівненського Полісся. Особливо цінним птахом є лелека чорний, який занесений до Червоної книги України. Крім нього виявлені сіра чапля, лебідь шипун, слуква, синиця вусата.

4. Іхтіологічний заказник місцевого значення "Деражненський" (100 га). Заказник знаходиться у заплаві р. Горинь. З однієї сторони він обмежений руслом річки, а з іншої – дамбою польдерної осушувальної системи. Заказник створений для захисту місць нересту різних видів риби на Горині.

5. Ботанічний заказник місцевого значення "Рокитнянська діброва" (54,0 га). Це знижена ділянка лісу із наявністю боліт та полян, до складу деревного складу якої входять дуб (150-250 років), граб, береза, вільха. Підріст утворює граб висотою 4-7 м. Підлісок – ліщина, бруслина бородавчаста. Тут зростають такі червонокнижні види як, осока затінкова, грушанка зеленоцвіта, астранція велика та булатка червона.

6. Геологічна пам'ятка місцевого значення природи "Базальтові стовпи" (0,8 га). Розміщені на території Івано – Волинського родовища базальтів, яке розробляється з початку ХХ ст. Це стінка виходу базальтових стовпів протяжністю до 230 м у північній стінці відпрацьованого і затопленого кар'єру. Базальти афанітові темно-сірі до чорних, масивні, мають стовпчасту окремість, висота стовпів подекуди сягає до 30 м. Домінуюча висота стовпів в уступах – від 4 до 11 м.

7. Заповідне лісове урочище "Базальтівська дача" (19,2 га). Тут зростає двоярусний дубово-грабовий ліс природного походження з

домішкою сосни. У першому ярусі росте дуб висотою 35 м, віком понад 170 років, у другому – граб, висотою 8-12 м, віком понад 25 років. В ярусі підліску ростуть ліщина звичайна, бруслина бородавчата, бузина чорна. Тут виявлені види із Червоної книги України – гніздівка звичайна та корячка чемерниковидна.

8. Заповідне лісове урочище "Еталонні насадження" (14,0 га). Цей заказник є постійною лісонасінневою ділянкою дуба, яка закладена з метою заготівлі високоякісного насіння. Дерево стан дуба – природного походження другого бонітету, віком понад 170 років. Фауна і флора урочища дуже різноманітна.

9. Заповідне лісове урочище "Базальтівська діброва" (21,0 га). Територія лісового урочища рівнинна. Дубові та дубово-грабові ліси складають основу заповідного урочища. Ліси двоярусні, перший ярус утворює дуб (віком понад 160 років, діаметром 85 см), у другому ярусі – граб. Підлісок складається з ліщини звичайної, бузини чорної, бруслини бородавчатої. У трав'яному покриві переважає анемона дібровна, копитняк європейський, зеленчук жовтий та ін.

10. Заповідне лісове урочище "Ділянка лісу" (0,4 га). В урочищі росте ялиново-сосновий ліс віком понад 120 років. Це ділянка високопродуктивного лісу штучного походження. Відмічений регіонально рідкісний вид – первоцвіт весняний.

11. Заповідне лісове урочище "Острівні вікові насадження" (46,3 га). В урочищі охороняються високобонітетні мальовничі насадження дуба з домішкою сосни, берези, вільхи. Вік дубових насаджень 130-150 років. У підліску ростуть бузина чорна, бруслина бородавчата, ліщина.

12. Заповідне лісове урочище "Еталонні насадження" (0,4 га). Тут охороняються високопродуктивні ялиново-соснові насадження, вік яких 110 років. Підлісок утворює ліщина звичайна.

13. Заповідне лісове урочище "Дубово-грабові насадження" (11,5 га). Знаходиться на першій над заплавної терасі р. Горинь. Територія рівнинна, зі сходу обрамлена піщаними горбами. Урочище створене для збереження рідкісних на Поліссі дубово-грабових угруповань. Вік дерев 130-150 років.

14. Заповідне лісове урочище "Соснові насадження" (14,0 га).

Створене для збереження еталонних насаджень соснового лісу. Насадження двоярусне. Перший ярус утворює сосна звичайна висотою 40-41 м віком 150-200 років. У другому ярусі зростають дуб звичайний та граб звичайний, зрідка береза. Із трав'яного покриву є досить великі популяції ортилії однобокої.

15. Заповідне лісове урочище "Соснові насадження" (1,9 га). Це невеликий піщаний пагорб, на якому зростають високопродуктивні соснові насадження. Ліс двоярусний. Перший ярус утворює сосна висотою 26 м, віком – 150 років, діаметром 80-90 см. У другому ярусі граб звичайний висотою 15-17 м, діаметр стовбура – 15-22 см. Зрідка відмічені береза та дуб.

16. Заповідне лісове урочище "Сосново-дубові насадження" (7,2 га). Це мальовнича ділянка високопродуктивних сосново-дубових насаджень. У першому ярусі ростуть сосна, дуб, береза висотою до 39 м. Є старі дуби віком до 250 років. У другому ярусі – граб звичайний висотою 12-15 м. Вік дерев понад 150 років.

17. Заповідне лісове урочище "Дубові насадження" (12,0 га). Тут охороняються високопродуктивні дубово-соснові насадження з домішками берези та граба. Вік дерев понад 160 років. Підлісок утворює ліщина звичайна, є підріст граба.

18. Заповідне лісове урочище "Дубові насадження" (3,7 га). Створене для збереження високопродуктивних дубових насаджень, віком понад 150 років, діаметром 70-80 см. Поряд з дубом зростають сосна звичайна, граб і як домішка – вільха чорна. В ярусі підліску трапляються ліщина звичайна, бруслина бородавчаста.

19. Заповідне лісове урочище "Еталонні насадження" (2,5 га). Урочище створене для збереження високопродуктивних дубово-соснових насаджень. Панівною породою є дуб віком 160 років, діаметром 60-70 см.

20. Заповідне лісове урочище "Космачівщина" (64,0 га). Урочище створене для збереження ділянки соснового лісу штучного походження з наявністю лікарських рослин.

21. Заповідне лісове урочище "Золотинська дача" (197,6 га). Заповідне урочище створене для збереження ділянки соснового лісу із наявністю рідкісних рослин. Ліс штучного походження, вік дерев

близько 40 років.

22. Заповідне лісове урочище "Суська дача" (227,0 га). Створене для збереження ділянки лісу та низинних боліт з наявністю рідкісних рослин. Тут зростає сосна звичайна у свіжих та вологих судібровах. Вік насаджень становить від 40 до 85 років. Супутником сосни є дуб, береза, граб.

23. Заповідне лісове урочище "Дубові насадження" (19,0 га). Денна поверхня рівнинна. В урочищі охороняються високопродуктивні дубові насадження.

24. Заповідне лісове урочище "Ділянка лісу" (7,5 га). Денна поверхня рівнинна. В урочищі охороняється ділянка високопродуктивного лісу з лікарськими рослинами.

25. Заповідне лісове урочище "Дубові насадження" (8,7 га). Денна поверхня рівнинна. В урочищі охороняються високопродуктивні дубові насадження.

26. Заповідне лісове урочище "Вікові ялинові насадження" (3,9 га). Це ділянка високобонітетного ялиново-соснового лісу з домішкою берези. Вік дерев 130 років, висота 35-40 метрів. Підлісок утворюють ліщина звичайна, крушина ламка, горобина. Із червонокнижних видів тут ростуть гудаєра повзуча, баранець звичайний, плаун річний. На захід від лісового урочища протікає річка Зайчисько з мальовничими високими берегами.

27. Заповідне лісове урочище "Ялинові насадження" (1,5 га). Це ділянка одноярусного сосново-ялинового лісу штучного походження. Середній вік дерев – 120 років. Підлісок представлений ліщиною, бруслиною бородавчастою. Є підріст граба висотою 2-3 м.

28. Заповідне болотне урочище "Стидинська дача" (412, 0 га). Заповідне урочище створене для збереження ділянки лісу з наявністю дикоростучих ягідників. Воно складається із галявин і ділянки соснового лісу із домішками берези, осики і вільхи. Ліс природного та штучного походження, віком – 44 роки. Найстарішим деревом є сосна віком понад 120 років. Тут зустрічається лелека чорний, який занесений до Червоної книги України (додаток Л) .

Історико – культурний рекреаційний потенціал району.

На території Костопільського району перші поселення з'явилися

у період неоліту (7-4 тис. Років тому). Це були племена лінійно-стрічкової культури. Найвизначнішою пам'яткою археології району є Великомидське городище (с. Великий Мидськ) та Великостидинський курганний могильник (с. В. Стидин).

На території району знаходиться велика кількість православних церков – пам'яток архітектури – дерев'яна Миколаївська церква (с. Тростянець), побудована у 1752 р., Покровська дерев'яна церква (с. Пісків), побудована 1753 р., Михайлівська церква (с. Збруж) поч. XVIII ст. Преображенська церква (с. Жалин), побудована у 1776 р. Покровська церква і дзвіниця (с. Великий Стидин), побудовані у 1768 р., ансамбль є яскравим прикладом волинської школи дерев'яної народної архітектури. Унікальним є архітектурний ансамбль у с. Космачів, який складається з церкви Св. Різдва Богородиці та дзвіниця, зведені одночасно наприкінці XVIII ст. Здвиженська церква (с. Деражне), побудована у 1824 р., кам'яна, єдиний ансамбль з церквою складає мурована дзвіниця. Дмитрівська церква (с. Золотолин) побудована в 1877 р. на зразок класицизму у монументальному дерев'яному будівництві Волині. Храм Святого Олександра Невського у м. Костопіль, побудований у 1893 р. Покровська церква (с. Мала Любаша), побудована в 1895 р. Троїцька церква (с. Великий Мидськ), побудована у 1905 р. Свято-Миколаївська церква (с. Мирне) побудована на початку XX ст. за традиційною для монументальних споруд цього часу хрещатою схемою із дзвіницею в західній частині [98].

Ліси на території району розташовані окремими дачами і контурами, які в районі зливаються в один масив. Майже 95 % цих земель займають землі вкриті лісовою рослинністю займають (рис. 6.2). Лісистість території адміністративного району складає 41,64 %. Коефіцієнт лісистості територій становить 0,41. Ведення лісового господарства спрямоване на раціональне використання і відтворення лісових ресурсів, забезпечення народного господарства деревиною та іншими видами користування, підвищення водорегулюючих, захисних функцій лісу.

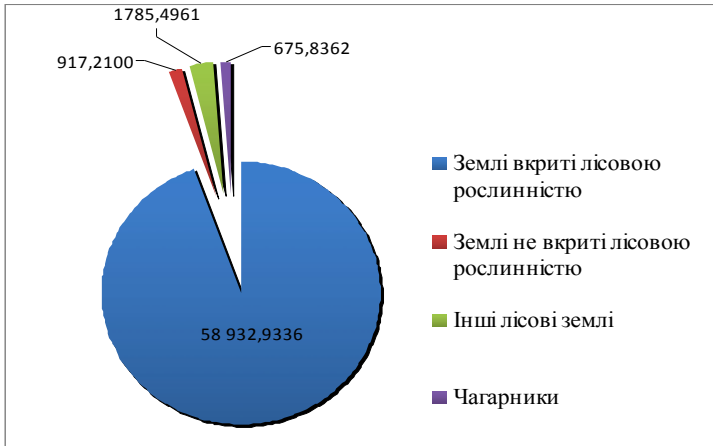


Рис. 6.2 Структура земель лісогосподарського призначення, га

Ліси мають важливе природоохоронне і рекреаційне значення. Лісові насадження покращують санітарно-гігієнічні умови життя людини, захищають ґрунти від вітрової та водної ерозії, регулюють поверхневий стік вод, захищають ріки від замулення, підвищують урожайність полів, утворюють сприятливі умови для існування, збереження і відтворення тваринного світу (рис. 6.3) [81].

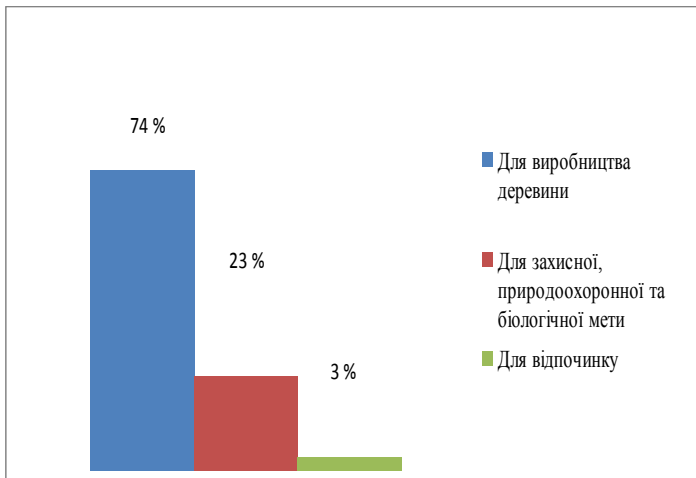


Рис.6.3 Характеристика використання лісів та лісових площ за основною визнаною функцією використання, %

Ведення лісового господарства на місцевому рівні здійснюють державні підприємства, які входять до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України та координуються його відповідним територіальним органом.

Територіальним органом управління лісовим господарством у Костопільському районі є Державне підприємство «Костопільське лісове господарство, яке підпорядковується Рівненському обласному управлінню лісового та мисливського господарства. Державне підприємство розташоване в центральній частині Рівненської області на території Костопільського адміністративного району. Контора лігоспу розташована в кв.34 Мащанського лісництва в 35 км від обласного центру м.Рівне. ДП «Костопільське лісове господарство» поділяється і має в своєму підпорядкуванні 7 лісництв, які розташовані на території Костопільського району Рівненської області (табл.6.1), (додаток М).

Таблиця 6.1

Адміністративно-організаційна структура та загальна площа лігоспу в Костопільському районі [69]

Найменування лісництв, місцезнаходження контор	Площа, га
Мидське лісництво, с.В.Мидськ, кв.26 вид.32	5477,1
Стидинське лісництво, с.В.Стидин, кв.28 вид.41	4749,8
Моквинське лісництво, с.Моквин, кв.53 вид.55	6923,8
Базальтівське лісництво, с.Базальтове, кв.2 вид. 13	4806,5
Костопільське лісництво, кв. 54 вид.11	5858,8
Мащанське лісництво, кв. 54 вид. 12	5791,8
Злазненське лісництво, с.Злазне	4356,3
Всього по лігоспу:	37964,1

Адміністративно в системі лісового господарства виділяються лісництва. Найбільшу площу займає Моквинське лісництво, оскільки на цій території зосереджені значні масиви лісів (понад 70 % лісистість). Порівнюючи, площі інших лісництв, значних відмінностей немає. Злазненське лісництво вирізняється найменшою площею, у зв'язку з надмірною сільськогосподарською освоєністю території (рис.6.4).

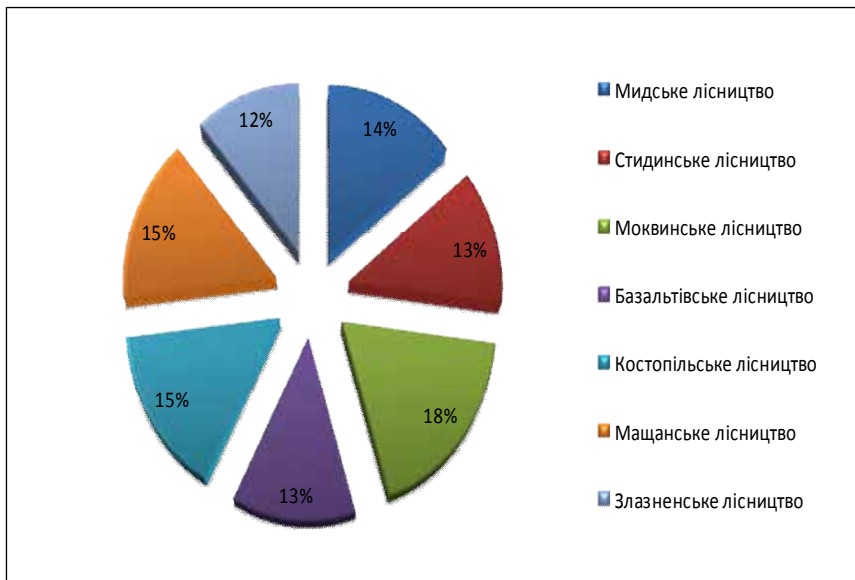


Рис. 6.4. Поділ території ДП «Костопільське лісове господарство» на лісництва, % [69]

Костопільський лісгосп був організований в 1939 році на базі бувших польських державних і приватновласницьких лісів [69].

Загальна площа лісгоспу в період його первинної організації становила 40038 га і в адміністративно-господарському відношенні була розділена на шість лісництв: Стидинське, Костопільське, Моквинське, Підлужанське, Корчинське, Мащанське.

В подальшому, у відповідності до урядових розпоряджень та рішень Рівненського облвиконкому, пройшли значні зміни у

адміністративно-організаційній структурі та загальній площі, а саме: загальна площа лісгоспу зменшилась на 3576 га у зв'язку з передачею Корчинського лісництва до складу Деражненського лісництва.

Зовнішні межі лісгоспу, лісництв, адміністративних районів, місця розміщення контор, показані на картах - схемах.

Згідно поділу адміністративних районів України за лісорослинними зонами територія лісгоспу відноситься до зони Полісся, а відповідно до лісгосподарського районування, яке базується на поєднанні лісорослинного і лісоекономічного районувань, і визначає основні напрямки ведення лісового господарства, територія лісгоспу відноситься до лісгосподарської області Полісся, і входить до складу західно- та центрально-поліського округу.

Клімат району характеризується помірно-вологим теплим літом, м'якою хмарною зимою із значною кількістю опадів. Протягом року тут переважають атлантичні повітряні маси, хоча часто заходить повітря арктичного походження. Зимою тут, в основному, панує атлантичне морське повітря, рух якого супроводжується потепліннями, опадами у вигляді снігу або дощу. Арктичне повітря зимою викликає значні похолодання, а весною пізні заморозки.

Із кліматичних факторів, що негативно впливають на ріст і розвиток лісових насаджень потрібно відмітити пізні весняні і ранні осінні заморозки, ще траплялись в окремі роки ревізійного періоду, а також заболоченість частини ґрунтів.

Територія лісгоспу за характером рельєфу являє собою слабо хвилясту рівнину із загальним невеликим ухилом з півдня на північ, з наявністю дрібних пагорбків, що являють собою піщані бархани, які яскраво виражені на півночі території лісгоспу (Моквинське лісництво) і незначними западинами, зумовленими дією льодовикових вод і нерівномірністю льодовикових відкладів.

Основою корінних ділянок плато являються третинні породи, на яких залягає морена, вкрита різної потужності флювіогляціальними відкладами, які являються основними ґрунтоутворюючими породами.

На території Мащанського лісництва місцями морена виходить на поверхню.

Таблиця 6.2

Віднесення лісів до міських, селищних та сільських рад [69]

Назва рад	Назви лісництв	Перелік кварталів	Площа,га
1	2	3	4
Великомидська с/р	Мидське	4-30	2899,5
	Злазненське	1-14	1349,7
Разом			4249,2
Великостидинська с/р	Стидинське	29, 30, 34, 35, 38, 39-48	1128,7
Головинська с/р	Базальтівське	1-5; 7-10; 15-19; 27-37; 39-41; 43-53	3477,8
	Мащанське	10; 15-17; 22; 23-26; 35-37	817,0
Разом			4294,8
Гутянська с/р	Мидське	1; 2;3; 47	455,5
Злазненська с/р	Злазненське	30-42	1354,0
Золотолинська с/р	Стидинське	1; 2; 3; 5-7; 9-11; 15-17; 22; 23;26;27;31-33; 36;37	2383,0
Малолубашанська	Костопільське	82-96	912,1
	Мащанське	66; 67; 76; 82; 83; 88; 89	779,8
Разом			1691,9
Маломидська с/р	Мидське	31-46, 48-51	2122,1
	Стидинське	4; 8; 12-14; 18-21; 24; 25; 28	1222,4
Разом			3344,5
Малостидинська	Злазненське	15-29; 43	1652,6
	Стидинське	49	15,7
Разом			1668,3
Мащанська /р	Мащанське	47-65; 68-75; 77-81; 84-87	2227,4
Мирненська с/р	Костопільське	32; 50; 61-65; 73; 74; 76-81	819,8

продовження таблиці 6.2

1	2	3	4
Пеньківська с/р	Моквинське	1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 10; 13-17; 20-23; 25-27; 29; 30; 31- 35;37-43; 45; 46	3243,0
Підлужненська с/р	Базальтівське	6; 11-14; 20-26; 38; 42	1328,7
	Моквинське	4; 5; 11; 12; 18; 19; 24; 28; 36; 44; 47; 54-57; 60-66; 69; 70	2612,3
Разом			3941,0
Пісківська с/р	Моквинське	48-53; 58; 59; 67; 68; 71-73	1068,5
	Костопільське	1-15; 25; 75	1287,6
Разом			2356,1
Костопільська м/р	Костопільське	16-24; 26-31; 33-49; 51-60; 66-72	2839,3
	Машанське	1-9; 11-14; 18-21; 27- 34; 38-46	1967,6
Разом			4806,9
Разом			37964,1

У відповідності з вказаними особливостями клімату, а також характеру ґрунтоутворюючих відкладів в умовах лісгоспу найбільше розповсюдження мають дерново-підзолисті ґрунти (близько 70% від загальної площі).

Наступними за величиною розповсюдження є болотні та дернові ґрунти.

Інші різновидності ґрунтів: болотно-підзолисті, лучно-болотні, підзолисто-дернові, лучні, - займають досить незначні площі на території лісгоспу.

Ерозійні процеси на території лісгоспу не виявлені. На землях запасу, на яких зусиллями лісгоспу проводились і проводяться агролісомеліоративні роботи (вони в даний час не спостерігаються).

Лісові масиви відіграють важливу роль у зменшенні поверхневого стоку вод, закріпленні ярів, зменшенні змиву ґрунтів, розмиву рік і затопленню території [94].

Відповідно до поділу лісгоспу на лісництва, ліси відносяться до певної міської, селищної та сільської ради (табл. 6.2), (додатокБ).

Ліси на території лісгоспу віднесені до I лісотаксового поясу. Ці такси використовуються під час відпуску будь-яким лісозаготівельникам деревини лісових порід в порядку рубок головного користування та інших рубок.

Запроектований поділ території лісгоспу за лісотаксовими поясами і розрядами приводиться в (табл. 6.3).

Заготовлена деревина вивозиться для переробки на нижній склад, який знаходиться в кв.34 Мащанського лісництва. Пунктом відвантаження деревини з лісгоспу є залізнична ст. Костопіль. Ліси на території лісгоспу віднесені до I лісотаксового поясу. Ці такси використовуються під час відпуску будь-яким лісозаготівельникам деревини лісових порід в порядку рубок головного користування та інших рубок.

Запроектований поділ території лісгоспу за лісотаксовими поясами і розрядами приводиться в (табл. 6.3).

Заготовлена деревина вивозиться для переробки на нижній склад, який знаходиться в кв.34 Мащанського лісництва. Пунктом відвантаження деревини з лісгоспу є залізнична ст. Костопіль. На виконання вимог «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок», на підставі пропозицій Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства і Українського державного проектного лісовпорядного виробничого об'єднання ВО «Укрдержлісprojekt», погоджених з Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області, Рівненською обласною державною адміністрацією та Рівненською обласною радою у відповідності до наказу Держкомлісгоспу «Про віднесення до відповідних категорій лісів Рівненської області, що знаходяться в постійному користуванні підприємств Держкомлісгоспу ліси ДП «Костопільський лісгосп» віднесені до наступних категорій лісів:

Таблиця 6.3

Поділ території лісництва за розрядами такс

Назва лісництва	Пункт відвантаження деревини	Номери кварталів	Розряди такс	Загальна площа, га
1	2	3	4	5
	Існуючий I лісотаксовий пояс			
Моквинське	Нижній склад кв.34 Мащанського л-ва	69-73	I	276,0
		26-58	II	6647,8
	Разом			6923,8
Базальтівське		6,10-14,19-26,32	I	2330,0
		1-8,7-9,15-18, 27-31, 43-53	II	2476,5
	Разом			4806,5
Костопиське		1-80,82-91,95	I	5656,8
		81,92-94	II	202,0
	Разом			5858,8
Мащанське		1-89	I	5791,8
Злазненське		20-43	II	2338,6
		1-19	III	2017,7
	Разом			4356,3
Всього по лігоступу:				
			I	18410,9
			II	13760,3
			III	5792,9
	Разом			37964,1
Запроєктований I лісотаксовий пояс				
Мидське	ст.Костопись	16-18,22,26,30-33	III	1235,5
		1-15, 19-21,27-29, 34-	IV	4241,6
	Разом			5477,1

Закінчення таблиці 6.3

1	2	3	4	5
Студинське		33,35-37,40,42, 32,34,38,39,41,	II III	802,7 3947,1
	Разом			4749,8
Моквинське		1-73	II	6923,8
Базальтівське		1-73 6, 11-14, 22-26, 34-42 1-5,7-10, 15-21,27-33,43-53	II I II	6923,8 1735,7 3070,8
	Разом			4806,5
Костоплівське		1-7, 9-64, 66-74, 76, 77, 82- 88, 95 8, 65,75,78-81,89-94, 96	I II	4977,8 881,0
	Разом			5858,8
Мащанське		1-88	I	5791,8
Злазненське		30-43 3, 4, 6-29 1,2,5	II III IV	1422,0 2628,6 305,7
	Разом			4356,3
Всього по лігоспу			I	12505,3
			II	13100,3
			III	7811,2
			IV	4547,3
	Разом			37964,1

- ✓ ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення- 1004,9 га;
- ✓ рекреаційно-оздоровчі ліси - 5772,2 га;
- ✓ захисні ліси - 1671,3 га;
- ✓ експлуатаційні ліси - 29915,7 га.

Існуючий поділ лісів на категорії за даними базового лісовпорядкування 2012 р., в зв'язку із змінами в лісовому фонді (табл.6.4)

Таблиця 6.4

Категорії лісів на території Костопільського лісгоспу

Категорії лісів та виконувани ними функції	Площа, за даними лісовпорядкування	
	га	%
Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення		
Заповідні лісові урочища	821,9	2,2
Заказники	183,0	0,5
Разом по категорії лісу	1004,9	2,7
Рекреаційно-оздоровчі ліси		
Лісопаркова частина лісів зелених зон	492,0	1,3
Лісогосподарська частина лісів зелених зон	5280,2	13,9
Разом по категорії лісу	5772,2	15,2
Захисні ліси		
Ліси протиерозійні	134,0	0,4
Ліси уздовж смуг відведення залізниць	535,0	1,4
Ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг	279,0	0,7
Ліси уздовж річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів	723,3	1,9
Разом по категорії лісу	1671,3	4,4
Експлуатаційні ліси		
Експлуатаційні ліси	29515,7	77,7
Всього по лісгоспу:	37964,1	100

До категорії лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення віднесені лісові ділянки, що виконують природоохоронну, естетичну функцію, і розташовані в межах території та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 1004,9 га.

З них:

- ✓ заповідні лісові урочища площею 821,9 га;
- ✓ заказники площею 183,0 га, які раніше були віднесені до експлуатаційних лісів і виділені як особливо захисні лісові ділянки.

До категорії рекреаційно-оздоровчих лісів віднесені лісові ділянки, що виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну, оздоровчу функцію та використовуються для відпочинку населення загальною площею 5770,4 га:

- ✓ ліси зелених зон - лісопаркова частина лісів зелених зон площею 492,0га;
- ✓ лісогосподарська частина лісів зелених зон площею 5278,4га.

До категорії захисних лісів віднесені лісові ділянки, що виконують функцію захисту навколишнього природного середовища від негативного впливу природних та антропогенних факторів загальною площею 1673,1га:

- ✓ ліси протиерозійні площею 134,0 г;
- ✓ ліси уздовж смуг відведення залізниць загальною площею 535 га;
- ✓ ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг площею 279,0 га;
- ✓ ліси уздовж річок, навколо озер, водоймищ та інших водних шляхів загальною площею 725,1 га.

До категорії експлуатаційних лісів відносяться лісові ділянки, що не зайняті лісами вищевказаних категорій лісу, які призначені для задоволення потреб національної економіки в деревині, це раніше виділені експлуатаційні ліси загальною площею 29515,7га (рис. 6.5).

Різниця в загальній площі лісгоспу і площах категорій лісів, між даними теперішнього лісовпорядкування і даними Держлісагентства України. обумовлена тим, що при проведенні базового

лісовпорядкування, геодезична основа планшетів і площі земельних контурів, які входять до складу Костопільського лісгоспу прийняті згідно даних технічної документації, державних актів, на право користування земельними ділянками виготовленої .



Рис. 6.5 Поділ лісів Костопільського району на категорії, га

Зміни в площі лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення пояснюються уточненням і приведенням їх у відповідність з «Переліком територій та об'єктів ПЗФ по Костопільському лісгоспу станом на 01.02.2009 р.» звіром з «Атласом об'єктів ПЗФ України» та «Додатком до атласу об'єктів природно-заповідного фонду України» [60, ст.74-79], (табл. 6.5).

До захисних лісів з обмеженим режимом користування віднесені: ліси уздовж смуг відведення залізниць, ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг, ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів [15].

Аналіз розподілення лісового фонду за категоріями земель дає підстави зробити висновок, що лісові землі в практичній діяльності використовуються ефективно. Це підтверджується відносно високим 92,8% від лісових земель відсотком лісових земель - 93,1% від загальної площі, і покритих лісом - 92,8% від лісових земель.

До захисних лісів з обмеженим режимом користування віднесені: ліси уздовж смуг відведення залізниць, ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг, ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів [81].

Природно-заповідний фонд Костопільського району станом на 1.01.2014 р. складається з 19 об'єктів загальною площею 821,9 га, що становить 1% території району, в тому числі - 3 державних заказника місцевого значення загальною площею 183,0 га і 16 державних заповідних лісових урочища місцевого значення площею 638,9 га (табл.6.6) [70].

Як бачимо, основу природно-заповідного фонду Костопільського району складають заказники місцевого значення і державні заповідні урочища.

Об'єкти природно-заповідного фонду відповідають цільовому призначенню. Режим ведення господарської діяльності в заказниках і пам'ятках природи визначається Положенням для кожного зокрема.

Залежно від екологічного та народногосподарського значення лісів, їх місцерозташування та виконуваних ними функцій всі ліси України поділяються на першу і другу групи.

Ліси у межах ДП «Костопільський лісгосп» віднесені до першої та другої групи (рис. 6.6). До першої групи відносяться ліси, що виконують переважно природоохоронні функції, які класифікуються, в свою чергу, на категорії захисності: водоохоронні (смуги лісів уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ, інших водних об'єктів), захисні (ліси протиерозійні, протиполонинні, уздовж залізниць, автомобільних доріг, особливо цінні лісові масиви, ліси степових, лісостепових, гірських районів, що мають важливе значення для захисту навколишнього природного середовища), санітарно-гігієнічні та оздоровчі ліси (ліси населених пунктів, ліси зелених зон навколо населених пунктів і промислових підприємств, ліси першого і другого поясів зон санітарної охорони джерел водопостачання, лікувально-оздоровчих територій), ліси на територіях природно-заповідного фонду, лісоплодові насадження і субальпійські деревні та чагарникові угруповання.

Таблиця 6.5
 Розподіл загальної площі лігоспу приведеній у відповідності з Постановою КМ України про «Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захищених лісових ділянок» [81]

Назви категорій лісів	Назви лісництв (площа, га)								
	Мидське	Стиндинське	Моквинське	Базальтівське	Костопільське	Мащанське	Злазенське	Разом	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення								
Заповідні лісові урочища		609,6	82,2	55,3	50,2	24,6		821,9	
Заказники			91,0	38,0	54,0			183,0	
Разом		609,6	173,2	93,3	104,2	24,6		1004,9	
	Рекреаційно-оздоровчі ліси								
Лісопаркова частина зелених зон					492,0			492,0	
Лісогосподарська частина зелених зон					2796,4	2482,0		5278,4	
Разом					3288,4	2482,0		5770,4	
	Захищені ліси								
Протизерійні ліси							134,0	134,0	

продовження таблиці 6.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ліси, що прилягають до лісосмуг Відведення залізниць			81,0		90,0	364,0		535,0
Ліси, що прилягають до лісосмуг відведення автомобільних доріг					50,0	229,0		279,0
Ліси, що прилягають до смуг відведення доріг			81,0		140,0	593,0		814,0
Ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів			55,5	611,6	58,0			725,1
Разом			217,5	611,6	338	1186	134	1673,1
Експлуатаційні ліси								
Експлуатаційні ліси	5477,1	4140,2	6614,1	4101,6	2268,2	2692,2	4222,3	29515,7
Всього по лісогоспу	5477,1	4749,8	6923,8	4806,5	5858,8	5791,8	4356,3	37964,1

Таблиця 6.6

Відомості про об'єкти природно-заповідного фонду

Найменування об'єктів природно-заповідного фонду і підстави для їх виділення	Площа, га	Місцезнаходження	Тип заказника та інших об'єктів	Коротка характеристика та режим ведення господарства
1	2	3	4	5
Державні заказники місцевого значення				
„Базальтівський”. Рішення Рівненської обласної Ради № 343 від 22.11.1983 р.	38,0	Базальтівське л-во кв.19 вид.5,7	лісовий	Високопродуктивні дубові насадження
„Мар'янівський”. Рішення Рівненської обласної Ради № 343 від 22.11.1983 р.	91,0	Моквинське л-во кв.25,29, 30,31	орнітологічний	Місце гніздування водоплавних птахів
Рокитнянська діброва”. Рішення обласної Ради народних депутатів №213 від 13.10.1993 р.	54,0	Костопільське л-во кв.42	ботанічний	Лісові ділянки де зростають рідкісні види рослин, які занесені до Червоної книги України
Всього	183,0			

1	2	3	4	5
Державні заповідні лісові урочища місцевого значення				
„Золотинська дача”. Рішення Рівненської обласної ради № 343 від 22.11.1983 р.	197,6	Стидинське л-во кв.15 вид.2, 7, 8, 11, 12, 18-20; кв.16 вид. 13, 18, 20; кв.23 вид 17,21,22	ботанічне	Ділянки лісу з наявністю лікарських рослин
„Стидинська дача”. Рішення обвиконкому № 356 від 06.07.1970 р.	412,0	кв.18, 19, 20, 30	болотне	Ділянки заболоченого лісу з наявністю дикоростучих ягід
„Дубові насадження”. Рішення обвиконкому №343 від 22.11.1983 р.	12,0	Моквинське л-во кв.32 вид.4	лісове	Високопродуктивні дубові насадження
„Дубові насадження”. Рішення обвиконкому №343 від 22.11.1983 р.	3,7	Моквинське л-во кв.50 вид.3	лісове	Високопродуктивні насадження віком 160 років
Еталонні насадження. Рішення обвиконкому № 356 від 06.07.1970 р.	2,5	Моквинське л-во кв.53 вид. 14	лісове	Високопродуктивні дубово-соснові насадження віком 150 років

Продовження таблиці 6.6

1	2	3	4	5
«Космачівщина» Рішення обліконкому від 06.07.1970 р.	64,0	Моквинське л-во кв.1 П вид.5, 6, 13, 14, 35,36; кв.18 вид. 1, 13, 15,20, 43,44	лісове	Лісові ділянки з наявністю рідкісних та лікарських рослин
«Ділянка лісу». Рішення обліконкому від 06.07.1970 р.	0,4	Базальтівське л-во кв.17 вид. 15	лісове	Високопродуктивні ялиново-соснові насадження
«Еталонні насадження». Рішення обліконкому від 06.07.1970 р.	14,0	Базальтівське л-во кв.9 вид.2	лісове	Високопродуктивні дубові насадження
«Базальтівська дача» Рішення обліконкому № 356 16.07.1970 р.	21,0	Базальтівське л-во кв.13 вид. 1,2	лісове	Добре збережені дубові насадження віком 195 років
Еталонні насадження. Рішення обліконкому № 356 від 06.07.1970 р.	0,7	Базальтівське л-во кв.16 вид.43	лісове	Високопродуктивні і ялиново-соснові насадження віком 110 років
«Базальтівська дача» Рішення обліконкому № 356 від 06.07.1970 р.	19,2	Базальтівське л-во кв.2 вид.39, 40	лісове	Високобіогенне дубове насадження з домашньою сосною 150 років

Закінчення таблиці 6.6

1	2	3	4	5
«Острівні вікові насадження». Рішення облвиконкому від 06.07.1970 р.	46,3	Костопільське л-во кв.1 вид.1-7, 37; кв.2 вид. 1-5	лісове	Високобонітетне насадження дуба з домішками сосни, берези 120-140 років
«Вікові ялинові насадження». Рішення обласної ради №: 3 від 13.10.1993 р.	3,9	Костопільське л-во кв.26 вид.51	лісове	Вікові ялинові насадження з наявністю рідкісних видів рослин занесених до Червоної книги України
«Соснові насадження». Рішення облвиконкому від 06.07.1970 р.	14,0	Машанське л-во кв.55 вид. 1	Лісове заповідне,урочище	Соснові насадження віком 140 років
«Соснові насадження». Рішення облвиконкому від 06.07.1970 р.	1,9	Машанське л- во кв.48 вид.27	Лісове заповідне урочище	Високопродуктивні соснові насадження віком 150 років
«Сосново-дубові насадження». Рішення облвиконкому № 3 від 06.07.1970 р.	7,2	Машанське л-во кв.54 вид.5,7,8, 11	Лісове, заповідне, урочище	Високопродуктивні сосново-дубові насадження віком 140-150 років
Всього, га	821,9			

■ I група лісів ■ II група лісів

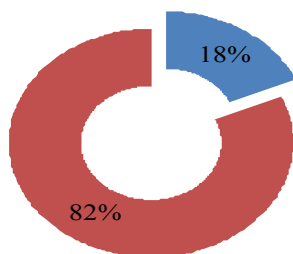


Рис. 6.6 Характеристика використання лісів та лісових площ за групами лісів

До другої групи належать ліси, що поряд з екологічним мають експлуатаційне значення для потреб народного господарства (забезпечення деревиною та ін.).

У лісах і першої, і другої груп можуть бути виділені особливо захисні земельні ділянки лісового фонду з режимом обмеженого лісокористування.

Господарська діяльність лісгоспу спрямована на виконання лісгосподарських, лісокультурних, протипожежних, рекреаційних та природоохоронних заходів з метою раціонального використання природних ресурсів.

На кінець ревізійного періоду інтенсивність ведення лісового господарства зростає по переважній більшості показників. Так середній обсяг лісокористування з 1 га вкритих лісовою рослинністю ділянок зріс на 4%, обсяг створення лісових культур збільшився на 48,5%. Ступінь використання середньої зміни запасу (середнього приросту) на 1 га вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок становить 69%.

Приведені показники в (табл.6.7) вказують на високу інтенсивність ведення лісового господарства.

Технічне і транспортне забезпечення лісгоспу в цілому достатнє.

Район розташування лісгоспу характеризується достатньою розвинутою мережею шляхів транспорту загального користування.

Основними транспортними магістралями в зоні діяльності державного підприємства є:

- залізниця Рівне - Сарни, яка проходить через масиви Мащанського і Костопільського лісництв;
- регіональна автомобільна дорога державного значення Рівне - Костопіль - Сарни - Столін через масиви Мащанського і Костопільського лісництв;
- дороги районного значення: Городище - Малинськ – Степань-Гута; Костопіль - Злазно - Яполоть-Гута.

Таблиця 6.7

Рівень інтенсивності ведення лісового господарства

Найменування показників	Одиниця вимірювання	За даними минулого лісовпорядкування (1989 р.)	За даними лісовпорядкування
1. Річний обсяг лісокористування - всього	тис.м ³	85,2	88,7
в т.ч. від рубок головного користування	тис.м ³	36,0	49,3
2. Середній обсяг лісокористування з 1 га вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок	м ³	2,7	2,8
3. Річний обсяг робіт з лісовідновлення:			
- створення лісових культур	га	101	150
- природне поновлення	га	20	26
4. Відсоток використання лісосічних відходів	%	дані відсутні	

Крім того, територію лісгоспу в різних напрямках перетинають покращені і ґрунтові дороги районного і місцевого значення.

Існує також достатньо розгалужена мережа ґрунтових лісгосподарських доріг протипожежного призначення.

Протяжність лісгосподарських доріг на території лісгоспу складає 606 км, із них з твердим покриттям 127 км.

Загальна протяжність шляхів транспорту на 1000 га площі складає 16 км, а ступінь забезпеченості середня. Потрібно відмітити, що значна частина доріг потребує ремонту.

Для організації належної охорони лісів від пожеж лісовпорядкуванням запроєктовано протягом ревізійного періоду створити додатково 10 км доріг протипожежного і лісгосподарського призначення.

Рух по дорогах лісового фонду лісгоспу сторонніх транспортних засобів, а також місцевого населення слід суворо обмежити, оскільки, здебільше вони є осередками поширення лісових пожеж у держлісфонді, особливо в пожежонебезпечний період.

Для цього необхідно обладнати місця в'їзду на територію держлісфонду шлагбаумами, попереджувальними межовими знаками, а в пожежонебезпечний період призначати чергування працівників лісової охорони з метою контролю за рухом автотransпортних засобів через територію лісгоспу.

Машинно-тракторний парк лісгоспу потребує якісного оновлення сучасними модифікаціями машин і механізмів лісгосподарського і транспортного профілю. Ступінь забезпечення транспортними засобами становить 80%. Виробничим фондом лісгосп забезпечений на 100%, житловий фонд приватизований. Кадрами постійних робітників лісгосп забезпечений на 100%. Для виконання ряду лісгосподарських робіт нестача поповнюється за рахунок сезонних і тимчасових робітників [70].

Показники рівня ведення лісового господарства вказують на високу інтенсивність. Виробнича потужність і її ріст знаходяться в прямій залежності від росту об'ємів лісгосподарського і промислового виробництва від об'ємів заготівлі і переробки деревини.

Висока інтенсивність лісового господарства і його ефективність підтверджуються також великою питомою вагою насаджень штучного походження 53,6% від усіх покритих лісом земель, а також незначними площами не покритих лісом земель - 7,2%. Не лісові землі представлені в основному сільськогосподарськими угіддями - 32,6%, і болотами – 39,5%, спорудами і садибами – 8,9%.

Із загальної площі непокритих лісовою рослинністю лісових ділянок і лісосік ревізійного періоду (3281,6 га) потребують лісовідновлення 3061,5га.

Із усієї площі лісових ділянок, що потребують лісовідновлення, природне можливе на площі 875,8 га.

На всій іншій площі (2027,0 га) створення малопродуктивних лісів із господарсько-цінних порід можливе тільки штучним шляхом (1978,3 га), або шляхом сприяння природному поновленню (48,7 га).

Проектуючи різні способи лісовідновлення, лісовпорядкування приймало до уваги успішність ходу природного поновлення в різних типах лісу у різних лісових ділянок.

Із загальної площі лісових ділянок, які потребують штучного відновлення і відтворення лісу (1978,3 га), а до лісокультурного фонду віднесені ділянки доступні для господарського впливу (1978,3 га).

Більш детальні відомості про фонд лісовідновлення і лісорозведення приведені в (табл. 6.8). Термін відновлювального періоду для ділянок, призначених для природного відновлення прийнятий у середньому 6-7 років.

Період лісовідновлення для ділянок, призначених для сприяння природному відновленню прийнятий 6 років. Сприяння природному поновленню передбачається шляхом мінералізації ґрунту, підсівом насіння по мікропідвищеннях створенням часткових лісових культур.

Терміни змикання лісових культур і переведення їх у відкриті лісовою рослинністю в залежності від типів лісу і цільової породи, прийнятий в середньому 4-7 років.

Таблиця 6.8

Розподіл невикритих лісовою рослинністю лісових ділянок і лісосік ревізійного періоду за видами господарського впливу (площа, га)

Показники	Лісові ділянки не викриті лісовою рослинністю			Зруби ревізійного періоду		Разом
	Зруби	Галявини, пустирі	Разом	Головного користування	Інших суцільних зрубів	
Усього лісових ділянок	461,3	244,5	705,8	2285,2	70,5	3061,5
Лісові ділянки на яких забезпечується природне поновлення лісу	311,3	9,7	321,0	550,3	4,5	875,8
Основними породами	87,4	-	87,4	23,8	-	111,2
Твердолистяними породами	0,8	-	0,8	0,9	-	2,5
м'яколистяними породами	-	-	-	-	-	-
1.2.Може бути забезпечено лісовідновлення шляхом сприяння природному поновленню	5,5	20,5	26,0	16,9	5,8	74,7
1.3.Може бути забезпечено лісовідновлення тільки штучним шляхом - усього	144,5	55,6	200,1	1718,0	60,2	1918,1
1.3.1.Лісокультурний фонд	144,5	55,6	200,1	1718,0	60,2	1918,1
1.4.Лісові ділянки, що використовуються для потреб мисливського господарства та в рекреаційних цілях	-	158,7	158,7	-	-	158,7

6.2. Використання земель лісгосподарського призначення району для інших потреб

Ліс - найважливіша природоутворююча частина навколишнього природного середовища. Він позитивно впливає на клімат, очищення атмосфери. Надзвичайно велика оздоровча і культурно-естетична роль лісу. Найбільш широко з цією метою використовуються рекреаційно-оздоровчі ліси лісгоспу, площа яких становить 5770,4 га.

В цілому територія рекреаційно-оздоровчих лісів характеризується не високою рекреаційною впорядкованістю, що частково зумовлено незначними рекреаційними навантаженнями основної площі даних підкатегорій лісів, що враховувалось під час проектування заходів з благоустрою. Місця знаходження запланованих елементів благоустрою наведені в проектних відомостях по лісництвах.

Стан і динаміка лісового фонду дають можливість в цілому оцінити екологічний стан лісомисливського господарства на рік лісовпорядкування. Усі види діяльності велися згідно чинних нормативних актів. Вони були на підвищення якісного стану і продуктивності лісів, збереження і їх захисних властивостей. Негативного впливу на навколишнє середовище господарська діяльність не спричинила.

Не виявлено також надмірних рекреаційних навантажень внаслідок чого повне або часткове всихання, сповільнений ріст і ослаблення сильно пошкодження окремих дерев, погіршення загального санітарного стану лісового фонду.

Поділ території за зонами радіаційного забруднення станом на 01.01.2010 р. забруднення ґрунту цезієм-137 в Кі/км^2) не приводиться в зв'язку з даних про радіаційну забрудненість території лісгоспу, починаючи з 2004 року на території лісомисливського господарства проводиться лісів першого рівня. Щорічно спеціалістами ВО «Укрдержліспроект» проводиться спостереження за станом лісів на 5 ділянках моніторингу, місця яких згідно розрахунків за спеціальними програмами, проведених спеціалістами. Згідно «Методичних рекомендацій з моніторингу лісів України першого рівня» на кожній ділянці визначалися ряд показників, найголовніші з яких деформація

крони крони, щільність крони, пошкодження облікових записів. Зібрана інформація надсилалася в лабораторію моніторингу і сертифікації лісів, для систематизації, оцінки та аналізу.

Передбачається відновлення лісу на всіх некритих лісовою рослинністю лісових ділянок і на зрубках ревізійного періоду на площі 290,3га, в тому числі лісові культури 197,8 га (68,2%), сприяння природному поновленню 48,7 га (1,7%), природне відновлення 87,6 га (30,1%). Вибір головних порід і схем змішування лісових культур виокремлений з врахуванням типів лісорослинних умов, функціонального призначення лісів та стану навколишнього середовища. Перевага надавалась змішаним породам лісових культур, як більш стійких до промислового забруднення повітря, хвороб та шкідників лісу та інших несприятливих умов.

Створення лісових культур на землях фонду лісорозведення в межах території лісництва дозволить підвищити лісистість і захисні функції лісів (табл.6.9).

Запроектвані заходи з благоустрою рекреаційно-оздоровчих лісів забезпечать зниження негативних наслідків рекреаційних навантажень на ліс.

Намічені обсяги побічних користувань не перевищують виявлених експлуатаційних запасів і за умови дотримання чинних правил не спричинять шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Реконструкція низькоповнотних і малоцінних насаджень запроектована на ділянці 5,9 га

Виконання запроектованих лісовпорядкуванням заходів на ревізійний період призведе до позитивних змін в розподілі загальної площі за основними категоріями ділянок, в розподілі вкритих лісовою рослинністю лісових за панівними породами, в підвищенні продуктивності лісів і відповідно, до покращення екологічного стану.

Територія земель лісгоспу використовується для потреб мисливського господарства, мисливські угіддя закріплені за іншими користувачами, а саме: ТзОВ «УрсусК» – 12,0 тис.га; ТзОВМГ «Поліське» - 4,1 тис.га; КП «Мисливець» - 10,1 тис.га; Костопільське районне товариство мисливців і рибалок «Либідь» - 7,0 тис.га; ТзОВ «Іква плюс Д» 3,0 тис.га; Фермерське господарство «Марічка» - 1,8 тис.га.

Таблиця 6.9

Запроектовані середньорічні обсяги лісовідновлювальних заходів у розрізі лісництв, га

Назви лісництв	Лісовідновлення					Лісорозведення	Усього
	Лісові культури	Сприяння природному поновленню	Природне поновлення	Створення лісових культур шляхом реконструкції	Разом		
Мидське	11,6	0,1	28,0	1,8	39,7	-	39,7
Стидинське	8,7	0,1	13,0	-	21,8	-	21,8
Моквинське	71,3	1,8	13,0	4,1	86,1	-	86,1
Базальтівське	35,7	1,4	4,4	-	41,5	-	41,5
Костопільське	24,4	0,2	7,2	-	31,8	-	31,8
Мащанське	37,7	1,3	11,0	-	50,0	-	50,0
Злазненське	8,4	-	11,0	-	19,4	-	19,4
Усього:	197,8	4,9	87,6	5,9	290,3	-	290,3

Спеціалісти лісгоспу проводять контроль за додержанням правил полювань приймають участь у веденні обліку мисливської фауни.

Полювання носить спортивно-аматорський характер. Відстріл мисливської фауни проводиться за ліцензіями і відстрільними картками.

Як вже зазначалось, вся територія лісгоспу для ведення мисливського господарства закріплена за іншими користувачами, які проводять весь комплекс робіт по веденню мисливського господарства, починаючи з мисливського впорядкування.

Важливим завданням ведення мисливського господарства є збереження оптимальної кількості тварин і створення для них

сприятливих умов. Надмірна нерегульована чисельність тварин може принести значну шкоду лісовим насадженням. Значних прямих збитків від диких тварин за останні роки ревізійного періоду невиявлено.

Обсяги проведення біотехнічних заходів на території лісгоспу приводяться в проектах організації і розвитку мисливського господарства по кожному конкретному мисливському угіддю, зокрема, в них же приводяться рекомендації з експлуатації видів мисливської фауни для покращення ведення мисливського господарства в угіддях всіх користувачів.

Лісовпорядкуванням виділено 145,5 га біогалявин та майданчиків для підгодівлі диких тварин і 3,4 га кормових полів.

Лісгосп повинен проводити контроль за дотриманням правил відстрілу мисливської фауни.

Позитивні сторони ведення лісового господарства:

- систематичне виконання планових завдань по основних видах господарських заходів;
- покращення породного складу лісового фонду шляхом регулярного проведення рубок формування та оздоровлення лісів, створення лісових культур господарсько-цінних порід на протязі ревізійного періоду;
- своєчасне проведення санітарних рубок та протипожежних заходів;
- охорона об'єктів природно-заповідного фонду, і проведення заходів, що відповідає вимогам нормативних документів.

Негативні сторони ведення лісового господарства:

- мають місце окремі випадки неякісного і несвоєчасного очищення лісу від суцільних рубок, що створює труднощі при освоєнні лісокультурного фонду;
- існують недоліки в організації території лісгоспу:
- частина кварталних просік терміново потребує проведення інших рубок (розчищення);
- незавжди вчасно проводиться заміна пошкоджених кварталних стовпів;
- із заходів протипожежного влаштування необхідно збільшити об'єми догляду за мінералізованими смугами;

- збільшити кількість і якість засобів протипожежної пропаганди серед населення (аншлаги, панно, протипожежі вітрини, випуск і розповсюдження листівок, виступи по радіо, телебачення тощо);

- з метою покращення лісонасінневої справи необхідно провести оновлені частини постійних лісонасінних плантацій, постійних лісонасінних ділянок:

- в окремих об'єктах природно-заповідного фонду оновити натурне оформлення інформаційними знаками;

- не проведено сертифікацію управління лісовим господарством;

- відсутність на час проведення лісовпорядкування державних актів на право постійного користування земельними ділянками.

Обсяги користування лісом і всі види господарських заходів лісовпорядкування, запроектовані у відповідності з чинними в лісовому господарстві нормативними документами і не матимуть негативного впливу на навколишнє природне середовище. Вони забезпечать раціональне використання лісових ресурсів, підвищення продуктивності і якісний склад лісів, посилення їхніх захисних функцій.

В рубки догляду запроектовані всі насадження, які потребують їх невідкладного *відновлення*. Санітарні рубки запроектовані в насадженнях, які потребують їх відновлення за лісогосподарськими вимогами. Крім того, запасом деревини 2,65 тис.м³.

Фонд проектується очищення від захаращеності на площі 167,1 га із загальним лісовідновних рубок в насадженнях, що втрачають захисні функції та інші властивості, складає 7,7 га, загальний запас 2,12 тис.м³.

Проведення рубок формування і оздоровлення лісів та очищення від захаращеності підвищить стійкість насаджень, покращить їхній санітарний стан, збільшить загальну продуктивність.

Хімічні методи догляду в молодняках не передбачаються.

Запроектовані обсяги заходів з благоустрою лісів рекреаційно-оздоровчого призначення за функціональними зонами.

6.3 Обґрунтування рішень щодо використання земельних ділянок для створення та збереження лісових екосистем

Основними нагальними проблемами землекористування з метою створення (збереження) лісових екосистем, щодо яких виникає необхідність прийняття управлінських рішень, є:

- доцільність створення лісових екосистем на землях, які мають інше цільове призначення, перебувають у запасі (резервному фонді);
- доцільність збереження цільового призначення земель лісогосподарського призначення з відповідними наземними екосистемами;
- доцільність оподаткування використання земель лісогосподарського призначення.

Обґрунтування суспільної економічної ефективності рішень в усіх таких випадках здійснюється за допомогою аналізу вигод і витрат. Він передбачає такі етапи: ідентифікація можливих вигод і витрат, кількісне та економічне оцінювання вигод і витрат і встановлення їх часового розподілу, визначення чистої суспільної вигоди. Розбіжність суспільних та індивідуальних інтересів може бути встановлена, якщо додатково виконати фінансовий аналіз, в якому вигоди і витрати оцінюються з точки зору конкретного суб'єкта господарювання.

Потенційними суспільними вигодами землекористування з метою створення (збереження) лісових екосистем, крім вигод від заготівлі деревини, для яких можливо врахувати економічну оцінку, є:

- додатковий прибуток у сільськогосподарському виробництві;
- депонування вуглецю лісовими насадженнями;
- збереження родючості ґрунту та цілісності поверхні ґрунтового покриття, на некритих лісом землях лісогосподарського призначення;
- вигоди від використання рекреаційної функції лісу;
- збільшення кількості водних ресурсів, ґрунтового стоку під впливом лісових екосистем за рахунок переведення поверхневого стоку в підземний;
- регулювання річкового стоку.

Спектр потенційних суспільних вигод землекористування зумовлюється цільовим призначенням земельної ділянки -

лісогосподарського або іншого призначення, а також наявністю лісової рослинності на ділянці.

Потенційними суспільними витратами землекористування з метою створення (збереження) лісових екосистем є:

- витрати, які пов'язані з оформленням (узаконенням) зміни форми землекористування);
- упущена вигода від доступного альтернативного використання;
- витрати на проведення базового та/або безперервного лісовпорядкування та проектно-вишукувальні роботи;
- витрати на лісорозведення (відновлення лісів);
- витрати на рубки формування та оздоровлення лісів та допоміжні лісогосподарські роботи;

Переведення земельної ділянки іншого призначення у землю лісогосподарського призначення є економічно доцільним (суспільно ефективним), в разі перевищення чистих суспільних вигод, що виникають внаслідок створення лісових екосистем, над упущеною вигодою від альтернативного використання земельної ділянки за іншим цільовим призначенням [39, с. 80-82].

Виконання запроектованих лісовпорядкуванням заходів в значній мірі буде сприяти підвищенню продуктивності лісів, покращанню санітарного стану деревостанів, посиленню захисних, кліматорегулюючих і інших корисних функцій лісу.

В цілому на кінець нинішнього ревізійного періоду (до початку наступного ревізійного періоду) очікуються позитивні зміни в загальній структурі лісового фонду. Площа лісових культур, на вкритих лісовою рослинністю ділянках збільшиться з 17236,5 га на початок наступного ревізійного періоду до 18205,3 га. Площа лісових ділянок збільшиться за рахунок насаджень: сосни звичайної на 394,0 га (2,0%) і дуба високоствовбурного на 254,0 га (8,0%). Насадження деревних порід буде проводитися на ділянках, які відносяться до земель лісогосподарського призначення, але використовуються нерационально - це зруби, пустирі і галявини. Передбачається зменшення площі не вкритих лісовою рослинністю ділянках, зокрема площа незімкнутих лісових культур буде становити 794,2 га, що на 175,0 га менше в порівнянні з попереднім періодом.

Таблиця 6.10
Очікувані зміни в розподілі загальної площі за основними категоріями земель та лісових ділянок

Категорії лісових ділянок	На рік лісовпорядкування		На перспективу		Зміни	
	га	%	га	%	га, ±	%
	2	3	4	5	6	7
Площа земель лісогосподарського призначення						
1. Вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки -	33045,7	87,0	33377,9	87,9	+332,2	+1,0
в т. ч.а) лісові культури	17236,5	45,4	18205,3	48,0	+968,8	+5,6
2. Не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки –	2618,2	6,9	2282,2	6,0	-336,0	-12,8
а) незімкнуті лісові культури	969,2	2,6	794,2	2,1	-175,0	-18
б) лісові розсадники і плантації	128,6	0,3	128,6	0,3	-	
в) рідколісся	-	-	-	-	-	
г) загиблі насадження	-	-	-	-	-	
д) зруби	464,8	1,2	393,6	1,0	-71,2	-15,3
е) пустирі і галювини	244,7	0,6	158,7	0,4	-85,8	-35,1
е) лісові шляхи, просіки	810,9	2,1	810,9	2,1	-	
Разом лісових ділянок:	35663,9	93,9	35663,9	93,9	-	

продовження таблиці 6.10

1	2	3	4	5	6	7
			Нелісові землі			
в т. ч: Сільськогосподарські угіддя - усього в т. ч:	353,0	0,9	353,0	0,9	-	-
в тому числі:						
а) рілля	91,0	0,2	91,0	0,2	-	-
б) сіножаті	256,5	0,7	256,5	0,7	-	-
в) пасовища	-	-	-	-	-	-
г) багаторічні насадження	0,8	-	0,8	-	-	-
2.Води	61,7	0,2	61,7	0,2	-	-
3. Болота	1657,0	3,5	1657,0	3,5	-	-
4. Садоби, споруди	41,8	од	41,8	0,1	-	-
5.Траси	191,4	0,5	191,4	0,5	-	-
5.Піски	-	-	-	-	-	-
7.Інші	-	-	-	-	-	-
Разом нелісових земель:	2300,2	6,1	2300,2	6,1	-	-
УСЬОГО:	37964,1	100	37964,1	100	-	-

Питома вага, вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок збільшиться на 0,9%, площа штучних насаджень зросте на 5,6%, площа лісових ділянок, непокритих лісовою рослинністю, зменшиться на 12,7%; підвищиться середній запас насаджень на 1 га (стиглих насаджень на 11,5%), середня зміна запасу на 1 га лісових ділянок зросте на 4%.

Відомості про зміни основних кількісних і якісних показників лісового фонду продуктивності лісів на початок наступного ревізійного періоду приведені в (табл. 6.10).

Основні напрямки лісовпорядкування:

- збільшення лісистості території і поступове її наближення до науково обґрунтованого оптимального рівня;
- нарощування природоохоронного потенціалу лісів та збереження біологічного різноманіття лісових екосистем;
- підвищення стійкості лісових екосистем до негативних факторів навколишнього середовища – зміни клімату, зростаючого антропогенного навантаження, лісових пожеж, шкідників лісу та хвороб;
- розширення робіт із захисного лісорозведення та агролісомеліорації.

Для виконання названих напрямків здійснюються такі групи заходів:

- збереження цілісності лісових масивів, як середовищ існування рідкісних і цінних видів рослин і тварин. Збереження важливих для природного розвитку елементів лісової екосистеми при проведенні господарських заходів.
- здійснення лісівничих заходів спрямованих на відтворення корінних лісових та рослинних угруповань;
- максимальне використання технологій, що сприяють збереженню і відновленню біологічного різноманіття при здійсненні лісівничих заходів. (Це за структурою відтворення корінних екосистем, проведення рубки в зимовий період, залишення на лісосіках насінневих дерев цінних порід, створення змішаних за

структурою і складом деревостанів, введення під намет лісу цінних видів чагарникових і деревних порід).

Визначальною особливістю лісового господарства області є те, що для вирощування високопродуктивних, стійких лісових насаджень потрібно здійснювати лісогосподарські заходи, в першу чергу доглядові рубки як в молодняках, так і в старшому віці.

У системі екологічної безпеки будь-якого регіону та держави в цілому ліси виконують роль екологічного стабілізатора. Щоб забезпечити виконання покладених на ліс функцій необхідно сприяти покращенню стану самих насаджень, збільшенню їх площ. Насадження нових лісів є важливим завданням, що спрямоване на виконання вимог Державної програми "Ліси України", регулювання вуглецевого балансу в рамках виконання вимог Кіотського протоколу, забезпечення оптимальної лісистості територій. Нині ліси займають 15,9 % території країни при оптимальній 34 %, а для досягнення оптимальної лісистості, згідно з Державною цільовою програмою «Ліси України» на 2010-2015 роки, у державі необхідно створити 429,5 тис. га нових лісів на землях, які не були під лісом та підвищити до 16,1 % рівень лісистості. Поряд із збільшенням обсягів лісокористування (на 15–20 %), покращиться біологічне різноманіття лісів, що сприятиме позитивним змінам довкілля на локальному, регіональному та глобальному рівнях; зменшиться загроза деградації земель, а також знизиться концентрація парникових газів у атмосфері, що запобігатиме глобальним змінам клімату.

Активізація процесів ослаблення лісів, пов'язаних із антропогенним впливом, зумовлює необхідність розробки нової концепції поліфункціональної ролі лісів у сучасних умовах, яка б ураховувала необхідність удосконалення нормативів природокористування для всіх рівнів управління і спиралася на чіткі діагностичні показники трансформації лісових екосистем залежно від їх структурно-функціональної організації та видів антропогенного впливу.

З метою охорони та раціонального використання земельних ресурсів необхідно підвищити взаємодію між територіальними

органами Держземагентства та Держлісагентства, підприємствами, що належать до сфери їх управління, в частині збереження земель лісогосподарського призначення, недопущення протиправної зміни їх цільового призначення та відчуження.

Сфера рекреаційного природокористування охоплює надзвичайно широке коло соціальних, екологічних та економічних проблем. Проте в кожному окремому періоді розвитку суспільства можна виділити фактори, що найбільшою мірою негативно впливали на розвиток системи «людина-природа» загалом і механізми природокористування зокрема. Одним з таких факторів є система управління природокористуванням, яка охоплює законодавчі й організаційні аспекти.

Проблеми та напрями удосконалення системи управління у сфері природокористування активно вивчаються науковцями, та найчастіше - з позицій екологічного управління. Вивчались як часткові моменти такого управління, так і теоретико-методологічні основи системного екологічного управління. Останнє включає системи державного, місцевого, корпоративного, громадського та спеціального екологічного управління [1].

Проте, в зазначених наукових розробках, чинній системі екологічного управління увага акцентується на проблемах охорони природи загалом, або окремих природних ресурсів. Також недоліком варто вважати використання переважно адміністративних методів управління та регулювання, обґрунтування доцільності активізації зазвичай фіскальних, інспекційних, контролюючих функцій органами управління. Ще одним недоліком, на нашу думку, є негнучкість цієї системи і нездатність вирішувати проблеми саме організації раціонального природокористування, рекреаційного в тому числі.

Тобто, існує нагальна потреба у формуванні такої системи управління природокористуванням, яка була б адаптована до реалій сьогодення і забезпечувала узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів держави, суб'єктів господарювання, окремих членів та суспільства загалом в умовах розвитку ринкових відносин. При цьому можна розглядати два можливих варіанти розвитку подій.

Перший - використання існуючої в Україні системи управління з оптимізацією окремих функцій стосовно сфери рекреаційного природокористування. Другий - розробка принципово нових концепцій цього управління, адекватних концепції сталого розвитку та ринковим відносинам. Вони повинні формуватись з врахуванням багатоваріантності форм власності, економічної оцінки природних рекреаційних ресурсів, відповідно – адекватної плати за їх використання, виключення суто споживацького відношення до природних ресурсів, як до дарових благ тощо.

При виборі першого варіанту існує загроза перенесення «вірусу» ін-спекційно-контрольної функції на нові утворення. Жорстко централізована система управління, сформована за ієрархічним принципом, що не має альтернатив, не спонукатиме до розвитку місцевої ініціативи, самостійності (в регіональному плані, в системі підприємництва) та врахуванню проблем, характерних для окремих видів природокористування.

Том у ми вважаємо, що необхідно впроваджувати нову систему управління, яка забезпечила б вирішення комплексу проблем рекреаційного природокористування з позицій галузевотериторіального підходу. Це - *по-перше*.

По-друге, організація раціонального природокористування охорони природи розглядається нами як вид діяльності.

По-третьє, ця система має забезпечувати управління тими природними ресурсами, які є загальнонародною та державною (комунальною) власністю, регулювати відносин щодо їх використання на умовах оренди чи інших форм природокористування. Органи управління повинні нести повну відповідальність за стан природних ресурсів, забезпечувати дотримання вимог раціонального природокористування на приватних територіях. Основою діяльності управлінської структури повинна бути не лише відповідальність, а й економічна зацікавленість. Для ефективності такого управління важливо визначити його пріоритети та цілі, засоби реалізації цих цілей, виокремити найважливіші

функції, сформувати оптимальну організаційну структуру органів управління.

Вивчаючи особливості саме рекреаційного природокористування, формуємо основну ціль так: інституційне забезпечення підтримки такого природно-рекреаційного потенціалу території, який дасть змогу задовольнити соціальні, екологічні, економічні потреби суспільства на довготривалу перспективу.

Важливими напрямами діяльності для реалізації основної цілі є:

- 1) формування фонду рекреаційних земель;
- 2) створення рекреаційного законодавства;
- 3) створення нової системи органів управління рекреаційним природокористуванням;
- 4) створення умов для активізації становлення ринкових відносин у сфері рекреаційного природокористування.

Різновідомчий характер управління рекреаційними землями обумовлює відмінності в системі планування зон відпочинку і організації діяльності з їх розширення, методів управління і принципів організації територій відповідно до характеру рекреаційного використання. Тому потрібна чітка координація діяльності органів управління та зацікавлених організацій, основний напрям діяльності яких - використання природних рекреаційних ресурсів (ПРР) та відомств, які займаються рекреаційною діяльністю поряд з іншими.

Органи управління повинні відігравати координуючу та направляючу роль, формувати загальну державну політику в сфері рекреаційного природокористування. Але найбільш предметним, максимально конкретним та дієвим є регіональний та місцевий рівень управління, представлений регіональними органами державної влади, спеціальних обласних і районних управлінь, інспекцій, служб тощо.

Суттєвими є питання формування ефективних комунікацій між відповідними діючими органами управління, відомствами, яким підпорядковані землі рекреаційного призначення та спеціалізованими організаційними структурами.

РОЗДІЛ VII.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

Жодна господарська система, в тому числі рекреаційна, не зможе існувати, якщо всі процеси взаємодії не будуть організовані на відповідному рівні [46]. Організованість проявляється через сукупність заходів, орієнтованих на створення високого рівня функціонування рекреаційної системи, які формуються у процесі управлінської діяльності, що є основою і невід'ємним елементом організації раціонального використання і охорони рекреаційних ресурсів.

Екологічний стан рекреаційних територій є одним із найважливіших чинників якості життя та здоров'я населення і тому потребує особливої уваги як об'єкт невиснажливого природокористування та відповідного управління.

Під управлінням рекреаційними територіями слід розуміти сукупність інструментів, найбільш загальних принципів та методів управлінського процесу, за допомогою яких забезпечується досягнення поставленої мети.

У цьому зв'язку основними інструментами управління рекреаційними територіями є:

- землеустрій;
- державний земельний кадастр;
- державний контроль за використанням та охороною земель;
- моніторинг земель;
- економічне регулювання раціонального землекористування;
- стандартизація і нормування в галузі використання та охорони земель;
- встановлення права земельного сервітуту;
- набуття і реалізація права на землю;
- забезпечення гарантії прав на землю;

- встановлення обмежень прав на землю;
- відповідальність за порушення чинного законодавства.

Одним з важливих інструментів на сучасному етапі є землеустрій, який згідно Закону України "Про землеустрій" передбачає сукупність соціально-економічних та екологічних заходів спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію територій адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюється під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Землеустрій передбачає не тільки сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин, але й управління земельними ресурсами [34].

Стаття 184 Земельного кодексу України передбачає:

- встановлення на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, землеволодінь і землекористувань;
- розробку загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель;
- складання схем землеустрою, розроблення техніко-економічних обґрунтувань, використання та охорони земель відповідних адміністративно-територіальних утворень;
- обґрунтування встановлення меж територій з особливим природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами;
- складання проектів відведення земельних ділянок;
- складання проектів впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та створення нових;
- встановлення в натурі меж земельних ділянок;
- підготовку документів, що посвідчують право властивості або право користування землею;
- складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін, впорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель;
- здійснення авторського нагляду за виконанням проектів з використання та охорони земель;

– проведення топографо-геодезичних, картографічних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і розвідувань земель [42].

У цьому контексті загальнодержавна і регіональні програми використання і охорони земель, що передбачають систему аргументованих наукових передбачень про стан об'єкта в майбутньому, який матиме хоч і вірогідний, але досить достовірний характер ідентифікується з процесом управління, ідентифікується з процесом управління і складання схем землеустрою, розроблення техніко-економічних обґрунтувань використання і охорони земель. Програми використання і охорони земель є фундаментом реалізації земельної політики та управління. Поняття управління і регулювання слід розглядати у взаємозв'язку і взаємозалежності, що дозволить охопити сукупність уявлень про основи наукового пізнання та пізнавальної діяльності орієнтовані на ефективне використання рекреаційних ресурсів.

Загальнодержавна і регіональні програми використання і охорони земель, що передбачають систему аргументованих наукових передбачень про стан об'єкта в майбутньому, який матиме хоч і вірогідний, але досить достовірний характер, ідентифікуються з процесом управління і складання схем землеустрою, розроблення техніко-економічних обґрунтувань використання і охорони земель. Іншими словами, програми і схеми використання і охорони земель є фундаментом реалізації земельної політики та управління. Решта позицій, на фоні програм і схем використання і охорони земель ідентифікуються з процесом регулювання земельних відносин.

В цілому питання, що стоять у змісті землеустрою формують управлінські рішення, які проходять етапи програма – схема – проект - робочий проект використання та охорони рекреаційних ресурсів. Тобто раціональне використання рекреаційних ресурсів можна забезпечити за умови дотримання економічних законів і законів природи на основі структурно-системного методу їх вивчення.

Загальнодержавними програмами використання і охорони земель можна здійснити у народногосподарському плані розвитку

всіх галузей економіки, але досягнути територіальної єдності розвитку рекреаційних ресурсів можна тільки при розробці схем використання рекреаційних ресурсів – надзвичайно важливої ланки землеустрою.

Під схемами використання рекреаційних ресурсів, розуміють:

- сучасний рівень використання рекреаційних ресурсів;
- оцінку сучасного землеустрою: склад і співвідношення угідь, їх кількісний і якісний стан, розподіл за характером використання територій, наявність рекреаційно-туристської інфраструктури та правовстановлюючих документів, реєстрація у комп'ютерній базі даних;
- визначення потреби рекреаційних територій з урахуванням перспектив розвитку рекреаційно-туристської індустрії;
- підвищення продуктивності рекреаційних територій на основі оптимізації їх цільового використання;
- план впорядкування рекреаційних територій (лісовпорядкування, водовпорядкування, землеустрій, генеральні плани забудови);
- план правового забезпечення розвитку рекреаційних територій;
- план підготовки і розстановки кадрів, що забезпечують раціональне використання рекреаційних ресурсів;
- визначення орієнтованих обсягів і черговості виконання заходів передбачених у схемі раціонального використання рекреаційних ресурсів, їх орієнтованої вартості та джерел фінансування.

Реалізація такої схеми можлива за умови координації наукових і практичних заходів, широкого обміну інформацією та передовому досвіду, а також підготовки відповідних спеціалістів за цим профілем.

Прикладом розроблення схеми є територія регіонального ландшафтного парку "Гранітно-степове Побужжя". У складі групи експертів були розроблені пропозиції до складання схеми використання і охорони рекреаційних територій, які відображають приналежність території парку до тієї чи іншої функціональної зони,

її площі та характеру використання. Вся робота поділялась на три етапи:

1. Підготовчий, в результаті чого було проаналізовано картографічний матеріал як інструмент розроблення схеми, вивчено літературні джерела та звіти роботи, що проводились на цій території в попередні роки.

2. Польовий, де було проведено попередню оцінку природно-ресурсного потенціалу територій, за результатами чого було здійснено функціональне зонування.

3. Камеральний етап, під час якого здійснено виготовлення картографічного матеріалу з нанесенням на нього меж функціональних зон, визначення їх площ та інше.

За результатами виконаної роботи на території ландшафтного парку відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", сформовано такі функціональні зони[40]:

- заповідна зона (9,3 відсотка від загальної площі);
- регульованої рекреації (50,2 відсотка від загальної площі);
- стаціонарної рекреації (0,7 відсотка від загальної площі);
- господарська зона (39,8 відсотка від загальної площі).

При цьому, території регульованої рекреації передбачено використовувати для створення дендропарку, проведення екскурсій, спортивного та аматорського туризму, пляжно-купального відпочинку населення, збирання грибів, лікарських трав, огляду історичних місць і інше.

Зони стаціонарної рекреації передбачені для будівництва стаціонарних рекреаційних закладів – готелів, кемпінгів, санаторного лікування населення, створення туристичного центру.

На підставі схем використання рекреаційних ресурсів розробляється проект землеустрою, який представляє сукупність нормативно-правових, економічних, технічних документів щодо обґрунтування заходів з використання та охорони земель, які передбачається здійснити протягом 5-10 і більше років [34]. Важливою умовою при цьому є необхідність детального

відображення взаємозв'язку землеустрою з перспективними планами розвитку рекреаційних територій.

Велике значення має освоєння проектів землеустрою, при чому характерною рисою сьогодення є незадовільний стан проведення землевпорядних проектів. Це свідчить про залишкові стереотипи ручного управління рекреаційними територіями, які є причиною суб'єктивізму і волонтаризму у сфері рекреаційно-туристської індустрії, низької її ефективності.

З метою деталізації окремих розробок, передбачених проектом землеустрою, розробляється додатково робочий проект. Робочі проекти землеустрою являють собою сукупність нормативно-правових, економічних і технічних документів з використання і охорони земель, що вміщують розрахунки, опис, креслення технічних рішень, кошторис, реалізацію яких передбачається здійснити протягом 2-3 років. Прикладом цього може бути обґрунтування кошторисної вартості розміщення екологічних стежок, малих архітектурних форм, дорожньої мережі тощо.

Деякими науковцями виділяється рекреаційна територія міських агломерацій, під якою розуміється система взаємопов'язаних природних, природно-соціальних та соціальних компонентів у межах урбаністичних агломерацій, що використовуються місцевими мешканцями для короткострокових рекреаційних потреб (відпочинок та оздоровлення) і включають у себе зелені зони міст, міські парки, лісопарки, гідропарки, водні об'єкти та міські пляжі, приміські ліси.

Механізм екологічного управління рекреаційними територіями великого (промислового) міста – це сукупність методів, принципів, елементів, заходів, функціонування його блоків, управлінських установ та суб'єктів господарювання, цілеспрямована дія яких забезпечує ефективне використання цієї категорії земель. Традиційно вважається, що ефективність управління такими територіями залежить від досконалості нормативно-правової бази та системи управлінських ланок, які забезпечують організацію регулювання розвитку та використання рекреаційних територій міських агломерацій. Однак, досі однозначно та чітко не визначено

понятійний апарат, структуру, методи та інструменти цього механізму, що, безумовно, не сприяє підвищенню його дієвості.

Враховуючи те, що об'єктом дослідження є рекреаційні території в межах великого промислового міста та їх взаємодія (взаємозв'язок) з людиною, правомірно виокремити короткострокову рекреацію. Цим терміном визначають одно- або дводенний відпочинок та рівень просторової організації мережі рекреаційних територій (локальний або регіональний).

Головними критеріями виділення територій, призначених для короткострокової рекреації, є збереженість природних ландшафтів, висока їх якість та наявність певної природоохоронної інфраструктури (насамперед смітники або організований вивіз сміття, роздягальні на міських пляжах та інше) [105].

Виходячи з того, що організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційних територій міста можна визначити, як організацію екологічного управління рекреаційними територіями в місті з допомогою економічних методів. Структура організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку рекреаційних територій міста зображена на рисунку 7.1 [106].

Управління рекреаційними територіями, у більшості випадків, є прямим відображенням чинного земельного законодавства. Більшість статей Земельного кодексу становить предмет управління. Навіть принципи використання земель рекреаційного призначення визначається законодавчо, а саме:

1. поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;
2. забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави;
3. невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом;
4. забезпечення раціонального використання та охорони земель;

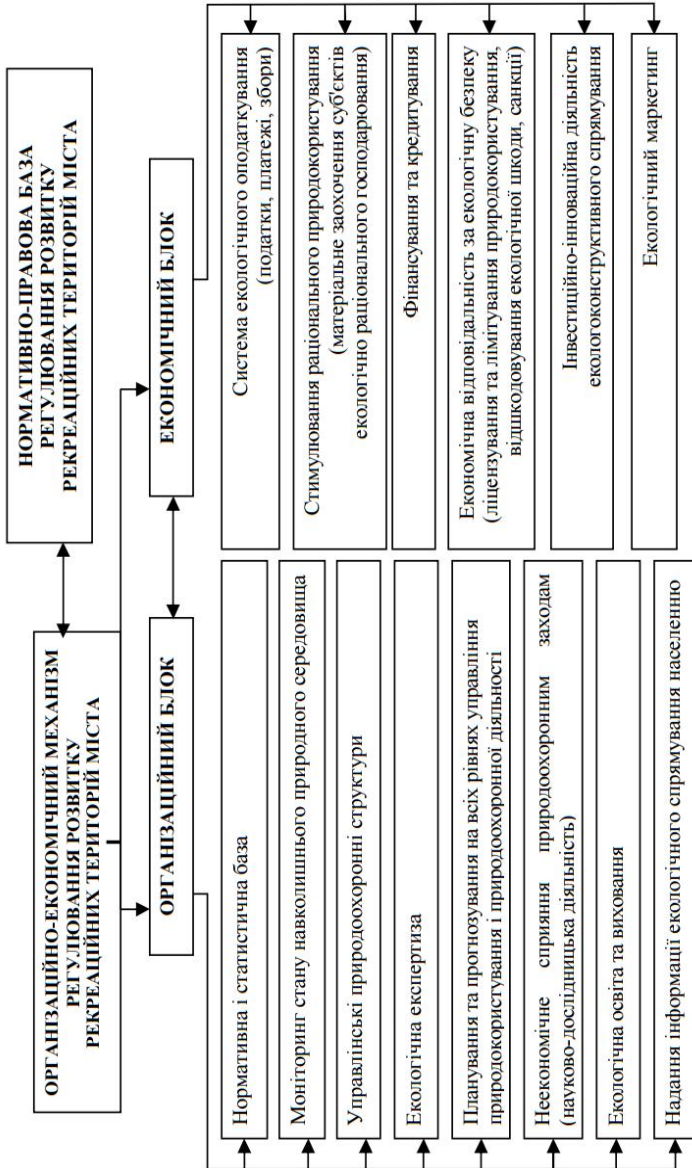


Рисунок 7.1. Структура організаційно-економічного механізму регулювання розвитку рекреаційних територій міста

5. забезпечення гарантій прав на землю;

6. пріоритету вимог екологічної безпеки [42].

Що стосується формування методології управління рекреаційними територіями з функціональної точки зору, то важлива роль при цьому належить методам управління, тобто способу досягнення мети. Науковці нині виділяють низку можливих методів управління земельними ресурсами, в тому числі рекреаційними територіями. Науковці Третяк А.М., Дорош О.С. відмічають, що "одним із основних методів управління земельними ресурсами є землеустрій" [103]. Але землеустрій не є методом, а лише інструментом управління, хоча у цій же праці, вже землеустрій виступає як механізм [26]. Вони також запропонували такі методи управління [103]:

- соціальні і соціально-психологічні;
- економічні, зумовлені економічними стимулами;
- правові, які включають норми і правила, що визначаються у першу чергу земельним законодавством і обов'язкові до виконання;
 - землевпорядні, як комбінація правових, соціальних, економічних і інших методів, шляхом яких встановлюються обмеження у використанні земель, землеохоронні регламенти;
 - організаційно-адміністративні, засновані на прямих директивних вказівках.

Колектив авторів Добряк Д.С., Тихонов А.Г. та Гребенюк Н.В. виділяє такі методи: адміністративні, правові, екологічного самоуправління, інформаційний метод, психологічний метод, професійний метод, економічний метод, плановий метод, ринковий метод, контрольний метод [24].

Інша група вчених Горлачук В.В., В'юн В.Г., Сохнич А.Я. пропонують такі методи управління:

- організаційно-адміністративні;
- економічні;
- соціально-психологічні [18].

Із змістової точки зору у приведених методах управління спільним є те, що всі вони представляють симбіоз земельного

менеджменту і управління, які за своїм змістом і суттю є абсолютно відмінні.

Поряд з цим є підстави вважати, що економічні методи, орієнтовані лише на економічне стимулювання, також не відображають своєї суті, оскільки економічні методи передбачають і плату за землю, орендну плату за використання землі, відшкодування збитків, що рекомендується чинним земельним законодавством, і стимулювання, що включає:

- надання податкових і кредитних пільг громадянам і юридичним особам, які здійснюють за власний кошт заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель;

- виділення коштів державного або місцевого бюджетів громадянам і юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;

- звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння, або поліпшення їх стану згідно з державними і регіональними програмами;

- компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини та інше.

Згідно з визначенням, яке наводиться у науковому джерелі правові методи безпосередньо чи опосередковано не впливають і не можуть впливати на результативність управлінського рішення, оскільки це є різновид адміністративного методу управління [103]. Не можна здійснити адміністративний регламент за межами правових норм і стандартів.

Що стосується адміністративних і соціально-психологічних методів, то це, насамперед, є методи менеджменту. Управління ж рекреаційними територіями забезпечується економічними методами та методами технологічного впливу (землеустрій, земельний кадастр, моніторинг земель, державний контроль за використанням і охороною земель тощо).

Виходячи з умов й змісту рекреаційної діяльності, визначальним чинником, що забезпечує можливість використання рекреаційних ресурсів, є стан природних комплексів, які передбачається залучити до рекреаційного виробництва, та їх здатність до відновлення. Сукупність форм, методів і важелів державного регулювання у галузі природокористування й ринкових регуляторів господарської діяльності утворюють певний економічний механізм використання рекреаційних ресурсів. Метою функціонування зазначеного механізму є узгодження економічних і екологічних інтересів у системі “суспільство - рекреаційне виробництво - навколишнє середовище”.

У процесі управління рекреаційним потенціалом територій або регіональним рекреаційним комплексом чи рекреаційною установою поняття “механізм управління рекреаційною діяльністю” кожного разу набуває певного змісту й специфічних форм.

Управління земельними ресурсами здійснюється через певні механізми, які складаються із правової, економічної і організаційної частин.

Правова частина включає норми і правила, які визначаються передусім земельним законодавством і обов’язкові для виконання. Виконання їх контролюється органами державної влади, земельпорядною службою, судовими інстанціями. Принципові положення правового механізму управління закладені Конституцією України та Земельним кодексом України. На їх базі вибудовуються основні елементи правового механізму управління.

Економічний механізм базується на засадах матеріальної дії на землевласників і землекористувачів, які спрямовані на реалізацію визначеної земельної політики, пріоритетних напрямів використання землі, зміцнення панівних форм земельної власності.

До основних елементів економічного механізму можна віднести:

- 1) встановлення диференційованих платежів за землю;
- 2) економічне стимулювання раціонального землеволодіння і землекористування та застосування економічних санкцій за безгосподарське ставлення до землі, зниження родючості ґрунтів;

3) економічний захист від вилучення земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб;

4) інвестиційна і кредитно-фінансова політика держави.

Важливу роль у реалізації економічного механізму управління земельними ресурсами відіграє система землеустрою.

Використовуючи функціонально-галузевий підхід до класифікації землекористування з розподілом його за категоріями земель в залежності від ступеня антропогенного навантаження і допустимого режиму господарського використання, формується набір ситуацій для визначення завдань управління.

Отже, системи землекористування та землеустрою є головним інструментом реалізації економічного механізму управління земельними ресурсами. У ході землеустрою з використанням матеріалів земельного кадастру і моніторингу встановлюються площі і межі землеводінь та землекористувань, якісні характеристики земель, які є інформаційною базою даних для нарахування земельного податку і встановлення орендної плати за землю.

Організаційна частина механізму управління земельними ресурсами включає організаційно-адміністративні методи управління. Вони базуються на владі, дисципліні і відповідальності. Організаційно-адміністративні дії здійснюються у таких основних видах:

1) прямі адміністративні вказівки, які мають обов'язковий характер, адресуються конкретним об'єктам, якими управляють, або особам та діють на конкретну ситуацію, що склалась;

2) встановлення правил, які регулюють діяльність із землекористування (нормативне регулювання), розробка стандартних процедур адміністративної дії;

3) розробка і впровадження рекомендацій з організації та вдосконалення технологій використання і охорони землі;

4) контроль за використанням та охороною земель.

Основною формою реалізації і застосування організаційно-адміністративних дій в управлінні є розпорядження і оперативне

втручання в процес організації використання земель та його регулювання в цілях координації його учасників для виконання поставлених перед ними завдань.

Реалізація основних механізмів управління земельними ресурсами потребує наявності достовірної інформації про об'єкти управління, яку містить державний земельний кадастр. Тому створення системи державного земельного кадастру, проведення різних оцінок земель слід вважати одним із ключових завдань державної земельної політики, що забезпечує формування податкової бази та враховує реальну ринкову вартість земель [103].

Одним із основних механізмів управління земельними ресурсами виступає принцип етичності. Суть цього принципу випливає з необхідності ставлення до землі як до живого організму. Землекористування потрібно орієнтувати на засади ресурсозберігаючих технологій, біологічного землеробства. Іншими словами, потрібно досягти умов припинення процесів усіх видів ерозії ґрунтового покриву, забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті, оптимізувати дози внесення мінеральних добрив і пестицидів, знизити рівень кислотності і засоленості ґрунтів, зменшити їх ущільнення, не допускати забруднення ґрунтів радіоактивними речовинами, важкими металами та іншими хімічними елементами, запобігати необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для іншого цільового використання, забезпечити обмежений режим використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення тощо.

Створення привабливих ландшафтів буде ініціювати залучення інвесторів до агробізнесу, зародження агротуризму тощо.

Управління землекористуванням в умовах зростання чисельності власників землі і землекористувачів, в тому числі й орендарів, забезпечення закріплених за ними прав, здійснення ефективної державної політики є неможливим без використання найсучасніших інформаційних технологій. Тому потрібно створити адекватну систему інформаційного забезпечення суб'єктів управління,

в першу чергу, створення потужної автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру, реєстрації земельних ділянок і прав на них [96].

В Україні існує складна ієрархічна структура управління природними (в тому числі - рекреаційними) ресурсами. Залежно від повноважень, мети і завдань розрізняють загальне та спеціальне управління.

Загальне управління здійснюється Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, урядом АР Крим, місцевими органами державної виконавчої влади, місцевими органами самоврядування.

Спеціальне управління покладається на Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство охорони здоров'я, Державне агентство лісових ресурсів України, Державна служба геології та надр України, Державне агентство водних ресурсів України.

Різновідомчий характер управління рекреаційними землями обумовлює відмінності в системі планування зон відпочинку і організації діяльності з їх розширення, методів управління і принципів організації територій відповідно до характеру рекреаційного використання. Тому потрібна чітка координація діяльності органів управління та зацікавлених організацій, основний напрям діяльності яких - використання природних рекреаційних ресурсів та відомств, які займаються рекреаційною діяльністю поряд з іншими.

Органи управління повинні відігравати координуючу та направляючу роль, формувати загальну державну політику в сфері рекреаційного природокористування. Але найбільш предметним, максимально конкретним та дієвим є регіональний та місцевий рівень управління, представлений регіональними органами державної влади, спеціальних обласних і районних управлінь, інспекцій, служб тощо [112].

Нині природні ландшафти існують майже на 40% території держави, проте, у найменш зміненому вигляді вони збереглися здебільшого на землях зайнятих лісами, чагарниками, болотами тощо (12,7% площі держави). Тому основним призначенням природоохоронних територій України залишається збереження її природного каркасу, відтворення життя і біологічного різноманіття.

Аналізуючи тенденції розвитку національної мережі природоохоронних територій, слід відмітити, що в Україні за період 2000-2012 рр. вони були близькими до світових, однак більше за рахунок створення нових територій і об'єктів, ніж розширення існуючих площ природно-заповідного фонду.

Станом на 25.07.2012 р. площа природно-заповідного фонду України становила 3,3 млн. га, або 5,4% [75], однак при цьому залишаючись значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де середній відсоток заповідності становить 15,3 (згідно з вимогами Європейського Союзу відсоток територій природно-заповідного фонду має складати не менше 10-12% площі країни). Відповідно до Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр., вже у 2005 році площа природно-заповідного фонду мала становити 7% (на кінець періоду - 10,4%). Проте цей показник не досягнутий і дотепер, а досягнення показника площ під заповідники в 10,4% перенесено на 2020 р.

Серед основних проблем просторового розвитку природоохоронних територій, в тому числі об'єктів природно-заповідного фонду слід виділити:

- по-перше, зниження темпів зростання площі природно-заповідного фонду за рахунок створення нових та розширення територій існуючих об'єктів природно-заповідного фонду, які спостерігаються останніми роками переважно пов'язано з процесом приватизації земель, що відбувається в Україні. Спостерігається часте небажання постійних користувачів і власників земельних ділянок, органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади усіх рівнів погоджувати створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, тим більше вилучення земельних ділянок для надання їх в

постійне користування створюваним установам природно-заповідного фонду. Практично втрачено перевагу для розширення природно-заповідного фонду до науково обгрунтованих рівнів, яку Україна мала до початку приватизації та розпаювання земель;

- по-друге, повільними темпами встановлюються межі в натурі (на місцевості) територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Станом на 1.01.2010 р. межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлені в натурі на площі 812,7 тис. га, що складає близько 30% їх загальної площі, з них загальнодержавного значення 20,4%, а місцевого значення — 9,3%. Відсутність правостановчих документів, зокрема проектів організації територій, актів на землю, винесених в натуру меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду. призводить до незаконного захоплення земель природно-заповідного фонду чи загрози їх втрати. Такі факти повсюдно поширені, насамперед в АР Крим, м. Києві, Івано-Франківській, Одеській, Миколаївській, Донецькій областях;

- по-третє, проводяться масові зміни меж населених пунктів, до складу яких включаються як перспективні для заповідання природні території, так і існуючі заповідні об'єкти, які згодом переводяться у землі житлової забудови і подальшою приватизацією. Аналогічна ситуація складається і з землями в заплавах річок, які мають водоохоронну цінність. Ці землі в багатьох областях розпаковуються та надаються в приватну власність попри те, що законодавством заборонено їх розорювати, надавати під будь-яке будівництво (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних споруд), а також для садівництва та городництва;

- по-четверте, існує також гостра проблема збереження вже існуючих об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, непоодинокими є випадки зняття статусу об'єктів природно-заповідного фонду із заказників місцевого значення.

Нині природно-заповідний фонд має у своєму складі 7607 територій і об'єктів загально-державного та місцевого значення, які за часткою площі розподілились у такий спосіб: природні заповідники — 5,7%, біосферні заповідники - 7,1%. національні природні парки -

28,7%, заказники - 36,1%, регіональні ландшафтні парки - 18,3%, заповідні урочища — 2,8%, інші об'єкти (пам'ятки природи, ботанічні сади, зоологічні та дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) - 1,3% [96, 97].

Розподіл територій і об'єктів природно-заповідного фонду України характеризується значною нерівномірністю в регіональному розрізі. Добре розвинена мережа об'єктів природно-заповідного фонду у західних [59] та південних регіонах, менше - у східних та центральних. Проте при позитивній динаміці, темпи зростання площ природно-заповідного фонду за рахунок створення нових та розширення територій існуючих об'єктів природно-заповідного фонду, є недостатніми. Це пов'язано перш за все з цілим рядом економічних проблем, зокрема: відсутністю механізмів економічного стимулювання для створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та відшкодування збитків землекористувачам, а також механізму викупу земельних ділянок для заповідання; відсутністю фінансування на місцевому рівні та недостатнє фінансування на державному рівні для виконання заходів щодо створення нових об'єктів природно-заповідного фонду; фінансовою незабезпеченістю інвентаризації природних територій з метою встановлення їх природної цінності та придатності для заповідання; недостатньою якістю земельної кадастрової документації тощо.

У Київській області станом на 01.01.2015 року налічувалося 29.5 тис. га земель природоохоронного призначення, що становить 1,1 % її загальної площі. На цих землях розміщуються об'єкти природно-заповідного фонду. Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд» природно-заповідний фонд становлять ділянки суші й водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного й рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Чинним законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо нього встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання.

Серед територій та об'єктів природно-заповідного фонду - 15 заказників, дві пам'ятки природи, один дендрологічний парк, три парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. До об'єктів місцевого значення входять 55 заказників, 49 пам'яток природи, 9 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 16 заповідних урочищ. Усього мережа природно-заповідного фонду області налічує 151 територію та об'єкти загальною площею 81,1 тис. га, що становить 3,2 % її адміністративної площі.

Найбільші за площею об'єкти природно-заповідного фонду:

- ландшафтні заказники: загальнодержавного значення - «Дніпровсько-Деснянський» 1400 га, «Калитнянська дача» 1162, «Ржищівський» 1288. місцевого значення - «Ржишівський» 1712 га, «Обухівський» 625,5. «Цезарівський» 475 га;

- лісові заказники: загальнодержавного значення - «Дзвінківський» 700 га, урочище «Унава» - 974 га. місцевого значення - «Володарська дача» 213 га, «Михайлівська дача» 209 га;

- гідрологічні заказники: загальнодержавного значення - «Усівський-1» 2000 га, місцевого значення - «Димерський» 850 га та «Болото біле» 392,6 га;

- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва: загальнодержавного значення - «Згурівський» 309 га, «Ташанський» 144 га, місцевого значення - «Сулимівський» 17,4 га;

- дендрологічний парк загальнодержавного значення «Олександрія» 297 га;

- регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів» 5148,7 га.

Основними користувачами земель природно-заповідного фонду та іншою природоохоронного призначення є лісгосподарські підприємства (18,6 тис. га), сільськогосподарські підприємства (2,3 тис. га), організації, підприємства й установи природоохоронного (428,5 га), оздоровчого (62,1) та рекреаційної о (72,8 га) призначення.

Значна частина цих земель належить до земель запасу (5,6 тис. га) і земель загального користування (1,9 тис. га).

Приблизно 70 % територій та об'єктів природно-заповідного фонду винесені у натуру (в основному це території, які знаходяться на землях державного лісовою фонду). Тому виникає необхідність встановлення відповідності площ заповідних територій у натурі площам, що закріплені в певних нормативних актах. Так, при реформуванні колективних сільськогосподарських підприємств заповідні об'єкти, які були передані колишнім КСП під охорону, нині передаються під охорону сільським, селищним і міським радам. При перевірках матеріалів державного земельного кадастру, планів формування сільських, селищних рад встановлюється, що дуже часто площа заповідних територій, яка вказана в цих документах, не відповідає площі, зазначеній у нормативних актах про їх оголошення.

Сучасний стан особливо цінних земель природно-заповідного фонду Київської області спонукає до перегляду пріоритетів при формуванні природно-заповідної мережі в напрямі збільшення кількості територій поліфункціонального призначення, що створюються як для збереження природних комплексів, так і для забезпечення соціальних функцій.

Актуальним залишається завдання щодо проведення інвентаризації та правового оформлення використання територій природно-заповідного фонду за користувачами з урахуванням вимог формування й розвитку рекреаційного середовища.

Створення нових і впорядкування існуючих об'єктів природно-заповідного фонду здійснюватимуться за проектами землеустрою, якими передбачаються: оптимізація мережі природно-заповідного фонду, розширення площ екомережі, резервування в процесі земельної реформи цінних для заповідання природних територій та об'єктів, протияружні й протипаводкові заходи, берегоукріплення, протизсувні роботи, рекультивация порушених земель.

Використання й охорона земель оздоровчого призначення. У Київській області станом на 01.01.2015 року налічувалося 0,3 тис. га земель оздоровчого призначення, в тому числі п'ять об'єктів

оздоровчого призначення площею 0,2 тис. га. Найбільший із них - Ірпінський регіон. Місто Ірпінь, яке розташоване у мальовничій місцевості за 27 км від столиці, відоме як оздоровниця державною значення. Тут близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків відпочинку, понад десять таборів дозвілля та відпочинку.

Береги Дніпра мало поступаються ландшафтами полонинам Прикарпаття, а джерела мінеральних вод конкурують за своїми цілющими властивостями з кращими мінеральними водами України.

Основними користувачами земель оздоровчого призначення є водогосподарські підприємства (191,4 га), організації, підприємства та установи оздоровчого (117,4 га) і рекреаційного (15,5 га) призначення, а також заклади фізичної культури та спорту (1,6 га).

Використання земель оздоровчого призначення спрямоване на розвиток курортів, санаторно-курортних закладів, лікувально-оздоровчих місцевостей, особливо цінних й унікальних природних ресурсів і загальнопоширених природних лікувальних ресурсів.

Оголошення природних територій курортними, проекти організації нових та впорядкування існуючих об'єктів оздоровчого призначення мають здійснюватися шляхом розробки спеціальних проектів землеустрою та встановлення меж і режиму округів та зон санітарної охорони.

Охорона земель оздоровчого призначення спрямована на дотримання режиму курортних територій, округів і зон санітарної охорони, схем медичного зонування, а також на запобігання негативним природним явищам - зсувам, яроутворенню, підтопленню, руйнуванню берегів - та на здійснення заходів щодо охорони земельних ділянок, на яких добуваються мінеральні й термальні води, лікувальні грязі, а також які розміщені в кліматичних та інших природних умовах, сприятливих для лікування, медичної реабілітації й профілактики захворювань.

Використаний та охорона земель рекреаційного призначення. У Київській області налічується 1,5 тис. га земель рекреаційного призначення, в тому числі п'ять об'єктів рекреаційного призначення площею 0,8 тис. га. Розташування Київщини у помірному

кліматичному поясі сприяє створенню комфортних умов як для літнього, так і для зимового відпочинку. Столична область є новим регіоном сільського зеленого туризму. Тут розвинуті народні промисли, туристичні маршрути, сільське господарство з виробництва екологічно чистої продукції. Проте значні площі рекреаційних територій радіоактивно забруднені.

Основними користувачами земель рекреаційного призначення є організації, підприємства та установи рекреаційного (935.6 га) й оздоровчого (55.6 га) призначення, а також заклади фізичної культури і спорту (47.2 га) та заклади комунального обслуговування (16.7 га). Значна частина цих земель знаходиться під ділянками для колективного садівництва (145,6 га).

Слід провести інвентаризацію й дослідження рекреаційних ресурсів, створити їхній кадастр і розробити схеми використання земель будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури та спорту, туристичних баз, кемпінгів, стаціонарних туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих та спортивних таборів.

Використання та охорона земель історико-культурного призначення. У Київській області налічується 1,2 тис. га земель історико-культурного призначення, в тому числі сім об'єктів історико-культурного призначення площею 0,3 тис. га. Основними користувачами тут є лісогосподарські підприємства (479 га), недержавні сільськогосподарські підприємства (166.6 га), особисті селянські господарства (90,4 га), заклади культурно-просвітницького обслуговування (19,4 га), організації, підприємства та установи історико-культурного призначення (44,1 га). Значна частина цих земель належить до земель запасу (292.4 га) і земель загального користування (93.4 га) [75].

Земельним кодексом України передбачено виділення земель під нерухомими об'єктами культурної спадщини в окрему категорію - «землі історико-культурного призначення» - як земель особливої державної охорони, пов'язаної а необхідністю збереження об'єктів культурної спадщини Українського народу [42].

Верховною Радою України прийнято Закон «Про охорону культурної спадщини», який регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [38]. Відносини, пов'язані з охороною археологічної спадщини, регулюються Законом України «Про охорону археологічної спадщини» .

Необхідно розпочати систематичну роботу з визначення меж та встановлення режимів охорони і використання територій пам'яток. їхніх охоронних зон. охоронюваних археологічних територій із затвердженням в установленому порядку зазначених меж та режимів, включення їх до державного земельного кадастру й містобудівної документації.

Використання земель історико-культурного призначення за визначеними напрямками повинне забезпечити збереження самих пам'яток і врахування історичних особливостей прилеглих територій. Охорона земель історико-культурного призначення здійснюватиметься шляхом включення їх до складу екомережі. заборони вилучення (викупу) для інших потреб як особливо цінних та техногенної о впливу на них. Встановлюватимуться охороні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару із заборонаю діяльності, яка шкідливо впливає або може вплинути на дотримання режиму використання цих земель.

Використання та охорона земель лісгосподарського призначення. У Київській області налічується 649 тис. га земель лісгосподарського призначення, що становить 23,1 % її загальної площі. Основними користувачами цих земель є лісгосподарські підприємства (409,4 тис. га), інші заклади, установи, організації (132,7 тис. га), під землями загального користування знаходиться 52,2 тис. га та землями запасу - 54.7 тис. га.

Лісові насадження Київщини виконують переважно екологічні функції: водоохоронні, захисні, рекреаційні. Їхнє експлуатаційне значення обмежене.

Площа земель, зайнята полезахисними лісосмугами, становить 12,8 тис. га, із них на землях запасу - 6.8 тис. га. Закріплено за суб'єктами господарювання (надано у власність, постійне користування, оренду) 6 тис. га полезахисних лісосмуг.

Першочерговим завданням у сфері охорони земель лісогосподарського призначення є їхня інвентаризація і документальне встановлення меж. Необхідно сформувати лісомеліоративні системи з поліфункціональними властивостями, які об'єднують лінійні та площинні елементи захисних насаджень. У системі захисних лісонасаджень переважатимуть стокорегулювальні лісосмуги вздовж річок, насадження навколо водойм, прияржні й прибалкові насадження, що забезпечить створення на схилі землях каркаса з вираженими меліоративними функціями. Крім лінійної системи, в агроландшафтах створюватимуться суцільні протиерозійні та водоохоронні лісові насадження на деградованих, малопродуктивних і забруднених радіонуклідами землях, у ярах та балках, кам'янистих місцях і на пісках, уздовж магістральних шляхів, річок та навколо водойм.

Використання та охорона земель водного фонду. На Київщині налічується 225,1 тис. га земель водного фонду, або 8 % її загальної площі. Основними користувачами тут є організації, підприємства та установи природоохоронного призначення (6,7 тис. га), а також водогосподарські (3,8), лісогосподарські (3,2) і сільськогосподарські підприємства (14,2 тис. га). Значна частина цих земель знаходиться у користуванні інших закладів, установ, організацій (60,3 тис. га), під землями загального користування (97,9) та землями запасу (39 тис. га) [75].

При розробці й здійсненні заходів щодо охорони земель водного фонду має бути передбачено: збереження унікальних природних комплексів водно-болотних угідь і включення їх до складу екомережі. створення та впорядкування водоохоронних зон і прибережних

захисних смуг; підтримання встановленого режиму на територіях водоохоронних зон та прибережних захисних смуг; зменшення техногенною навантаження: реалізацію заходів щодо захисту земель від негативних геологічних процесів при розміщенні водогосподарських об'єктів, очищення балок, малих річок та їхніх долин від продуктів ерозії.

ВИСНОВКИ

Однією із суттєвих проблем використання природних ресурсів рекреаційної сфери є їх руйнування, забруднення, виснаження через надмірну та екологічно незбалансовану господарську практику. Тому метою державної політики має стати забезпечення раціонального використання природних ресурсів, зменшення негативного впливу туристично-рекреаційної діяльності на довкілля.

Пріоритетами національної та регіональної політики мають стати збереження й відновлення особливо цінних природних територій та об'єктів, природно-лікувальних ресурсів, об'єктів історико-культурної спадщини; оптимізація мережі існуючих санаторно-курортних й оздоровчих закладів; забезпечення ефективного контролю за діяльністю туристично-рекреаційних, санаторно-курортних й оздоровчих об'єктів та закладів; розвиток сільського туризму; упровадження міжнародних принципів сталого розвитку туристично-рекреаційної індустрії.

В результаті здійсненого аналізу теоретичних засад формування територій рекреаційного комплексу України та їх ефективного використання сформувані наступні висновки:

1. Механізм екологічного управління рекреаційними територіями - це сукупність методів, принципів, елементів, заходів управлінських установ та суб'єктів господарювання, цілеспрямована дія яких забезпечує ефективне використання цієї категорії земель. Ефективність управління такими територіями залежить від досконалості нормативно-правової бази та системи управлінських ланок, які і забезпечують організацію регулювання розвитку та використання рекреаційних територій міських агломерацій.

2. За підсумками аналізу відповідної нормативно-правової бази виявлено й окреслено коло основних проблем регулювання розвитку рекреаційних територій міста:

- більшість природоохоронних законів не мають прямої дії. В них міститься багато посилань на інші законодавчі чи підзаконні акти, що ускладнює процес регулювання розвитку рекреаційних територій.

Така система є досить складною для використання і надає безліч можливостей для недотримання законодавства.

- оподаткування в галузі використання рекреаційних територій потребує вдосконалення тому що більшість місцевих податків та зборів, які є реальними джерелами надходжень до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, не відповідає сучасним українським реаліям, а відтак не сприяє покращенню та зміцненню певних фінансових елементів.

- додаткової уваги потребує ситуація з державною службою контролю, тобто проблема виконання природоохоронного законодавства, а точніше неконтрольованість господарської діяльності на землях рекреаційних територій.

2. Здійснивши аналіз існуючої структури земель, видно, що співвідношення природних і антропогенних територій в Україні має критичне значення, що дає підстави для висновку про необхідність збільшення територій природоохоронного призначення. Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення повинні визначатися законодавчо-нормативними актами шляхом офіційного встановлення в процесі землеустрою та державної реєстрації у ДЗК територіальних природоохоронних обмежень (обтяжень) у використанні земель та інших природних ресурсів.

3. 4. У процесі формування приміських зон та закладання основ для сталого еколого-економічного розвитку міських агломерацій одну з головних першочергових функцій повинні відігравати органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, управління та відділи, які покликані реалізовувати та координувати державну політику в галузі використання та охорони земель відповідних територій.

5. Аналізуючи стан системи та функцій управління земельним фондом, можна констатувати, що в нашій країні механізм управління землями приміських зон потребує корінного вдосконалення. Саме досконала система адміністративних інституцій покликана формувати підґрунтя для сталого еколого-економічного розвитку.

Система державного управління землями міських агломерацій приділяє основну увагу перерозподілу землі як майна, не вирішуючи проблеми охорони земель як основного національного багатства.

6. Екологічні засади формування землекористування територій і об'єктів природно-заповідного фонду як складових екологічної мережі мають бути побудовані на таких принципах: забезпечення збереження та збагачення просторової та видової різноманітності та цілісності ландшафту, інших природних комплексів та об'єктів; поєднання екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства територіальних громад та окремих громадян, підприємств, організацій; забезпечення всебічної зваженості під час прийняття рішень про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; поступове розширення землекористування територій природно-заповідного фонду по мірі підвищення ефективності використання земельних та інших природних ресурсів; забезпечення державної підтримки, економічного та іншого стимулювання, раціонального використання та охорони земель на територіях природно-заповідного фонду; забезпечення участі громадськості у розробленні проектів землеустрою, щодо створення та організації території природно-заповідного фонду.

7. Підвищення ефективності використання рекреаційного землекористування має базуватися на комплексі трьох взаємозбалансованих функцій: соціальної, економічної та природоохоронної. Досягнення оптимального значення соціальної функції полягає в забезпеченні задоволення особистих потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою. Оптимум економічної функції можна розділити на два підвиди: отримання економічного ефекту від надання рекреаційних послуг; відновлення робочої сили, тобто підвищення працездатності, зростання продуктивності праці. Природоохоронна функція досягає свого оптимального значення в разі забезпечення охорони рекреаційних територій від забруднення та виснаження, деградації природних рекреаційних комплексів під впливом антропогенної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксененок Г. А. Обеспечение рационального использования земли // Советское государство и право. - 1968. - № 10.
2. Аксененок Г.А. Право землепользования в СССР и его виды / Г.А.Аксененок. - М.: Юрид. лит., 1964.
3. Андропов О.М. Стан рекреаційного комплексу України / О.М. Андропов // Економіка і Екологія. -2005. - №24.
4. Бабов К.Д. Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України / К.Д. Бабов, Б.Ф. Омечинський, С.В. Леонова, О.М. Нікіпелова. - Український географічний журнал. - 2005. - №2. - С. 67-70.
5. Бавровська Н.М. Дослідження сучасного стану використання земельних ресурсів Костопільського району Рівненської області/ Н.М.Бавровська, О.В.Мельник// Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. - 2014. - №3-4. - С.75-83.
6. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
7. Бейдик О.О. Українсько-російський словник термінів і понять з географії туризму і рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: РВЦ «Київський університет», 1997. – 300 с.
8. Бережна О.О. Проблеми розвитку рекреаційно-оздоровчих комплексів середніх міст / О.О. Бережна // Персонал, 2006. - №11. – С. 57-65.
9. Бобкова А. Про поняття природних рекреаційних ресурсів // Право України. – 2000. – № 5. – С. 53-54.
10. Бобкова А.Г. Правовое регулирование стимулирования в рекреационной деятельности / А.Г. Бобкова // Вісник Донецького ун-ту. Серія В: Економіка і право. – 1999. – № 3. – С. 28-31.
11. Будзяк О.С. Використання земель в лісових екосистемах / О.С. Будзяк // Екологія і природокористування. – К., 2009. - № 12.
12. Бутенко Є.В. Землеустрій та стале землекористування / Бутенко Є.В., Кузнецова М.// Земельні ресурси України в контексті реформування земельних відносин: стан, проблеми та перспективи

розвитку: Всеукраїнська наук.-прак. студ. конф. присвячена Дню землевпорядника, 6 бер. 2012р.: тези доп. – К: МВЦ «Медінформ», 2012. – С.3–4.

13. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навч. посібник / В. В. Величко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 202 с.

14. Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міська_агломерація

15. Водний кодекс України: станом на 01.01.2015 р. [Електронний ресурс].—Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>

16. Генсірук С.А. Рекреационное использование лесов / С.А. Генсірук, М.С. Нижник., Р.Р. Возняк. – К.: Урожай, 1987. – 248 с.

17. Гордість заповідної Київщини / В.Є. Борейко, В.І. Мельник, В.М. Грищенко, О.Г. Листопад // Серія: Охорона дикої природи. Вип.4.К.: Київський еколого-культурний центр. – 1997.

18. Горлачук В.В. Управління земельними ресурсами: Підручник./ [Горлачук В.В., В'юн В.Г., Сохнич А.Я. і ін.] : за ред. В.В.Горлачука, 2-е вид., випр.. і переробл. – Львів: "Магнолія плюс", 2006.–443с.

19. Данилишин Б.М. Україна: прогрес на шляху сталого розвитку: інформ.-аналіт. огляд виконання "Порядку денного на ХХІ століття"/ наук. керівник д.е.н. Б.М. Данилишин. -К.: ЗАТ "Нічлава", 2002. - 224 с.

20. ДБН 360_92**. "Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень." Наказ Державного комітету України у справах містобудування і архітектури від 17.04.1992 № 44.

21. Дедю И.И. Экологический энциклопедический словарь. — Кишинев: Главная редакция Молдавской советской энциклопедии. И.И. Дедю. 1989. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.edudic.ru/>

22. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку ООН; Декларація, Міжнародний документ від 14.06.1992 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_455

23. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів. Наказ МОЗ України: станом на 31.08.2009 р. [Електронний ресурс].—Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua/>
24. Добряк Д.С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві./ Д.С.Добряк, А.Г.Тихонов, Н.В.Гребенюк. – К.: Урожай, 2004.– 136с.
25. Дорожинська О. О. Моніторингові задачі для оцінки рекреаційних територій / О. О. Дорожинська // Геодезія, картографія і аерофотознімання: український міжвідомчий науково-технічний збірник / Міністерство освіти і науки України, Національний університет "Львівська політехніка" ; відповідальний редактор П. М. Зауляк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – Випуск 67. – С. 60–65.
26. Дорош О.С. Управління земельними ресурсами на регіональному рівні./ О.С.Дорош – К.: ТОВ "ЦЗРУ", 2004.– 142с.
27. Екологічна енциклопедія у 3 т. / Редколегія: А.В. Толстоухов (Головний редактор) та ін.. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації». 2008 – Т. 3 / О – Я. – 472 с.
28. Закон України «Про державну експертизу землевпорядної документації» // Верховна Рада України від 17.06.2004 № 1808-IV [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>
29. Закон України «Про курорти» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>
30. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»: [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
31. Закон України “Про екологічну мережу” [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>
32. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»: станом на 17.02.06 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

33. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» від 04.03.2004, № 1580-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2004. — № 24. — Ст. 332. 23.

34. Закон України «Про землеустрій»: станом на 26.07.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>

35. Закон України «Про навколишнє природне середовище»: станом на 01.01.15 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

36. Закон України «Про оренду землі» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

37. Закон України «Про охорону земель» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>

38. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>

39. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»: станом на 01.01.15 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>

40. Закон України «Про природно-заповідний фонд України»: станом на 09.05.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

41. Закон України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу "Курортополіс Трускавець"»: станом на 19.01.06 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>

42. Земельний кодекс України: станом на 01.07.2015 р. [Електронний ресурс].—Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>

43. Землі. Терміни та визначення ГОСТ 26640-85 (СТ СЭВ 4472-84) Стандарт, Постанова, Витяг від 28.10.1985 № 3453 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

44. Зінченко Т. Є. Інституціональні аспекти трансформації землекористувань населених пунктів в сучасних ринкових умовах: монографія / Т. Є. Зінченко. — Житомир : Видавництво ПП «Рута», 2010. — 214 с.

45. Ібатуллін Ш.І. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш.І. Ібатуллін, О.В. Степенко, О.В. Сакаль [та ін.]. - Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. - 52 с.

46. Іванов А.М. Управління рекреаційними територіями (на прикладі НПП «Бузький Гард») / А.М. Іванов // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2011. - Вип.1(41).

47. Ільчишин Я. Проблеми розвитку рекреації на території басейну річки черемош / Я. Ільчишин // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Випуск 29 частина 2.— 2012. — № 29. — С. 72-79.

48. Климат Украины / Под ред. Г.Ф. Прихотько, А.В. Ткаченко, В.Н. Бабиченко. — Л.: Гидрометеиздат, 1967. — 413 с.

49. Конституція України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254>

50. Коренюк П.І. Проблеми еколого-економічної ефективності використання природно-ресурсного потенціалу земельної території / П.І. Коренюк // Природокористування і охорона навколишнього середовища: зб. наук. праць. – К.: РВПС України НАН України, 1998. – С. 256–262.

51. Костриця М.Ю. Географія Житомирської області. – Ж.: «Житомирський вісник», 1993. – С.198.

52. Костюшин В. А. Обґрунтування необхідності оголошення ландшафтного заказника «Ковалівський яр» / В. А. Костюшин, О. В. Василюк, І. Ю. Парнікоза, І. П. Сіренко.

53. Кравченко Н. О. Методика оцінювання потенціалу ефективного функціонування та територіальної організації рекреаційного господарства регіону //Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 12. - С. 172 - 178.

54. Кубійович В. З антропогеографії Нового Санча // В. Кубійович. Наукові праці. Том 1. —Париж Львів, 1996. — С. 286—506.

55. Кустовська О.В. Еколого-економічне обґрунтування сільськогосподарського землекористування: монографія / О.В. Кустовська.– К.: Арістей, 2009. – 180с.

56. Кустовська О.В. Становлення мережі озелених територій: проблеми та шляхи їх розв'язання / О. В. Кустовська, Г. А. Хміль // Землеустрій і кадастр : науково - виробничий журнал. - 2012. - № 2. - С. 20-27.

57. Лавейкін М.І. Реформування земельних відносин в Україні - основна передумова формування сталого землекористування /М.І. Лавейкін // Регіональна економіка - 2001.-№ 4- С. 210-214.

58. Лавейкін М.І. Соціальна, економічна та екологічна ефективність використання і вдосконалення земельних ресурсів / М.І. Лавейкін// Вісник ЛНАУ. - 1999.-№ 4.- С.46-54.

59. Лендел М. А. Земельні ресурси Карпатського регіону : проблеми використання, відтворення і охорони : монографія / М.А. Лендел., Р.А. Романович. - Ужгород : Карпати, 2007. – 256 с.

60. Леоненко В. Б. Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Додаток до атласу об'єктів природно-заповідного фонду України / В. Б. Леоненко, М. П. Стеценко, Ю. М. Возний. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2003. –73 с.; Додаток –142 с.

61. Лісовий кодекс України: станом на 01.01.2015 р. [Електронний ресурс].—Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>

62. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие / Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух / Под общ. ред. В. К. Федорченко. — К.: Вища шк., 2004. — 346 с.

63. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш.І. Ібатуллін, О.В.Степаненко, О.В. Сакаль [та ін.]. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52с.

64. Минц А.А. Экономическая оценка естественных ресурсов. - М.: Мысль, 1972.-303 с.

65. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень: наказ Державного комітету України у справах

містобудування та архітектури від 17 квітня 1992 р. № 44 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>

66. Мунтян В. Л. Правові проблеми раціонального природокористування. — К, 1973.

67. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии ООН по окружающей среде и развитию (МКОСР): пер. С англ.- М.: Прогресс, 1989. - 371 с.

68. Особливо цінні землі для збереження лісів визначення та господарювання (Практичний посібник для України) [Електрон. ресурс]: Підготовлено за підтримки Дунайсько-Карпатської Програми (WWF-DCP) на основі Глобального практичного посібника Proforest.- 2008. – 146 с.

69. Офіційний веб-сайт Державного підприємства Костопільське лісове господарство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lis.kostopil.org/>. Офіційний веб-сайт Державного підприємства Костопільське лісове господарство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lis.kostopil.org/>.

70. Офіційний веб-сайт Костопільської районної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kostvlada.org/>

71. Офіційний веб-сайт Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rivnelis.gov.ua/>

72. Парасюк І. Л. Економічно-правові аспекти понять "агломерація" та "міська агломерація" в українському законодавстві/ І. Л. Парасюк . –Економіка та держава , № 9/2010. - С.12-16.

73. Паспорт Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.zt.gov.ua/images/energozber/pasport.pdf>

74. Пашенцева Г.В. Теоретичні підходи визначення сутності дефініції рекреаційна територія / Г.В. Пашенцева // Культура народів Причорномор'я. — 2011. — № 212. — С. 195-196.

75. Площа природно-заповідного фонду України / Урядовий портал // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/.../articleart>

76. Поколодна М. М. Рекреаційна географія: навч. посібник / М. М. Поколодна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 275 с.

77. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України. Наказ Мінбуд України: станом на 10.04.06 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>

78. Природно-заповідний фонд Київської області / [Васильок О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М.]. – К.: НЕЦУ, 2012. – 348 с.

79. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Під загальною редакцією Б. М. Данилишина. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2006. – 704 с.

80. Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 р. № 486 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>

81. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 р. N 733 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93>

82. Про затвердження Порядку складення плану земельно-господарського устрою території населеного пункту: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 № 79 [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>

83. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року N 810/98 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.

84. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон від 17.02.2011 № 3038-VI / Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>

85. Про схвалення Концепції створення індустріальних (промислових) парків: розпорядження Кабінету Міністрів України від

1 серпня 2006 р. № 447р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/447-2006-p>

86. Про удосконалення розвитку інфраструктури і господарської діяльності на острові Зміїний та континентально [...]: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.1997 № 1114 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/447-2006-p>

87. Програма дій "Порядок денний на ХХІ століття": пер. з англ. - К.: Інтелсфера, 2000. - 360с.

88. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь - справочник. - М.: Мысль, 1990.-637 с.

89. Рівненщина туристична: [путівник] / [ред. кол.: Гаврилова Я.К., Микитин Т.М., Марчук І.В., Бурець-Струк Н.О.] – К.: Світ успіху, 2007. – 348 с. (Серія "Україна запрошує")

90. Руденко В. П. Природно-ресурсний потенціал України/ В. П. Руденко // . — К.: Либідь, 1994.— 150 с.

91. Савранчук Л.А. Рекреаційна географія: письмові консультації / Укл.: Л.А. Савранчук, В.Г. Явкін. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 110 с.

92. Сакаль О. В. Ефективне управління землями лісгосподарського призначення: [монографія] / О. В. Сакаль. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 176 с.

93. Система муніципального управління : учебник для ВУЗов [Зотов В.Б., Бабун Р.В., Кириллова А.Н. и др.]. – СПб., 2005. – 493с.

94. Сохнич А.Я. Наукові і методичні основи управління земельними ресурсами: монографія / А.Я. Сохнич. — Львів: НВФ «Українські технології», 2007. — 237 с.

95. Сохнич А.Я. Управління земельними ресурсами: регулювання земельних відносин: Навч. Посіб. / А.Я. Сохнич, В.В. Горлачук, А.В. Наход, І.М. Песчанська, М.В. Смолярчук / За ред.. А.Я. Сохнича. – Львів: ПП «Арал», 2008. – 255 с.

96. Статистичний збірник «Довкілля України». - К.: Держкомстат України, 2011 р. - 260 с.

97. Структура кількості та площ територій і об'єктів природно-заповідного фонду України / Державна служба заповідної справи // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://UKRAINE.WWF.RAPPAM>.

98. Ступень М. Г. Вдосконалення використання земель населених пунктів в умовах ринку : монографія / М. Г. Ступень, М. Д. Лесечко. – Львів, 2004. – 238 с.

99. Ступень М.Г. Теоретичні основи державного земельного кадастру/ Навч. посібник / М.Г. Ступень, Р.Й. Гулько, О.Я. Микула та ін.; За заг. ред. М. Г. Ступеня. – 2-ге видання, стереотипне. – Львів: «Новий Світ-2000», 2006. – 336 с.

100. Тарасов А.И. Рекреационное лесопользование / А.И Тарасов. – М.: Агропроиздат, 1986. – 177 с.

101. Третяк А. М. Економіка землекористування та землевпорядкування : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Третяк. – К. : ТОВ ЦЗРУ, 2004. – 542 с.

102. Третяк А. М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А. М. Третяк, В. М. Другак. – К. : ЦЗРУ, 2003. – 338 с.

103. Третяк А.М. Управління земельними ресурсами. / А.М. Третяк, О.С. Дорош / За редакцією професора А. М. Третяка. Навчальний посібник. –Вінниця: Нова Книга, 2006 – 360 с.

104. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством [...] [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011

105. Федяй Н.О. Основні проблеми регулювання розвитку рекреаційних територій міських агломерацій / Н.О. Федяй // Економіка природокористування і охорони довкілля. — К.: РВПС України НАН України, 2008. — С. 335-340.

106. Федяй Н.О. Структура організаційно-економічного механізму використання рекреаційних територій міста / Н.О. Федяй // Економіка природокористування і охорони довкілля. – К.: РВПС України НАН України, 2007 – С. 335–342.

107. Фізична географія України: підручник для учнів старших класів середніх шкіл та студ. / Ф. Д. Заставний ; Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. - Львів : 1996. - 232 с.

108. Фоменко, Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навч. літератури, 2007. – 312 с.

109. Хвесик М.А. Економічна оцінка природних ресурсів: основні методологічні підходи/ М.А.Хвесик, Н.В.Збагерська, - Рівне: Вид-во РДТУ, 2000. - 194 с.

110. Хвесик М.А. Проблеми реформування земельних відносин у містах / М.А. Хвесик // Землевпорядний вісник, 1999. - №2. – С. 14-17.

111. Хвесик М.А. Продовольча безпека України / М.А.Хвесик, А.С.Лисецький, – К.: РВПС України НАН України, 2008. – 159 с.

112. Черчик Л.Н. Напрями удосконалення управління рекреаційним природокористуванням / Л.Н. Черчик // Науково-інформаційний вісник Академії наук вищої освіти України. - 2012. - № 2(79). - С.105-112.

113. Шмідт Р.М. Врегулювання та розвиток земельних відносин в Україні // Економіка АПК. – 2009. – № 3.

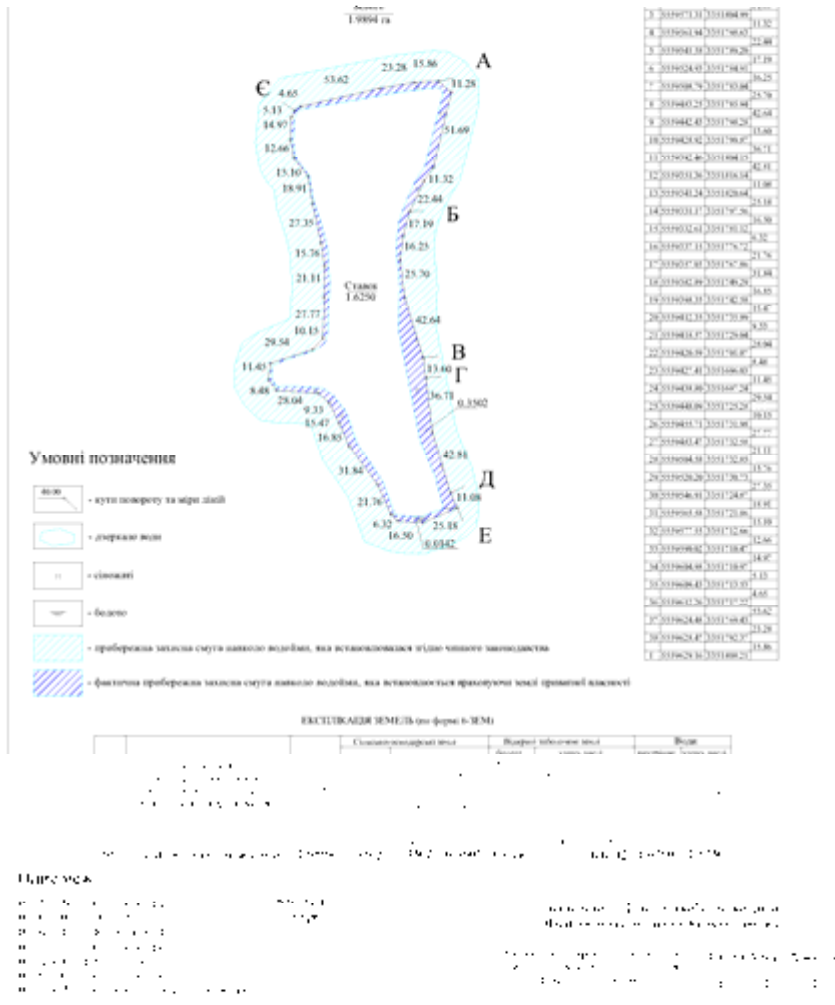
114. Юрченко А.Д. Сучасна земельна політика України / А.Д. Юрченко, Л.Д. Греков, А.М. Мірошніченко, А.В. Кузьмін. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

115. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований.– Симферополь: Таврия, 2003.–355с.

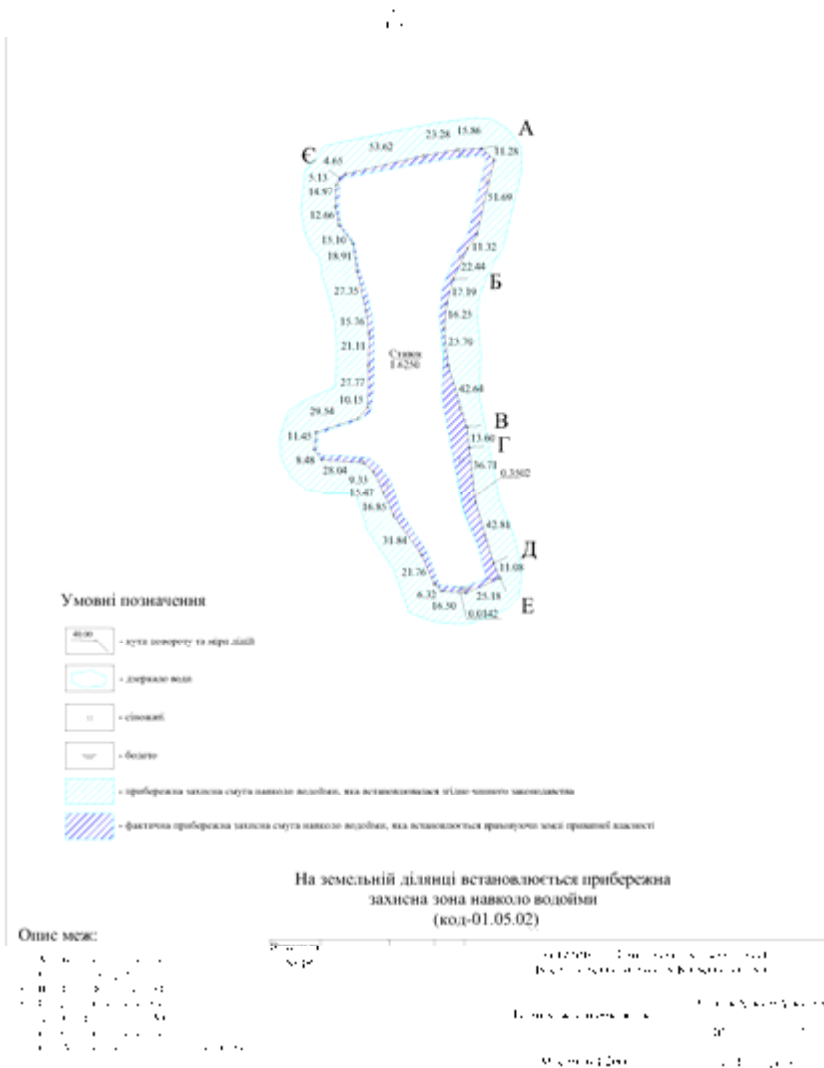
116. Declaration on Cities and Other Human Settlements in the New Millennium (9 June 2001) // United Nations.Twentyfifth special session. Materials of the 6th plenarymeeting. 9 June 2001. - Режим доступу: http://daccess_dds_ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/47/0/18/PDF/N0147018.

КАДАСТРОВИЙ ПЛАН

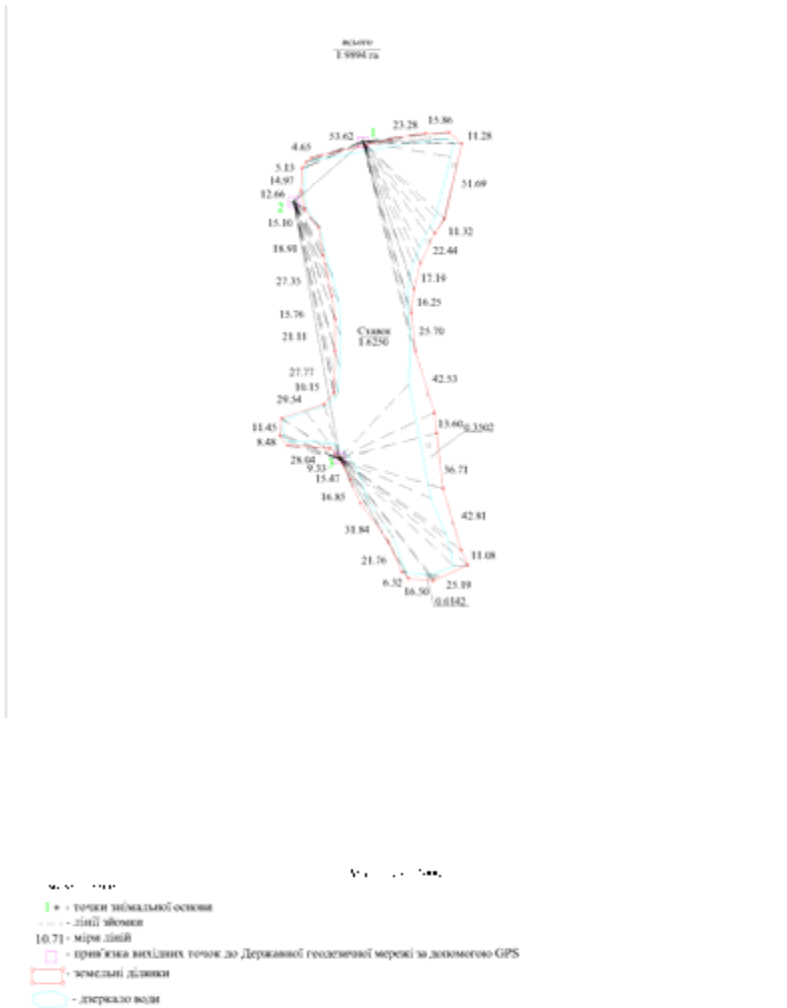
Кадастровий номер.



ПЛАН МЕЖ ВОЛОСІВ-ЖЕЛІВ

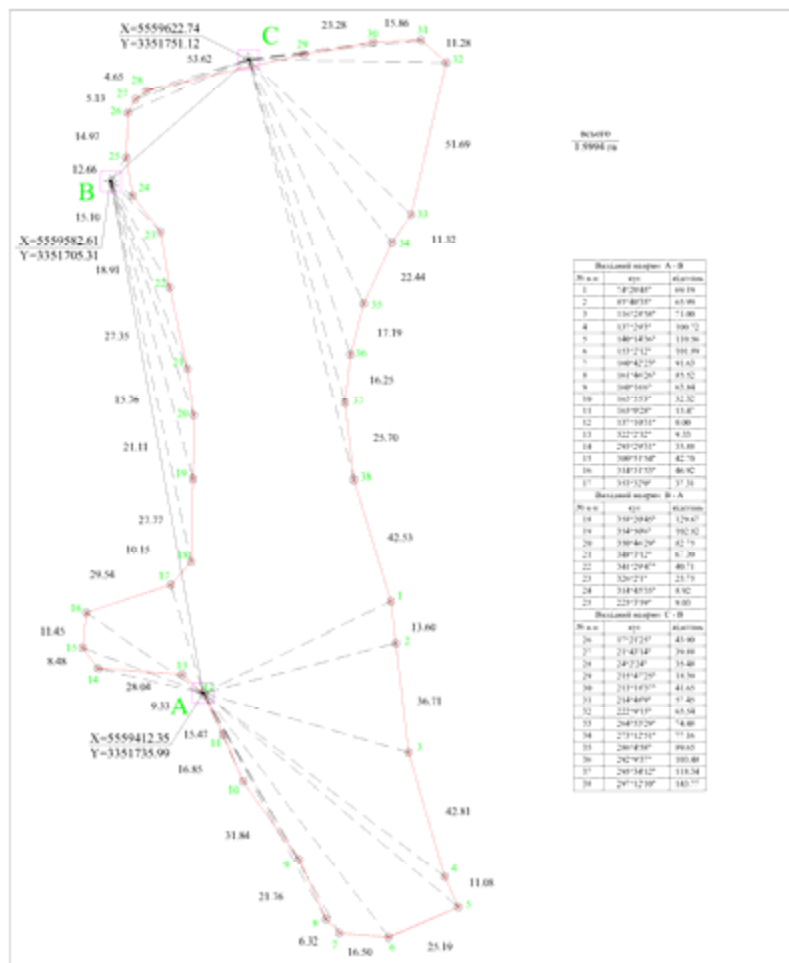


Матеріали геодезичних випусків



Висновки:

Матеріали перенесення меж земельних ділянок в натуру (на місцевість)



Умовні знаки

- ▲ + - вихідні точки
- прив'язка вихідних точок до Державної геодезичної мережі за допомогою GPS
- - лінії виміру
- 10.71 - мірна лінійка
- 173°07'57.4" - величина кута
- - поворотні точки меж земельної ділянки, які встановлюються
- земельні ділянки

Висота:

№3000
1.599478

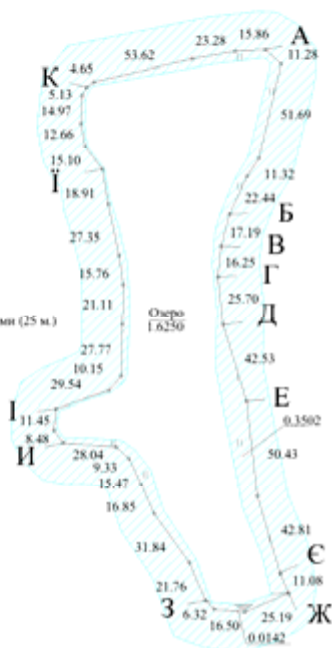
Вихідні точки: А - В		
№ п.п.	кут	відстань
1	142°2048"	109.19
2	87°4033"	65.98
3	136°5748"	71.80
4	137°3451"	100.52
5	140°1450"	119.36
6	113°2742"	101.89
7	108°4212"	81.65
8	101°3628"	85.52
9	108°1605"	67.84
10	107°1357"	52.32
11	103°4928"	33.87
12	117°1015"	8.00
13	122°2242"	4.10
14	203°2911"	33.88
15	168°1140"	42.70
16	118°1133"	46.92
17	103°1229"	37.31
Вихідні точки: В - А		
№ п.п.	кут	відстань
18	133°2948"	129.47
19	134°3001"	102.52
20	130°4629"	82.75
21	148°1712"	61.39
22	141°2948"	40.71
23	120°2711"	25.75
24	118°4810"	8.92
25	223°7398"	8.00
Вихідні точки: С - В		
№ п.п.	кут	відстань
26	173°1721"	41.90
27	214°4714"	39.60
28	143°1247"	31.40
29	114°4720"	15.36
30	111°1453"	41.65
31	214°4898"	17.40
32	222°4915"	45.54
33	204°1329"	14.80
34	219°1214"	11.16
35	280°4347"	49.65
36	242°4917"	30.88
37	201°1612"	113.54
38	297°1210"	140.77

АБРИС

№ 100/10/01/10

Умовні позначення

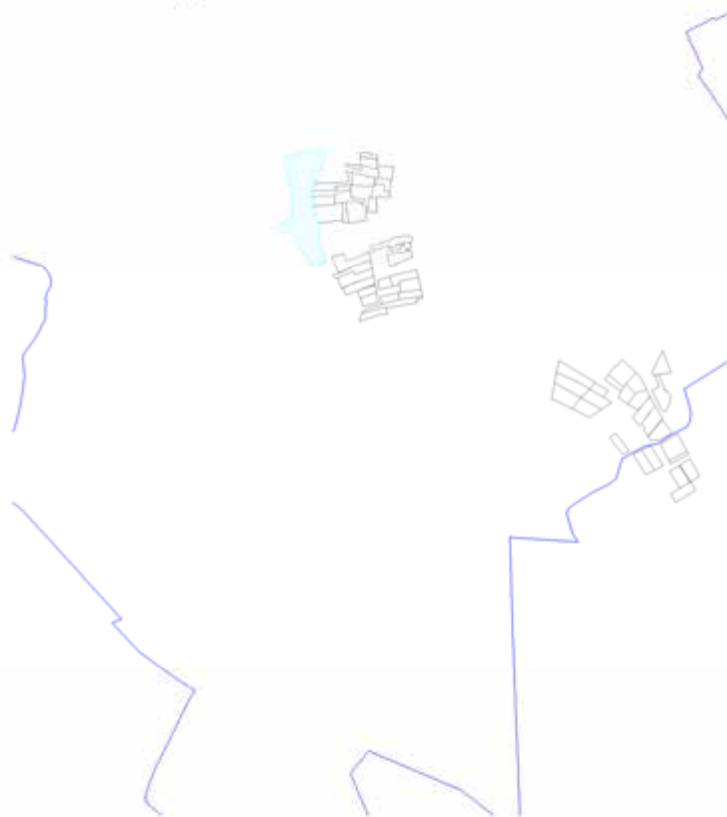
-  - кути повороту та меридіан
-  - дзеркало води
-  - сіножаті
-  - болото
-  - прибережна захисна смуга шириною водоїми (25 м.)



Опис меж:

- Від А до Б - землі сільськогосподарської ради
- Від Б до В - гр. Коваль В.С.
- Від В до Г - гр. Коваль Г.К.
- Від Г до Д - гр. Богорад С.І.
- Від Д до Е - гр. Галета О.М.
- Від Е до Ф - землі територіальної громади
- Від Ф до Г - гр. Галета О.М.
- Від Г до І - територія територіальної громади
- Від І до К - територія територіальної громади
- Від К до Л - територія територіальної громади
- Від Л до М - територія територіальної громади
- Від М до Н - територія територіальної громади
- Від Н до О - територія територіальної громади
- Від О до П - територія територіальної громади
- Від П до Q - територія територіальної громади
- Від Q до R - територія територіальної громади
- Від R до S - територія територіальної громади
- Від S до T - територія територіальної громади
- Від T до U - територія територіальної громади
- Від U до V - територія територіальної громади
- Від V до W - територія територіальної громади
- Від W до X - територія територіальної громади
- Від X до Y - територія територіальної громади
- Від Y до Z - територія територіальної громади
- Від Z до AA - територія територіальної громади
- Від AA до AB - територія територіальної громади
- Від AB до AC - територія територіальної громади
- Від AC до AD - територія територіальної громади
- Від AD до AE - територія територіальної громади
- Від AE до AF - територія територіальної громади
- Від AF до AG - територія територіальної громади
- Від AG до AH - територія територіальної громади
- Від AH до AI - територія територіальної громади
- Від AI до AJ - територія територіальної громади
- Від AJ до AK - територія територіальної громади
- Від AK до AL - територія територіальної громади

Схема розміщення земельної ділянки



МАСШТАБ 1 : 10000

Умовні позначення

-  земельна ділянка Дачної/садової ділянки на території Дачної/садової ділянки району Васильківського району Київської області для культурно-оздоровчих потреб, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей
-  об'єктові межа окладного пункту

ПЛАН ВЪВЕДЕНИЯ
 заземной системы здания и на территории
 площадью примерно - 1,000 кв. м
 на территории Земельной компании "Парт
 Бизнес"ского района Калужской обл.

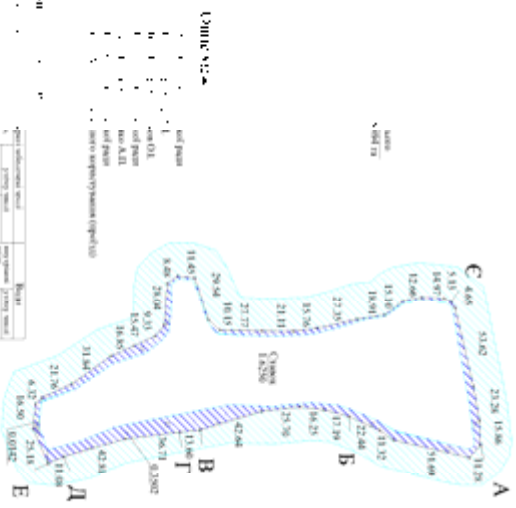


МАСШТАБ: 1 : 10000

Условный обозначение

- здание
- дорога
- ограждение
- территория, подлежащая заземлению
- грунт
- электроды заземления
- молниезащитный стержень
- опускная молниезащитная линия

№ п/п	Наименование	Материал	Сечение	Длина	Примечание
1	Электроды заземления	Сталь	10x10	10	
2	Опускная молниезащитная линия	Сталь	10x10	10	



№ п/п	Наименование	Материал	Сечение	Длина	Примечание
1	Электроды заземления	Сталь	10x10	10	
2	Опускная молниезащитная линия	Сталь	10x10	10	



**Паспорт
водного об'єкта**

*ставок площею 1,6200 га, розташований в межах с. Данилівка на
території Данилівської сільської ради Васильківського району
Київської області*

Орендодавець:
Данилівська сільська рада



Виробник:
Київводресурсів



I. КОРОТКА ПОЯНЮЮЧА ЗАПИСКА

1	Назва водного об'єкта	став площею 1,6200 га, розташований в межах Данилівської сільської ради Васильківського району Київської області
2	Назва водотоку, на якому розташований водний об'єкт	струмок без назви, ліва притока річки Бобриця
3	Місце знаходження греблі, водного об'єкту	гребля ставка розташована в центральній частині с. Данилівка на території Данилівської сільської ради
4	Відстань від гирла річки до греблі	3 км
5	Призначення водного об'єкта відповідно до проекту будівництва	дані відсутні
6	Рік здачі в експлуатацію	не визначено
7	Тип водного об'єкту	в каскаді
8	Вид регулювання стоку	багаторічне
9	Дата наповнення до НІП	
10	Наявність акта прийому в : експлуатацію	відсутній
11	Наявність правил експлуатації та режиму роботи водного об'єкта	відсутні
12	Замовник проекту будівництва водного об'єкта	не визначено
13	Розробник проекту будівництва , водного об'єкта	не визначено
14	Відомча приналежність гідровузла	Данилівська сільська рада
15	Балансова вартість гідровузла	не визначена
16	Користувачі, якими здійснюється забір води з воного об'єкта	відсутні

II. ОСНОВНІ ГІДРОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВОДОТОКУ

1. До якого басейну належить водойма – р. Бобрися, р. Ірпінь, басейн р. Дніпро
2. Водозабірна площа, км² - 2,6
3. Рівень урегульованості річки - 0,8
4. Гідрологічні показники стоку
 - Модуль річкового стоку, л/с 1 км² - 2,0
 - Коефіцієнт варіації - 0,45
 - Середній багаторічний обсяг стоку, млн., м³ - 0,16399
 - Витрати води, м³/с
 - Середня багаторічна - 0,05
 - Мінімальна витрати (95% забезпеченості) - 0,006
 - Максимальна витрата (1% забезпеченості) - 2,66

Внутрішньорічний розподіл стоку, тис. м³

Водність року	Забезпеченість (%)	Місяці року					
		01	02	03	04	05	06
Середній	50	4,6	9,4	32,6	12,7	6,3	6,6
Маловодний	75	5,5	8,5	29,4	16	8,8	5,4
Дуже маловодний	95	5	8	28,4	17,8	9,8	4,7
Водність року	Забезпеченість (%)	Місяці року					
		07	08	09	10	11	12
Середній	50	4,1	3,2	3,9	5,1	5,7	5,8
Маловодний	75	3,4	3,2	4	4,7	6,3	4,8
Дуже маловодний	95	2,9	2,7	4,6	5,2	6	4,9

III. ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДНОГО ОБ'ЄКТА

(у Балтійській системі висот)

1. Довжина, м – 365
 2. Ширина максимальна/середня, м – 105/44
 3. Глибина найбільша/середня, м – 1,7/1,4
 4. Площа водного дзеркала при НІР, км² – 0,0162 (1,6200 га)
 5. Відсоток заростання, % - 10
 6. Рівень при НІР, м – 175,50
 7. Підпертий максимальний рівень (форсований), м – НІР+20
 8. Рівень мертвого об'єму (мінімальний)РМО, м – 173,50
 9. Об'єм при НІР, тис м³ – 16,9
 10. Об'єм при форсованому рівні, тис. м³ – 20
 11. Об'єм при РМО, тис м³ – 2,3
 12. Корисний об'єм, тис м³ – 14,6
 13. Об'єм санітарного пропуску, тис м³ –
 14. Витрати на випаровування та фільтрацію протягом року, тис. м³ – 5,2
- *При розробці проекту реконструкції озера показники об'ємів і висот повинні бути уточнені.

IV. ХАРАКТЕРИСТИКА ГРЕБЛІ

1. Тип, конструкція – земляна, проїзна
2. Матеріал – земля
3. Розміри:
 - Ширина по гребеню, м – 10
 - Довжина, м – 115
 - Максимальна висота, м – 35
4. Закладання укосів:
 - верхового – 1:1,5
 - низового – 1:1
5. кріплення укосів:
 - верхового – багаторічні трави, чагарники
 - низового – багаторічні трави, чагарники

V. ОСНОВНІ ГІДРОТЕХНІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ВОДИ

№ П/П	Показники	Одиниці виміру	Фактичні значення
1	pH	од.pH	7,35
2	Мінералізація	мг/дм ³	709,7
3	Сухий залишок	мг/дм ³	223,2
4	Хлориди	мг/дм ³	53,64
5	Сульфати	мг/дм ³	80,04
6	Фосфати	мг/дм ³	0,69
7	Азот амоній	мг/дм ³	0,0
8	Нітрати	мг/дм ³	24,0
9	Нітрити	мг/дм ³	0,42
10	ХСК	мг/дм ³	36,8
11	Залізо загальне	мг/дм ³	0,15
12	Жорсткість	Мг-скв/дм ³	8,0
13	Ккальцій	мг/дм ³	120,1
14	Магній	мг/дм ³	24,3
15	Натрій+калій	мг/дм ³	40,28
16	Гідрокарбонати	мг/дм ³	366,1
17	Карбонати	мг/дм ³	3,1
18	Завислі речовини	мг/дм ³	13,0

VI. ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДОСКИДНОЇ СПОРУДИ

Споруда 1 (центр греблі)

1. Тип – шахтний водоскид
2. Матеріал – залізобетон, сталь
3. Величина отвору, мм – 150
4. Затвори – сталева заставка
5. Максимальна пропускна здатність, м³/с – 14,5

Споруда 2

6. Тип – шахтний водоскид
7. Матеріал – залізобетон, сталь
8. Величина отвору, мм – 150
9. Затвори –
10. Максимальна пропускна здатність, м³/с – 14,5

VII. ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДВІДНОГО КАНАЛУ

Канал відсутній

VIII. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ

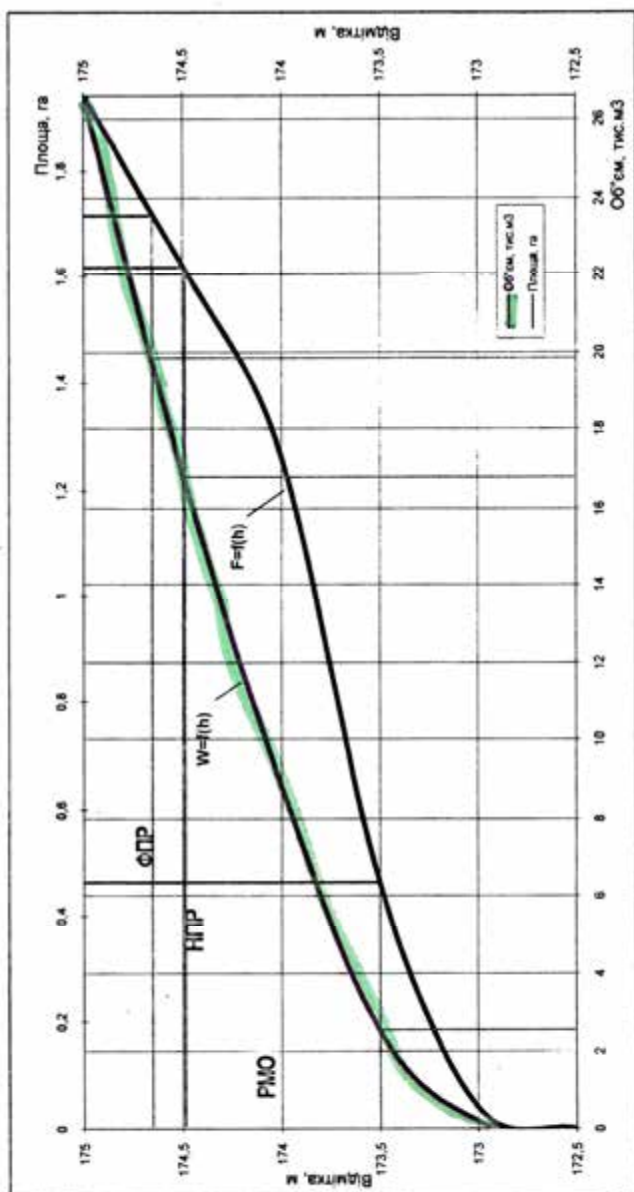
Ширина не визначена, проектом не встановлена. Відповідно до ст. 88 ВКУ

Ширина ПЗС для ставків площею до 3,0 га – 25 м. У межах населених пунктів

ПЗС встановлюється з урахуванням містобудівної документації.

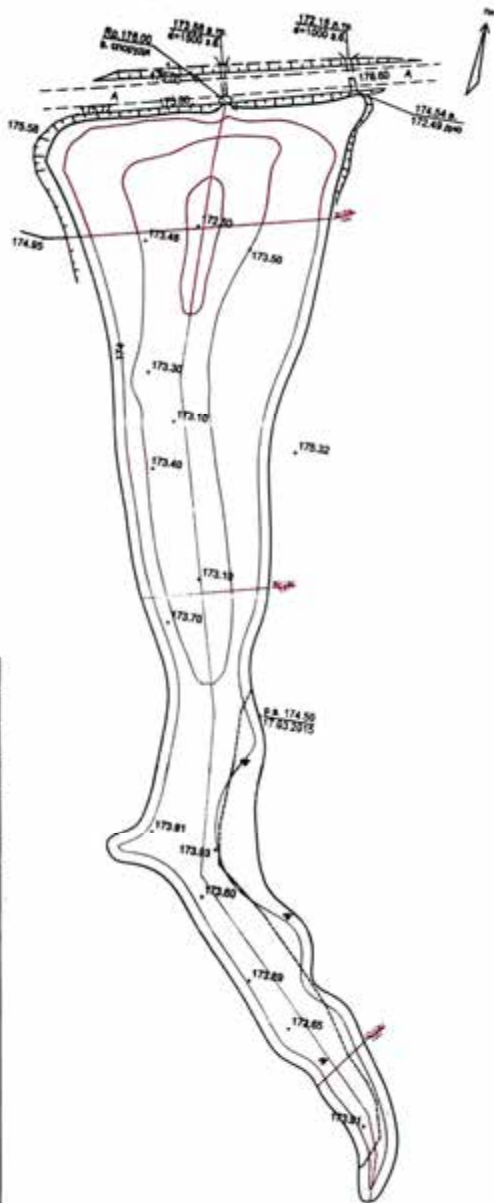
IX. ГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

1. Ситуаційний план, М 1:10000
2. План водного об'єкта, М 1:2000
3. Поздовжній профіль по осі об'єкту.
4. Поперечні перерізи у характерних місцях.
5. План та розрізи греблі та гідротехнічних споруд.
6. Графік залежності об'єму і площі від глибини.
7. Фотоматеріали.



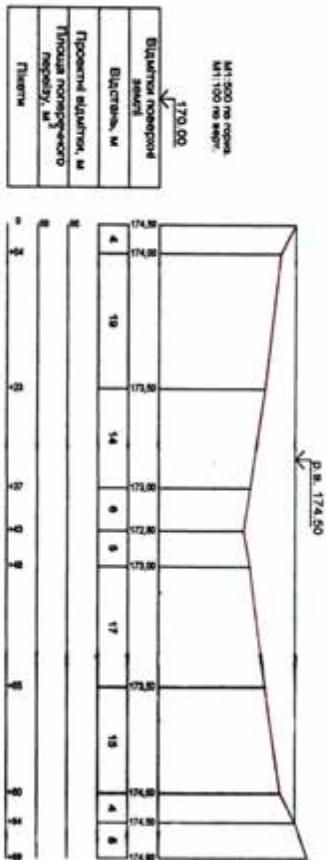
Графік залежності об'єму і площі від глибини





№	Код	Акт	Наим	Тригит	Сетка
Плановые отметки объектов					
Плановые отметки объектов					
Тригит	МШ.1:1000				

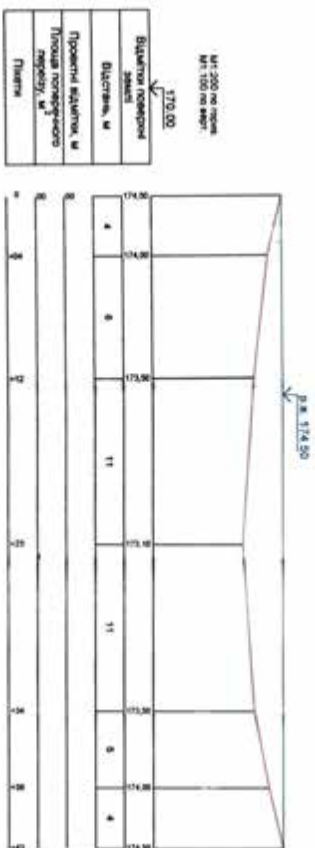
Поперечний профіль №1 на ПК0+40



№	Дата	Відомості	Робота	Підпис	Дата
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					

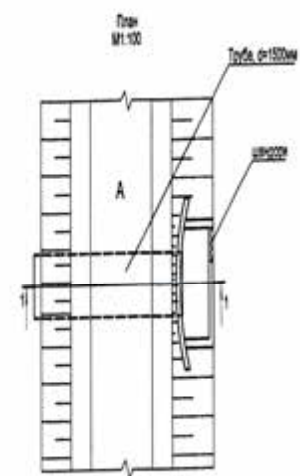
Площа поверхні об'єкту в г. Адікмані Івано-Франківської області	Стан		Дата	Архив
Площа поверхні об'єкту				
Поперечний профіль, №1			Київ/Львів	

Поперечний профіль №2 на ПК1+55

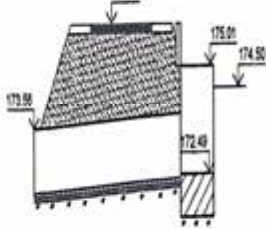


№ п/п	Исходные данные				Расчетные данные		Примечание
	№	Наименование	Единица измерения	Значение	Значение	Значение	
1							Продольный профиль №2
2							
Итого:							Итого:
Продольный профиль №2							Итого:
Продольный профиль №2				Итого:			

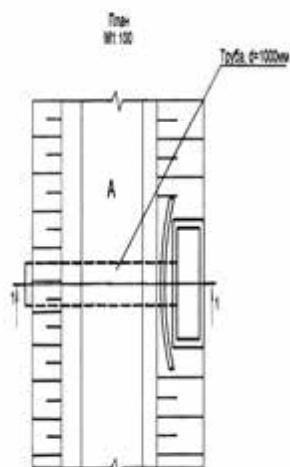
Шахтний водоскоп



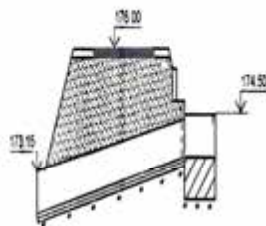
Розріз 1-1
М1:100



Водовипусна споруда

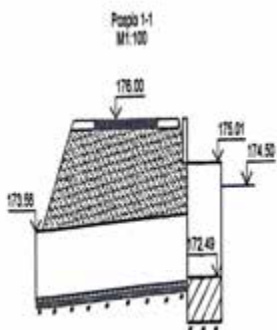
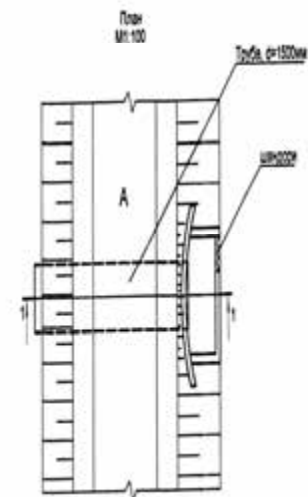


Розріз 1-1
М1:100

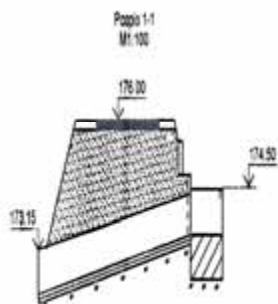
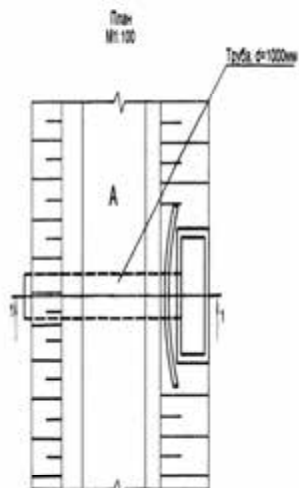


Шахтний водоскоп						Водовипусна споруда					
№	Курс	Арх	Маш	Підпис	Дата	№	Курс	Арх	Маш	Підпис	Дата

Шахтний водосхід



Водовипускна споруда



Зм.	Кільк.	Арк.	Назва	Пункт	Дата
Функція			Пасторат водного об'єкту в с. Давливіа Київської області	Сторінка	Архив
Пояснення			Пасторат водного об'єкту		
Г.П.			Шахтний водосхід		
			Водовипускна споруда		Київводресурс

Зм.	Кільк.	Арк.	Назва	Пункт	Дата
Функція			Пасторат водного об'єкту в с. Давливіа Київської області	Сторінка	Архив
Пояснення			Пасторат водного об'єкту		
Г.П.			Шахтний водосхід		
			Водовипускна споруда		Київводресурс

КАДАСТРОВИЙ ПЛАН ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Ліувальне-санітарний центр "Діюшиц"

Додаток В



Таблиця площ земельних ділянок на земельній ділянці

№	Земельна ділянка	Площа
1	Земельна ділянка	14,83
2	Земельна ділянка	14,83
3	Земельна ділянка	14,83
4	Земельна ділянка	14,83
5	Земельна ділянка	14,83
6	Земельна ділянка	14,83
7	Земельна ділянка	14,83
8	Земельна ділянка	14,83
9	Земельна ділянка	14,83
10	Земельна ділянка	14,83
11	Земельна ділянка	14,83

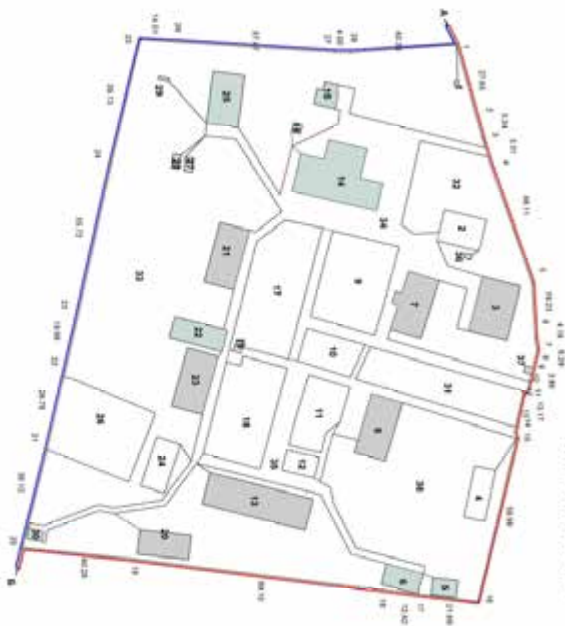
Економіка

№	Вид економіки	Площа
1	Сільське господарство	14,83
2	Інше	0,00
3	Інше	0,00

Опис зем. ділянок
земельної ділянки (наприкінці)

№1-14-02-01-01 Земельна ділянка, площа 14,83 га, кадастровий номер 14-02-01-01-01-01, кадастровий номер 14-02-01-01-01-01-01-01, кадастровий номер 14-02-01-01-01-01-01-01-01

Катэгорыя мяш
Замесная група - 2754778



ОТРИС МЯШ
№1 А ДП Б - мейс улічэння сапраўднага ўласніка
№1 Б ДП А - мейс ДП "Самарыянскі мяшок інтэнсіўнасць"

МАШЫНА
1:1000

Еўрапейская сістэма

№ п/п	Назва прыг.	Плошча кв.
1	% Сапраўдны адрас	10000
2	% Сапраўдны адрас	10000
3	% Сапраўдны адрас	10000
4	% Сапраўдны адрас	10000
5	% Сапраўдны адрас	10000
6	% Сапраўдны адрас	10000
7	% Сапраўдны адрас	10000
8	% Сапраўдны адрас	10000
9	% Сапраўдны адрас	10000
10	% Сапраўдны адрас	10000
11	% Сапраўдны адрас	10000
12	% Сапраўдны адрас	10000
13	% Сапраўдны адрас	10000
14	% Сапраўдны адрас	10000
15	% Сапраўдны адрас	10000
16	% Сапраўдны адрас	10000
17	% Сапраўдны адрас	10000
18	% Сапраўдны адрас	10000
19	% Сапраўдны адрас	10000
20	% Сапраўдны адрас	10000
21	% Сапраўдны адрас	10000
22	% Сапраўдны адрас	10000
23	% Сапраўдны адрас	10000
24	% Сапраўдны адрас	10000
25	% Сапраўдны адрас	10000
26	% Сапраўдны адрас	10000
27	% Сапраўдны адрас	10000
28	% Сапраўдны адрас	10000
29	% Сапраўдны адрас	10000
30	% Сапраўдны адрас	10000
31	% Сапраўдны адрас	10000
32	% Сапраўдны адрас	10000
33	% Сапраўдны адрас	10000
Усяго мяшкі		275477

Картограмма

Додаток Д

"Тарк культури та відпочинку ім. Ю.Гагаріна"

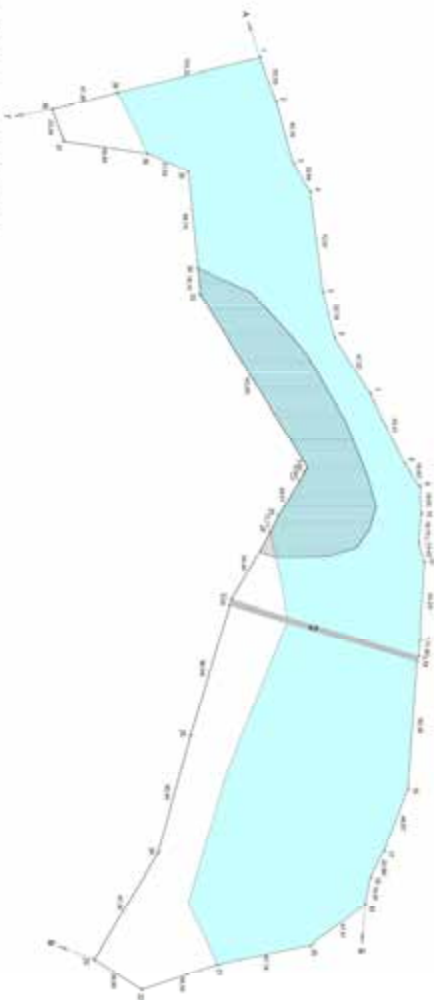


Схема розташування зведеної ділянки



Об'єкт миса сувласки
завданням:Самостроєвляччї

№1 А м. Б.	Зона культурно-відпочинку
№2 Б м. Б.	Зона відпочинку
№3 В м. А.	Зона зведеної ділянки

Продовження застрої с/г. р. Терра площю 6,6929 га

Охоронна зона територіал парку (застава Зайчана - 1) площю 6,6931га

Картограмма

Лікувально-санаторний центр "Ленінці"



Розміри вказані метрами. Територія площі 2,1974 га

Додаток Е

Схема розташування земельної ділянки



Об'єкт має 0,1974 га
загальною площею (включаючи територію)

№ 1/01/01	Власник земельної ділянки: Територія
№ 1/01/01	Власник земельної ділянки: Територія

Картоосхема
Позиційний вигляд оздоровлення та відпочинку «Супутник»

Схема розташування закладів дозвілля

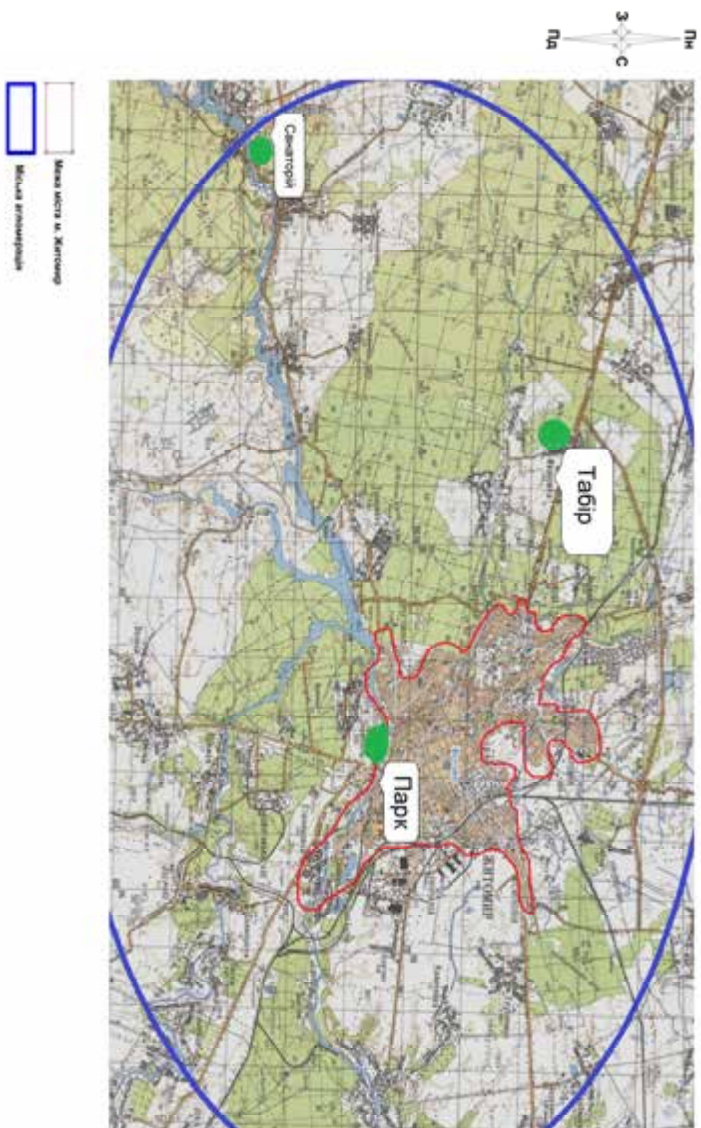


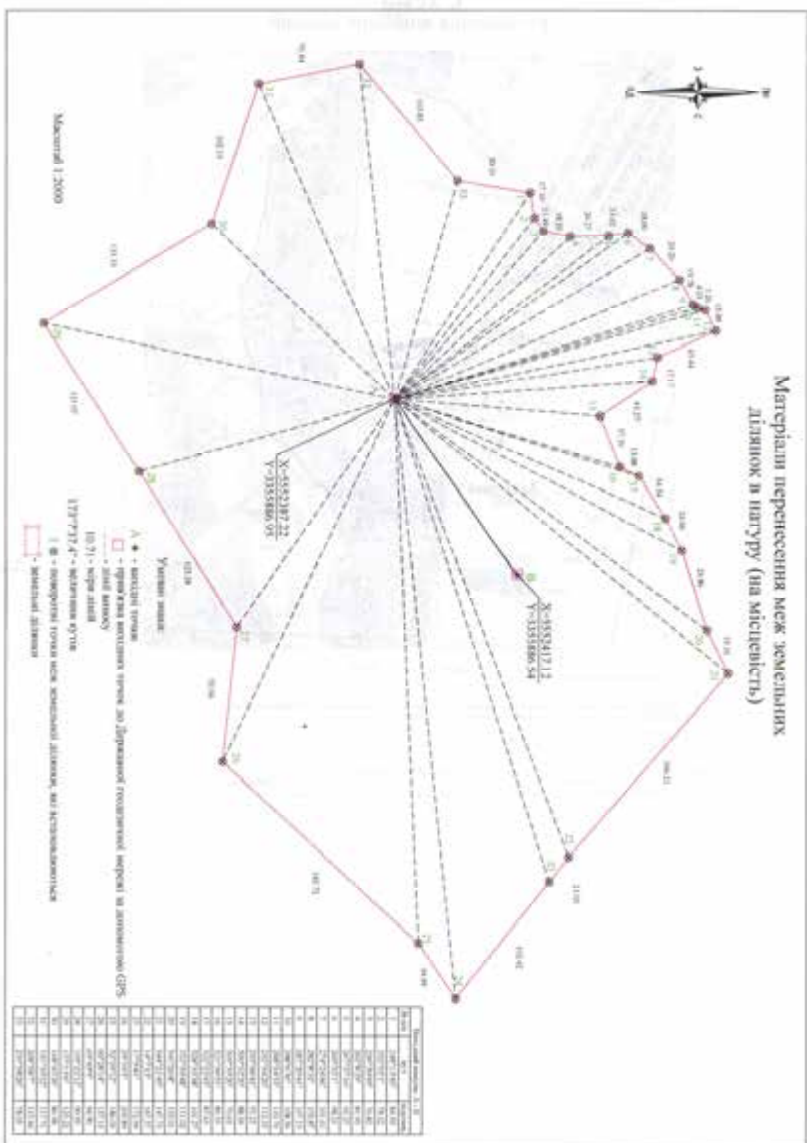
Список будівель

№1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

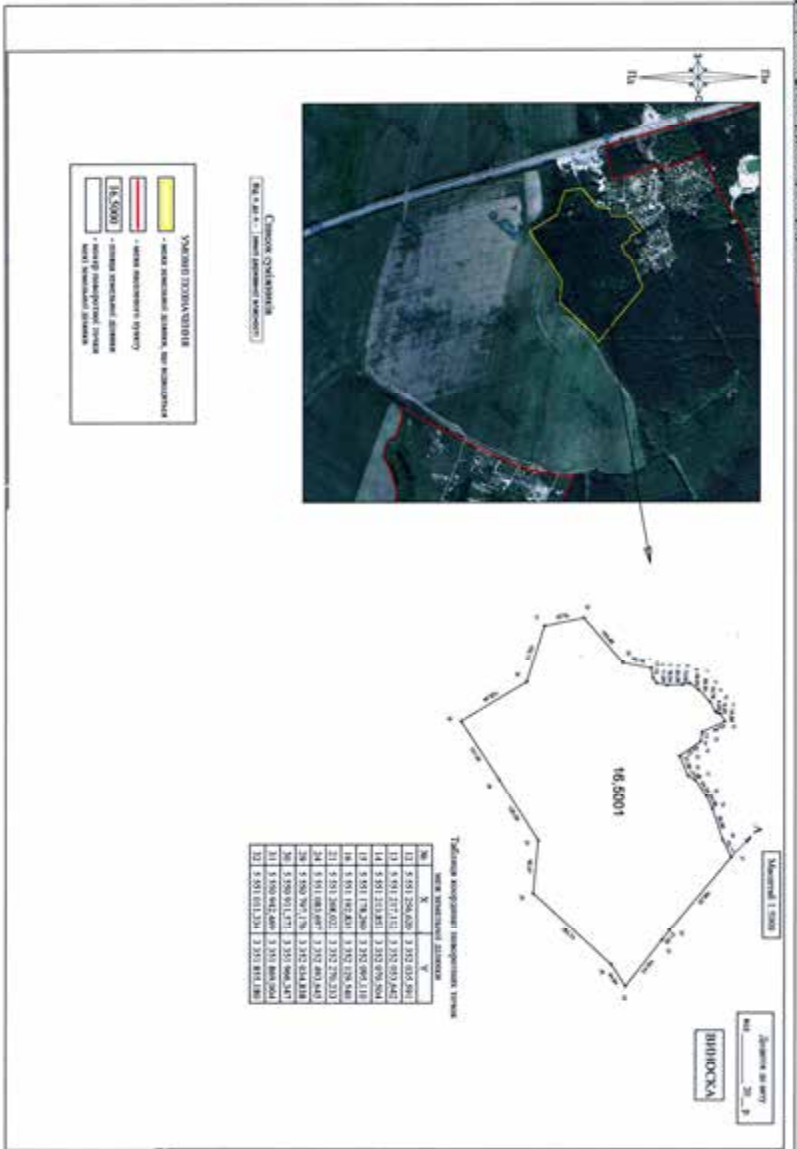
Житомирська міська агломерація

Додаток А



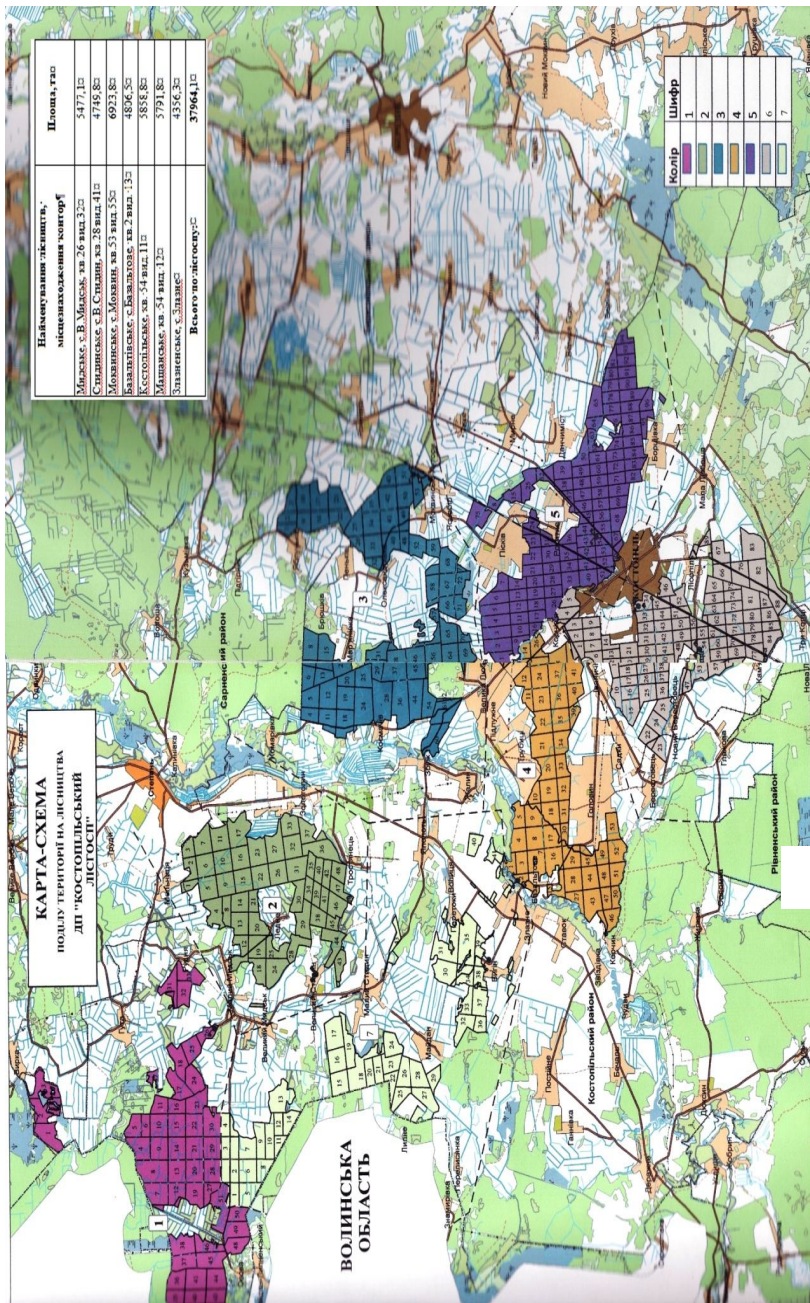






Перелік територій та об'єктів ПЗФ по Рівненській області станом на
01.01.2015 року

№ п/п	Назва	Територія та об'єкти ПЗФ				Всього	
		Загальнодержавно го значення		Місцевого значення			
		кількість	площа	кількість	площа	кількість	площа
1	Природні заповідники	1	42289			1	42289
2	Біосферні заповідники					0	0
3	Національні природні парки	1	2233			1	2233
4	Ботанічні сади					0	0
5	Дендрологічні парки					0	0
6	Регіональні ландшафтні парки			2	15407	2	15407
7	Зоологічні парки					0	0
8	Заказники всього	11	13733	63	43378,9	74	57111,9
	В т.ч. ландшафтні	1	712	7	1943,6	8	2655,6
	лісові	1	110	14	1411,8	15	1521,8
	ботанічні	6	10056	26	29717,6	32	39773,6
	загальнозоологічні	1	100	6	6889	7	6989
	орнітологічні			3	255,3	3	255,3
	геологічні			2	2275	2	2275
	іхтіологічні			1	15,6	1	15,6
	гідрологічні	2	2755	3	861	5	3616
	ентомологічний			1	10	1	10
	загальногеологічні					0	0
	палеонтологічні					0	0
	карстово-спелеологічні					0	0
9	Пам'ятки природи-всього	8	428,7	21	168,8	29	597,5
	В т.ч. комплексні	1	87,9	9	107,5	10	195,4
	ботанічні	4	253,8	10	57,2	14	311
	зоологічні	1	14			1	14
	гідрологічні	2	73	2	4,1	4	77,1
	геологічні					0	0
10	Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва			1	1,5	1	1,5
11	Заповідні урочища			80	3217,5	80	3217,5
	Р А З О М	21	58683,7	167	62173,7	188	120857,4



Склад, зміст та порядок погодження документації із землеустрою

Документація із землеустрою розробляється у вигляді схеми, проекту, робочого проекту або технічної документації.

Види документації із землеустрою:

а) схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць;

б) проекти землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць;

в) проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів;

г) проекти землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій;

г) проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок;

д) проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб;

е) проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь;

е) проекти землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів;

ж) проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв);

з) робочі проекти землеустрою;

и) технічна документація із землеустрою щодо визначення та встановлення в природі (на місцевості) державного кордону України;

і) технічна документація із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в природі (на місцевості);

ї) технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж частини земельної ділянки, на яку поширюються права суборенди, сервітуту;

й) технічна документація із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок;

к) технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель.

Види документації із землеустрою та їх склад встановлюються виключно цим Законом.

Відповідність документації із землеустрою положенням нормативно-технічних документів, державних стандартів, норм і правил у сфері землеустрою засвідчується:

у паперовій формі - підписом та особистою печаткою сертифікованого інженера-землевпорядника, який відповідає за якість робіт із землеустрою;

в електронній формі - електронним цифровим підписом сертифікованого інженера-землевпорядника, який відповідає за якість робіт із землеустрою, згідно із законодавством про використання електронного цифрового підпису";

Погодження та затвердження змін до документації із землеустрою здійснюються в порядку, передбаченому для погодження та затвердження документації із землеустрою;

Технічна документація із землеустрою щодо визначення та встановлення в натурі (на місцевості) державного кордону України

Державний кордон України визначається рішеннями Верховної Ради України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Матеріали щодо визначення державного кордону України готує комісія, утворена Кабінетом Міністрів України, яка узгоджує з відповідною комісією суміжної держави питання визначення державного кордону України.

На основі узгодженого рішення цих комісій готується протокол визначення державного кордону України і відповідні графічні матеріали, що погоджуються Кабінетом Міністрів України і подаються на розгляд Верховної Ради України.

На підставі рішення Верховної Ради України розробляється технічна документація із землеустрою щодо визначення та встановлення в натурі (на місцевості) державного кордону України, яка включає:

- а) завдання на складання технічної документації із землеустрою;
- б) пояснювальну записку;
- в) узгоджені матеріали щодо визначення державного кордону України, підготовлені комісією, утвореною Кабінетом Міністрів України;
- г) рішення Верховної Ради України;
- г) матеріали геодезичних вишукувань та землевпорядного проектування;
- д) план лінії державного кордону України";

Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць розробляються щодо території відповідного району, села, селища, міста.

Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель району розробляються за рішенням районної ради.

Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель села, селища, міста розробляються за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради.

Схема землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель відповідної адміністративно-територіальної одиниці включає:

а) завдання на складання схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальної одиниці;

б) пояснювальну записку;

в) рішення відповідного органу місцевого самоврядування про розроблення схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальної одиниці;

г) характеристику природних умов адміністративно-територіальної одиниці;

г) інформацію про сучасний стан використання та охорони земель у межах адміністративно-територіальної одиниці (включаючи обмеження у використанні земель);

д) картограму категорій земель у розрізі угідь у межах відповідної території;

е) картограму агровиробничих груп ґрунтів та крутизни схилів;

е) еколого-економічне обґрунтування використання та охорони земель;

ж) техніко-економічні показники схеми землеустрою;

з) матеріали геодезичних вишукувань та землевпорядного проектування;

и) інформацію про перспективний стан використання та охорони земель у межах адміністративно-територіальної одиниці;

і) схему запланованих заходів щодо раціонального використання та охорони земель;

ї) матеріали погодження схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальної одиниці, визначені статтею 186 Земельного кодексу України";

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та

водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів розробляються з метою:

а) збереження природного різноманіття ландшафтів, охорони довкілля, підтримання екологічного балансу;

б) створення місць для організованого лікування та оздоровлення людей, масового відпочинку і туризму;

в) створення приміських зелених зон, збереження і використання об'єктів культурної спадщини;

г) проведення науково-дослідних робіт;

д) встановлення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг;

е) визначення в натурі (на місцевості) меж охоронних зон та інших обмежень у використанні земель, встановлених законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, а також інформування про такі обмеження землевласників, землекористувачів, інших фізичних та юридичних осіб.

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів визначають місце розташування і розміри земельних ділянок, власників земельних ділянок, землекористувачів, у тому числі орендарів, межі територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого (округи і зони санітарної (гірничо-санітарної) охорони), рекреаційного та історико-культурного (охоронні зони) призначення, водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, смуг відведення та берегових смуг водних шляхів, а також встановлюють режим використання та охорони їх територій.

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів розробляються на підставі укладених договорів між замовниками документації із землеустрою та її розробниками.

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду розробляються для біосферних заповідників, природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, парків - пам'яток садово-паркового мистецтва та зоологічних парків на землях та земельних ділянках, що включаються до складу цих територій без вилучення у землевласників та землекористувачів.

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів включають:

- а) завдання на складання проекту землеустрою;
- б) пояснювальну записку;
- в) характеристику території із встановленням режиму використання земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів;
- г) довідку, що містить узагальнену інформацію про землі (території);
- г) матеріали геодезичних вишукувань та землевпорядного проектування;
- д) у межах населеного пункту - копію графічної частини генерального плану населеного пункту (за наявності), а за межами населеного пункту - копію відповідної містобудівної документації (за наявності) і копію рішення про затвердження такої документації;
- е) інформацію про перспективний стан використання та охорони земель у межах адміністративно-територіальної одиниці, яка є складовою схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель відповідної адміністративно-територіальної одиниці (за наявності);
- є) план організації території з відображенням угідь, землевласників і землекористувачів, у тому числі земельних ділянок, щодо яких встановлені обмеження у використанні;
- ж) план меж земельних ділянок, що включаються до території природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, водного фонду та водоохоронних зон, меж обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів без їх вилучення у землевласників та землекористувачів;
- з) креслення перенесення в натуру (на місцевість) меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення,

оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення та земель водного фонду та водоохоронних зон, меж обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів;

и) акт перенесення в натуру (на місцевість) меж території природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, меж обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів у натурі (на місцевості);

і) перелік обмежень у використанні земельних ділянок;

ї) матеріали погодження проекту землеустрою, встановлені статтею 186 Земельного кодексу України.

Межі територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон встановлюються і по суходолу, і по водному простору.

Рішення про затвердження проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон одночасно є рішенням про встановлення меж таких територій";

Проекти землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій

Проекти землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій розробляються на підставі рішення органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень за клопотанням працівників цих підприємств, установ та організацій.

Проекти землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій включають:

а) завдання на складання проекту землеустрою;

б) пояснювальну записку;

в) рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування про приватизацію земель;

г) список осіб, які мають право на отримання у власність земельної частки (паю);

г) матеріали нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь підприємства;

д) схему розподілу земель підприємств, установ, організацій на землі, що передаються у приватну власність та залишаються у державній або комунальній власності (лісогосподарського призначення, водного фонду, резервного фонду);

е) матеріали розрахунку вартості і розмір земельної частки (паю) в умовних кадастрових гектарах;

є) схему поділу сільськогосподарських угідь, що підлягають приватизації, на земельні ділянки;

ж) матеріали погодження проекту землеустрою, встановлені статтею 186 Земельного кодексу України;

з) відомості про обчислення площі земельної ділянки;

и) кадастровий план земельної ділянки;

і) перелік обмежень у використанні земельних ділянок;

ї) матеріали перенесення меж земельних ділянок у натуру (на місцевість).

Після затвердження проекту землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій при перенесенні меж земельних ділянок у натуру (на місцевість) до нього долучаються:

акт приймання-передачі межових знаків на зберігання;

акт перенесення в натуру (на місцевість) меж охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон і зон особливого режиму використання земель за їх наявності";

Проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв)

Проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) розробляються з метою формування земельних ділянок сільськогосподарських угідь, що підлягають розподілу між власниками земельних часток (паїв).

У разі необхідності в проектах землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) здійснюється перерахунок розміру в умовних кадастрових гектарах та вартості земельної частки (паю).

Із площі земельних ділянок, що підлягають розподілу, виключаються:

а) деградовані, малопродуктивні, а також техногенно забруднені сільськогосподарські угіддя, що підлягають консервації;

б) заболочені землі;

в) землі, на яких розміщені розвідані родовища корисних копалин загальнодержавного значення, запаси яких затверджені у встановленому законодавством порядку;

г) інші землі, які недоцільно використовувати для сільськогосподарських потреб.

Проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) розробляються на підставі рішення відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної державної адміністрації про виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв).

Проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) включають:

- а) завдання на складання проекту землеустрою;
- б) пояснювальну записку;
- в) рішення відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної державної адміністрації про виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв);
- г) список осіб, які мають право на отримання у власність земельної частки (паю);
- г) матеріали розрахунку (за потреби - перерахунку) вартості і розмір земельної частки (паю) в умовних кадастрових гектарах;
- д) схему розподілу земельних ділянок власникам земельних часток (паїв);
- е) відомості про площу земельних ділянок, кадастрові номери земельних ділянок та перелік обмежень у їх використанні;
- є) матеріали погодження і затвердження проекту землеустрою, встановлені статтею 186 Земельного кодексу України;
- ж) матеріали перенесення меж земельних ділянок у природу (на місцевість), сформованих за проектом.

Після виділення власникам земельних часток (паїв) земельних ділянок у натурі (на місцевості) до проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) долучаються:

акт перенесення в природу (на місцевість) меж охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон і зон особливого режиму використання земель за їх наявності;

акт приймання-передачі межових знаків на зберігання";

Проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб

Проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб розробляються в межах кварталу, мікрорайону, іншої частини території населеного пункту та за межами населеного пункту з метою формування земельних ділянок, на яких передбачається будівництво чи реконструкція об'єктів нерухомого майна.

Проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб розробляються на підставі рішення відповідної сільської, селищної, міської ради або районної державної адміністрації.

Проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб включають:

- а) завдання на складання проекту землеустрою;
 - б) пояснювальну записку;
 - в) рішення відповідної сільської, селищної, міської ради або Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної чи районної державної адміністрації про розроблення проекту землеустрою;
 - г) матеріали геодезичних вишукувань та землевпорядного проектування;
 - г) копії правовстановлюючих документів на об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельних ділянках, якщо права власності на такі об'єкти зареєстровані;
 - д) копії правовстановлюючих документів на земельні ділянки (за наявності);
 - е) перелік обмежень у використанні земельних ділянок;
 - є) план організації території для містобудівних потреб;
 - ж) план меж зон обмежень у використанні земель (земельних ділянок);
 - з) матеріали погодження проекту землеустрою, встановлені статтею 186 Земельного кодексу України;
 - и) викопійовання з детального плану території.
- У разі формування земельної ділянки проект землеустрою щодо впорядкування територій для містобудівних потреб також включає:
- а) відомості про обчислення площі земельної ділянки;
 - б) кадастровий план земельної ділянки;
 - в) перелік обмежень у використанні земельної ділянки;
 - г) акт приймання-передачі межових знаків на зберігання;
 - г) акт перенесення в природу (на місцевість) меж охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон і зон особливого режиму використання земель за їх наявності;
 - д) матеріали перенесення меж земельної ділянки в природу (на місцевість)";

Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, розробляються на підставі укладених договорів між замовниками документації із землеустрою та її розробниками.

Проект землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, включає:

- а) завдання на складання проекту землеустрою;
- б) пояснювальну записку;
- в) документи, що підтверджують площу землеволодіння (землекористування);
- г) матеріали геодезичних та землевпорядних вишукувань;
- г) матеріали ґрунтових обстежень (за наявності);

д) копії агрохімічних паспортів полів, земельних ділянок (за наявності таких паспортів) у разі здійснення за проектом заходів з організації сівозміни;

е) матеріали книги історії полів за останні три роки (за наявності);

є) матеріали погодження проекту землеустрою, встановлені статтею 186 Земельного кодексу України;

ж) план існуючого стану використання земель у розрізі землеволодінь та землекористувань, угідь, обмежень та особливих умов використання земель;

з) схему розміщення попередників сільськогосподарських культур (у разі здійснення за проектом заходів з організації сівозміни);

и) план агровиробничих груп ґрунтів та крутизни схилів;

і) план організації землеволодінь (землекористувань), впорядкування угідь, розміщення виробничих будівель і споруд, об'єктів інженерної та соціальної інфраструктури та заходів з охорони земель;

ї) план організації території сівозміни (проекування полів сівозміни з визначенням їх типів і видів з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва, чергування сільськогосподарських культур у сівозміні) (у разі здійснення за проектом заходів з організації сівозміни);

й) матеріали перенесення в природу (на місцевість) запроєктованих полів сівозміни (у разі здійснення за проектом заходів з організації сівозміни);

Погодження і затвердження документації із землеустрою

1. Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць погоджуються територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони культурної спадщини, структурним підрозділом відповідної обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері охорони культурної спадщини, територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань лісового господарства, територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань водного господарства, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони навколишнього природного середовища, структурним підрозділом відповідної обласної, Київської чи Севастопольської міської

державної адміністрації у сфері охорони навколишнього природного середовища, структурним підрозділом відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері містобудування та архітектури, а якщо місто не входить до території певного району - виконавчим органом відповідної міської ради у сфері містобудування та архітектури, а в разі якщо такий орган не утворений - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань містобудування та архітектури чи структурним підрозділом відповідної обласної державної адміністрації з питань містобудування та архітектури.

У разі розроблення схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель району така документація із землеустрою додатково погоджується відповідними сільськими, селищними, міськими радами та районною державною адміністрацією.

Схема землеустрою і техніко-економічне обґрунтування використання та охорони земель району затверджуються районною радою.

Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель села, селища, міста затверджуються відповідною сільською, селищною або міською радою.

2. Проекти землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць погоджуються сільськими, селищними, міськими, районними радами, районними державними адміністраціями, за рахунок території яких планується здійснити розширення таких меж. У разі розширення меж адміністративно-територіальної одиниці за рахунок території, що не входить до складу відповідного району, або якщо районна рада не утворена, проект погоджується Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною державною адміністрацією.

У разі встановлення меж міст проект також погоджується Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною радою.

Рішення Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування про встановлення (зміну) меж адміністративно-територіальної одиниці одночасно є рішенням про затвердження проектів землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальної одиниці.

Проекти землеустрою щодо встановлення (зміни) меж районів у містах погоджуються з відповідною районною у місті радою, районною у місті державною адміністрацією (у разі їх утворення).

3. Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів

погоджуються в обов'язковому порядку територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, та структурним підрозділом відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері містобудування та архітектури, а якщо місто не входить до території певного району - виконавчим органом відповідної міської ради у сфері містобудування та архітектури, а також органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони культурної спадщини, структурним підрозділом відповідної обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері охорони культурної спадщини (щодо проектів, за якими здійснюється встановлення меж територій історико-культурного призначення), територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань лісового господарства (щодо проектів, за якими здійснюється встановлення меж територій лісгосподарського призначення), територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань водного господарства (щодо проектів, за якими здійснюється встановлення меж територій земель водного фонду та водоохоронних зон), центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища (у разі наявності територій чи об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, земель оздоровчого, рекреаційного призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон), органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони навколишнього природного середовища, структурним підрозділом відповідної обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері охорони навколишнього природного середовища (у разі наявності територій чи об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення).

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів погоджуються з власниками, користувачами земельних ділянок, які включаються до території природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних

зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів без їх вилучення, крім випадків, коли обмеження безпосередньо встановлені законом або прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами.

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів затверджуються їх замовниками.

4. Проекти землеустрою щодо приватизації земель державних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій погоджуються рішенням загальних зборів працівників цих підприємств, установ та організацій (іншими суб'єктами, визначеними законодавством), територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, і затверджуються районними державними адміністраціями.

Проекти землеустрою щодо приватизації земель комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій погоджуються рішенням загальних зборів працівників цих підприємств, установ та організацій (іншими суб'єктами, визначеними законодавством), територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, у районі (місті) і затверджуються відповідними сільськими, селищними, міськими радами.

5. Проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) погоджуються відповідною сільською, селищною, міською радою (у разі розташування земельних ділянок у межах населеного пункту) чи районною державною адміністрацією, а в разі якщо районна державна адміністрація не утворена - Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною державною адміністрацією (у разі розташування земельних ділянок за межами населених пунктів) і затверджуються на зборах більшістю власників земельних часток (паїв) у межах земель, що перебувають у власності (користуванні) такого сільськогосподарського підприємства, що оформляється відповідним протоколом.

6. Проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок погоджуються в порядку, встановленому статтею 186-1 цього Кодексу, і затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу.

7. Проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб погоджуються у порядку, встановленому статтею 186-1 цього Кодексу, та затверджуються:

у разі якщо проект передбачає впорядкування для містобудівних потреб території, розташованої в межах населених пунктів, - відповідними сільськими, селищними, міськими радами;

у разі якщо проект передбачає впорядкування для містобудівних потреб території, розташованої за межами населених пунктів, - районною державною адміністрацією, а у разі якщо районна державна адміністрація не утворена - Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною державною адміністрацією.

8. Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, не підлягають погодженню і затверджуються замовниками таких проектів.

9. Проекти землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів погоджуються в порядку, встановленому статтею 186-1 цього Кодексу, та затверджуються відповідними сільськими, селищними, міськими радами.

10. Робочі проекти землеустрою підлягають погодженню територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони навколишнього природного середовища, структурним підрозділом відповідної обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Робочі проекти землеустрою, що передбачають заходи з будівництва об'єктів та споруд, погоджуються також структурним підрозділом відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері містобудування та архітектури, а якщо місто не входить до території певного району - виконавчим органом відповідної міської ради у сфері містобудування та архітектури, а в разі якщо такий орган не утворений - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань містобудування та архітектури чи структурним підрозділом відповідної обласної державної адміністрації з питань містобудування та архітектури.

Робочі проекти землеустрою затверджуються замовниками таких проектів.

11. Технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж частини земельної ділянки, на яку поширюється право суборенди, сервітуту, погоджується землевласником та землекористувачем і затверджується особою, яка набуває право суборенди або сервітуту.

12. Технічна документація із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок погоджується:

у разі якщо поділ, об'єднання земельних ділянок здійснюється її користувачем - власником земельних ділянок, а щодо земельних ділянок державної або комунальної власності - органом виконавчої влади, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування, уповноваженими розпоряджатися земельними ділянками відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу;

у разі поділу, об'єднання земельної ділянки, що перебуває у заставі, - заставодержателем;

у разі поділу, об'єднання власником земельної ділянки, що перебуває у користуванні, - землекористувачем.

Технічна документація із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок затверджується замовником.

13. Технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель погоджується територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, і затверджується замовником технічної документації.

У разі якщо на підставі матеріалів інвентаризації здійснюються формування земельних ділянок за рахунок земель державної та комунальної власності, визначення їх угідь, а також віднесення таких земельних ділянок до певних категорій, технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель погоджується в порядку, встановленому статтею 186-1 цього Кодексу.

Віднесення особливо цінних земель, визначених пунктами "а" і "б" частини першої статті 150 цього Кодексу, до земель інших категорій за матеріалами інвентаризації заборонено.

14. Технічна документація із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) погодженню не підлягає і затверджується:

Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу, у разі якщо земельна ділянка перебуває у державній або комунальній власності;

власником земельної ділянки, у разі якщо земельна ділянка перебуває у приватній власності.

15. Оригінал відповідної документації із землеустрою подається розробником для погодження територіальному органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а іншим органам виконавчої влади, органам місцевого

самоврядування та іншим суб'єктам, які здійснюють погодження документації із землеустрою, - копії такої завіреної розробником документації.

16. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти, визначені цією статтею, зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня одержання документації із землеустрою безоплатно надати або надіслати рекомендованим листом з повідомленням розробнику свої висновки про її погодження або про відмову в такому погодженні з обов'язковим посиланням на закони та прийняті відповідно до них нормативно-правові акти, що регулюють відносини у відповідній сфері. Строк дії цих висновків є необмеженим.

17. Підставою для відмови у погодженні документації із землеустрою може бути лише невідповідність її положень вимогам законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, документації із землеустрою або містобудівної документації.

18. Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, іншим суб'єктам, визначеним цією статтею, при погодженні та затвердженні документації із землеустрою забороняється вимагати:

додаткові матеріали та документи, не включені до складу документації із землеустрою, встановленого Законом України "Про землеустрій";

надання погодження документації із землеустрою будь-якими іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, погодження яких не передбачено цією статтею;

проведення будь-яких обстежень, експертиз та робіт.

Кожен орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, інший суб'єкт, визначений цією статтею, розглядає та погоджує документацію із землеустрою самостійно та незалежно від погодження документації із землеустрою іншими органами.

Документація із землеустрою подається для проведення державної експертизи землевпорядної документації у випадках та порядку, встановлених Законом України "Про державну експертизу землевпорядної документації".

Погодження документації із землеустрою здійснюється за місцем розташування земель (земельних ділянок) територіальними органами центральних органів виконавчої влади, утвореними у районі, місті обласного, республіканського значення (Автономної Республіки Крим),

містах Києві та Севастополі, або міжрегіональним територіальним органом, у разі якщо повноваження його поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць.

У разі відсутності територіальних органів центральних органів виконавчої влади, зазначених в абзаці першому цієї частини, погодження документації із землеустрою здійснюється територіальним органом центральних органів виконавчої влади, утвореним в Автономній Республіці Крим, області, а в разі їх відсутності - відповідним центральним органом виконавчої влади безпосередньо.

Проект Закону України Про землі рекреаційного призначення

Цей Закон визначає правові засади використання земель рекреаційного призначення, їх класифікацію, встановлює вимоги до рівня забезпечення потреб населення в організації відпочинку населення, туризму, спортивних та культурно-розважальних заходів.

Стаття 1. Землі рекреаційного призначення

1. Землями рекреаційного призначення визнаються землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

2. За межами міст та інших населених пунктів землі рекреаційного призначення, зайняті лісопарками та іншими зеленими насадженнями, що виконують захисні та санітарно-гігієнічні функції і є місцем відпочинку населення, включаються до складу зеленої зони.

Стаття 2. Склад земель рекреаційного призначення

1. До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших стаціонарних об'єктів рекреаційного призначення.

Стаття 3. Класифікація земель рекреаційного призначення

1. Землі рекреаційного призначення поділяються на такі, що:

1) призначені для короткочасного відпочинку населення — земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів тощо;

2) призначені для розміщення стаціонарних об'єктів рекреаційного призначення — землі в межах та за межами населених пунктів, на яких розміщуються соціально-культурні, туристичні, туристично-оздоровчі, інші заклади та об'єкти рекреаційного призначення.

Залежно від місця розташування землі рекреаційного призначення поділяються на землі:

1) на яких розташовані зони відпочинку населення, об'єкти туризму для проведення спортивних та культурно-розважальних заходів у межах населених пунктів;

2) землі зелених зон і зелених насаджень;

3) на яких розташовані зони відпочинку населення, об'єкти туризму для проведення спортивних заходів за межами населених пунктів.

Стаття 4. Форми власності на землі рекреаційного призначення

Землі рекреаційного призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

Стаття 5. Надання земельних ділянок для розміщення об'єктів рекреаційного призначення

Земельні ділянки державної та комунальної власності надаються у власність і користування для розміщення об'єктів рекреаційного призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в порядку, встановленому Земельним кодексом України.

Розміри земельних ділянок, необхідних для розміщення об'єктів рекреаційного призначення, визначаються виходячи із потреб на підставі затвердженої в установленому порядку проектно-технічної документації та генерального плану забудови населеного пункту або іншої містобудівної документації (у разі розташування такої земельної ділянки в межах населеного пункту), але не менше 0,1 гектара за межами населеного пункту та не менше 0,01 гектара в межах населеного пункту.

Стаття 6. Використання земель рекреаційного призначення

1. Землі рекреаційного призначення використовуються у загальному і спеціальному порядку.

2. Загальне використання земель рекреаційного призначення здійснюється громадянами безоплатно для задоволення потреб під час відпочинку, туризму, проведення спортивних та культурно-розважальних заходів.

До земель рекреаційного призначення загального використання належать землі, зайняті парками, скверами, бульварами, спортивними майданчиками, іншими об'єктами рекреаційного призначення.

Загальне використання земель рекреаційного призначення може здійснюватися без їх вилучення у власників або користувачів з дотриманням обмежень, установлених відповідно до закону.

3. У порядку спеціального використання землі рекреаційного призначення надаються для розміщення об'єктів рекреаційного призначення (будинків відпочинку, пансіонатів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, інших аналогічних об'єктів) з метою провадження господарської діяльності, пов'язаної з експлуатацією таких земель, інших природних ресурсів відповідно до їх цільового призначення.

Спеціальне використання земель рекреаційного призначення здійснюється за плату.

4. Використання земель рекреаційного призначення може здійснюватися на підставі земельного сервітуту або суперфіцію (набуття права користування чужою земельною ділянкою для забудови).

5. Земельний сервітут встановлюється договором, законом, заповітом або рішенням суду.

Договір про встановлення земельного сервітуту підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на нерухоме майно.

6. Земельні сервітути можуть встановлюватися для:

будівництва, реконструкції, капітального ремонту, розміщення споруд стаціонарних об'єктів рекреаційного призначення (земельні ділянки, на яких розміщені будинки відпочинку, пансіонати, об'єкти фізичної культури і спорту, туристичні бази, кемпінги, яхт-клуби, стаціонарні і наметові туристично-оздоровчі табори, будинки рибалок і мисливців, дитячі туристичні станції, дитячі та спортивні табори, інші аналогічні об'єкти, а також дачні будинки);

проходу, проїзду за спеціально обладнаними маршрутами, що прокладені у найбільш цікавих місцях зони регульованої рекреації (земельні ділянки, на яких розміщені зелені зони і зелені насадження міст та інших населених пунктів, навчально-туристські та екологічні стежки, марковані траси, інші аналогічні об'єкти);

розміщення на земельній ділянці рекреаційного призначення інформаційних стендів щодо відповідного об'єкта рекреаційного призначення.

Власник, землекористувач земельної ділянки рекреаційного призначення, щодо якої встановлений земельний сервітут, має право вимагати від осіб, в інтересах яких встановлено земельний сервітут, плату за його встановлення.

7. Суперфіцій виникає на підставі договору, який укладається між власником земельної ділянки рекреаційного призначення, та особою, яка виявила бажання використовувати таку земельну ділянку відповідно до її цільового призначення.

Суперфіцій може виникати також на підставі заповіту.

8. Право користування чужою земельною ділянкою рекреаційного призначення для забудови може відчужуватися або передаватися у спадкування (за винятком відчуження права користування земельною ділянкою державної або комунальної власності, крім випадків переходу права власності на будівлі та споруди), вноситися до статутного капіталу, передаватися у заставу.

9. Інші вимоги щодо порядку встановлення, дії, припинення дії земельних сервітутів або набуття, зміст, припинення права користування чужою земельною ділянкою рекреаційного призначення для забудови

(суперфiцiй) визначається Земельним кодексом України i Цивiльним кодексом України.

10. Напрями, види та порядок провадження рекреацiйної дiяльностi на землях iнших категорiй, зокрема у межах територiй та об'єктiв природно-заповiдного фонду, визначаються вiдповiдним законом.

Стаття 7. Обмеження прав на використання земель рекреацiйного призначення, iх правовий режим

1. У разi псування, забруднення, пошкодження, виснаження та iнших факторiв, якi впливають на погiршення екологiчного стану на землях рекреацiйного призначення, що зумовлене непридатнiстю iх до використання за призначенням, у разi виникнення загрози життю та здоров'ю громадян, якi ними користуються, органи виконавчої влади або органи мiсцевого самоврядування можуть обмежити право на використання земель рекреацiйного призначення в обсязi, передбаченому законом або договором, шляхом встановлення заборони на:

1) передачу в оренду (суборенду), а також змiну цiльового призначення земельної дiлянки, її ландшафту;

2) провадження окремих видiв господарської та iншої дiяльностi, зокрема спорудження будь-яких будiвель та iнших об'єктiв, не пов'язаних з експлуатацiйним режимом таких земельних дiлянок;

3) скидання дренажно-скидних та стiчних вод;

4) облаштування стоянок автомобiлiв, пунктiв їх обслуговування (ремонт, миття тощо);

5) влаштування вигребiв (накопичувачiв) стiчних вод, полiгонiв рiдких i твердих вiдходiв, полiв фiльтрацiї та iнших споруд;

6) влаштування звалищ, гноєсховищ, кладовищ, скотомогильникiв, а також накопичувачiв рiдких i твердих вiдходiв виробництва, iнших вiдходiв, що призводять до забруднення водойм, ґрунту, ґрунтових вод, повітря;

7) здiйснення промислової вирубки зелених насаджень, а також будь-яке iнше використання земельних дiлянок i водойм, що може призвести до погiршення iх природних факторiв;

8) будiвництво підприємств, установ i органiзацiй, дiяльнiсть яких може негативно впливати на ландшафтно-клiматичнi умови, стан повітря, ґрунту та вод земель рекреацiйного призначення.

2. Законом може бути передбачено iншi обмеження антропогенного впливу на землi рекреацiйного призначення.

3. Обмеження пiдлягає державнiй реєстрацiї i дiє протягом строку, встановленого законом або договором.

Стаття 8. Охороннi зони земель рекреацiйного призначення

1. З метою забезпечення раціонального використання і охорони земель рекреаційного призначення на прилеглих територіях у разі необхідності створюються охоронні зони.

Розмір і режим охоронних зон визначається відповідно до цільового призначення земель, на яких створені такі зони, з урахуванням характеру господарської діяльності на прилеглих територіях та результатів оцінки її впливу на навколишнє природне середовище.

В охоронних зонах не допускається будівництво промислових та інших об'єктів, розвиток господарської діяльності, яка може призвести до негативного впливу на землі рекреаційного призначення. Оцінка такого впливу визначається за результатами екологічної експертизи, що проводиться в порядку, встановленому Законом України “Про екологічну експертизу”.

Охоронні зони земель рекреаційного призначення повинні враховуватися під час розроблення документації із землеустрою, містобудівної документації.

Стаття 9. Плата за користування земельними ділянками рекреаційного призначення

1. Плата за користування земельними ділянками рекреаційного призначення встановлюється відповідно до Податкового кодексу України.

Стаття 10. Охорона земель рекреаційного призначення

1. Охорона земель рекреаційного призначення покладається на підприємства, установи, організації та громадян, у власності або користуванні яких перебувають такі землі.

2. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють охороні та збереженню земель рекреаційного призначення.

Охорона земель рекреаційного призначення здійснюється шляхом включення таких земель до складу екологічної мережі, обмеження антропогенного впливу на такі землі, їх захисту від необґрунтованого вилучення для інших потреб.

Стаття 11. Відповідальність за порушення режиму земель рекреаційного призначення

1. Особи, винні в порушенні режиму земель рекреаційного призначення, несуть відповідальність згідно із законом.

2. Притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні режиму земель рекреаційного призначення, не звільняє їх від відшкодування заподіяної шкоди.

3. Шкода, заподіяна внаслідок порушення режиму земель рекреаційного призначення, підлягає відшкодуванню в повному обсязі.

Стаття 12. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Н.М. Бавровська, Є.В. Бутенко

ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЯМИ

Монографія

Підп. до друку 10.12.2015 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 21,20. Зам. № 3546. Наклад 50.

МВЦ «Медінформ»
03179, м. Київ, вул. Котельникова, 95
Тел./факс (044) 501-35-69
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1194 від 15.01.2003 р.